สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
THE THAILAND RESEARCH FUND

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ การสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่

The Creation of Modern Thai Architectural Identity

การก่อรูปทางสถาปัตยกรรม

Architectural Configuration

(รายงาน 2/6)

วีระ อินพันทัง
วิมลสิทธิ์ หรยางกูร
อภินันท์ พงศ์เมธากุล

สัญญาเลขที่ BRG5480015

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ การสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่

The Creation of Modern Thai Architectural Identity

การก่อรูปทางสถาปัตยกรรม

Architectural Configuration

(รายงาน 2/6)

คณะผู้วิจัย/สังกัด

วีระ อินพันทัง	**คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร**
วิมลสิทธิ์ หรยางกูร	**คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์**
อภินันท์ พงศ์เมธากุล	**คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์**

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว.ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

คำนำ

งานวิจัย “การก่อรูปทางสถาปัตยกรรม” เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยหลัก “การสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ (The Creation of Modern Thai Architecture Identity)” ซึ่งได้รับ “ทุนองค์ความรู้ใหม่ที่เป็นพื้นฐานต่อการพัฒนา” จากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

ด้วยสภาพของสังคมไทยเป็นไปในลักษณะสังคมพหุลักษณ์ที่เกิดจากหลากหลายปัจจัย ทั้งจากอารยธรรมดั้งเดิมที่หลากหลายในภูมิภาคนี้ คติความเชื่อที่เชื่อมโยงกับศาสนา ปัจจัยที่แตกต่างกันในสภาพภูมิประเทศและสภาพภูมิอากาศ และที่สำคัญจากปัจจัยภายนอกที่เป็นอิทธิพลตะวันตกและกระแสโลกาภิวัตน์ที่มีมาอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับความผันผวนของสังคมไทยเองที่ทำให้เอกลักษณ์ไทยโดยรวมขาดความชัดเจน และโดยเฉพาะอย่างยิ่งเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยในบริบทของสังคมสมัยใหม่ยังเป็นประเด็นที่มีการถามหา โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับอาคารประเภทที่ความสำคัญระดับชาติ เช่น อาคารรัฐสภา อาคารศูนย์การประชุมแห่งชาติ อาคารศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย รวมทั้งอาคารตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์

งานวิจัยในโครงการ “การสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่” จึงมุ่งหาคำตอบเกี่ยวกับแนวคิดและรูปแบบที่เหมาะสมในบริบทของสังคมไทยปัจจุบัน พร้อมกันนี้ได้มุ่งค้นหาลักษณะการสืบสานการปรับเปลี่ยนรูปแบบที่มีมาแต่เดิม รวมทั้งที่มีการคิดใหม่ทำใหม่ที่จะมีการพัฒนาต่อไปในอนาคต ด้วยความมุ่งมั่นดังกล่าว คณะผู้วิจัยซึ่งมีความสนใจและได้ตระหนักถึงปัญหาเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ จึงได้กำหนดกรอบแนวคิดวิจัยสำหรับงานวิจัยที่มีความครอบคลุมใน 6 โครงการวิจัย คือ

1. พื้นฐานเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย (Fundamentals of Thai Architecture Identity)
2. การก่อรูปทางสถาปัตยกรรม (Architectural Configuration)
3. การจัดองค์ประกอบ รูปทรง และสัดส่วนของสถาปัตยกรรม (Architectural Composition, Form and Scale/Proportion)
4. ส่วนประกอบและส่วนประณีตสถาปัตยกรรม (Architectural Features and Refinement)
5. สถาปัตยกรรมเขียวและการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Green Architecture and Sustainable Development)
6. สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ภายใต้โลกาภิวัตน์และท้องถิ่นภิวัตน์ (Modern Thai Architecture Under Globalization and Localization)

คณะผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า กรอบแนวคิดวิจัยที่ครอบคลุมตามโครงการวิจัยทั้ง 6 โครงการดังกล่าวข้างต้น จะสามารถให้คำตอบสำหรับโจทย์วิจัยที่ได้กล่าวมาในตอนต้น คณะผู้วิจัยเห็นว่าจำเป็นต้องแยกการวิจัยออกเป็น 6 โครงการวิจัยที่ต่างมีความสำคัญและมีสาระเฉพาะ แม้ว่าเป็นสิ่งที่อยู่นอกเหนือข้อกำหนดของทุนวิจัยที่มีวงเงินจำกัด

ท้ายสุดนี้ คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณทุกท่านที่ได้มีส่วนในการสนับสนุนให้งานวิจัยนี้สำเร็จด้วยดี รวมทั้งสถาปนิก นักวิชาการ และประชาชน (คนทั่วไป) ที่มีส่วนร่วมตามขั้นตอนต่าง ๆ ของงานวิจัย

ศาสตราจารย์ ดร. วิมลสิทธิ์ หรยางกูร
และคณะผู้วิจัย

"ปัญหาพื้นฐานที่นำไปสู่การขาดเอกลักษณ์ไทยในงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่อยู่ที่การขาดจิตสำนึกสาธารณะ กล่าวคือ ประชาชนทั่วไป.....สถาปนิกรุ่นใหม่ต้องมีจิตสำนึกต่อบทบาทในการสร้างสรรค์มรดกวัฒนธรรม (Pirom, 2531) มิใช่เพียงแต่ทำการออกแบบตามกรอบที่สังคมปัจจุบันกำหนด....." (วิมลสิทธิ์ หรยางกูร, 2554: 11)

บทคัดย่อ

การก่อรูปทางสถาปัตยกรรม

ในอดีต งานสถาปัตยกรรมไทยก่อรูปขึ้นภายใต้ปัจจัยของบริบททางธรรมชาติและบริบททางวัฒนธรรมซึ่งบ่งบอกถึงพัฒนาการทางภูมิปัญญาที่ดำเนินมาอย่างยาวนาน เมื่อกระแสสถาปัตยกรรมสมัยใหม่จากตะวันตกไหลบ่าเข้ามาอย่างไม่ขาดสาย ทำให้สถาปัตยกรรมโดยทั่วไปในประเทศไทยอิงแนวรูปแบบสากลเป็นหลัก นำไปสู่ภาวะวิกฤตทางเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย ขณะที่อาคารบางประเภทโดยเฉพาะอาคารที่มีความสำคัญระดับชาติ เช่น อาคารศูนย์การประชุมแห่งชาติ อาคารรัฐสภา เป็นต้น ยังต้องการคำตอบในการแสดงเอกลักษณ์ไทยที่เหมาะสมกับบริบทปัจจุบัน

งานวิจัย “การก่อรูปทางสถาปัตยกรรม” ซึ่งครอบคลุมแนวคิดหลักเรื่องการวางผัง การจัดกลุ่ม และการสร้างมวลนี้ มุ่งตอบโจทย์วิจัยเกี่ยวกับ 1) ความหลากหลายของรูปแบบและแนวความคิด 2) การสืบสานรูปแบบจากอดีต 3) การปรับเปลี่ยนสู่บริบทใหม่ และ 4) การคิดใหม่ทำใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ 1) ค้นคว้าทฤษฎี หลักการและแนวทางในการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมที่แสดงเอกลักษณ์ไทยสมัยใหม่ 2) ศึกษางานสถาปัตยกรรมกรณีตัวอย่างที่มีความโดดเด่นและสอดคล้องกับสาระที่เกี่ยวข้อง 3) ศึกษาแนวความคิดของสถาปนิกและนักวิชาการ รวมทั้งแรงบันดาลใจ ปัจจัย และแนวทางที่นำไปสู่การก่อรูปทางสถาปัตยกรรมที่แสดงเอกลักษณ์ไทยสมัยใหม่ 4) สำรวจความคิดเห็นของกลุ่มสถาปนิกทั่วไปและกลุ่มคนทั่วไปที่มีต่อการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ด้านการก่อรูปทางสถาปัตยกรรม และ 5) เสนอข้อสรุปและเสนอแนะแนวทางการสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยสมัยใหม่ในมิติการก่อรูปทางสถาปัตยกรรม

ในการดำเนินงานวิจัยมีขั้นตอนและวิธีการ ดังนี้ ขั้นตอนที่ 1 การค้นหาแนวคิดหลัก ๆ จากเอกสารทางวิชาการ รวมทั้งรวบรวมงานสถาปัตยกรรมกรณีตัวอย่าง พร้อมกับการพัฒนากรอบแนวคิดวิจัย ขั้นตอนที่ 2 การสำรวจงานสถาปัตยกรรมกรณีตัวอย่างในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศ ขั้นตอนที่ 3 การสัมภาษณ์สถาปนิกและนักวิชาการ ทั้งการสัมภาษณ์โดยตรงและการสัมภาษณ์ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เพื่อรวบรวมสาระเกี่ยวกับการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมที่แสดงเอกลักษณ์ไทยสมัยใหม่และข้อคิดเห็นที่เกี่ยวเนื่อง ขั้นตอนที่ 4 การสอบถามกลุ่มสถาปนิกทั่วไปและกลุ่มคนทั่วไป เพื่อสำรวจความคิดเห็นต่อการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมที่แสดงเอกลักษณ์ไทยสมัยใหม่ ขั้นตอนที่ 5 การวิเคราะห์ข้อมูล ทั้งการวิเคราะห์เชิงคุณภาพและการวิเคราะห์เชิงปริมาณ โดยบูรณาการข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ เข้า

ด้วยกัน และ ขั้นตอนที่ 6 การสรุปและเสนอแนะประเด็นเกี่ยวกับแนวคิดและรูปแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ รวมทั้งลักษณะการสืบสาน การปรับเปลี่ยน และการคิดใหม่ทำใหม่

การวิจัยการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ในมิติการก่อรูปทางสถาปัตยกรรม ปรากฏผลดังนี้

การวางผัง ครอบคลุมสาระว่าด้วย 1) ทิศทาง 2) แนวแกน 3) ลำดับ 4) ระดับ เป็นพื้นฐานสำคัญในการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมที่มีการสืบสานจากแบบแผนในอดีตสู่การสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่อย่างต่อเนื่อง และมีการปรับเปลี่ยนไปตามเงื่อนไขของบริบทปัจจุบัน

การจัดกลุ่ม ตามแบบแผนสถาปัตยกรรมไทยในอดีตมีการจัดกลุ่มในลักษณะ 1) การวางอาคารเรียงเป็นแนว 2) การวางอาคารโอบล้อมองค์ประธาน และ 3) การวางอาคารโอบล้อมที่ว่าง เป็นแนวทางการก่อรูปที่มีการสืบสานต่อมา รวมทั้งมีการปรับเปลี่ยนผันแปรให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันที่มีความหลากหลายของรูปแบบและประเภทอาคาร

การสร้างมวล ประกอบด้วยลักษณะ 1) ไตรภาค 2) การเรียงตัวทางตั้ง 3) ฐานานุลักษณ์ 4) จักรวาลจำลอง 5) ลักษณะอนุสาวรีย์ เป็นการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมที่แสดงเอกลักษณ์ไทยเชิงประจักษ์ มีการนำไปใช้เป็นหลักอ้างอิงในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่อย่างกว้างขวาง ทั้งในลักษณะการสืบสานจากอดีต การปรับเปลี่ยนตามเงื่อนไขของบริบทปัจจุบัน และการพัฒนาสู่การคิดใหม่ทำใหม่

ในภาพรวม การสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยสมัยใหม่ตามแนวคิดการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมเข้าลักษณะการสืบสานและการปรับเปลี่ยนเป็นส่วนใหญ่ ที่เข้าข่ายการคิดใหม่ทำใหม่มีน้อยมาก โดยมีรูปแบบที่หลากหลาย ตั้งแต่แนวที่มีลักษณะโน้มเอียงไปทางสถาปัตยกรรมไทย จนถึงแนวที่มีลักษณะโน้มเอียงไปทางสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ปัญหาสำคัญประการหนึ่งคือ การสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ของสถาปนิกส่วนใหญ่มักอ้างอิงอดีตเฉพาะการนำรูปแบบมาใช้ โดยละทิ้งสาระด้านแนวคิด ปรัชญา ที่อยู่เบื้องหลังไป ทำให้การสร้างสรรค์เป็นไปอย่างจำกัดและยึดติดกับรูปแบบเดิม ๆ การผละออกจากการยึดติดในรูปแบบสู่การตีความใหม่ ๆ และสร้างสรรค์ในลักษณะการคิดใหม่ทำใหม่ถือเป็นวาระสำคัญในการพัฒนาเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยในปัจจุบันและอนาคต

คำสำคัญ:
เอกลักษณ์ไทย

สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่

การก่อรูปทางสถาปัตยกรรม

Abstract

Architectural Configuration

In the past, Thai architecture was formed under the influence of both natural context and cultural context and expressed the continuous development of Thai wisdom. Due to the strong influence of Modern Architecture from the West, architecture in Thailand has generally adopted to an international outlook. The end result of this formal crisis situation is the decline of Thai architectural identity. However, the question of constructing a decent Thai architectural identity is raised in the pursuit of proper design solution for buildings of national significance such as those for the National Conference Center, the National Parliament, etc.

Consisting of key concepts related to planning, grouping, and massing, this research on architectural configuration aims to answer the research problem concerning: 1) diversity of designs and concepts; 2) inheritance from the past; 3) transformation to fit with the modern context; and 4) reinvention of a modern Thai architectural identity. The objectives of this research are as follows: 1) to study theories, concept and design guidelines of modern Thai architectural identity; 2) to undertake architectural case studies, especially those which are prominent works in accordance with the key concept and relevant issues; 3) to investigate the concepts held by architects and academics, as well as the inspiration, factors, and directive creation in association with the architectural configuration; 4) to explore the thoughts and opinions of professional architects and people in general toward the architectural configuration; and 5) to conclude and make recommendations for the creating of a modern Thai architectural identity.

Due to the complexity of these problems, both qualitative research and quantitative research are used as main methods. The processes of the research are, firstly, to study theories and concepts from academic publications, and consequently to develop a conceptual framework for research. Secondly, architectural case studies are inspected, and architectural works in various regions of Thailand surveyed. Thirdly, architects and academics are interviewed in order to look for the concepts and inspirations for

creating a modern Thai architectural identity. Fourthly, architects and people in general are surveyed regarding the creation of a Thai architectural identity. Fifth, analysis and discussion through the integration of data from various sources are performed. Finally, conclusions and recommendations are formulated to suggest a direction for the creation of architectural configuration of modern Thai architecture.

The following research findings are revealed:

Planning includes factors related to orientation, axis, sequence, and level. These are fundamentals in the creation of architectural configuration that reflects the Thai spirit. The planning has exhibited continuous inheritance from the past as well as transformation to the modern context.

Grouping covers linear arrangement, centralized cluster, and cluster around open space. These physical characteristics, which express the Thai architectural identity, are inherited by modern architecture. A transformation follows the needs of modern building types.

Massing comprises a triad structure, vertical arrangement, hierarchical character, micro-cosmos, and monumentality representing a distinct Thai character. As for contemporary architecture, massing in a Thai way is applied extensively in inheritance and transformation. Exceptionally, there are some instances that exhibit the reinvention approach.

According to the architectural configuration of contemporary Thai architecture, there are more design solutions that exhibit inheritance and transformation with fewer exhibiting reinvention. Holding Thai architecture as a cultural reference, current architects are in favor of physical entity, with a result that the critical concepts of formal creation are left behind. Architects should focus on the concepts and meaning of Thai-ness for comprehensive development of their designs. In terms of architectural configuration, modern Thai architectural identity requires reinvention for future development.

Keywords:
Thai Identity
Modern Thai Architecture
Architectural Configuration

สารบัญ

คำนำ 0-1

บทคัดย่อ 0-2

Abstract 0-4

สารบัญเรื่อง 0-6

สารบัญตาราง 0-11

สารบัญแผนภาพ 0-11

สารบัญเรื่อง

บทที่ 1

บทนำ: การก่อรูปทางสถาปัตยกรรม 1-1

1.1 **ความสำคัญและที่มาของปัญหาการวิจัย** 1-1

1.2 **โจทย์วิจัย** 1-4

1.3 **วัตถุประสงค์ของการวิจัย** 1-5

1.4 **ขั้นตอนและขอบเขตของการวิจัย** 1-6

1.5 **ประโยชน์ของงานวิจัย** 1-7

1.6 **นิยามคำสำคัญ** 1-8

1.7 **กรอบแนวคิดวิจัย: การก่อรูปทางสถาปัตยกรรม** 1-10

บทที่ 2

แนวคิด งานศึกษาและวิจัยที่เกี่ยวข้อง 2-1

2.1 **เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยประเพณี: การก่อรูปทางสถาปัตยกรรม** 2-2

2.1.1 การวางผัง 2-2

ทิศทาง 2-2

	แนวแกน	2-12
	ลำดับ	2-23
	ระดับ	2-26
2.1.2	การจัดกลุ่ม	2-29
	การวางอาคารเรียงเป็นแนว	2-30
	การวางอาคารโอบล้อมองค์ประธาน	2-31
	การวางอาคารโอบล้อมที่ว่าง	2-33
2.1.3	การสร้างมวล	2-35
	ไตรภาค	2-35
	การเรียงตัวทางตั้ง	2-40
	ฐานานุลักษณ์	2-45
	จักรวาลจำลอง	2-50
	ลักษณะอนุสาวรีย์	2-60
2.2	**เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่: การก่อรูปทางสถาปัตยกรรม**	2-69
2.1.1	การวางผัง	2-69
	ทิศทาง	2-69
	แนวแกน	2-75
	ลำดับ	2-83
	ระดับ	2-85
2.1.2	การจัดกลุ่ม	2-87
	การวางอาคารเรียงเป็นแนว	2-87
	การวางอาคารโอบล้อมองค์ประธาน	2-90
	การวางอาคารโอบล้อมที่ว่าง	2-93
2.1.3	การสร้างมวล	2-98
	ไตรภาค	2-98
	การเรียงตัวทางตั้ง	2-102
	ฐานานุลักษณ์	2-106
	จักรวาลจำลอง	2-111
	ลักษณะอนุสาวรีย์	2-115

2.3 **สรุปประเด็นหลัก ๆ เกี่ยวกับการก่อรูปทางสถาปัตยกรรม** 2-120

2.4 **ข้อสรุปเกี่ยวกับการสืบสาน การปรับเปลี่ยน และการคิดใหม่ทำใหม่** 2-125

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย 3-1

3.1 **แหล่งข้อมูลเพื่อการค้นหา** 3-1

3.2 **ขั้นตอนและวิธีการในภาพรวม** 3-3

3.3 **รายละเอียดวิธีการวิจัยเฉพาะโครงการ: การก่อรูปทางสถาปัตยกรรม** 3-8

บทที่ 4

การวิเคราะห์ข้อมูล: การก่อรูปทางสถาปัตยกรรม 4-1

4.1 **ลักษณะข้อมูลและการนำไปใช้ประโยชน์** 4-2

4.2 **การวิเคราะห์บทสัมภาษณ์สถาปนิกและนักวิชาการ** 4-3

4.2.1 การสัมภาษณ์โดยตรง 4-3

4.2.2 การสัมภาษณ์ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ 4-23

4.2.3 ข้อสรุปจากการสัมภาษณ์โดยตรงและการสัมภาษณ์ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ 4-26

4.3 **การวิเคราะห์ความคิดเห็นของกลุ่มสถาปนิกทั่วไปเกี่ยวกับการก่อรูปทางสถาปัตยกรรม** 4-27

4.3.1 การวิเคราะห์ระดับความเห็นด้วยของกลุ่มสถาปนิกทั่วไปเกี่ยวกับการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ 4-27

4.3.2 การวิเคราะห์องค์ประกอบ (Factor Analysis) ความคิดเห็นของกลุ่มสถาปนิกทั่วไปเกี่ยวกับการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ 4-32

4.4 **การวิเคราะห์ความคิดเห็นของกลุ่มคนทั่วไปเกี่ยวกับการก่อรูปทางสถาปัตยกรรม** 4-37

4.4.1 การวิเคราะห์ระดับความเห็นด้วยของกลุ่มคนทั่วไปเกี่ยวกับการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ 4-37

4.4.2 การวิเคราะห์องค์ประกอบ (Factor Analysis) ความคิดเห็นของกลุ่มคนทั่วไปเกี่ยวกับการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ 4-42

4.5 ข้อสังเกตเชิงเปรียบเทียบความคิดเห็นของกลุ่มสถาปนิกทั่วไปกับกลุ่มคนทั่วไป 4-47
4.5.1 การเปรียบเทียบประเด็นตามระดับความเห็นด้วยระหว่างกลุ่มสถาปนิกทั่วไปกับกลุ่มคนทั่วไป 4-47
4.5.2 การเปรียบเทียบองค์ประกอบความคิดเห็นในการก่อรูประหว่างกลุ่มสถาปนิกทั่วไปกับกลุ่มคนทั่วไป 4-50

4.6 การวิเคราะห์เชิงบูรณาการและการอภิปรายผล 4-53
4.6.1 การวิเคราะห์การวางผัง 4-54
4.6.2 การวิเคราะห์การจัดกลุ่ม 4-59
4.6.3 การวิเคราะห์การสร้างมวล 4-63

4.7 การวิเคราะห์การก่อรูปทางสถาปัตยรรมมในมิติการสืบสาน การปรับเปลี่ยน และการคิดใหม่ทำใหม่ 4-70
4.7.1 การวิเคราะห์การก่อรูปทางสถาปัตยกรรมในมิติการสืบสาน การปรับเปลี่ยน และการคิดใหม่ทำใหม่ ผ่านแนวรูปแบบต่าง ๆ และแนวโน้มในการสร้างสรรค์ 4-71
4.7.2 ข้อสรุปลักษณะโดดเด่นในการก่อรูปทางสถาปัตยกรรม 4-76

บทที่ 5
บทสรุปและเสนอแนะ 5-1

5.1 บทสรุป 5-2
5.1.1 ข้อสรุปเกี่ยวกับความสำคัญ ความจำเป็น และเป้าหมายของการก่อรูปทางสถาปัตยกรรม 5-2
5.1.2 ข้อสรุปเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างบริบทกับการก่อรูปทางสถาปัตยกรรม 5-3
5.1.3 ข้อสรุปเกี่ยวกับการใช้ผลการวิจัยในมิติการสืบสาน การปรับเปลี่ยน และการคิดใหม่ทำใหม่ 5-6
5.1.4 ข้อสรุปเกี่ยวกับลักษณะโดดเด่นในการก่อรูปทางสถาปัตยกรรม 5-10

5.2 ข้อเสนอแนะ 5-11
5.2.1 เรื่องเดิมที่ต้องค้นหา 5-11
5.2.2 เรื่องใหม่เพื่อการพัฒนา 5-12

บรรณสารอ้างอิงและที่มาภาพ บ-1
บรรณสารอ้างอิงบทที่ 1 บ-2
บรรณสารอ้างอิงบทที่ 2 บ-2
บรรณสารอ้างอิงบทที่ 3 บ-7
บรรณสารอ้างอิงบทที่ 4 บ-8
บรรณสารอ้างอิงบทที่ 5 บ-9

ที่มาภาพบทที่ 1 ภ-1
ที่มาภาพบทที่ 2 ภ-1
ที่มาภาพบทที่ 4 ภ-3

ภาคผนวก

ภาคผนวก 1
รายการอาคารสถานที่ ที่ได้ออกสำรวจงานสถาปัตยกรรม ผ-2

ภาคผนวก 2
รายการสัมภาษณ์สถาปนิกและนักวิชาการ ผ-10

ภาคผนวก 3
สาระสำคัญของคำถามในการสัมภาษณ์ ผ-13

ภาคผนวก 4
1. แบบสอบถามกลุ่มสถาปนิกทั่วไป: การก่อรูปทางสถาปัตยกรรม ผ-17
2. แบบสอบถามกลุ่มคนทั่วไป: การก่อรูปทางสถาปัตยกรรม ผ-28

ภาคผนวก 5
รายการจัดสัมมนาทางวิชาการเรื่อง “เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ในบริบทสังคมปัจจุบัน”
เพื่อการอภิปรายผลของงานวิจัย ผ-39

สารบัญตาราง

ตาราง 4-1 การวิเคราะห์สาระสำคัญจากบทสัมภาษณ์สถาปนิกและนักวิชาการเกี่ยวกับการก่อรูปทางสถาปัตยกรรม 4-21

ตาราง 4-2 ระดับความเห็นด้วยของกลุ่มสถาปนิกทั่วไปเกี่ยวกับการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ 4-27

ตาราง 4-3 การวิเคราะห์องค์ประกอบความคิดเห็นของกลุ่มสถาปนิกทั่วไปเกี่ยวกับการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ 4-33

ตาราง 4-4 ระดับความเห็นด้วยของกลุ่มคนทั่วไปเกี่ยวกับการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ 4-38

ตาราง 4-5 การวิเคราะห์องค์ประกอบความคิดเห็นของกลุ่มคนทั่วไปเกี่ยวกับการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ 4-43

ตาราง 4-6 การเปรียบเทียบ**การวิเคราะห์องค์ประกอบความคิดเห็น**ระหว่างกลุ่มสถาปนิกทั่วไปกับ กลุ่มคนทั่วไปเกี่ยวกับการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ 4-51

ตาราง 4-7 การวิเคราะห์การก่อรูปทางสถาปัตยกรรมในมิติการสืบสาน การปรับเปลี่ยนและการคิดใหม่ทำใหม่ 4-72

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพ 1-1 สาระและกระบวนการวิจัย 1-12

แผนภาพ 4-1 กระบวนการวิเคราะห์เชิงบูรณาการและการอภิปรายผล 4-53

บทที่ 1

บทนำ: การก่อรูปทางสถาปัตยกรรม

1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญการหาวิจัย

การเปลี่ยนแปลงชาติบ้านเมืองสู่ความทันสมัย (modernization) ในช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองสู่ระบอบประชาธิปไตยในปี พ.ศ. 2475 ได้นำพาอิทธิพลของกระแสวัฒนธรรมตะวันตกไหลบ่าเข้าสู่ไทย วงวิชาชีพและวิชาการด้านสถาปัตยกรรมได้พัฒนาไปในทิศทางคู่ขนานกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจแบบทุนนิยม พร้อมกับการรับรูปแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ (Modern Architecture) ทำให้งานสถาปัตยกรรมที่ก่อร่างขึ้นในประเทศไทยอิงรูปแบบสถาปัตยกรรมตะวันตกเป็นที่ตั้ง (วิมลสิทธิ์ หรยางกูร และคณะ, 2536)

ทั้งนี้ สภาพการณ์ดังกล่าวนำไปสู่ความเสื่อมสลายของเอกลักษณ์ไทยในงานสถาปัตยกรรมที่พัฒนามาอย่างต่อเนื่อง การตกอยู่ท่ามกลางกระแสของสังคมยุคโลกาภิวัตน์ในปัจจุบัน ยิ่งเร่งเร้าให้วัฒนธรรมท้องถิ่นอันมีเอกลักษณ์ของไทยถูกกลืนกลายไป แม้มีความพยายามทวนกระแสเพื่อให้มีการสานต่อเอกลักษณ์ไทยในงานสถาปัตยกรรม แต่ก็ไม่มีความต่อเนื่อง ขาดเป็นช่วง ๆ โดยเฉพาะวงการสถาปัตยกรรมของไทยได้ปล่อยปละละเลยเรื่องนี้มานาน โดยถือว่าเป็นเรื่อง 'ใครอยากทำก็ทำ' (วิมลสิทธิ์ หรยางกูร, 2539: 53) รวมทั้งยังต้องเผชิญกับข้อจำกัดในการพัฒนารูปแบบที่ต่อเนื่องจากอดีต เนื่องจากในอดีตสถาปัตยกรรมจำกัดอยู่เพียงประเภทวัง วัด และบ้าน ไม่มีสถาปัตยกรรมประเภทอื่นที่เกิดขึ้นในสังคมสมัยใหม่ (ปรีชา นวประภากุล, ประวิช ประทีป และสุวิทย์ วรัญญาพร, 2541: 44)

ในหลายกรณี งานสถาปัตยกรรมสำคัญในบริบทสังคมปัจจุบันมีความพยายามในการสร้างสรรค์ให้แสดงเอกลักษณ์ไทย แต่กลับไม่ประสบความสำเร็จ โดยไม่ได้รับการยอมรับ อาทิ

อาคารท่าอากาศยานสุวรรณภูมิ ผู้ออกแบบอ้างว่า *".....เป็นอาคารขนาดใหญ่ที่ไม่เคยมีรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยมาก่อน จะไม่เหมาะสมเท่ากับอาคารที่ใช้รูปแบบ*

และโครงสร้างทันสมัย สอดคล้องกับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี" (สมาคมสถาปนิกสยามฯ, 2540) และหันไปสร้างความเป็นไทยด้วยการนำศิลปวัตถุ เช่น ศาลา มณฑป โขลงช้าง เป็นต้น มาประดับไว้ภายในอาคารและบริเวณสวน

โรงแรมแมนดาริน โอเรียนเต็ล ดาราเทวี (ภาพ 1-1) ใช้วิธีการสร้างเอกลักษณ์ไทยด้วยการลอกเลียนรูปแบบของวัดไทใหญ่มาใช้โดยตรง การนำรูปแบบวัดมาใช้กับอาคารประเภทโรงแรมกลายเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์ในประเด็นด้านการนำอาคารทางศาสนาซึ่งเป็นรูปแบบของ 'โลกศักดิ์สิทธิ์' มาใช้กับอาคารเพื่อผลประโยชน์ทางธุรกิจที่ใช้ในชีวิตของคนทั่วไปซึ่งอยู่ใน 'โลกสาธารณ์' (ชาตรี ประกิตนนทการ, 2554: 121)

ภาพ 1-1 *โรงแรมแมนดาริน โอเรียนเต็ล ดาราเทวี*
(ที่มา: ผู้วิจัย, ธันวาคม 2554)

อาคารศาลฎีกาใหม่ ซึ่งจะสร้างขึ้นแทนอาคารศาลฎีกาหลังเก่าที่ถูกทุบทิ้ง ใช้รูปแบบอาคารหลังคาจั่ว ประดับด้วยเครื่องลำยองเช่นเดียวกับวัดและวัง ทั้งยังมีขนาดใหญ่โตและสูงกว่าวัดพระแก้วและพระบรมมหาราชวัง จนได้รับการทักท้วงจากสมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ ทั้งประเด็นด้านการรื้อทำลายอาคารหลังเก่าที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและความไม่เหมาะสมของรูปแบบอาคารใหม่ (สมาคมสถาปนิกสยามฯ, 2551; ปองขวัญ สุขวัฒนา ลาซูส, 2556)

อาคารรัฐสภาไทย (แห่งใหม่) (ภาพ 1-2) มีการนำเอารูปแบบเจดีย์ทรงมณฑปซึ่งเป็นพุทธสถาปัตยกรรมไปไว้ที่ส่วนบนสุดของอาคารตามคติไตรภูมิ ซึ่งถูกกล่าวเชิงตำหนิว่า

"อาคารรัฐสภานี้ไม่ควรผูกติดกับศาสนาใดศาสนาหนึ่ง ควรมีความเป็นกลางพร้อมกับการสร้างสรรค์ "เอกลักษณ์ไทย" ซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องคิดใหม่ ทำใหม่ เพื่อให้ได้มาซึ่งรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ และให้เกิดความแตกต่างกับสถาปัตยกรรมในอดีตที่มักยึดติดกับรูปแบบของวัดและวัง"

(สมาคมสถาปนิกสยามฯ, 2553: 102 อ้างถึง วิมลสิทธิ์ หรยางกูร, 2553)

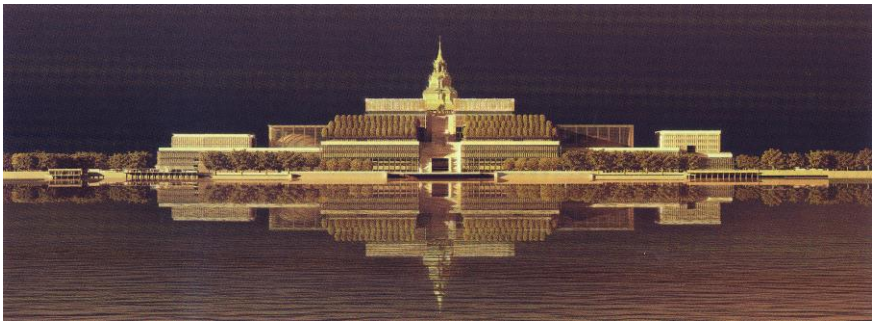

***ภาพ 1-2** รูปด้านแม่น้ำ อาคารรัฐสภาไทย (แห่งใหม่)*
(ที่มา: สมาคมสถาปนิกสยามฯ, 2553: 85)

กรณีตัวอย่างข้างต้นสะท้อนปัญหาในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยในบริบทของสังคมสมัยใหม่ของวงการสถาปัตยกรรมของไทย ทั้งประเด็นการหลีกเลี่ยงที่จะสร้างเอกลักษณ์ไทยในงานสถาปัตยกรรม การใช้รูปแบบจากอดีตกับประเภทอาคารที่ไม่เหมาะสมและขัดต่อขนบฐานานุลักษณ์ การหยิบยืมรูปแบบจากอดีตมาใช้โดยไม่มีการประยุกต์หรือดัดแปลงให้สอดคล้องกับปัจจุบันสมัย

สภาพการณ์ดังกล่าวนำไปสู่การจัดทำโครงการวิจัย **การสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่** ซึ่งเป็นชุดโครงการวิจัยที่ประกอบด้วย 6 โครงการย่อย โดยมีโครงการวิจัย **การก่อรูปทางสถาปัตยกรรม** (Architectural Configuration) เป็นหนึ่งใน 6 โครงการ

ในที่นี้ การก่อรูปทางสถาปัตยกรรมซึ่งถือเป็นแม่บทสำคัญลำดับต้น ๆ ในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ มีเนื้อหาสาระครอบคลุมแนวทางใน 3 ประการหลัก ดังนี้

1. **การวางผัง** เป็นการกำหนดตำแหน่งและขอบเขตของอาคารลงบนพื้นที่ปลูกสร้าง ซึ่งการมีแบบแผนเฉพาะ ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดทิศทาง การสร้างแนวแกนอ้างอิง การสร้างความสูงต่ำต่างระดับของพื้นที่ และการจัดลำดับ

การเข้าถึง ล้วนเป็นสิ่งสำคัญในการก่อให้เกิดความเป็นไทยในงานสถาปัตยกรรม

2. **การจัดกลุ่ม** ว่าด้วยการรวมอาคารสำหรับกิจกรรมต่าง ๆ เข้าเป็นเครือเดียวกันตามวิถีของสถาปนิกไทยที่มีทั้งการวางอาคารเรียงเข้าด้วยกันเป็นแนวตรง การใช้อาคารบริวารโอบล้อมอาคารประธานที่อยู่ตรงกลาง รวมทั้งการจัดอาคารหลายหลังล้อมรอบที่ว่าง
3. **การสร้างมวล** รูปโฉมสถาปัตยกรรมที่ตั้งตระหง่านให้เป็นที่ประจักษ์แก่ผู้พบเห็น ไม่เพียงแต่เป็นการสร้างวัตถุธาตุเพื่ออำนวยความสะดวก/ปลอดภัยต่อผู้ใช้สอยภายในเท่านั้น แต่มีแนวคิด/ปรัชญาอยู่เบื้องหลังหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นประเด็นเรื่องลักษณะไตรภาค การเรียงตัวทางตั้ง การสร้างจักรวาลจำลอง การแสดงฐานานุลักษณ์ หรือการสร้างลักษณะอนุสาวรีย์ ทั้งหมดเป็นแบบแผนเฉพาะของสถาปนิกในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยทางสถาปัตยกรรม

การก่อรูปทางสถาปัตยกรรมประการต่าง ๆ จะต้องผ่านการพัฒนาเป็นแนวคิดหลัก (key concepts) พร้อมสาระที่เกี่ยวข้องในความพยายามจัดระเบียบเพื่อสร้างความเข้าใจสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ในบริบทสังคมปัจจุบัน

1.2 โจทย์วิจัย

จากการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ในเบื้องต้น พบว่ามีความหลากหลายในแนวคิดและรูปแบบ รวมทั้งมีแนวสืบสาน (inheritance) จากรูปแบบเดิม และการปรับเปลี่ยน (transformation) จากรูปแบบเดิมสู่รูปแบบปัจจุบัน นอกจากนี้ ยังมีบางกรณีที่มีการปรับเปลี่ยนไปมากจนเข้าข่ายเป็นการคิดใหม่ทำใหม่ (reinvention) งานวิจัย **การก่อรูปทางสถาปัตยกรรม** จึงมุ่งค้นหาเพื่อตอบโจทย์วิจัย ดังนี้

1. แนวคิดและรูปแบบในมิติต่าง ๆ ของแนวคิดหลัก ๆ ที่มีความหลากหลายในการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมให้มีเอกลักษณ์ไทยสมัยใหม่
2. เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ที่มีการสืบสานรูปแบบจากอดีตสู่ปัจจุบัน
3. เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ที่มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบไปจากเดิมให้สอดคล้องกับปัจจัยบริบทปัจจุบัน

4. เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ที่เป็นผลจากการ 'คิดใหม่ทำใหม่' ที่จัดเป็นผลงานสร้างสรรค์ที่ตอบรับกับบริบทปัจจุบันและอนาคต

สำหรับงานวิจัยในโครงการนี้จะเป็นการมุ่งตอบโจทย์วิจัยทั้ง 4 ประการข้างต้น โดยครอบคลุมเนื้อหาเกี่ยวกับการวางผัง การจัดกลุ่ม และการสร้างมวล ซึ่งเป็นสาระสำคัญของกรอบแนวคิดวิจัยว่าด้วยการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่สำหรับสังคมปัจจุบันและอนาคต

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

วัตถุประสงค์ของงานวิจัยมีสาระ ดังนี้

1. ค้นคว้าทฤษฎี หลักการ และแนวทางในการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมให้มีเอกลักษณ์ไทย พร้อมกับการพัฒนากรอบแนวคิดวิจัย (research conceptual framework) ที่ประกอบด้วยแนวคิดหลัก ๆ (key concepts) และสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการก่อรูปทางสถาปัตยกรรม (architectural configuration)
2. สำรวจภาคสนามงานสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ในภูมิภาคต่าง ๆ ที่เป็นงานกรณีตัวอย่างและงานที่มีความโดดเด่นตามแนวคิดหลัก ๆ และสาระสำคัญที่เกี่ยวกับการก่อรูปทางสถาปัตยกรรม
3. ศึกษาแนวคิดของสถาปนิกและนักวิชาการ ทั้งภูมิหลัง ปัจจัย แรงบันดาลใจ และทิศทางที่นำไปสู่แนวรูปแบบการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมที่แสดงออกถึงเอกลักษณ์ไทยสมัยใหม่
4. สำรวจระดับความคิดเห็นและองค์ประกอบสำคัญ ๆ ของความคิดเห็นทั้งของกลุ่มสถาปนิกทั่วไปในวงการวิชาชีพและกลุ่มคนทั่วไปที่มีต่อการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ ตามกรอบแนวคิดวิจัยการก่อรูปทางสถาปัตยกรรม พร้อมการวิเคราะห์เชิงบูรณาการและการอภิปรายผล และการวิเคราะห์ในมิติการสืบสาน การปรับเปลี่ยน และการคิดใหม่ทำใหม่
5. เสนอข้อสรุปจากการวิจัย พร้อมทั้งข้อเสนอแนะต่อการนำผลการวิจัยไปใช้เป็นแนวทางในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ที่เหมาะสมกับบริบทปัจจุบัน และข้อเสนอแนะการวิจัยในขั้นต่อไปเพื่อการพัฒนาเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยในอนาคต

1.4 ขั้นตอนและขอบเขตของการวิจัย

การดำเนินงานวิจัยมีขั้นตอนและวิธีการตามลำดับ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การค้นหาแนวคิดหลัก เป็นการศึกษาด้านทฤษฎีจากเอกสารวิชาการทุกประเภทเพื่อกำหนดแนวคิดหลัก ๆ (key concepts) พร้อมทั้งศึกษากรณีตัวอย่างงานสถาปัตยกรรมที่สร้างสรรค์ตามแนวคิดการก่อรูปจากอดีตถึงปัจจุบัน ทั้งที่แสดงถึงการสืบสาน (inheritance) และการปรับเปลี่ยน (transformation) รวมทั้งการคิดใหม่ทำใหม่ (reinvention) ซึ่งนำไปสู่การกำหนดกรอบแนวคิดวิจัย (research conceptual framework)

ขั้นตอนที่ 2 การสำรวจภาคสนาม เป็นการออกสำรวจงานสถาปัตยกรรมในภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศ ครอบคลุมงานสถาปัตยกรรมกรณีตัวอย่างในขั้นตอนที่ 1 และงานสถาปัตยกรรมอื่น ๆ ที่มีลักษณะโดดเด่นซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดหลักและสาระในกรอบแนวคิดวิจัย

ขั้นตอนที่ 3 การสัมภาษณ์สถาปนิกและนักวิชาการ เป็นการสัมภาษณ์สถาปนิกและนักวิชาการโดยตรง จำนวน 20 ราย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ออกแบบหรือรับผิดชอบโครงการงานสถาปัตยกรรมกรณีตัวอย่าง เพื่อค้นหาแนวคิดและแรงบันดาลใจในการออกแบบ ตลอดจนความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ นอกจากนี้ ยังมีการสัมภาษณ์สถาปนิกและนักวิชาการผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์จำนวน 5 ราย ในประเด็นเกี่ยวกับความคิดเห็น ข้อขัดแย้ง รวมทั้งทางออกต่อการพัฒนาเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่

ขั้นตอนที่ 4 การสอบถามสถาปนิกทั่วไปและคนทั่วไป ด้วยการสร้างแบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการสำรวจความคิดเห็นสำหรับกลุ่มสถาปนิกทั่วไป จำนวน 200 ราย และกลุ่มคนทั่วไป จำนวน 300 ราย ในแบบสอบถาม ทั้งชุดคำถามสำหรับกลุ่มสถาปนิกและชุดคำถามสำหรับกลุ่มคนทั่วไป ประกอบด้วยคำถาม 27 ข้อ ที่พัฒนามาจากขั้นตอนที่ 1-3 โดยมีสาระของข้อคำถามที่มุ่งค้นหาระดับความคิดเห็นต่อแนวคิดและรูปแบบสถาปัตยกรรมที่มีการก่อรูปตามแนวทางที่แสดงเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ ระดับความเห็นด้วยย่อมแสดงถึงระดับการยอมรับ

ขั้นตอนที่ 5 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงบูรณาการและอภิปรายผล เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงบูรณาการที่รวบรวมจากภาคเอกสาร การสำรวจงานสถาปัตยกรรมภาคสนาม การสัมภาษณ์สถาปนิกและนักวิชาการ และจากการสอบถามกลุ่มสถาปนิกและกลุ่มคนทั่วไป ซึ่งนำไปสู่ 1) การวิเคราะห์เชิงปริมาณในระดับความคิดเห็นต่อการก่อ

รูปทางสถาปัตยกรรมที่แสดงเอกลักษณ์ไทยสมัยใหม่ และ 2) การวิเคราะห์มิติสำคัญ ๆ ในความคิดเห็นด้วยการวิเคราะห์ตัวประกอบ (factor analysis) ทั้งนี้ มีการนำเสนอการอภิปรายผลเพื่อนำไปสู่การจัดทำข้อสรุปต่อไป 3) การวิเคราะห์รูปแบบทางสถาปัตยกรรมเพื่อชี้ประเด็นของการสืบสาน การปรับเปลี่ยน และการคิดใหม่ทำใหม่ในแนวทางการพัฒนาการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ให้มีเอกลักษณ์ไทยสำหรับสังคมปัจจุบันและอนาคต

ขั้นตอนที่ 6 การสรุปและเสนอแนะ นำเสนอบทสรุปที่ชี้นำแนวทางการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ด้านการก่อรูปทางสถาปัตยกรรม และข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ในการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ เพื่อสร้างความมั่นคงด้านเอกลักษณ์ พร้อมเสนอแนะงานวิจัยที่ควรจัดทำขึ้นในอนาคต

1.5 ประโยชน์ของงานวิจัย

1. การศึกษาสาระว่าด้วยการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่นำไปสู่ความรู้เกี่ยวกับสถานภาพ เงื่อนไข อุปสรรค และแนวทาง ในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยสมัยใหม่ในงานสถาปัตยกรรมสำหรับสังคมปัจจุบัน เป็นการบุกเบิกพรมแดนความรู้ใหม่ที่ยังเป็นสิ่งที่ขาดหายไปในวงการสถาปัตยกรรมของไทย ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาสถาปัตยกรรมในอนาคต

2. องค์ความรู้เกี่ยวกับแนวคิดและทิศทางในการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมให้มีเอกลักษณ์ไทย ซึ่งประสบผลสำเร็จมาแล้วแต่อดีต ที่ได้รวบรวมไว้ในงานวิจัยนี้ ย่อมเป็นประโยชน์ต่อวงวิชาชีพสถาปัตยกรรมในการนำไปเป็นพื้นฐานเพื่อการสืบสานหรือประยุกต์ใช้ในงานออกแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ที่มุ่งแสดงเอกลักษณ์ไทย

3. งานวิจัยนี้ย่อมสร้างกระแสให้เกิดจิตสำนึกในการตระหนักถึงความสำคัญของการสร้างเอกลักษณ์ไทยสมัยใหม่ในงานสถาปัตยกรรมสำหรับสังคมปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวงการศึกษา ซึ่งสถาบันการศึกษาจำเป็นต้องปลูกฝังให้มีขึ้น โดยผ่านกระบวนการเรียนการสอนและรวมทั้งการวิจัยอย่างต่อเนื่อง

4. กระแสโลกาภิวัตน์ที่นำพาลักษณะสากล/นานาชาติ/ต่างชาติเข้าแทนที่ความเป็นไทยโดยลำดับเรื่อยมา การมุ่งสร้างความเป็นไทยในงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ซึ่งเป็นการทวนกระแส ไม่เพียงทำให้สังคมไทยภูมิใจในความเป็นไทย แต่ยังทำให้สังคมไทยดำรงสถานภาพได้บนเวทีโลกอีกด้วย

1.6 นิยามคำสำคัญ

งานวิจัยนี้ได้กำหนดคำต่าง ๆ ที่มีความหมายเฉพาะ ดังนี้

กรอบแนวคิดวิจัย (research conceptual framework)

โครงสร้างเชิงสาระของงานวิจัย ประกอบด้วยแนวคิดหลัก ๆ (key concepts) โดยแต่ละแนวคิดหลักประกอบด้วยหลายแนวความคิด (concepts) สำคัญ ๆ เช่น การวางผังเป็นแนวคิดหลักที่ประกอบด้วยแนวความคิดสำคัญ ๆ ได้แก่ ทิศทาง แนวแกน ลำดับ และระดับ เป็นต้น

การก่อรูปทางสถาปัตยกรรม (architectural configuration)

การสร้างสรรค์รูปแบบสถาปัตยกรรมที่ครอบคลุมตั้งแต่การสร้างมณฑลครอบครองพื้นที่บนผิวดิน การรวมตัว/กระจายตัวของหน่วยย่อย ๆ และการขึ้นสู่เบื้องบนของปริมาตร ประกอบด้วยสาระสำคัญใน 3 ประเด็น คือ การวางผัง การจัดกลุ่ม และการสร้างมวล

การคิดใหม่ทำใหม่ (reinvention)

นวัตกรรมในการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมที่ตอบรับกับเงื่อนไข/ปัจจัยตามสภาพการณ์ปัจจุบันและการคาดคะเนการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต โดยอาศัยแนวคิดและวิทยาการที่ก้าวหน้าเป็นแรงขับเคลื่อน ในขณะเดียวกันก็ยังสามารถเชื่อมโยงไปสู่รากลึกของความเป็นไทยได้ ที่อาจพัฒนาต่อไปเป็นรูปแบบเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ในบริบทสังคมสมัยใหม่

การปรับเปลี่ยน (transformation)

การผันแปร/ประยุกต์รูปแบบให้มีความเหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบัน ด้วยการอิงแนวคิด รูปแบบ วัสดุ วิธีการก่อสร้าง ฯลฯ ที่ทันสมัย โดยยังคงยึดปัจจัยด้านสภาพภูมิอากาศ ความเชื่อ และประเพณีปฏิบัติบางประการซึ่งรวมถึงปัจจัยด้านฐานา-นุลักษณ์ เป็นรูปแบบที่สะท้อนการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมและสอดคล้องกับบริบทของสังคมปัจจุบัน

การสืบสาน (inheritance)

การทำตามแบบแผนการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมแบบดั้งเดิมตามแนวทางที่เคยปฏิบัติกันมาในอดีต ทั้งนี้ การสืบสานย่อมมีระดับมากหรือน้อยแตกต่างกันได้

ฐานานุลักษณ์

ลักษณะของสถาปัตยกรรมที่แสดงฐานะแตกต่างกันทางสังคมของผู้ใช้อาคาร โดยใช้ลักษณะหรือองค์ประกอบบางอย่างเป็นสัญลักษณ์ เช่น อาคารสำหรับพระมหากษัตริย์มีเครื่องยอดเรียวแหลม มีการใช้หลังคาจั่วซ้อนชั้น เป็นต้น ซึ่งอาคารสำหรับสาธารณชนจะใช้แบบเดียวกันนี้ไม่ได้

ไตรภาค

ส่วนประกอบ 3 ส่วนของสถาปัตยกรรมไทย ได้แก่ ฐาน เรือน และยอด เช่น เจดีย์ประกอบด้วยฐาน เรือนธาตุหรือองค์ระฆัง และยอด ขณะที่เรือนไทยประกอบด้วยเสาลอย เรือน และหลังคา เป็นต้น

ไตรภูมิ

จักรวาลตามคติพุทธศาสนา ประกอบด้วยภูมิสาม ได้แก่ กามภูมิ รูปภูมิ และอรูปภูมิ จักรวาลมีเขาพระสุเมรุเป็นแกนกลาง ล้อมรอบด้วยภูเขาวงแหวน 7 ชั้น เรียกว่า สัตบริภัณฑ์ ถัดออกไปเป็นทะเลจนสุดกำแพงจักรวาล ตลอดความสูงของเขาพระสุเมรุเป็นชั้นกามภูมิ ชั้นรูปภูมิและอรูปภูมิอยู่เหนือขึ้นไปตามลำดับ ทั้งนี้ ภูมิทั้งสามจัดอยู่ในโลกียภูมิซึ่งพุทธศานาสอนให้หลุดพ้นไปสู่ภูมิที่สูงกว่าคือ โลกุตรภูมิ หรือ นิพพาน

ทิศทาง (orientation)

การวางแนวของอาคาร เช่น การวางอาคารตามตะวัน หมายถึง การวางแนวของอาคารให้ด้านยาวทอดตัวไปตามทิศตะวันออก-ตะวันตก

แนวแกน (axis)

แนวเส้นตรงที่พาดผ่านอาคารซึ่งเป็นเสมือนเส้นแกนของอาคาร ใช้เป็นเส้นอ้างอิงในการจัดอาคารที่อยู่ทั้งสองด้านให้มีความสมดุล ทั้งนี้ แนวแกนเป็นเส้นสมมุติที่ไม่ปรากฏในอาคารจริง

ระดับ

ความสูงต่ำลดหลั่นกันของระนาบพื้นตามแนวนอน เช่น เรือนไทยมีระดับพื้นห้องนอนอยู่สูงสุด ลดระดับลงมาสู่พื้นระเบียงและชานตามลำดับ

ลำดับ (sequence)

การเรียงกันเป็นระเบียบตามตำแหน่งก่อน-หลังในการเข้าถึงศูนย์กลางหรืออาคารสำคัญ

สถาปัตยกรรมไทย (Thai Architecture)

งานสถาปัตยกรรมที่มีแนวรูปแบบแสดงเอกลักษณ์ไทยตามแบบแผนประเพณีที่พัฒนาขึ้นในอดีตและสืบทอดต่อเนื่องมาถึงปัจจุบัน หรือที่เรียกกันว่า แนวรูปแบบประเพณีนิยม

สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ (Modern Thai Architecture)

งานสถาปัตยกรรมที่มีแนวรูปแบบแสดงเอกลักษณ์ไทยในบริบทของสังคมสมัยใหม่ ซึ่งแตกต่างจากสถาปัตยกรรมไทยในแนวรูปแบบประเพณีนิยมที่แสดงเอกลักษณ์ไทยตามแบบแผนดั้งเดิมที่ยึดถือกันมาแต่อดีต

สถาปัตยกรรมสมัยใหม่ (Modern Architecture)

งานสถาปัตยกรรมตามแนวรูปแบบเรียบง่าย ตรงไปตรงมา ที่พัฒนาขึ้นในประเทศแถบตะวันตก หรือแนวรูปแบบที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า แบบอย่างสากล (International Style) และแพร่อิทธิพลเข้าสู่ไทยตั้งแต่ช่วงกลางทศวรรษ 2470 เป็นต้นมา

สถาปัตยกรรมอนุสาวรีย์

สิ่งปลูกสร้างที่ทำขึ้นเพื่อเป็นที่ระลึกถึงบุคคลหรือเหตุการณ์สำคัญ ซึ่งบรรจงสร้างให้มีลักษณะพิเศษเหนือสิ่งปลูกสร้างธรรมดาที่ปรากฏอยู่ทั่วไป โดยมีลักษณะเป็นภูมิสัญลักษณ์หรือลักษณะที่แสดงความยิ่งใหญ่หรือลักษณะที่แสดงพลังศรัทธา

สมมาตร (symmetry)

ลักษณะสมดุลแบบเท่ากันทั้งสองด้าน เมื่อลากเส้นแนวแกนผ่านกึ่งกลางของอาคาร ส่วนของอาคารทั้งสองด้านของแนวแกนจะเหมือนกันทุกประการ

อสมมาตร (asymmetry)

ลักษณะสมดุลแบบไม่เท่ากันทั้งสองด้าน เมื่อลากเส้นแนวแกนผ่านกึ่งกลางของอาคาร ส่วนของอาคารทั้งสองด้านของแนวแกนจะไม่เหมือนกัน

เอกลักษณ์สถาปัตยกรรม

ลักษณะเฉพาะที่เหมือนกันหรือมีร่วมกันของงานสถาปัตยกรรมในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งที่สะท้อนให้เห็นบริบทหรือปัจจัยอันเป็นเงื่อนไขในการกำหนดรูปแบบของสถาปัตยกรรมนั้น ๆ

1.7 กรอบแนวคิดวิจัย: การก่อรูปทางสถาปัตยกรรม

แนวคิดหลัก ๆ (key concept) พร้อมสาระในการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ ประกอบด้วย

1. **การวางผัง**
   - ทิศทาง
     - ว่าด้วยทิศหัวนอน-ตีนนอน
     - การวางอาคารตามตะวัน
     - การหันหน้าอาคารสู่แม่น้ำ
     - การหันหน้าอาคารไปทางตะวันออก
   - แนวแกน
     - การจัดระเบียบแนวแกน
     - ความสัมพันธ์กับบริบท
     - ลักษณะสมมาตร-อสมมาตร
   - ลำดับ
   - ระดับ

2. **การจัดกลุ่ม**
   - การวางอาคารเรียงเป็นแนว
   - การวางอาคารโอบล้อมองค์ประธาน
   - การวางอาคารโอบล้อมที่ว่าง

3. **การสร้างมวล**
   - ไตรภาค
     - ไตรภาคในเจดีย์
     - ไตรภาคในโบสถ์วิหาร
     - ไตรภาคในเรือน
   - การเรียงตัวทางตั้ง
     - การเรียงตัวทางตั้งในเจดีย์
     - การเรียงตัวทางตั้งในอาคารทรงจั่ว

- ฐานานุลักษณ์
  - สถาปัตยกรรมแห่งฐานานุลักษณ์
  - เครื่องหมายแห่งฐานานุลักษณ์: องค์ประกอบ
- จักรวาลจำลอง
  - จักรวาลจำลองในสถาปัตยกรรมวัง
  - จักรวาลจำลองในสถาปัตยกรรมวัด
  - จักรวาลจำลองในสถาปัตยกรรมบ้าน
- ลักษณะอนุสาวรีย์
  - วัดอนุสาวรีย์
  - พระมหาธาตุ
  - พุทธศาสนาคารลักษณะพิเศษ

แผนภาพ 1-1 สาระและกระบวนการวิจัย

โครงการ กรอบแนวคิด ทฤษฎี โจทย์ วัตถุประสงค์ของการวิจัย ขอบเขตและวิธีการ การวิเคราะห์/อภิปรายผล การสรุปและเสนอแนะ

โครงการวิจัย การก่อรูปทางสถาปัตยกรรม (Architectural Configuration)

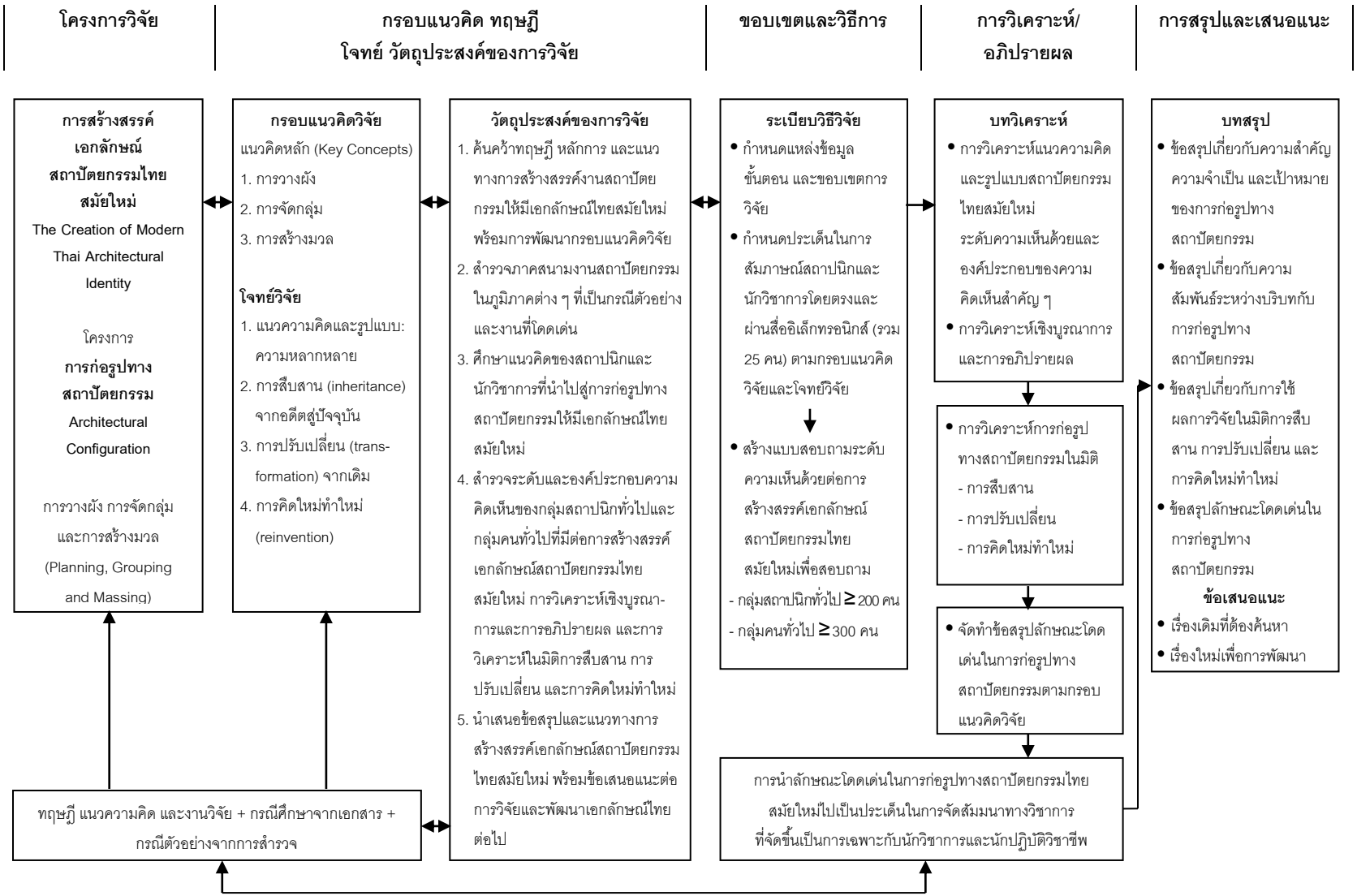

บทที่ 2

แนวคิด งานศึกษาและวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาการก่อรูปทางสถาปัตยกรรม ด้วยการค้นหาแนวคิด ทฤษฎี หลักการ และแนวทางการออกแบบงานสถาปัตยกรรมให้มีเอกลักษณ์ไทยสมัยใหม่ รวมถึงการศึกษาอาคารกรณีตัวอย่าง เพื่อพัฒนากรอบแนวคิดวิจัย (research conceptual framework) ที่ประกอบด้วยแนวคิดหลัก ๆ (key concepts) และสาระสำคัญที่เกี่ยวเนื่อง ในประการสำคัญ ๆ จะเป็นพื้นฐานและแหล่งอ้างอิงในการตอบโจทย์วิจัยในลำดับต่อไปที่มุ่งศึกษางานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่เพื่อค้นหา 1) แนวคิดและรูปแบบหลากหลายที่ได้พัฒนาขึ้น 2) ลักษณะการสืบสานเอกลักษณ์ไทยและรูปแบบที่มีการแปรเปลี่ยนไป (transformation) 3) การเกิด ‘การคิดใหม่ทำใหม่’ (reinvention)

การก่อรูปทางสถาปัตยกรรมซึ่งเป็นแม่บทในการสร้างสรรค์ครอบคลุมตั้งแต่การสร้างมณฑลครอบครองพื้นที่บนผิวดิน การรวมตัว/กระจายตัวของหน่วยย่อย ๆ และการขึ้นสู่เบื้องบนของปริมาตร ประกอบด้วยกรอบแนวคิดหลักและสาระสำคัญในประเด็นด้าน การวางผัง การจัดกลุ่ม และการสร้างมวล

ด้วยเหตุที่การสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยในงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่อ้างอิงจากสถาปัตยกรรมไทยในอดีตเป็นหลัก เรื่องราวเกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎี หลักการ และแนวทางการก่อรูปงานสถาปัตยกรรมที่จะกล่าวถึงครอบคลุมเนื้อหาสาระ ดังนี้

2.1 เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยประเพณี: การก่อรูปทางสถาปัตยกรรม

2.2 เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่: การก่อรูปทางสถาปัตยกรรม

2.3 สรุปประเด็นหลัก ๆ เกี่ยวกับการก่อรูปทางสถาปัตยกรรม

2.4 ข้อสรุปเกี่ยวกับการสืบสาน การปรับเปลี่ยน และการคิดใหม่ทำใหม่

2.1 เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยประเพณี: การก่อรูปทางสถาปัตยกรรม

2.1.1 การวางผัง

ทิศทาง

ว่าด้วยทิศหัวนอน-ตีนนอน คนไทยแต่เก่าก่อนเรียกทิศใต้ว่า ทิศหัวนอน และเรียกทิศตรงข้ามคือทิศเหนือว่า ทิศตีนนอน การนอนโดยเจาะจงหันหัวไปทางทิศใต้เป็นคติที่มีมานานแล้ว หลักฐานเก่าแก่ที่สุดปรากฏในศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ 1 ซึ่งจารึกขึ้นครั้งพุทธศตวรรษที่ 19 ดังความว่า

> *"เบื้องตะวันตกเมืองสุโขทัยนี้มีอรัญญิก.....ในกลางอรัญญิก มีพีหารอันณึ่ง มนใหญ่สูงงามแก่กม มีพระอัฏฐารศอันณึ่งลุกยืน*
> *เบื้องตะวันโอกเมืองสุโขทัยมีพีหาร มีปู่ครู มีทะเลหลวง มีป่าหมากป่าพลู มีไร่มีนา มีถิ่นถ้าน มีบ้านใหญ่บ้านเล็ก มีป่าม่วง มีป่าขาม ดูงามดังแกล้ง*
> *เบื้องตีนนอนเมืองสุโขทัยนี้มีตลาดปสาน มีพระอัจนะ มีปราสาท มีป่าหมากพร้าวป่าหมากกลาง มีไร่มีนา มีถิ่นถ้าน มีบ้านใหญ่บ้านเล็ก*
> *เบื้องหัวนอนเมืองสุโขทัยนี้มีกูภีพีหารปู่ครูอยู่ มีสรีดภงส มีป่าพร้าวป่าลาง มีป่าม่วงป่าขาม มีน้ำโคก มีพระขพุง....."*
>
> (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527: 18, 22)

ภาพ 2-1 *(ซ้าย) การเรียกทิศที่สัมพันธ์กับการนอน*
(ที่มา: ผู้วิจัย, ธันวาคม 2556)

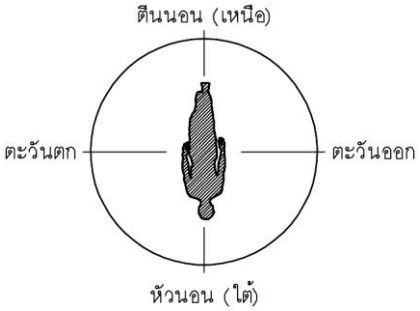

ภาพ 2-2 *(ขวา) ผังพื้นเรือนไทยที่วางสัมพันธ์กับการหันหัวนอนไปทางทิศใต้*
(ที่มา: ผู้วิจัย, ธันวาคม 2556)

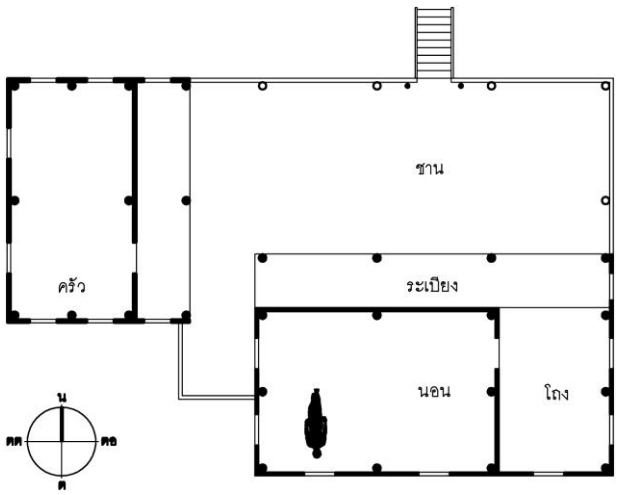

คำว่า เบื้องตีนนอน หมายถึงทิศเหนือ ส่วนเบื้องหัวนอน หมายถึงทิศใต้ (ภาพ 2-1) การที่คนไทยเรียกทิศตะวันออก ตะวันตก ตามการขึ้น-ตกของดวงอาทิตย์ แต่กลับเรียกทิศเหนือ-ใต้ตามทิศทางการนอน แสดงนัยถึงการให้ความสำคัญกับการหันหัวนอน หรืออีกนัยหนึ่ง ผู้คนพากันถือคติเหมือน ๆ กันว่าทิศใต้เป็นทิศมงคล จึงนอนหันหัวไปทางทิศนั้น

ดูเหมือนว่า เรื่องของทิศหัวนอน ทิศตีนนอน นั้นจะเป็นเรื่องของการนอนเท่านั้น แต่ความจริงแล้วเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรมโดยตรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการวางผังเรือนอันเป็นที่อยู่อาศัย ดังที่ผู้รู้ได้แสดงทัศนะไว้ว่า

> *"ในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง เรียกทิศใต้ว่าทิศหัวนอนคู่กับทิศตีนนอนซึ่งเป็นเหนือ ทุกวันนี้ชาวไทยในภาคต่าง ๆ ยังเรียกทิศใต้ว่าปละหัวนอน หรือข้างหัวนอน เรียกทิศเหนือว่าปละตีน หรือข้างตีน ที่จะเรียกทิศเหนือทิศใต้ ไม่สู้มี แสดงว่าการนอนแต่เดิมจะหันหัวนอนไปทางทิศใต้ ถ้าปลูกเรือนหันด้านระเบียงไปทิศเหนือ ก็เป็นอันนอนหันหัวไปทิศใต้ได้สะดวก"*
>
> (เสฐียรโกเศศ, 2514: 5)

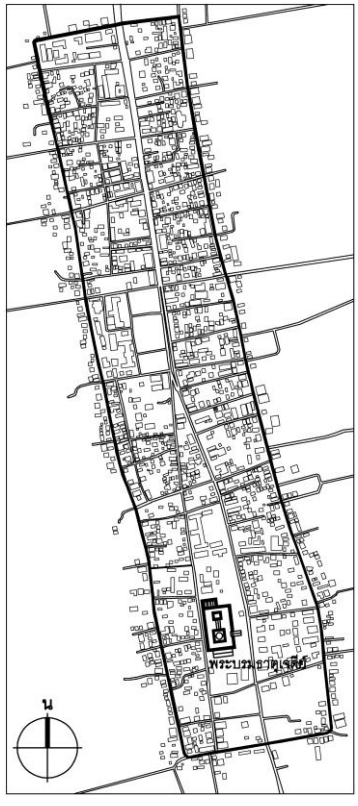

ภาพ 2-3 *แผนผังบริเวณเมืองเดิมของนครศรีธรรมราช*
(ที่มา: ผู้วิจัย, ธันวาคม 2556)

เรือนอันเป็นที่อยู่อาศัยของคนไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคกลางมีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ด้านสั้น เรียกว่า ด้านสกัด หรืออาจเรียกเป็นอย่างอื่นว่า ด้านขวาง ด้านขื่อ ด้านหุ้มกลอง ส่วนด้านยาว เรียกว่า ด้านรี หรืออาจเรียกเป็นอย่างอื่นว่า ด้านข้าง ด้านแป มีระเบียงแล่นขนานไปตามยาวด้านหนึ่ง พิเคราะห์ตามคำกล่าวของเสฐียรโกเศศ การวางผังเรือนโดยหันเอาด้านระเบียงไปทางทิศเหนือ หมายความว่า ด้านรีที่อยู่ตรงข้ามหันไปทางทิศใต้ ส่วนด้านสกัดทั้งสองหันประจันทิศตะวันออกและตะวันตก ทิศทางการวางเรือนเช่นนี้เอื้อให้ผู้อยู่นอนหันหัวไปทางทิศใต้ซึ่งเป็นด้านตรงข้ามกับระเบียง (ภาพ 2-2) ทั้งนี้ คนไทยไม่นิยมนอนหันหัวไปทางด้านสกัดตามคติไม่นอนขวางขื่อ

คติการหันหัวนอนไปทางทิศใต้ไม่ใช่เรื่องเฉพาะบุคคลหรือครัวเรือน เมื่อคนทั่วไปถือปฏิบัติเหมือน ๆ กันก็กลายเป็นเรื่องของคนทั้งเมือง ด้วยเหตุนี้ จึงไม่เพียงส่งผลต่อการวางผังเรือนเท่านั้น หากแต่ยังส่งผลขยายไปถึงการวางผังเมืองด้วย เมืองนครศรีธรรมราช (ภาพ 2-3) เป็นตัวอย่างที่เป็นรูปธรรม การประดิษฐานพระบรมธาตุอันเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองไว้ที่ส่วนใต้ เพื่อให้ชาวเมืองซึ่งนอนหันหัวไปทางทิศใต้ได้นบบูชาพระบรมธาตุไปด้วยในคราวเดียวกัน ดังทัศนะที่สถาปนิกนักผังเมืองแสดงไว้ว่า

> *"..... ทำไมจึงประดิษฐานพระบรมธาตุนครศรีธรรมราชไว้ ณ ส่วนใต้สุดของเมืองเดิมที่มีรูปเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้ายาวไปตามสันทราย? ตอบได้ว่าชาวไทยโดยทั่วไปมีคติหันหัวนอนไปทางทิศใต้ .....การกำหนดที่ตั้งของพระบรมธาตุไว้เช่นนั้น หาใช่เป็นการบังเอิญไม่ แต่เป็นการจงใจเพื่อเป็นไปตามคติการหันหัวนอนสู่ทิศใต้ และสอดคล้องกับการที่ทุกคนในเขตเมืองเดิม จะได้หันหัวนอนไปนบพระบรมธาตุซึ่งตั้งอยู่ ณ ส่วนใต้สุดของเมือง"*
>
> (นิจ หิญชีระนันทน์, 2537: 6)

การวางอาคารตามตะวัน คำกล่าวที่ว่า *"อย่าปลูกเรือนขวางตะวัน"* มีอยู่คู่สังคมไทยมาแต่กาลก่อน หรืออีกนัยหนึ่งคือ การสนับสนุนให้ *"ปลูกเรือนตามตะวัน"* นั่นเอง การปลูกเรือนตามตะวัน หมายถึง การวางทิศทางอาคารโดยให้ด้านยาวทอดไปในแนวทิศตะวันออก-ตะวันตก (ภาพ 2-4) เป็นการวางโดยให้ความยาวของอาคารทอดไปตามแนวเส้นทางโคจรของดวงตะวัน ซึ่งยามเช้าโผล่พ้นขอบฟ้าทางทิศตะวันออกและลับขอบฟ้าไปทางทิศตะวันตกในยามเย็น สิ่งที่เห็นได้อย่างเป็นรูปธรรมคือแนวสันหลังคาของอาคารตรงกับแนวตะวันออก-ตะวันตก

ภาพ 2-4 *(ซ้าย) แผนภูมิแสดงการวางอาคารตามตะวัน (ที่มา: ผู้วิจัย, ธันวาคม 2556)*

ภาพ 2-5 *(ขวา) ผังบริเวณเรือนไทยเมื่อปลูกเรือนตามตะวัน (ที่มา: ผู้วิจัย, ธันวาคม 2556)*

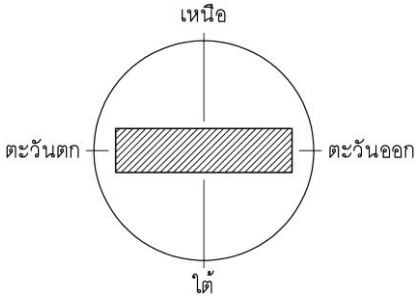

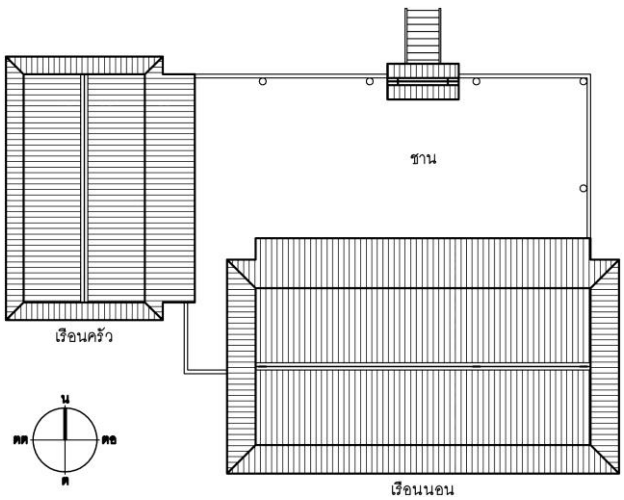

เป็นที่น่าสังเกตว่า เรือนไทยโดยทั่วไปไม่ใช่เรือนเดี่ยว หากแต่เป็นเรือนประกอบอย่างน้อยต้องมีเรือน 2 หลัง คือ เรือนนอนและเรือนครัว โดยมีชานแล่นเชื่อมเรือนทั้งสองเข้าด้วยกัน ทั้งนี้ เรือนนอนและเรือนครัวนิยมวางขวางทิศกันเสมอ ดังนั้น หากวางเรือนหลังหนึ่งตามตะวัน เรือนอีกหลังหนึ่งจะอยู่ในลักษณะวางขวางตะวันโดยปริยาย

กรณีที่แย้งกันโดยนัยเช่นนี้มีข้อยุติที่ชัดเจนว่า ถือเอาเรือนประธานเป็นหลัก ในที่นี้ เรือนนอนซึ่งเป็นส่วนใช้สอยหลักและมีขนาดใหญ่กว่าคือเรือนประธาน ส่วนเรือนครัวซึ่งเป็นส่วนใช้สอยรองและมีขนาดเล็กกว่าเป็นเรือนบริวาร การปลูกเรือนตามตะวันจึงหมายถึงการวางโดยให้ด้านยาวหรือสันหลังคาของเรือนนอนทอดไปในแนวตะวันออก-ตะวันตก (ภาพ 2-5) หมายความว่า เรือนครัววางไปตามแนวเหนือ-ใต้หรือวางขวางตะวันนั่นเอง

ตามวิสัยของคนไทยที่ไม่ได้อธิบายอะไรไว้อย่างกระจ่างแจ้ง คติอย่าปลูกเรือนขวางตะวันก็เช่นกัน มีแต่เพียงความเชื่อที่ยึดถือสืบต่อกันมา คือ

> *"การปลูกเรือนแต่ก่อน มีคติถือกันว่า ถ้าปลูกเรือน ขวางตะวัน คือหันข้างเรือนไปทางทิศตะวันออกหรือทิศตะวันตกว่าไม่ดี คนจะอยู่ไม่มีสุข มักเป็นเหตุให้เสียตา เพราะไปขวางหน้าดวงตะวัน ถ้าปลูกเรือนให้ปลูก ตามตะวัน คือหันข้างเรือนไปทางทิศเหนือหรือทิศใต้ จึงจะเป็นมงคลอยู่เย็นเป็นสุขสบายดี"*
>
> (เสฐียรโกเศศ, 2514: 3)

กว่าครึ่งศตวรรษมาแล้วที่ผู้รู้ นักคิด นักวิชาการ พยายามอธิบายคติการปลูกเรือนตามตะวันด้วยหลักเหตุผล โดยยกเอาการเลี่ยงแดดและรับลมเพื่อความเย็นสบายภายในที่อยู่อาศัย ตามทฤษฎีการออกแบบสถาปัตยกรรมเมืองร้อนเป็นหลักการ ดังตัวอย่าง

> *"ว่าถึงปลูกเรือนยังมีปัจจัยอีกอย่าง 1 ซึ่งอาจจะได้ความสุขมากหรือน้อยผิดกัน คือ ทิศ.....มอญชอบปลูกเรือนขวางแม่น้ำเอาด้านขื่อลงทางแม่น้ำ จึงกล่าวกันว่ามอญขวาง.....มาคิดดูเห็นว่าพวกมอญปลูกเรือนเช่นนั้นน่าจะประสงค์เอาด้านขื่อรับแดด เพราะแม่น้ำตรงนั้นยาวตามเหนือลงมาใต้จึงเห็นขวางแม่น้ำ ปลูกเช่นนั้นหันหน้าเรือนไปทางทิศเหนือมีพะไลหลังคาบังลมหนาว ด้านใต้ฝาเรือนก็ไม่ถูแดดเผาและรับลมใต้ ดูก็เหมาะทั้ง 4 ทิศ"*
>
> (สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2505: เล่ม 20 หน้า 59)
>
> *".....ทำไมชาวไทยโดยทั่วไปมีคติว่า "อย่าปลูกเรือนขวางตะวัน" แต่ให้ปลูกเรือนหันหน้าซึ่งเป็นด้านยาวและมีระเบียงสู่ทิศใต้? ตอบได้ว่า ที่เป็นเช่นนั้น เป็นด้วยเหตุผลทางภูมิศาสตร์ เพื่อรับลมประจำซึ่งพัดมาจากทิศใต้เกือบตลอดปี ในขณะเดียวกัน ก็ยอมให้ด้านข้างหรือด้านสกัดของ*

เรือนซึ่งเป็นด้านแคบถูกแดดเช้าทางตะวันออก และถูกแดดบ่ายทางตะวันตก"

(นิจ หิญชีระนันทน์, 2537: 5)

"การปลูกเรือนไม่ควรขวางตะวัน นั่นก็คือ ด้านหน้าบ้านกับหลังบ้านหันออกสู่ดวงอาทิตย์ทั้งทิศตะวันตกและตะวันออก เรียกว่าโดนความร้อนจากดวงอาทิตย์ตลอดวัน ควรหันด้านแปคือผนังหุ้มกลองไปสู่ด้านตะวันขึ้น แต่ก็อาจแก้ไขให้เฉียงกับตะวันเสียก็ได้"

(พลูหลวง, 2546:73-74)

คติการปลูกเรือนตามตะวันที่กล่าวมาข้างต้น นำไปสู่ข้อสังเกต ดังนี้

1. เป็นเรื่องเกี่ยวกับการกำหนดทิศทางอาคารโดยเฉพาะอย่างยิ่งเรือนอันเป็นที่อยู่อาศัย
2. ไม่ว่าผู้คนในอดีตจะมีความคิดความเชื่ออย่างไรก็ตาม ทิศทางการวางที่อยู่อาศัยตามตะวันที่ถือปฏิบัติต่อเนื่องกันมาสามารถอธิบายได้อย่างเป็นเหตุเป็นผล
3. ทิศทางการวางอาคารตามตะวันนี้เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่ผู้รู้ นักวิชาการ ว่ามีความสัมพันธ์สอดคล้องต้องตามทิศทางแดดและลมประจำถิ่นของไทย
4. การปลูกเรือนตามตะวันเป็นการวางทิศทางที่อยู่อาศัยที่สอดคล้องกับคติการหันหัวนอนไปทางทิศใต้ กล่าวคือ การวางโดยให้ด้านยาวทอดไปในแนวตะวันออก-ตะวันตกเอื้อให้เกิดคติทั้งสองประการไปพร้อม ๆ กัน

อย่างไรก็ตาม ในมุมมองของผู้เชี่ยวชาญด้านสถาปัตยกรรมไทย ซึ่งแสดงความเห็นไว้ต่างเวลากัน แต่กลับคล้อยไปทางเดียวกันว่า การปลูกเรือนตามตะวันไม่ได้เป็นเงื่อนไขเดียว ไม่ได้เป็นเงื่อนไขตายตัว ในการกำหนดทิศทางเรือนของคนไทย ดังความต่อไปนี้

"ปลูกเรือนต้องตามทิศจึงจะอยู่อย่างมีความสุข.....ที่เรือนมอญเขาปลูกเอาด้านขื่อลงแม่น้ำนั้น ก็คือปลูกตามทิศนั้นเอง ปลูกเรือนต้องตามตะวัน ขวางตะวันไม่ดี ร้อน อยู่ไม่สุข.....แต่อย่างไรก็ดี พื้นที่ย่อมเป็นใหญ่ จะถือเอาแต่ทิศเป็นที่ตั้งอย่างเดียวหาได้ไม่ จำต้องคิดผ่อนผันสั้นยาวไปตามที่สมควรแก่เหตุ"

(สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, 2505: เล่ม 20 หน้า 84)

"การวางผังพื้นของเรือนไม่ได้ยึดหลักเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์ ไม่ได้คำนึงถึงทิศทางลมและแสงแดดเท่าใดนัก แต่กลับคิดเฉพาะเรื่องไสย-ศาสตร์กับความนิยมของสังคม ซึ่งเป็นแนวความคิดดั้งเดิมที่ยึดมั่นกับโชคลาง ความเป็นมงคลหรืออัปมงคล เพื่อหวังว่าจะได้อยู่เย็นเป็นสุขเสียส่วนใหญ่..... ทุกจังหวัดภาคกลางไม่ได้วางผังพื้นของเรือนตามตะวันโดยเจตนา ทั้ง ๆ ที่ที่ดินซึ่งเรือนตั้งอยู่นั้นมีบริเวณมากพอที่จะหันเรือนไปทางใดก็ได้"

(ฤทัย ใจจงรัก, 2539: 33)

การหันหน้าอาคารสู่แม่น้ำ เป็นที่ยอมรับกันว่า การวางอาคารโดยหันด้านหน้าไปทางแม่น้ำลำคลอง เป็นคติที่คนไทยยึดถือมาช้านาน

"หลักใหญ่ ๆ โดยทั่วไปในการวางผังพื้นของเรือนก็คือ ถ้าอยู่ริมแม่น้ำลำคลองจะหันด้านหน้าออกทุกหลัง (ด้านหน้าคือส่วนยาวของเรือน หันด้านระเบียงออก) ไม่ว่าด้านนั้นจะเป็นทิศใดก็ตาม ถ้าอยู่ตามดอนตามทุ่ง จะหันด้านหน้าไปตามทางเกวียนหรือทางเดิน และถ้าในหมู่บ้านนั้นหันจั่วไปทางไหน เรือนหลังที่จะสร้างต่อไปก็มักจะนิยมหันจั่วไปทางเดียวกัน เพราะถือว่าถ้าหันขวางแล้วเจ้าของเรือนจะทะเลาะวิวาทกับเรือนอื่น....."

(ฤทัย ใจจงรัก, 2539: 38)

"สำหรับการสร้างบ้านเรือนนั้นจำเป็นต้องหันหน้าบ้านไปทางน้ำอยู่แล้ว ทั้งนี้เพราะชาวบ้านที่อาศัยอยู่ตามแม่น้ำลำคลองในที่ราบลุ่มภาคกลางต้องพึ่งพาการคมนาคมทางน้ำ ซึ่งมีอยู่ทั่วไปในชนบทสำหรับการเดินทางไม่ว่าจะไปวัด หรือไปหมู่บ้าน และเมืองที่อยู่ใกล้เคียง"

(สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา, 2539: 127)

"การปลูกเรือน ถ้าอยู่ริมน้ำ ทฤษฎีขวางตะวันเป็นอันใช้ไม่ได้ เพราะท่านถือหลักว่า บ้านจะต้องหันหน้าออกสู่แม่น้ำเสมอ เพราะว่าน้ำคือมงคลและน้ำคือสิ่งอันเรือแพสัญจรไปมาแต่สมัยโบราณ เราจึงมองไม่เห็นว่าบ้านใดหันหลังสู่แม่น้ำ"

(พลูหลวง, 2546: 74)

คำกล่าวของ 3 ผู้รอบรู้ด้านสถาปัตยกรรมไทยข้างต้นยืนยันได้เป็นอย่างดีว่า กรณีที่ปลูกสร้างบ้านเรือนอยู่ริมน้ำซึ่งพบเห็นได้ทั่วไปในที่ราบลุ่มน้ำภาคกลาง คนไทยมี

คติหันเอาด้านหน้าเรือนออกสู่ลำน้ำเสมอ ด้วยถือกันว่า น้ำคือทางสัญจรสายหลัก และอีกประการหนึ่ง น้ำคือสิ่งอันเป็นมงคลยิ่ง

ด้านหน้าซึ่งถือเป็นด้านสำคัญที่สุดของอาคารนั้นคือด้านที่เป็นทางเข้าหลัก ในเวลาเดียวกันก็มักเป็นด้านที่ประจันกับถนนสายหลักหรือแม่น้ำ ซึ่งเป็นทางที่นำพาผู้คนเข้าสู่อาคารนั้น ๆ สำหรับเรือนไทยภาคกลาง (ภาพ 2-6) ด้านหน้าของเรือนอยู่ทางด้านรีหรือด้านยาวของเรือนประธาน ขณะที่ด้านสกัดหรือด้านขวางเป็นด้านข้าง การหันหน้าเรือนไปทางลำน้ำจึงหมายถึงการหันด้านรีซึ่งมีระเบียงแล่นขนานไปทางลำน้ำ ตามนัยนี้การหันหน้าเรือนไปทางแม่น้ำก็คือการวางโดยให้ด้านยาวของเรือนทอดขนานไปกับลำน้ำ หรืออีกนัยหนึ่ง วางโดยให้สันหลังคาเรือนทอดไปในแนวเดียวกับลำน้ำนั้น

ถามว่า การหันหน้าเรือนไปทางแม่น้ำสอดคล้องต้องตามคติการปลูกเรือนตามตะวันหรือไม่? ตอบได้ว่า อาจเป็นการปลูกเรือนตามตะวัน หรือในทางตรงกันข้าม อาจเป็นการปลูกเรือนขวางตะวันเลยก็ได้ หากแม่น้ำไหลทอดแนวไปตามตะวันออก-ตะวันตก การวางทิศทางเรือนให้หันหน้าไปทางแม่น้ำก็เป็นการปลูกเรือนตามตะวัน แต่ในความเป็นจริง แม่น้ำไหลวกวนคดเคี้ยวเลี้ยวไปจนยากแก่การกำหนดทิศทางได้ หากแม่น้ำช่วงใดไหลพาดแนวไปตามเหนือ-ใต้ การหันหน้าเรือนออกสู่แม่น้ำย่อมหมายถึงการวางอาคารตามแนวเหนือ-ใต้ตามไปด้วย หรือวางขวางตะวันนั่นเอง ในกรณีหลังนี้หลักการเลี่ยงแดดและรับลมย่อมไม่สามารถนำมาใช้อธิบายอะไรได้

แสดงนัยว่า คนไทยเลือกที่จะยึดคติความเชื่อในการหันด้านหน้าเรือนไปทางแม่น้ำซึ่งเป็นทิศมงคล มากกว่าที่จะคำนึงถึงเรื่องการเลี่ยงแดดและรับลมตามหลักเหตุผลในการสร้างสภาวะสบายภายในที่อยู่อาศัย

ภาพ 2-6 *(ซ้าย) เรือนไทยหันด้านรีเข้าหาลำน้ำ*
(ที่มา: ผู้วิจัย, กรกฎาคม 2548)

ภาพ 2-7 *(ขวา) พระอุโบสถและพระวิหารวัดกัลยาณมิตรหันด้านสกัดเข้าหาแม่น้ำเจ้าพระยา*
(ที่มา: พระปริยัติธาดา และ ธัชชัย ยอดพิชัย, 2553: 13)

ไม่เพียงสถาปัตยกรรมเรือนอันเป็นที่อยู่อาศัยเท่านั้นที่มีคติในการหันด้านหน้าไปทางแม่น้ำ แม้สถาปัตยกรรมวัดก็ให้ความสำคัญกับทิศแม่น้ำเช่นเดียวกัน ดังที่พลูหลวง (2546: 74) กล่าวว่า *"แม้วัดในสมัยโบราณก็อยู่ในกฎเกณฑ์นี้ คือจะต้องหันหน้าวัดออกสู่แม่น้ำเสมอ ไม่ว่าทิศนั้นจะเป็นทิศอะไร"* สอดคล้องกับข้อสรุปของสถาปนิกนักวิชาการที่ว่า

> *".....น้ำยังมีความสำคัญอย่างอื่นอีกในด้านสถาปัตยกรรม กล่าวคือ ในการวางผังบริเวณวัดมีกฎอยู่ข้อหนึ่งว่าจะหันหน้าวัดไปทางทิศใดก็ได้ แต่โบสถ์หรือวิหารจะต้องหันหน้าเข้าหาน้ำเสมอ ทั้งนี้เพราะในขณะที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้อยู่ใต้ต้นมหาโพธิ พระองค์ทรงหันพระพักตร์ไปทางแม่น้ำ.....อย่างไรก็ดีในการสร้างวัด หากวัดอยู่ไกลจากน้ำ และไม่มีการขุดสระแล้ว วัดต้องหันหน้าไปทางทิศตะวันออก แต่สรุปแล้ว**การสร้างโบสถ์หรือวิหารให้หันหน้าเข้าสู่น้ำมีความสำคัญเหนือกว่าหันหน้าไปทางทิศตะวันออก***แน่นอน ถ้ามีน้ำล้อมรอบทุกด้าน จะหันหน้าวัดไปทางทิศใดก็ได้ และถ้าหันไปทางทิศตะวันออกได้ก็จะยิ่งดีขึ้นไปอีก"*
>
> (สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา, 2539: 127, 130)

ต่างจากเรือนอันเป็นที่อยู่อาศัย อาคารประเภทโบสถ์วิหารซึ่งโดยทั่วไปเป็นอาคารทรงโรงที่มีผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า คือมีด้านสั้นและด้านยาว อาคารประเภทนี้หมายเอาด้านสั้นหรือด้านสกัดเป็นด้านหน้าเสมอ แน่นอนว่าด้านสกัดตรงข้ามจะเป็นด้านหลัง โดยมีด้านยาวหรือด้านรีเป็นด้านข้าง พื้นที่ภายในมีพระประธานประดิษฐานค่อนไปทางด้านหลัง ปล่อยพื้นที่ด้านหน้าให้เป็นที่ประกอบสังฆกรรมของสงฆ์หรือพื้นที่สำหรับสาธุชนจะเข้าไปกราบไหว้บูชา การวางทิศทางโบสถ์วิหารให้หันหน้าไปทางแม่น้ำ (ภาพ 2-7) จึงหมายถึงการวางโดยเอาด้านสกัดหันไปทางทิศนั้น ในการนี้องค์พระประธานที่ประดิษฐานอยู่ภายในก็จักอยู่ในลักษณะการประทับหันพระพักตร์ไปทางแม่น้ำด้วยในเวลาเดียวกัน

การหันหน้าอาคารไปทางตะวันออก การวางอาคารโดยหันหน้าไปทางทิศตะวันออก เป็นคติอันเกี่ยวเนื่องกับสถาปัตยกรรมวัดโดยเฉพาะอย่างยิ่งโบสถ์วิหาร (ภาพ 2-8) ซึ่งมีพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่ภายในเป็นสำคัญ การอ้างอิงทิศตะวันออกเป็นหลักในการหันหน้าอาคารไปสู่นั้น มีที่มาต่างกันเป็น 3 กระแส

กระแสหนึ่งว่า ทิศตะวันออกถือว่าเป็นทิศมงคลด้วยเป็นทิศที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ ดังความว่า

> *"ทิศตะวันออกนั้นเป็นทิศมงคล ด้วยพระพุทธเจ้าเมื่อจะตรัสรู้ทรงหันพระพักตร์สู่แม่น้ำเนรัญชราทางทิศตะวันออก ในคัมภีร์ปฐมสมโพธิกถา (พุทธประวัติ) ได้พรรณนาไว้ละเอียดว่า ก่อนที่จะประทับนั่งในวันตรัสรู้นั้น พระพุทธองค์ทรงเลือกทิศ เมื่อไปสู่ทิศเหนือ ใต้ ตะวันตก สามทิศนี้ดินจะยุบลง พอมาถึงทิศตะวันออกของต้นโพธิ์แผ่นดินสูงขึ้นเป็นแท่น จึงทรงประทับนั่งตรงทิศนั้น หันหลังให้ต้นโพธิ์ แล้วหันพระพักตร์สู่ตะวันออก ....."*
>
> (พลูหลวง, 2546: 76)

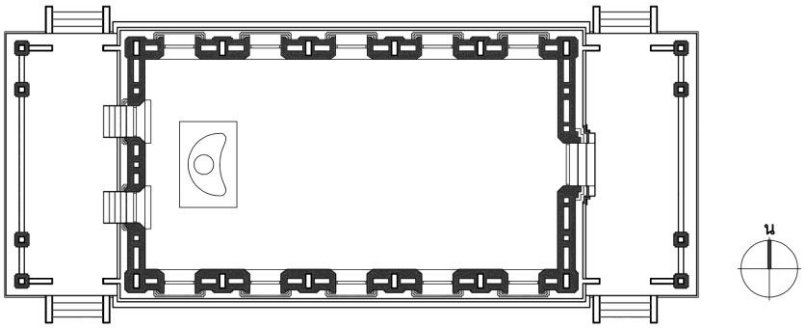

ภาพ 2-8 *ผังพื้นโบสถ์แบบมาตรฐาน ก แสดงการวางอาคารหันหน้าไปทางทิศตะวันออก*
(ที่มา: ผู้วิจัย, ธันวาคม 2556)

เมื่อทิศตะวันออกเป็นทิศมงคล การกำหนดทิศทางโบสถ์วิหารโดยหันหน้าไปทางทิศนั้น ย่อมจักเป็นมงคลแก่สถานที่อย่างยิ่ง ในการนี้ พระพักตร์ของพระพุทธรูปที่ประดิษฐานเป็นองค์ประธานอยู่ภายในก็หันไปทางทิศตะวันออก ตรงกับทิศที่ตรัสรู้ด้วย

กระแสที่สองว่า พุทธประเทศอันเป็นถิ่นสถานที่พระพุทธเจ้าประสูติ ตรัสรู้ และนิพพาน ซึ่งอยู่ ณ ประเทศเนปาลและอินเดียนั้นอยู่ทางทิศตะวันตกของไทย การสร้างโบสถ์วิหารโดยหันเอาด้านหน้าของอาคารไปทางทิศตะวันออก หมายถึงการประดิษฐานพุทธปฏิมาประธานให้หันพระพักตร์สู่เบื้องตะวันออกด้วยในเวลาเดียวกัน เมื่อสาธุชนเข้าไปกราบไหว้พระประธานจักต้องหันหน้าตนเองไปทางทิศตะวันตกโดยปริยาย ด้วยเหตุนี้ จึงได้กราบไหว้ทั้งพระประธานในโบสถ์วิหารและสถานที่ประสูติ ตรัสรู้ และนิพพาน ไปพร้อม ๆ กัน ดังคำกล่าวที่ว่า

> *"ในทางสถาปัตยกรรมไทยนั้นนิยมวางรูปแนววิหารและพระเจดีย์ให้พระวิหารหันหน้าไปสู่ทิศตะวันออกเพื่อตั้งพระพุทธปฏิมากรให้หันพระพักตร์ไปทางทิศนั้น และมีพระเจดีย์ประธานอยู่ทางทิศตะวันตกหลังวิหารหลวง การที่นิยมทำเช่นนี้ก็เนื่องจากความเชื่อว่าทิศที่ประสูติ ตรัสรู้ และนิพพาน*

ของพระพุทธองค์อยู่ทางทิศตะวันตก เมื่อพุทธศาสนิกชนเข้าไปถวายสักการะพระประธานในวิหารก็จะได้สักการะทั้งองค์พระเจดีย์และทิศที่พระพุทธองค์ประสูติ ตรัสรู้ และนิพพาน ไปด้วยพร้อมกัน"

(โชติ กัลยาณมิตร, 2539: 98)

กระแสที่สามว่า เบื้องตะวันตกนั้นมีแดนสุขาวดีอันเป็นที่ประทับแห่งองค์พระพุทธเจ้าตามคติมหายานที่แฝงอยู่ในพุทธศาสนาฝ่ายหินยานของไทย การสร้างโบสถ์วิหารให้หันหน้าไปทางทิศตะวันออก เพื่อมุ่งหวังให้สาธุชนผู้เข้าไปสักการะได้ไหว้ทั้งพุทธปฏิมาประธานที่ประดิษฐานในโบสถ์วิหารและพระพุทธเจ้า ณ แดนสุขาวดีในคราวเดียวกันนั่นเอง ตามทัศนะว่า

".....เราถือพระพุทธศาสนาทางลัทธิมหายานมาก่อนเป็นแน่.....เช่นเข้าใจว่าพระนิพพานเป็นเมืองแก้วนั้นก็คือเมืองสุขาวดีของลัทธิมหายาน ทำโบสถ์หันหน้าไปทางตะวันออกนั้นก็เป็นลัทธิมหายาน เพราะเขาถือว่าพระอมิตาภะประทับอยู่ ณ สุขาวดีทางทิศตะวันตกแห่งโลกเรา เมื่อไหว้พระจะได้ตรงถูกทิศที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่"

(สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, 2504: เล่ม 5 หน้า 8)

สุขาวดีที่ซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จสถิตเสวยสุขารมณ์อยู่นั้น เป็นดินแดนที่อยู่ไกลโพ้นไปทางเบื้องตะวันตก ดังที่กล่าวไว้ในอมิตายุสสูตรของฝ่ายมหายาน ว่า

".....ครั้งหนึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ เชตวนารามของอนาถบิณฑิกในกรุงศราวัสดี พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ 1250 พระองค์ ล้วนเป็นพระอรหันต์มีชื่อเสียง มีอาทิคือ พระศารีบุตรเถระเจ้า .....ลำดับนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้า จึ่งตรัสแก่พระศารีบุตรเถระเจ้าว่า จากที่นี่ไป 100,000 โยชน์ เบื้องปรัศจิมทิศยังมีโลกธาตุแห่งหนึ่งชื่อว่า สุขาวดี ในที่นั้นพระตถาคต อรหนฺตสมฺยกฺสมฺพุทธ (อรหันตสัมมาสัมพุทธ) เจ้า ผู้ทรงนามว่า อมิตายุส เสด็จสถิตเสวยสุขารมณ์และแสดงพระธรรมอยู่ในบัดนี้....."

(พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าธานีนิวัต, 2483: 1-2)

สรุปแล้วคติเรื่องการยึดเอาทิศตะวันออกเป็นหมุดหมายในการหันหน้าอาคาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งโบสถ์วิหารไปสู่นั้น มีที่มาจาก 3 กระแส คือ

1. ทิศตะวันออกถือเป็นทิศมงคลด้วยเป็นทิศแห่งการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า

2. แดนพุทธภูมิอันเป็นสถานที่ประสูติ ตรัสรู้ และนิพพาน ของพระพุทธเจ้าอยู่ทางทิศตะวันตกของไทย การสร้างโบสถ์วิหารให้หันหน้าไปทางทิศตะวันออก ยังผลให้ผู้ที่เข้าไปกราบไหว้พระพุทธปฏิมาประธานภายใน จักได้กราบไหว้แดนพุทธภูมิด้วยในเวลาเดียวกัน
3. แดนสุขาวดีที่ซึ่งพระพุทธองค์ประทับเสวยสุขารมณ์อยู่ทางเบื้องตะวันตกแห่งโลกเรา โดยเหตุนี้ โบสถ์วิหารที่สร้างให้หันหน้าไปทางทิศตะวันออก ย่อมเอื้อให้ผู้ที่เข้าไปกราบไหว้พระพุทธปฏิมาประธานภายใน จักได้กราบไหว้พระพุทธองค์ ณ แดนสุขาวดีด้วยในคราวเดียวกัน

ทั้งนี้ทั้งนั้น ที่มาทั้ง 3 ประการข้างต้นสอดคล้องต้องกันเป็นอย่างดี ดังคำกล่าวของสถาปนิกนักผังเมืองที่ทำให้สามารถสร้างจินตภาพได้ชัดเจนว่า

> *"ทำไมชาวไทยสร้างวัด สร้างโบสถ์วิหารให้หันหน้าสู่ทิศตะวันออก? ตอบได้ว่า ที่ทำเช่นนั้น เป็นด้วยคติความเชื่อว่า ทิศตรงกันข้ามคือทิศตะวันตกนั้นเป็นแดนสุขาวดีหรือพุทธเกษตร.....*
>
> *ด้วยเหตุนี้ เมื่อเราไปยืนไหว้พระโดยหันเข้าสู่หน้าวัดพระสิงห์ที่นครเชียงใหม่ เราจึงได้ไหว้สิ่งเคารพบูชาทางด้านตะวันตกในขณะเดียวกันถึง 6 สิ่ง ตามลำดับ ดังนี้ คือ พระพุทธรูปในวิหาร 1 พระธาตุเจดีย์หลังวิหาร 1 เวียง (วัด) สวนดอก 1 พระธาตุดอยสุเทพ 1 แดนพุทธภูมิชมพูทวีป 1 และพระอมิตาภะพุทธ ณ สุขาวดี 1"*
>
> (นิจ หิญชีระนันทน์, 2537: 5)

คติไทยเกี่ยวกับทิศทางของอาคารมีเรื่องว่าด้วยทิศหัวนอน-ตีนนอน ซึ่งทิศหัวนอนหมายถึงทิศใต้ การวางอาคารตามตะวัน ซึ่งหมายถึงวางให้แนวยาวของอาคารทอดไปตามแนวตะวันออก-ตะวันตก การหันหน้าอาคารสู่แม่น้ำ ซึ่งในอดีตนั้นแม่น้ำเป็นทางสัญจรสายหลัก และการหันหน้าอาคารไปทางตะวันออก ซึ่งเป็นไปตามความเชื่อทางพุทธศาสนา ทั้งนี้ การยึดคติอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างร่วมกันในการสร้างสรรค์ของช่างในอดีตขึ้นอยู่กับบริบทของสถาปัตยกรรมแต่ละกรณีเป็นสำคัญ

แนวแกน

โดยนัยความหมาย แนวแกน (axis) คือแนวแส้นตรงที่พาดผ่านส่วนสำคัญของอาคาร เปรียบเสมือนเส้นแกนหลักของอาคาร ซึ่งใช้เป็นแนวอ้างอิงในการออกแบบ

อาคารให้มีความสมดุล ทั้งนี้ แนวแกนจะปรากฏให้เห็นได้อย่างเป็นรูปธรรมเมื่อแสดงไว้ในแบบทางสถาปัตยกรรม เมื่อถ่ายทอดแบบทางสถาปัตยกรรมลงสู่สิ่งปลูกสร้างบนพื้นโลก แนวแกนจะไม่ปรากฏ มีสถานะเป็นเพียงแนวเส้นตรงในจินตภาพเท่านั้น

แนวแกนแบ่งออกเป็น 2 ประเภทตามความสัมพันธ์กับพื้นผิวโลก ได้แก่ แนวแกนนอน (horizontal axis) ซึ่งหมายถึงแนวแกนที่ขนานกับพื้นผิวโลก และแนวแกนตั้ง (vertical axis) ซึ่งหมายถึงแนวแกนที่ตั้งฉากกับพื้นผิวโลก ในการก่อรูปก่อร่างของอาคารหนึ่ง ๆ แนวแกนนอนและแนวแกนตั้งร่วมกันทำหน้าที่เป็นแนวอ้างอิงหลักอย่างสัมพันธ์กัน

สำหรับพุทธสถาปัตยกรรมก็เป็นเช่นเดียวกับสถาปัตยรรมในศาสนาอื่น ๆ คือครอบครองพื้นที่บนผิวโลกโดยมีแกนนอนเป็นเส้นอ้างอิงหลักในการสร้างมณฑล แล้วค่อย ๆ ผุดเพิ่มพูนปริมาตรขึ้นสู่เบื้องบนโดยมีแกนตั้งเป็นเส้นอ้างอิงหลัก หากพิจารณาสถาปัตยกรรมประเภทเจดีย์ (ภาพ 2-9) จะเห็นภาพได้ชัดเจน แผนผังวงกลมของเจดีย์มีแนวแกนนอนซึ่งคือเส้นผ่าศูนย์กลางกำกับอยู่ ขณะที่แกนตั้งคือเส้นที่ตั้งตรงจากจุดศูนย์กลางของวงกลมขึ้นไปตามแนวดิ่ง อันเป็นแกนกลางที่ปริมาตรของเจดีย์เกิดขึ้นโดยรอบ

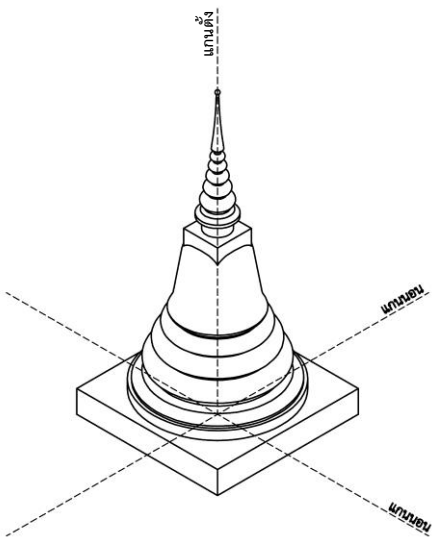

ภาพ 2-9 *(ซ้าย) ภาพสามมิติของเจดีย์แสดงแกนนอนและแกนตั้ง*
(ที่มา: ผู้วิจัย, มีนาคม 2557)

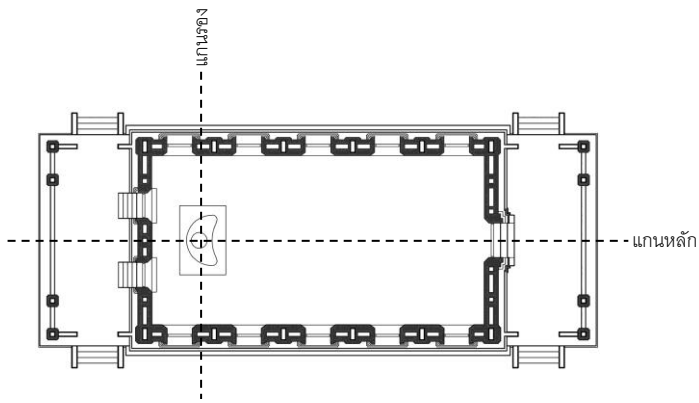

ภาพ 2-10 *(ขวา) ผังพื้นโบสถ์แบบมาตรฐาน ก แสดงแกนหลักและแกนรอง*
(ที่มา: ผู้วิจัย, ธันวาคม 2556)

เมื่อพิจารณาตามความสำคัญ แนวแกนแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทเช่นกัน คือ แนวแกนหลักและแนวแกนรอง กรณีอาคารที่มีผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าอย่างโบสถ์วิหาร (ภาพ 2-10) เป็นตัวอย่างที่ให้ภาพชัด โดยแนวแกนหลักนั้นเป็นแนวเส้นตามความยาว

ของอาคารที่ลากผ่านกึ่งกลางด้านสกัดหน้าและหลัง ส่วนแนวแกนรองเป็นแนวเส้นที่ขวางกับแนวแกนหลักซึ่งลากผ่านกึ่งกลางประตูทางเข้าด้านข้างหรือลากผ่านกึ่งกลางตำแหน่งที่ประดิษฐานพุทธปฏิมาประธาน

การจัดระเบียบแนวแกน แนวแกนเป็นเครื่องมือสำคัญในการวางผังอาคาร วิธีการวางผังสถาปัตยกรรมไทยที่มีแบบแผนชัดเจนที่สุดเห็นจะไม่มีใดเทียบการวางผังเขตพุทธาวาสของสถาปัตยกรรมวัด โดยเฉพาะกลุ่มอาคารหลักอันประกอบด้วย เจดีย์ วิหาร โบสถ์ สามารถแบ่งแยกการวางผังตามการจัดระเบียบแนวแกน (นอน) ได้ ดังนี้

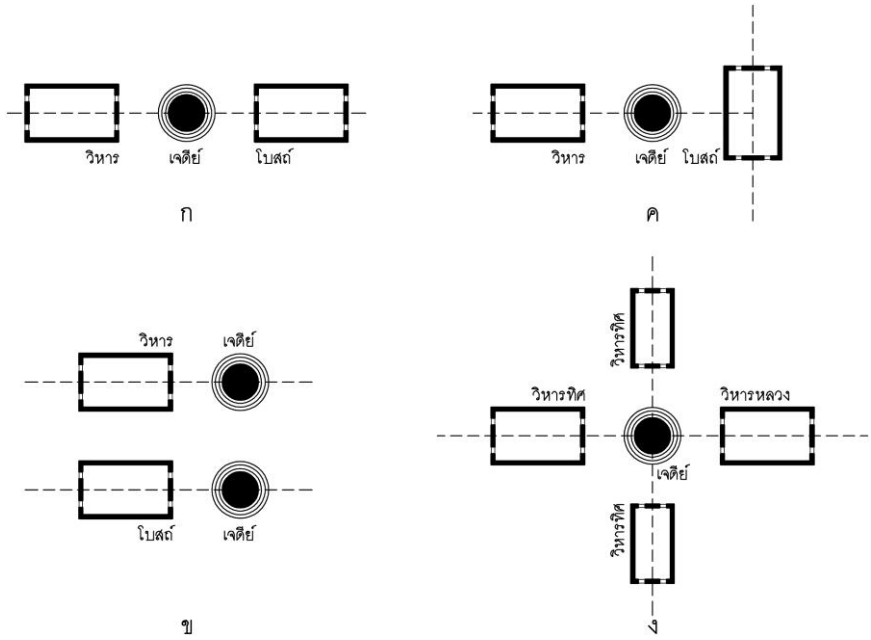

ภาพ 2-11 *แผนภูมิการจัดระเบียบแนวแกนแบบต่าง ๆ (ที่มา: ผู้วิจัย, ธันวาคม 2556)*

1. แนวแกนเดี่ยว แผนผังแบบแนวแกนเดี่ยวเป็นการวางอาคารเรียงอยู่ในแนวตรงกัน กล่าวคือมีแนวแกนหลักแนวเดียว ถือเป็นการวางผังพุทธาวาสแบบแผนเก่าแก่ที่สุด ในพุทธสถานที่มีพระมหาธาตุเจดีย์เป็นองค์ประธานและมีพระวิหารประกอบ มีการจัดแผนผังแบบแนวแกนเดี่ยว ดังที่ นารถ โพธิประสาท (2514: 31) กล่าวไว้ว่า

> *".....ภายหลังที่ได้สร้างพระสถูปเจดีย์ (ธาตุเจดีย์) แล้ว มักสร้างวิหารขึ้นด้วยพร้อม ๆ กันเพื่อได้บำเพ็ญกุศล การวางผังของวิหารโดยปกติหันด้านสกัดด้านใดด้านหนึ่งไปยังพระสถูปเจดีย์และวางศูนย์กลางให้อยู่ในแนวเดียวกัน"*

พระมหาธาตุเจดีย์ซึ่งตั้งเด่นเป็นองค์ประธานโดยมีพระวิหารสำหรับประกอบพิธีกรรมอยู่ด้านหน้านั้น เป็นแบบแผนที่พัฒนามาจากเจติยสถาน ถ้ำวิหารของพุทธ-

สถานในอินเดียที่มีเจดีย์ประดิษฐานอยู่ตอนท้าย ภายหลังเมื่อมีการย้ายมาสร้างวิหารในที่แจ้ง เจดีย์จึงแยกออกไปประดิษฐานอยู่หลังวิหาร แต่ยังคงวางอยู่ในตำแหน่งแนวแกนเดียวกัน (สมคิด จิระทัศนกุล, 2543: 29)

สำหรับพุทธาวาสที่พัฒนาขึ้นในระยะหลังซึ่งประกอบด้วยเจดีย์ วิหาร โบสถ์ การวางผังแบบแนวแกนเดี่ยวใช้วิธีประดิษฐานเจดีย์ไว้ตรงกลาง และวางวิหารและโบสถ์อยู่คนละด้านของเจดีย์ โดยเรียงตัวอยู่ในแนวแกนเดียวกัน (ภาพ 2-11ก) ดังปรากฏที่วัดปทุมวนาราม กรุงเทพมหานคร วัดเขาบันไดอิฐ จังหวัดเพชรบุรี เป็นต้น

2. แนวแกนขนาน การพัฒนาใช้แนวแกนหลักมากกว่า 1 แนวแกน วิธีการหนึ่งคือการตั้งแนวแกนขึ้นสองแนวขนานกัน และวางอาคารหลักบนแนวแกนทั้งสอง แนวแกนหนึ่งกำหนดวางเจดีย์และวิหาร อีกแนวแกนหนึ่งวางเจดีย์และโบสถ์ (ภาพ 2-11ข) ดังกรณีพุทธาวาสวัดสุวรรณาราม กรุงเทพมหานคร เป็นต้น

3. แนวแกนฉาก อีกวิธีหนึ่งของการพัฒนาใช้สองแนวแกนในการวางผัง คือการวางแนวแกนทั้งสองในลักษณะตั้งฉากกัน โดยการประดิษฐานองค์เจดีย์เป็นประธานมีวิหารอยู่ด้านหน้าของเจดีย์ ขณะที่โบสถ์ที่วางอยู่ด้านหลังของเจดีย์นั้นวางขวางในแนวตั้งฉาก (ภาพ 2-11ค) ดังปรากฏที่วัดมกุฎกษัตริยาราม กรุงเทพมหานคร เป็นต้น กรณีการวางผังพุทธาวาสวัดสุทัศนเทพวรารามก็มีการจัดระเบียบแบบแนวแกนฉากเช่นเดียวกัน หากแต่ไม่มีพระเจดีย์ โดยมีพระวิหารวางอยู่ด้านหน้า ส่วนพระอุโบสถซึ่งอยู่ด้านหลังนั้นวางขวางกับพระวิหาร การวางผังเช่นนี้เกิดจากการจัดระเบียบแนวแกนหลักของพระวิหารและพระอุโบสถในลักษณะตั้งฉากกัน ซึ่งนักวิชาการด้านประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมไทย อนุวิทย์ เจริญศุภกุล (2526: 28) กล่าวว่า

> *".....อาจจะด้วยเจตนาที่ให้เป็นวัดศูนย์กลางของพระนครมาแต่ต้นจึงสร้างวัดนี้ให้มีขนาดใหญ่ที่สุด และมีการออกแบบวางผังกลุ่มอาคารและตัวอาคารที่สง่างามที่สุดในสมัยรัตนโกสินทร์ และเป็นแผนผังอาคารรูปสัญลักษณ์จักรวาล (cosmic layout) ที่ช่างสมัยรัชกาลที่ 3 ได้คิดค้นออกแบบขึ้นใหม่เป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมไทย"*

4. แนวแกนกากบาท เป็นการจัดระเบียบแนวแกนที่ประกอบด้วยแนวแกนหลัก 2 แนววางขวางกันในลักษณะตั้งฉาก แผนผังพุทธาวาสที่มีการจัดระเบียบแนวแกนแบบกากบาทมักมีเจดีย์ประดิษฐานเป็นองค์ประธาน โดยมีวิหารหลวงและวิหารทิศล้อมรอบทั้งสี่ด้าน (ภาพ 2-11ง) ดังกรณีพุทธาวาสวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม กรุงเทพมหานคร เป็นอาทิ (สมคิด จิระทัศนกุล, 2543: 31) ทั้งนี้ แผนผังพุทธาวาสวัด

ราชบพิธสถิตมหาสีมารามมีลักษณะพิเศษในประการที่พระระเบียงคดชักแนวเป็นวงกลมเชื่อมต่อพระวิหารหลวงและพระวิหารทิศล้อมรอบเจดีย์ประธาน

ความสัมพันธ์กับบริบท แกนนอนของพุทธสถาปัตยกรรมได้รับการจงใจวางให้สัมพันธ์กับ**ทิศทั้งสี่** คือ ตะวันออก ตะวันตก เหนือ และใต้ เป็นสำคัญ แนวแกนกากบาทของแผนผังเจดีย์ซึ่งเป็นรูปวงกลม คือเส้นกากบาทบนผิวโลกที่อ้างอิงมาจากการโคจรของดวงอาทิตย์ในรอบวันตลอดปี ในการโคจรตั้งแต่รุ่งอรุณจนถึงสนธยา ดวงอาทิตย์ได้กำหนดเส้นแกนตะวันออก-ตะวันตกขึ้น การที่ดวงอาทิตย์เบนไปทางทิศใต้ (หรือทิศเหนือ) เมื่อโคจรถึงจุดสูงสุดในตอนเที่ยงวัน และการเบนไปทางทิศเหนือ (หรือทิศใต้) เมื่อโคจรถึงจุดต่ำสุดในตอนเที่ยงคืน ก่อให้เกิดเส้นแกนเหนือ-ใต้ขึ้นที่ผิวโลก (เอเดรียน สนอดกราส, 2537: 29)

แนวแกนกากบาทของแผนผังเจดีย์ซึ่งสัมพันธ์กับทิศทั้งสี่ปรากฏชัดในมหาสถูปสาญจีอันเป็นต้นแบบของพุทธเจดีย์ที่พัฒนาในลำดับต่อ ๆ มา จริงอยู่ที่แผนผังวงกลมของสถูปนั้นยากต่อการอ้างอิงกับทิศใด ๆ แต่ซุ้มประตูทั้ง 4 ทิศคือสัญลักษณ์ที่แสดงความสัมพันธ์กับทิศทั้งสี่อย่างชัดเจน พุทธเจดีย์ที่พัฒนาขึ้นในระยะหลังในดินแดนต่าง ๆ ยังคงให้ความสำคัญกับทิศทั้งสี่ไม่เปลี่ยนแปลง

> *"สถูปมีวิวัฒนาการจากหลุมหรือเนินดินสำหรับฝังศพ.....สถูปในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชที่สาญจียังคงลักษณะที่ไม่ต่างไปจากที่มามากนักโดยสร้างเป็นทรงครึ่งวงกลม มีรั้วล้อมรอบ และมีซุ้มประตู (โตรนะ) ทั้ง 4 ทิศ ยอดของสถูปจะประกอบด้วยบังลังก์สี่เหลี่ยมและยอดฉัตร.....ต่อมาการสร้างสถูปก็พัฒนาไปสู่การสร้างเจดีย์รายล้อมรอบสถูปประธานในทิศทั้ง 4 เช่นที่สถูปปรุวันเวริ"*
>
> (วรรณวิภา สุเนตต์ตา, 2548: 158-159)

พุทธเจดีย์ไทยซึ่งรับอิทธิพลจากอินเดียผ่านลังกายังคงยึดหลักการวางแนวแกนของผังอย่างสัมพันธ์กับทิศทั้งสี่ (ภาพ 2-12) ในเจดีย์ที่มีเจดีย์ทิศเป็นส่วนประกอบด้วยจะเห็นภาพชัดว่า เจดีย์ทิศนั้นวางตามตำแหน่งทิศทั้งสี่ ทำนองเดียวกับเจดีย์ที่มีซุ้มคูหายื่นออกมาจากองค์เจดีย์ ซุ้มคูหานั้นจะได้รับการกำหนดให้หันออกสู่ทิศทั้งสี่เสมอ บรรดาอาคารที่สร้างขึ้นเป็นอาคารบริวารก็พลอยมีแนวแกนอิงตามทิศทั้งสี่ตามไปด้วย ดังข้อสังเกตที่ว่า

> *".....หากพิจารณาเฉพาะวัดมหาธาตุบรรดาที่มีอยู่กระจัดกระจายทั่วประเทศไทยเราอาจสังเกตแนวคิดหลักในการวางผังสถาปัตยกรรมภายใน*

บริเวณวัดได้ว่า คนไทยถือเอาพระมหาธาตุเจดีย์เป็นหลักของวัด แล้วจึงก่อสร้างอาคารสถานที่อื่น ๆ ออกไปตามแนวแกนในทิศทั้งสี่"

(ธงทอง จันทรางศุ, 2534: 56)

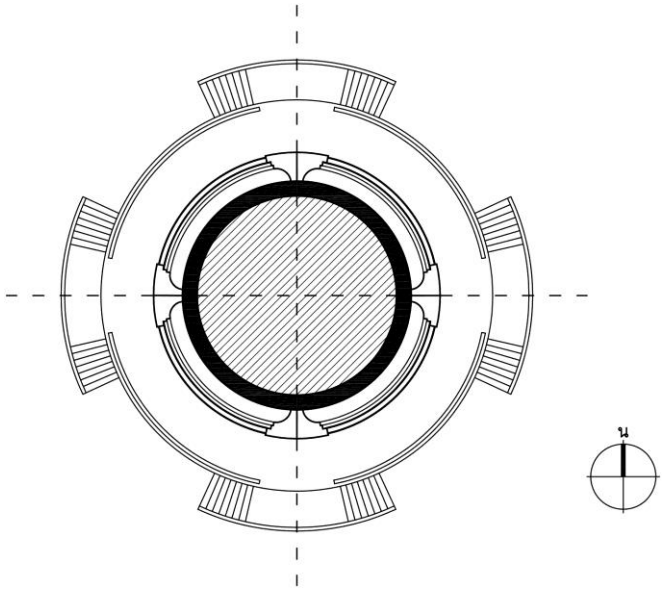

***ภาพ 2-12** ผังพื้นเจดีย์ แสดงการวางสัมพันธ์กับทิศทั้งสี่*
(ที่มา: ผู้วิจัย, เมษายน 2557)

เจดีย์ที่มีวิหารสำหรับประกอบพิธีกรรมสักการบูชาอยู่ด้านหน้า แนวแกนตะวันออก-ตะวันตกของเจดีย์และวิหารย่อมอยู่ในแนวเดียวกัน โดยวิหารหันเอาด้านสกัดอันเป็นด้านหน้าออกสู่ทิศตะวันออก อาคารบริวารอื่น ๆ เช่น วิหารคด วิหารทิศ เป็นต้น ที่สร้างขึ้นภายหลังย่อมมีแนวแกนอิงตามทิศทั้งสี่อย่างสอดคล้องกัน

ขณะที่แกนตั้งของเจดีย์มีความสัมพันธ์กับ**แกนโลก** ในทางวัตถุวิสัย สถูปเจดีย์คือสถานที่บรรจุอัฐิธาตุของผู้ควรแก่การสักการบูชา แต่ในทางจิตวิสัย สถูปเจดีย์คือสัญลักษณ์ของจักรวาลที่ได้รับการจำลองไว้บนพื้นโลก ดังที่ วรรณวิภา สุเนตต์ตา (2548: 158) กล่าวว่า *"โครงสร้างที่อธิบายศูนย์กลางจักรวาลหรือเขาพระสุเมรุด้วยวงกลมและสี่เหลี่ยมที่มีแกนตั้งฉาก คือสัญลักษณ์ของสถาปัตยกรรมประเภทสถูป"*

แกนตั้งถือเป็นโครงสร้างสำคัญของสถูปเจดีย์ซึ่งมีการก่อรูปสูงขึ้นไปจากพื้นดิน สถูปเจดีย์เปรียบเป็นเขาพระสุเมรุจึงมีความหมายของการเป็นศูนย์กลาง เช่นเดียวกับที่เขาพระสุเมรุเป็นศูนย์กลางของจักรวาล แกนตั้งซึ่งทำมุมฉากกับพื้นผิวโลกคือเส้นตรงที่ต่อมาจากจุดศูนย์กลางของโลก ทำให้เจดีย์ไม่ว่าจะตั้งอยู่ ณ จุดใดบนโลกดำรงความเป็นศูนย์กลางของจักรวาลจำลองหนึ่ง ๆ นอกจากนี้ แกนตั้งยังถือเป็นแกนที่เชื่อมต่อ

โลกนี้กับภพภูมิอื่น ๆ อีกด้วย ดังคำกล่าวว่า *"เสาหลักของโครงสร้างพระสถูปจะเป็นเสาแกนที่ตั้งฉากตรงศูนย์กลางองค์พระสถูป เสาหลักนี้ถือเป็นสัญลักษณ์ของแกนโลก (axis mundi) และเป็นเส้นเชื่อมต่อโลกนี้กับจุดกึ่งกลางของภพภูมิอื่น ๆ"* (เอเดรียน สนอดกราส, 2537: 159)

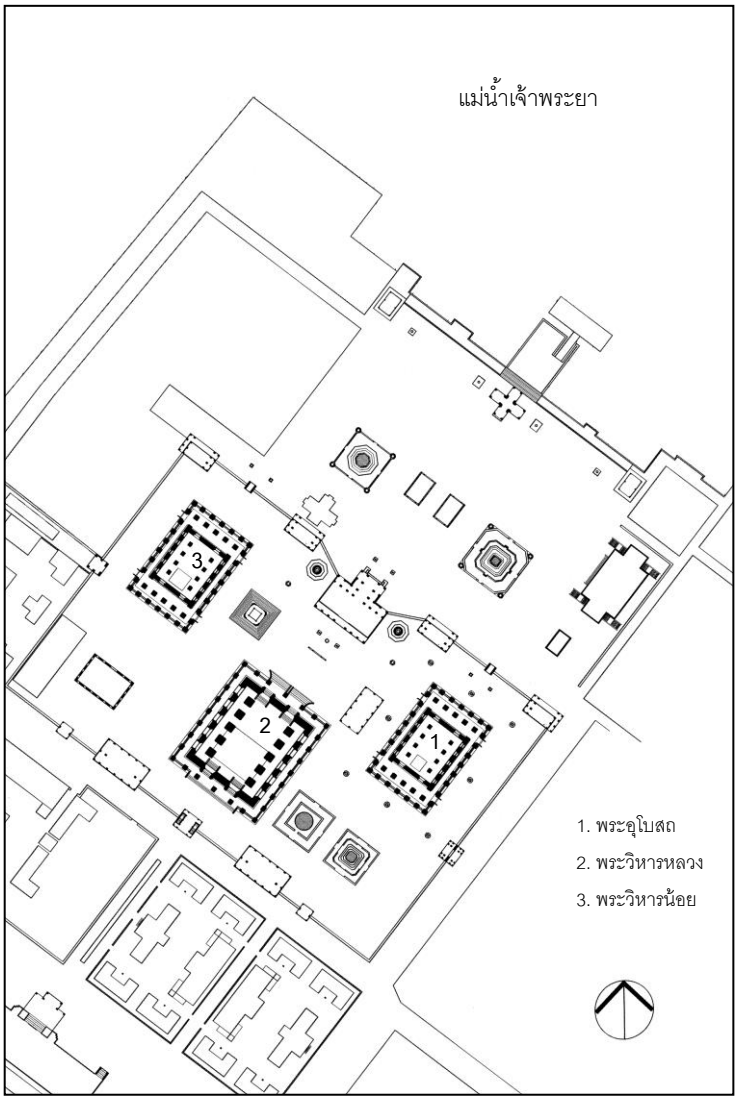

ภาพ 2-13 *แผนผังวัดกัลยาณมิตร พระอุโบสถและพระวิหารวางหันหน้าไปทางแม่น้ำเจ้าพระยา*
(ที่มา: ปรับปรุงจาก พระปริยัติธาดา และ ธัชชัย ยอดพิชัย, 2553:29)

อีกสิ่งหนึ่งซึ่งใช้เป็นหลักอ้างอิงในการวางแนวแกนคือ **ลำน้ำ** แต่ไหนแต่ไรมาแล้วที่คนไทยยึดเอาแม่น้ำลำคลองเป็นแหล่งในการตั้งถิ่นฐาน และมีคติในการหันหน้าอาคารบ้านเรือนไปทางลำน้ำ ด้วยลำน้ำเป็นทางสัญจรสายหลักจึงเป็นทางเข้า-

ออกบ้านเรือน แม้วัดวาซึ่งเกาะติดอยู่กับชุมชนก็ถือคติหันหน้าวัดไปทางลำน้ำเช่นเดียวกัน ยังผลให้บรรดาอาคารต่าง ๆ ภายในวัดวางโดยยึดหลักการหันหน้าไปทางลำน้ำตามไปด้วย คติการให้ความสำคัญกับการหันด้านหน้าอาคารไปทางทิศแม่น้ำเพราะถือว่าเป็นทิศแห่งการตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า (สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา, 2539: 127; พลูหลวง, 2546: 76)

การหันเอาด้านหน้าของอาคารไปทางลำน้ำ หมายความว่าแนวแกนหลักของอาคารวางตั้งฉากกับแนวลำน้ำ ขณะที่แนวแกนรองซึ่งตั้งฉากกับแนวแกนหลักขนานไปกับแนวลำน้ำนั้น กรณีที่ลำน้ำทอดตัวอยู่ในแนวเหนือ-ใต้ บรรดาพุทธสถาปัตยกรรมที่ตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันตกซึ่งวางหันหน้าสู่ลำน้ำ ก็หันหน้าไปสู่ทิศตะวันออกด้วยในเวลาเดียวกัน ยังผลให้แนวแกนของอาคารวางอย่างสัมพันธ์กับลำน้ำและทิศทั้งสี่ไปพร้อม ๆ กัน ส่วนพุทธสถาปัตยกรรมที่ตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออก ก็ยึดคติหันหน้าอาคารลงสู่แม่น้ำ แม้ว่าจะเป็นการหันไปทางทิศตะวันตกซึ่งขัดกับคติการหันสู่ตะวันออกที่เคยยึดถือกันก็ตาม ทั้งนี้ กรณีหลังแนวแกนของอาคารยังคงสัมพันธ์กับลำน้ำและทิศทั้งสี่

ในกรณีวัดที่ตั้งอยู่ริมลำน้ำช่วงที่ทอดแนวไม่ตรงทิศหลัก การวางผังพุทธ-สถาปัตยกรรมทั้งหลายภายในวัดโดยหันเอาด้านหน้าไปทางลำน้ำ (ภาพ 2-13) หรืออีกนัยหนึ่ง การวางแนวแกนของอาคารให้สัมพันธ์กับลำน้ำ ย่อมหมายความว่าแนวแกนอาคารไม่สัมพันธ์กับทิศทั้งสี่ กรณีเช่นนี้บ่งบอกว่า การอ้างอิงลำน้ำเป็นหลักในการกำหนดวางแนวแกนอาคารมีความสำคัญกว่าการอ้างอิงทิศทั้งสี่ (สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา, 2539: 130; พลูหลวง, 2546: 74)

ลักษณะสมมาตร-อสมมาตร สมมาตร (symmetry) หมายถึง ลักษณะสมดุลแบบเท่ากันทั้งสองด้านของแนวแกน เมื่อลากเส้นแนวแกนผ่านกึ่งกลางของอาคาร ส่วนของอาคารทั้งสองด้านจะเหมือนกันทุกประการ ส่วนอสมมาตร (asymmetry) หมายถึง ลักษณะสมดุลแบบไม่เท่ากันทั้งสองด้านของแนวแกน เมื่อลากเส้นแนวแกนผ่านกึ่งกลางอาคาร ส่วนอาคารทั้งสองด้านจะไม่เหมือนกัน

กล่าวได้ว่า สถาปัตยกรรมไทยโดยทั่วไปมีการจัดสมดุลในลักษณะ**สมมาตร** ในสถาปัตยกรรมที่มีผังเป็นวงกลมอย่างเจดีย์ เส้นแกนนอนแนวตะวันออก-ตะวันตก หรือแนวเหนือ-ใต้ซึ่งผ่านศูนย์กลางของวงกลมย่อมแบ่งอาคารทั้งสองฟากออกเท่า ๆ กัน พิจารณาในรูปด้าน เส้นแกนตั้งซึ่งลากจากกึ่งกลางฐานตรงดิ่งขึ้นไปผ่านยอดแหลมที่จุดสูงสุดจะแบ่งส่วนทั้งซ้ายและขวาของเจดีย์ออกเท่า ๆ กันเช่นเดียวกัน

ทำนองเดียวกับสถาปัตยกรรมที่มีผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส เช่น มณฑป บุษบก หอระฆัง เป็นต้น เส้นแกนนอนที่ลากผ่านจุดกึ่งกลางด้านอันเป็นคู่ตรงข้ามของสี่เหลี่ยมจะไปแบ่งส่วนของอาคารออกเป็นปีกซ้ายและขวาที่มีลักษณะเหมือนกันทุกประการ ลักษณะเดียวกันนี้จะเกิดขึ้นในรูปด้านด้วยเมื่อลากเส้นแกนตั้งที่เชื่อมต่อระหว่างจุดกึ่งกลางฐานและยอดแหลมของอาคาร

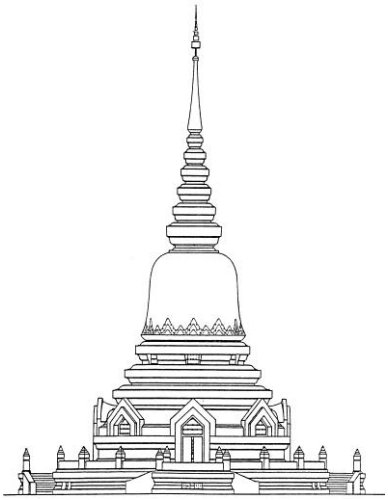

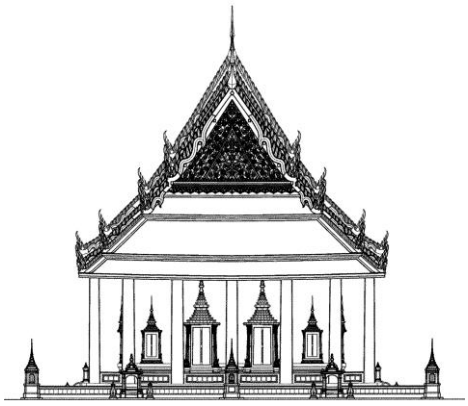

ภาพ 2-14 *(ซ้าย) พระเจดีย์วัดพระศรีมหาธาตุ รูปด้านเหมือนกันทั้งสี่ด้าน*
(ที่มา: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2532: 101)

ภาพ 2-15 *(ขวา) รูปด้านหน้าพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม*
(ที่มา: พระราชเวที, 2552: 195)

ทั้งนี้ อาคารที่มีผังเป็นรูปวงกลมและสี่เหลี่ยมจัตุรัสมีรูปด้านหน้าและรูปด้านข้างที่เหมือนกัน หรืออีกนัยหนึ่ง มีรูปด้านเหมือนกันทั้งสี่ด้าน ลักษณะสมดุลแบบสมมาตรจึงปรากฏที่อาคารทุกด้าน (ภาพ 2-14) แตกต่างออกไปในอาคารที่มีผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า เช่น โบสถ์ วิหาร การเปรียญ เป็นต้น สถาปัตยกรรมดังกล่าวมีด้านสกัดเป็นด้านหน้าและด้านหลังซึ่งไม่เหมือนกับด้านรีอันเป็นด้านข้าง และลักษณะสมมาตรจะปรากฏที่ด้านหน้า (ภาพ 2-15) (และด้านหลัง) และอาจปรากฏที่ด้านข้างของอาคารด้วย ในสถาปัตยกรรมที่ยักเยื้องผังเป็นแบบตรีมุข จัตุรมุข อาทิ โบสถ์ (ภาพ 2-16) พระที่นั่งในพระราชวัง ช่างยังคงยึดหลักสร้างสมดุลแบบสมมาตรไม่เปลี่ยนแปลง

เป็นที่น่าสังเกตว่า แผนผังของสถาปัตยกรรมไทยซึ่งเป็นรูปวงกลม สี่เหลี่ยมจัตุรัส และสี่เหลี่ยมผืนผ้านั้น มีลักษณะเป็นอาคารเดี่ยวที่แยกออกตามประโยชน์ใช้สอยแต่ละประเภท แล้วเชื่อมต่อกันด้วยลาน จนเมื่ออิทธิพลจากสถาปัตยกรรมแบบคลาสสิกจากตะวันตกแพร่เข้ามา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยรัชกาลที่ 5 ยังผลให้เกิดมีสถาปัตยกรรมไทยที่เปลี่ยนแปลงการจัดผังไปจากเดิมขึ้น น่าจะกล่าวได้ว่า พระที่นั่ง

จักรีมหาปราสาทในพระบรมมหาราชวังคือต้นแบบของการจัดผังสถาปัตยกรรมไทยในลำดับต่อมา พระที่นั่งองค์สำคัญนี้ออกแบบโดยสถาปนิกชาวอังกฤษ จอห์น คลูนิส (John Clunis) เป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมคลาสสิกที่มีผังเป็นรูปตัว E คือเป็นลักษณะอาคารยาวที่มีมุขประธานอยู่ตรงกลาง และมีมุขที่ริมทั้งสองข้างด้วย

> *"ส่วนหลังคานั้นเดิมสถาปนิกได้ออกแบบให้มีหลังคาเป็นทรงโดม แต่สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ผู้สำเร็จราชการได้กราบบังคมทูลให้เปลี่ยนเป็นหลังคาปราสาทตามโบราณราชประเพณี พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงมีพระราชดำริคล้อยตาม พระที่นั่งองค์นี้จึงมีลักษณะผสมระหว่างตัวอาคารที่เป็นแบบคลาสสิคกับหลังคาแบบไทยเดิมในรูปปราสาท"* (ภาพ 2-17)
>
> (สมชาติ จึงสิริอารักษ์, 2553: 103)

ภาพ 2-16 *(ซ้าย) พระอุโบสถแบบจัตุรมุขวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม*
(ที่มา: ผู้วิจัย, 2539)

ภาพ 2-17 *(ขวา) พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท*
(ที่มา: ผู้วิจัย, 2540)

พระที่นั่งจักรีมหาปราสาทก่อสร้างแล้วเสร็จโดยได้มีการเฉลิมพระราชมนเทียรในปี พ.ศ.2425 ในทางสถาปัตยกรรม ภาพหลังคาอย่างไทยที่ครอบอยู่บนแผนผังอย่างคลาสสิกของตะวันตกนั้นเป็นของแปลกใหม่ ภายหลังได้มีอาคารทรงไทยที่ใช้ผังอย่างตะวันตกเกิดขึ้นตามมาเป็นลำดับ เช่น หอสมุดวชิรญาณ (ภาพ 2-18) (เปิดทำการ 2459) อาคารเรียนคณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (สร้างเสร็จ 2470) อาคารเรียนโรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย (สร้างเสร็จ 2475)

แม้ว่าสถาปัตยกรรมไทยที่ก่อรูปขึ้นบนแผนผังแบบตะวันตกทำให้อาคารคลุมพื้นที่ขนาดใหญ่ขึ้นและสามารถบรรจุประโยชน์ใช้สอยมากกว่า 1 ประเภทไว้ในอาคารเดียวได้ การจัดแผนผังและรูปด้านหน้า-หลังยังคงยึดหลักสมดุลแบบสมมาตรเช่นเดิม และยังมีปรากฏสืบเนื่องต่อมาในอาคารราชการแบบไทยประยุกต์จากการออกแบบโดย

กรมโยธาธิการ เช่น อาคารกระทรวงทบวงกรมสองฟากถนนราชดำเนินนอก ศาลากลางจังหวัดต่าง ๆ เป็นต้น

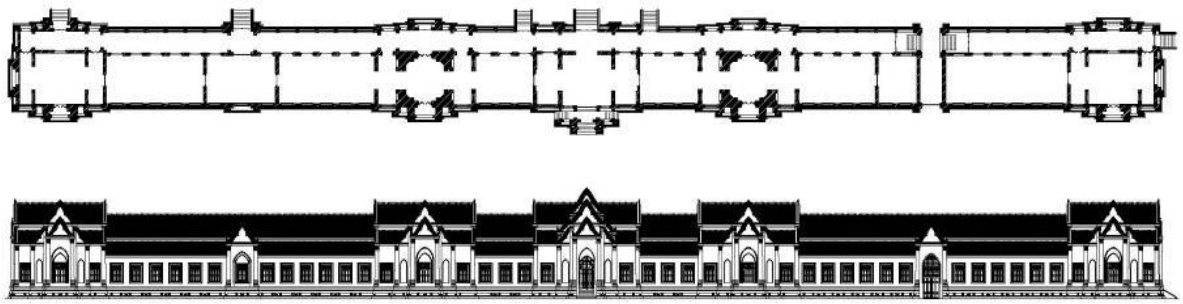

ภาพ 2-18 *หอสมุดวชิรญาณ ผังพื้น (บน) และรูปด้านหน้า (ขวา)*
(ที่มา: สมคิด จิระทัศนกุล, กันยายน 2556)

การจัดสมดุลในลักษณะ**อสมมาตร**ปรากฏในสถาปัตยกรรมประเภทเรือนราษฎรเป็นหลัก เรือนไทยที่เป็นเรือนของราษฎรทั่วไปเป็นเรือนหมู่ เนื่องเพราะแยกประโยชน์ใช้สอยออกเป็นเรือนย่อยตามกิจกรรมการอยู่อาศัยแต่ละประเภท โดยมีชานแล่นเชื่อมเรือนทั้งหมู่เข้าเป็นที่อยู่อาศัยหลังเดียวกัน เรือนสำหรับครอบครัวขนาดเล็ก อย่างน้อยประกอบด้วยเรือนนอนหลังหนึ่งกับเรือนครัวอีกหลังหนึ่ง ในเรือนของครอบครัวขนาดใหญ่มีเรือนนอนมากกว่า 1 หลัง และอาจมีหอนั่ง หอนก เพิ่มเติมตามหน้าตาฐานะของผู้เป็นเจ้าของ

ที่อยู่อาศัยของราษฎรทั่วไปไม่ว่าจะเป็นเรือนขนาดเล็กหรือเรือนขนาดใหญ่ ยึดหลักการจัดผังแบบอสมมาตรเสมอ (ภาพ 2-19) นั่นคือเมื่อลากเส้นแกนหลักลงในผังอาคาร ส่วนของอาคารทั้งสองฟากของแนวแกนจะไม่เหมือนกัน ลักษณะอสมมาตรเช่นเดียวกันนี้ย่อมส่งผลมาที่รูปด้านของอาคารด้วยเช่นกัน ยกเว้นในเรือนไทยที่เป็นหมู่กุฎิสงฆ์ หรือหมู่เรือนของเจ้านาย จึงจะใช้หลักการจัดผังอาคารแบบสมมาตร

แนวแกนเป็นเสมือนเส้นสมมติ แต่มีความสำคัญต่อการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมไทย โดยใช้เป็นเส้นอ้างอิงหลักทั้งในการวางผังและขึ้นรูปอาคารให้มีความสมดุล แนวแกนได้รับการวางอย่างสัมพันธ์กับบริบทเสมอ แนวแกนนอนซึ่งขนานกับพื้นผิวโลกนั้นอาจสัมพันธ์กับทิศทั้งสี่หรือลำน้ำในกรณีที่อาคารตั้งอยู่ใกล้น้ำ ขณะที่แนวแกนตั้งซึ่งตั้งฉากกับพื้นผิวโลกสัมพันธ์กับแกนโลก ในงานสถาปัตยกรรมไทยมีการจัดระเบียบอาคารสองข้างแนวแกนที่ก่อให้เกิดความสมดุลในลักษณะสมมาตรเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะในสถาปัตยกรรมวังและวัด ลักษณะสมมาตรนี้ปรากฏทั้งในผังพื้นและ

รูปด้านของอาคาร แตกต่างออกไปในสถาปัตยกรรมเรือนของคนทั่วไปที่ใช้วิธีจัดสมดุลแบบอสมมาตรเป็นหลัก

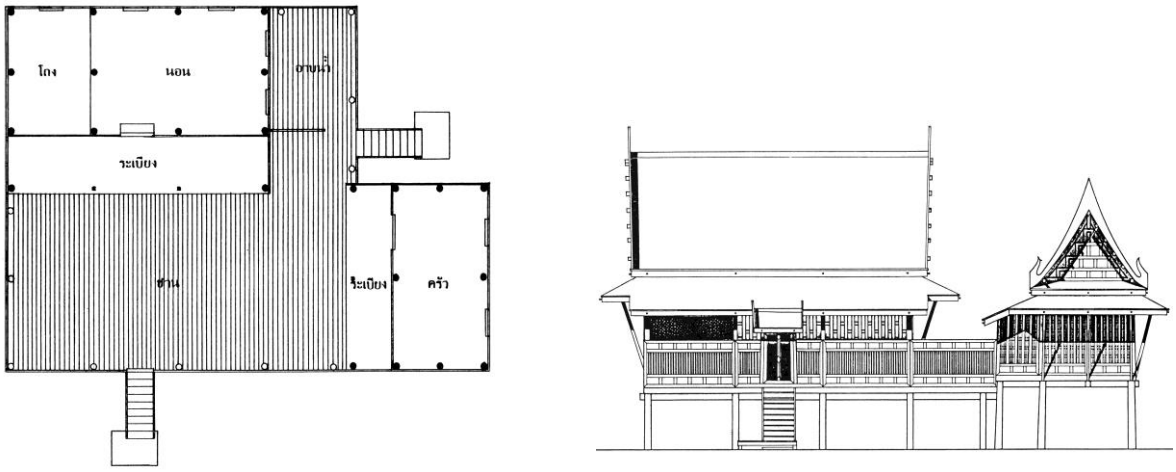

ภาพ 2-19 *เรือนไทย ผังพื้น (ซ้าย) และรูปด้านหน้า (ขวา) (ที่มา: ฤทัย ใจจงรัก, 2539: 186, 188)*

ลำดับ

การวางผังในงานสถาปัตยกรรมไทย ปรากฏการจัดลำดับ (sequence) การเข้าถึงตำแหน่งอันเป็นศูนย์กลางหรือหัวใจของสถานที่อย่างมีนัยสำคัญ การมีลำดับในผังหมายถึงการนำการจัดเรียงอาคารมาใช้เป็นเครื่องมือ ยังผลให้การเข้าสู่อาคารต้องผ่านพื้นที่เข้าไปตามลำดับก่อน-หลังเพื่อเข้าสู่ตำแหน่งศูนย์กลาง

มักพบเสมอว่า อาคารประธานในเขตพุทธาวาสของพุทธสถานไทย เช่น เจดีย์ โบสถ์ เป็นต้น ไม่ได้วางอยู่โดด ๆ ท่ามกลางลานวัด หากแต่มีระเบียงคดชักแนวล้อมไว้โดยรอบ เสมือนเป็นกำแพงกั้นอาคารประธานออกจากพื้นที่ภายนอก ทำให้การเข้าจากภายนอกต้องผ่านประตูเข้าสู่พื้นที่ภายในชั้นหนึ่งก่อน แล้วจึงผ่านจากพื้นที่ภายในเข้าถึงอาคารประธานนั้นอีกทีหนึ่ง

การเรียกว่า ระเบียงคด นั้นก็เพราะมีลักษณะเป็นอาคารที่แล่นเป็นแนวยาวและคดหักศอกมาบรรจบกันเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสหรือสี่เหลี่ยมผืนผ้าล้อมอาคารประธาน มูลเหตุแห่งการสร้างระเบียงคดล้อมรอบองค์เจดีย์นั้น ได้รับอิทธิพลจากแบบอย่างศิลปะสถาปัตยกรรมขอม ที่นิยมสร้างล้อมเทวสถานโดยเฉพาะปรางค์ปราสาท ซึ่งก่อรูปภายใต้แนวคิดการจำลองจักรวาล ทำให้ระเบียงคดมีความหมายเชิงสัญลักษณ์เป็นกำแพงจักรวาล (สมคิด จิระทัศนกุล, 2543: 107) เมื่อแรกเกิดรอบองค์เจดีย์โดยทำติด

กับฐานเจดีย์ ดังปรากฏที่พระบรมธาตุเจดีย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ภายหลังจึงพัฒนาย้ายแนวออกพ้นฐานเจดีย์ กลายเป็นระเบียงคดล้อมรอบลานภายในที่มีเจดีย์ประดิษฐานอยู่ตรงกลาง (โชติ กัลยาณมิตร, 2539: 99)

ระเบียงคดโดยทั่วไปก่อผนังด้านนอกทึบ ส่วนด้านในปล่อยโล่ง ไม่ก่อผนังปิด มีเพียงแนวเสารับหลังคา ใช้เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปเรียงรายไปตลอดแนว ด้านการใช้ประโยชน์ ระเบียงคดเป็นสถานที่สำหรับเดินจงกรม เจริญสมาธิ ตลอดจนใช้เป็นที่พักค้างแรมของผู้มาทำบุญไหว้พระ สำหรับด้านการวางผัง ระเบียงคดได้สร้างลำดับการเข้าถึงอาคารประธานซึ่งได้รับการโอบล้อมไว้ภายใน ทำหน้าที่ปิดกั้นอาคารประธานจากการเข้าถึงได้โดยตรงจากพื้นที่ภายนอก โดยในทางวัตถุวิสัย อาคารประธานอยู่ในตำแหน่งสุดท้ายที่จะเข้าถึงได้ ส่วนในทางจิตวิสัย ระเบียงคดได้สร้างความหมายใหม่ให้กับพื้นที่ภายใน ดังคำกล่าวว่า

> *"ระเบียงจงกรมรอบ ๆ พระอุโบสถไม่มีหน้าต่างที่ผนังให้มองออกไปสู่บริเวณวัดส่วนนอก ด้านในเปิดโล่ง มีเสา 2 แถวเป็นแนวตลอด ผนังระเบียงประดิษฐานพระพุทธรูปสัมฤทธิ์เป็นแถวทั้งขนาดเท่าองค์จริงและใหญ่กว่าองค์จริง.....ระเบียงที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสีทองสุกใสจำนวนมากนั้นปิดล้อมพระอุโบสถจากโลกภายนอก ดูสงบร่มเย็นน่าเลื่อมใส ความโกลาหลของโลกภายนอกและการดิ้นรนต่อสู้ชีวิตประจำวันมิได้เข้าไปแผ้วพานรบกวนเลย"*
>
> (คาร์ล เดอริงก์, 2520: 96-97)
>
> *".....ประโยชน์ที่สำคัญก็คือทำหน้าที่เป็นเครื่องปิดล้อมองค์พระเจดีย์ ทำให้บริเวณภายในสงบปราศจากสิ่งรบกวน.....นอกจากนั้นยังทำให้บริเวณภายในมีความขลังเพิ่มขึ้นอย่างมาก"*
>
> (โชติ กัลยาณมิตร, 2539: 99)

กำแพงแก้วเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ช่างไทยนิยมทำล้อมอาคารสำคัญทางพุทธศาสนา รวมทั้งล้อมพระราชมนเทียรด้วย กำแพงแก้วเป็นกำแพงเตี้ย ๆ ที่มีการแต่งลวดบัวงดงาม โดยชักเป็นแนวยาวแล้ววกหักศอกเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าล้อมอาคาร เช่น วิหาร โบสถ์ เป็นต้น สร้างบริเวณพื้นที่ภายในรอบพุทธสถาปัตยกรรมนั้นแยกออกจากพื้นที่ภายนอก ทำให้การเข้าถึงอาคารอันเป็นศูนย์กลางจะต้องผ่านประตูกำแพงแก้วเข้าไปชั้นหนึ่งก่อน

คติการสร้างกำแพงแก้วได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ที่หมายจะสร้างให้โบสถ์เป็นเสมือนหนึ่งที่ประทับของพระพุทธองค์ในแดนสุขาวดีที่ล้อมรอบด้วยกำแพงแก้ว (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, 2504 เล่ม 7: 242; โชติ กัลยาณมิตร, 2539: 99) ตามอมิตายุะสูตร กล่าวถึงโลกธาตุนามสุขาวดี ไว้ว่า

> *"ในสุขาวดีโลกธาตุนี้มีกำแพงแก้ว 7 ชั้น มีต้นตาล 7 แถว มีตาข่ายกระดึงทองโยงให้เนื่องกัน แล้วไปด้วยแก้ว 4 ประการ ล้อมรอบบริเวณ เหตุนี้จึงชื่อว่า สุขาวดี"*
>
> (พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าธานีนิวัต, 2483: 2)

โบสถ์วิหารที่ซึ่งมีกำแพงแก้วล้อมรอบจึงเปรียบประดุจแดนสุขาวดีอันเป็นที่ประทับแห่งองค์พระพุทธเจ้า กำแพงแก้วจึงสร้างนัยความหมายให้โบสถ์วิหารกลายเป็นแดนศักดิ์สิทธิ์อีกโสดหนึ่ง ดังคำกล่าวว่า

> *".....เมื่อช่างไทยนำเอากำแพงแก้วไปล้อมพระอุโบสถ พระวิหาร พระมณฑป หรือพระเจดีย์ซึ่งถือเป็นสิ่งสูงสุดในเขตพุทธสถาน นอกจากจะเสริมองค์อาคารเหล่านั้นให้มีความสำคัญสง่างามยิ่งขึ้นแล้ว ยังทำให้พื้นที่บริเวณอันเป็นที่ว่างนับแต่ก้าวแรกของเขตกำแพงแก้วเข้าไปมีความสงบและศักดิ์สิทธิ์ด้วย"*
>
> (สมคิด จิระทัศนกุล, 2543: 103)

ในพุทธสถาปัตยกรรมที่มีทั้งระเบียงคดและกำแพงแก้วล้อมรอบยิ่งทำให้ลำดับการเข้าถึงศูนย์กลางซับซ้อนยิ่งขึ้น ดังกรณีพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (ภาพ 2-20) กรุงเทพมหานคร พระอุโบสถอันเป็นประธานของมณฑลล้อมรอบด้วยกำแพงแก้ว ถัดออกมามีพระระเบียงคดชั้นในล้อมรอบ และยังมีพระระเบียงคดชั้นนอกอีกชั้นหนึ่ง ก่อให้เกิดลำดับการเข้าถึงจากภายนอก ดังนี้ จากลานวัดผ่านประตูพระระเบียงคดชั้นนอกเข้าสู่พื้นที่รอยต่อระหว่างพระระเบียงทั้งสองชั้น ลำดับต่อไปผ่านประตูพระระเบียงคดชั้นในเข้าสู่พื้นที่ลานประทักษิณชั้นนอก ถัดจากนั้นผ่านประตูกำแพงแก้วเข้าสู่พื้นที่ลานประทักษิณชั้นใน ทั้งนี้ แนวกำแพงแก้วเป็นแนวเขตพัทธสีมาด้วยในคราวเดียวกัน ทำให้พื้นที่ภายในกำแพงแก้วเป็นเขตสังฆกรรมโดยเฉพาะ ลำดับสุดท้ายต้องขึ้นบันไดสู่พาไลรอบพระอุโบสถ พื้นที่นี้เองที่ประตูพระอุโบสถเปิดให้ก้าวผ่านสู่ห้วงภายใน ซึ่งมีพระพุทธเทวปฏิมากรประดิษฐานเด่นเป็นประธานของมณฑลอันแท้จริง

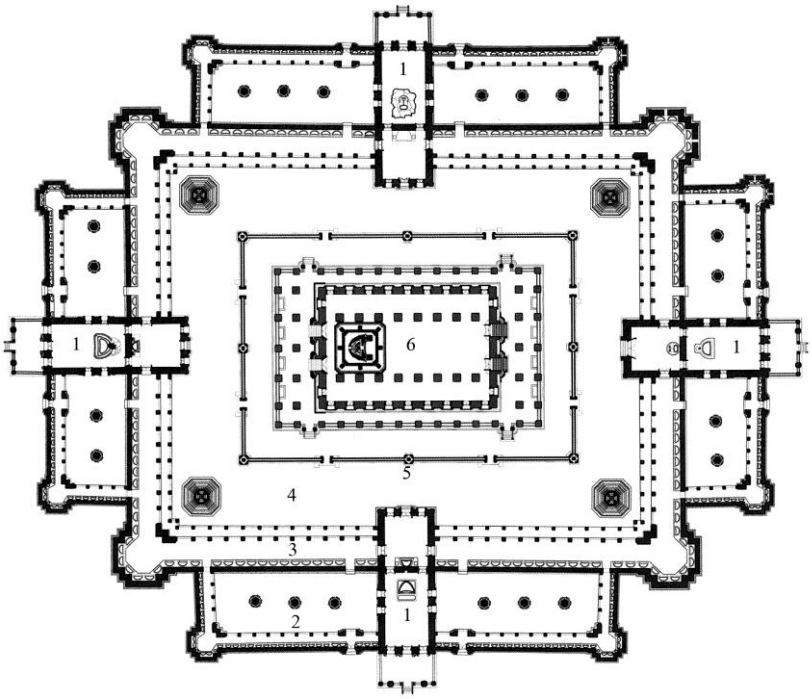

1 พระวิหารทิศ 2 พระระเบียงคดชั้นนอก 3 พระระเบียงคดชั้นใน 4 ลานประทักษิน 5 กำแพงแก้ว 6 พระอุโบสถ

ภาพ 2-20 *ผังพื้นพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (ที่มา: พระราชเวที, 2552: 215)*

กล่าวได้ว่า อาคารสำคัญโดยเฉพาะพุทธศาสนาคารของไทยมีการวางผังในลักษณะปิดล้อมโดยรอบเป็นชั้น ๆ ด้วยระเบียง/กำแพงเสมอ นอกจากก่อให้เกิดพื้นที่ภายนอก-พื้นที่ภายในแล้ว ยังก่อให้เกิดลำดับการเข้าถึงด้วยในเวลาเดียวกัน ซึ่งนำไปสู่ลักษณะที่เป็นการเน้นถึงความสำคัญและความสง่างามของอาคาร ทั้งยังเป็นการสร้างปริมณฑลแห่งความสงบให้เกิดขึ้น ถือเป็นลักษณะเฉพาะอย่างหนึ่งของงานสถาปัตยกรรมไทยในอดีต

ระดับ

ในทางสถาปัตยกรรม ระดับ หมายถึงความสูงต่ำของระนาบพื้นตามแนวนอน ระดับเป็นกลไกอย่างหนึ่งที่ช่างไทยใช้ในการวางผังอาคาร ก่อให้เกิดความสูงต่ำต่างกันของพื้นที่ใช้สอย ความต่างระดับของพื้นนอกจากสัมพันธ์กับประโยชน์ใช้สอยแล้ว ยังสัมพันธ์กับขนบฐานานุศักดิ์ในสังคมไทยอีกด้วย กล่าวได้ว่า ช่างไทยไม่นิยมทำพื้นของอาคารให้ราบเรียบเสมอกันทั้งหมด ยังผลให้ความต่างระดับของพื้นอาคารเป็นลักษณะเฉพาะประการหนึ่งในงานสถาปัตยกรรมไทย ดังข้อสังเกตของอัครราชฑูต

ฝรั่งเศษ ลา ลูแบร์ ซึ่งได้เดินทางมาเยือนสยามในปี พ.ศ. 2230 ว่า *"ข้อที่ชาวสยามไว้ยศอย่างสูงต่ำในเคหสถานของตนอย่างไรบ้างนั้น คือว่าแม้พื้นเรือนจะมีอยู่เพียงชั้นเดียว แต่พื้นเรือนนั้นก็มิได้อยู่ในระดับเดียวกันตลอดทั้งหลัง"* (ลา ลูแบร์, 2510: 140)

การใช้กลไกความต่างระดับของพื้นในการวางผังสถาปัตยกรรมไทยนั้น ปรากฏทั้งในอาคารประเภทวัง วัด และบ้าน โดยพื้นอาคารส่วนที่มีระดับสูงย่อมบ่งชี้ว่าเป็นที่สำหรับผู้มีฐานานุศักดิ์สูง ส่วนที่ลดหลั่นต่ำลงมาเป็นที่สำหรับผู้มีฐานานุศักดิ์ต่ำกว่าลดหลั่นกันลงมาตามลำดับ หากบุคคลใดวางตนไม่เหมาะสมสอดคล้องกับความสูงต่ำของระดับพื้น โดยเฉพาะผู้มีฐานานุศักดิ์ต่ำไปอยู่ในตำแหน่งพื้นระดับสูง จะถูกกล่าวเชิงตำหนิว่า *"ไม่รู้จักที่ต่ำที่สูง"*

สำหรับในสถาปัตยกรรมวังนั้น

> *".....ภายในพระราชมนเทียร ห้องที่ประทับของพระมหากษัตริย์และพระสนมนางราชนารี พื้นย่อมสูงกว่าในห้องอื่น ๆ นอกนั้นทั้งปวง ห้องที่อยู่ใกล้ห้องพื้นสูงกว่าห้องอื่น พื้นก็สูงกว่าห้องที่ถัดห่างไป ลดหลั่นกันไปโดยลำดับ เพราะฉะนั้นจึงมีขั้นบันไดสำหรับก้าวจากห้องหนึ่งไปสู่อีกห้องหนึ่งเสมอ"*
>
> (ลา ลูแบร์, 2510: 140)

ตามคติสมมติเทวราช พระมหากษัตริย์เป็นภาคอวตารของพระนารายณ์ จึงต้องสถิตอยู่ในตำแหน่งที่สูงกว่าสามัญชน ในการเสด็จออกงานพระราชพิธีก็ต้องประทับเหนือพระราชบัลลังก์ซึ่งยกอยู่บนฐานสูง ขณะที่ข้าราชบริพารทั่วไปอยู่บนพื้นราบของอาคาร

ภาพความสัมพันธ์ของวัดกับชุมชนสะท้อนความสูงต่ำในฐานานุศักดิ์ให้เห็นได้ตั้งแต่การกำหนดระดับที่ตั้งอาคาร โดยเฉพาะในถิ่นฐานที่มีความสูงต่ำของภูมิประเทศ ดังความว่า

> *".....วัด อันประกอบด้วยโบสถ์ วิหาร การเปรียญ ปรางค์ เจดีย์ ฯลฯ ถือเป็นถาวรวัตถุที่สร้างอุทิศไว้ในพระศาสนา.....ด้วยความเคารพในฐานานุศักดิ์ ให้ตั้งอยู่ ณ ที่กลางชุมชน หรือในกรณีที่เนินสูง ก็ต้องให้ขึ้นไปอยู่ที่ระดับเหนือหมู่บ้าน ส่วนบ้านเรือนก็เรียงรายลดหลั่นกันลงมา"*
>
> (นิจ หิญชีระนันทน์, 2537: 8)

เมื่อพิจารณาลงมาที่อาคารเช่นโบสถ์เป็นต้น ระดับพื้นอาจได้รับการจัดให้สูงต่ำต่างกันเป็น 3 ระดับ โดยพระพุทธปฏิมาประธานได้รับการประดิษฐานไว้บนฐานที่ทำสูงขึ้นไปเป็นชั้น ๆ ขณะที่พื้นโบสถ์มักมียกพื้นอยู่บริเวณด้านหน้าหรือด้านข้างพระประธาน ซึ่งทำสูงจากพื้นทั่วไปราวหนึ่งฝ่ามือ ใช้เป็นที่สำหรับพระสงฆ์ ส่วนสาธุชนทั่วไปต้องนั่งอยู่บนพื้นระดับต่ำสุดเท่านั้น

ภาพ 2-21 *กุฏิวัดใหญ่สุวรรณาราม จังหวัดเพชรบุรี ชานลดระดับจากพื้นกุฏิและหอฉัน (ที่มา: ผู้วิจัย, มกราคม 2557)*

ในสถาปัตยกรรมอันเป็นที่อยู่ของสงฆ์ ซึ่งมีลักษณะเป็นหมู่กุฏิเรียงรายล้อมชานกว้าง (ภาพ 2-21) ตรงกลางชานมีศาลาโถงหลังใหญ่เป็นหอฉันนั้น ระดับพื้นกุฏิและหอฉันมีระดับสูงกว่าพื้นชานเสมอ โดยเฉพาะหอฉันมักมีระดับสูงกว่าพื้นชานราว 30-40 เซนติเมตร ใช้เป็นที่สำหรับภิกษุสามเณรนั่งฉันภัตตาหาร ส่วนสาธุชนผู้นำอาหารไปถวายพระต้องนั่งอยู่ที่พื้นชาน การจัดพื้นที่ให้มีความต่างระดับและเป็นที่รู้กันในหมู่ชาวพุทธว่า พื้นระดับสูงกว่าเป็นที่จัดไว้สำหรับพระสงฆ์ คนทั่วไปต้องอยู่ในส่วนที่มีพื้นต่ำกว่า ปรากฏในอาคารอื่นที่ต้องใช้ในกิจการทำบุญเลี้ยงพระเช่นกัน อาทิ ศาลาการ-เปรียญ ศาลากลางบ้าน

ส่วนในสถาปัตยกรรมเรือนอันเป็นที่อยู่อาศัยซึ่งมีลักษณะเป็นเรือนยกพื้นใต้ถุนสูงนั้น *"การยกพื้นใต้ถุนสูงนี้มีระดับลดหลั่นกัน เช่น พื้นของห้องนอนสูง 260 เซนติเมตร จากระดับพื้นดิน ระเบียงลดระดับ 40 เซนติเมตร และพื้นชานลดจากระเบียงอีก 40 เซนติเมตร เป็นต้น"* (ฤทัย ใจจงรัก, 2539: 27)

ความต่างระดับที่ปรากฏในพื้นของเรือนดังกล่าวให้ประโยชน์หลายประการ กล่าวคือ เป็นช่องเปิดทางให้ลมพัดผ่านได้สะดวก เป็นช่องที่นำสายตาลอดมายังใต้ถุน สร้างความต่อเนื่องระหว่างพื้นที่ด้านบนและพื้นที่ด้านล่าง และใช้ความต่างระดับ 40 เซนติเมตรเป็นที่นั่งห้อยขาได้พอดี (ฤทัย ใจจงรัก, 2539: 27) นอกเหนือจากนี้ ความสูงของระดับพื้นเรือนยังสอดคล้องกับการให้คุณค่าเรื่องความสูงต่ำทางสังคมอีกด้วย *"การลดขั้นให้เกิดพื้น 3 ระดับ คือ เรือน ชาน และนอกชาน ย่อมเกื้อกูลขนบฐานานุศักดิ์ เช่น สงฆ์หรือผู้ใหญ่มาหา ก็นิมนต์หรือเชิญให้นั่ง ณ ที่ซึ่งสูงกว่าระดับที่เจ้าบ้านนั่ง"* (นิจ หิญชีระนันทน์, 2537: 19)

ความต่างระดับของพื้นอาคารเป็นสิ่งหนึ่งที่ปรากฏชัดในการวางผังงานสถาปัตยกรรมไทย ความสูงต่ำต่างกันของพื้นเป็นประโยชน์ในการแยกหน้าที่การใช้งานแต่ละประเภท นอกจากนี้ ยังเป็นฐานานุลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมไทยอีกด้วย ซึ่งสัมพันธ์กับความสำคัญของพื้นที่ใช้งานและตำแหน่งแห่งที่ของบุคคลที่มีความสูงต่ำทางสังคมต่างกัน ทั้งนี้ ความต่างระดับของพื้นปรากฏทั้งในอาคารประเภทวัง วัด และบ้าน

2.1.2 การจัดกลุ่ม

ลักษณะเฉพาะประการหนึ่งของสถาปัตยกรรมไทย คือการไม่ทำอาคารที่รวมประโยชน์ใช้สอยหลายอย่างอยู่ในหลังเดียวกัน หากแต่นิยมแยกอาคารออกเป็นหลัง ๆ เพื่อการใช้ประโยชน์เฉพาะอย่างโดยไม่ปะปนกัน อาทิ อาคารหลักในเขตพุทธาวาสมีเจดีย์เป็นอาคารบรรจุพระธาตุสิ่งอันเป็นที่สักการบูชา วิหารเป็นอาคารประดิษฐานพุทธปฏิมา โบสถ์เป็นอาคารสำหรับสงฆ์ประกอบสังฆกรรม ในเขตสังฆาวาสมีกุฏิเป็นอาคารสำหรับจำวัด หอฉันเป็นอาคารฉันภัตตาหาร หอไตรเป็นอาคารเก็บพระไตรปิฎก เป็นต้น หรือในที่อยู่อาศัยของคนทั่วไปก็เช่นกัน มีการแยกการนอน การหุงหาอาหาร การพักผ่อน ออกเป็นเรือนนอน เรือนครัว และหอนั่ง ตามลำดับ กล่าวได้ว่า สถาปัตยกรรมไทยมีลักษณะเป็นอาคารย่อย ๆ ที่รวมกลุ่มเข้าเป็นหมู่อาคารเดียวกัน ช่างไทยมีวิธีการจัดกลุ่มอาคารอันเป็นแบบแผนที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา ดังนี้

การวางอาคารเรียงเป็นแนว

การจัดกลุ่มโดยการนำอาคารวางเรียงตัวอยู่ในแนวเดียวกัน พบในการจัดกลุ่มอาคารในเขตพุทธาวาสทั่วไป กรณีที่ประกอบด้วยอาคารหลักและวิหาร วิหารที่ประดิษฐานพุทธปฏิมามักได้รับการจัดวางไว้หน้าเจดีย์ที่ประดิษฐานพระธาตุเสมอ โดยการวางเรียงอยู่ในแนวเดียวกัน ในเชิงความหมาย ผู้ที่เข้าไปในวิหารเพื่อประกอบศาสน-พิธีบูชาพระธาตุในเจดีย์ที่อยู่ด้านหลัง เสมือนมีพระพุทธองค์ประทับเป็นองค์ประธานอยู่เบื้องหน้า

> *".....พระอุโบสถและพระวิหาร.....มักใช้ประกอบคู่กับพระเจดีย์ พระมณฑป หรือพระปรางค์ประธานอย่างใดอย่างหนึ่งเสมอ.....เพื่อเป็นความหมายโดยนัยว่าศาสนาพิธีหรือสังฆกรรมทั้งปวงที่จะบังเกิดขึ้นจะมีองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นองค์ประธานร่วมที่จะทรงรับรู้ในพิธีกรรมเหล่านั้นทุกครั้ง เหตุนี้พระอุโบสถหรือพระวิหารจึงมักวางทางด้านหน้าของพระเจดีย์....."*
>
> (สมคิด จิระทัศนกุล, 2543: 28)

กรณีที่เขตพุทธาวาสประกอบด้วยทั้งเจดีย์ วิหาร และโบสถ์ การจัดกลุ่มแบบวางอาคารเรียงเป็นแนวใช้การประดิษฐานองค์เจดีย์ไว้ตรงกลาง โดยมีวิหารและโบสถ์วางอยู่คนละฟากของเจดีย์ ในลักษณะเรียงตัวอยู่ในแนวเดียวกัน (ภาพ 2-22)

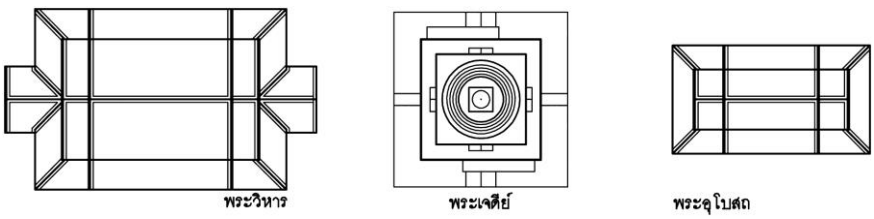

ภาพ 2-22 *วัดปทุมวนาราม ผังบริเวณพุทธาวาสมีการจัดกลุ่มแบบวางเรียงกันเป็นแนว (ที่มา: ผู้วิจัย, มีนาคม 2557)*

เป็นที่น่าสังเกตว่า การที่อาคารต่าง ๆ จัดรวมกลุ่มเข้าเป็นหมู่เดียวกันนั้น นอกจากความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันด้านประโยชน์ใช้สอยแล้ว ยังมีเงื่อนไขปัจจัยด้านกายภาพที่เป็นแบบแผนการจัดกลุ่ม ดังนี้

1. แนวแกนหลักของอาคารวางอยู่บนเส้นตรงเดียวกัน ทำให้อาคารทั้งหมดมีความสัมพันธ์กันเชิงตำแหน่งที่ตั้ง

2. การวางอาคารแต่ละหลังไว้ในระยะใกล้กัน ยังผลให้เกิดการรับรู้จากผู้สัมผัสเห็นว่าเป็นอาคารที่รวมอยู่ในหมู่เดียวกัน

3. เจดีย์ได้รับการกำหนดให้เป็นอาคารสำคัญ มีความสูงเด่นกว่าวิหารและโบสถ์ ก่อเกิดเป็นความสัมพันธ์ในลักษณะอาคารประธานกับอาคารบริวาร

4. การมีลานเป็นพื้นที่เชื่อมอาคารทั้งหมดเข้าไว้ในมณฑลเดียวกัน

การวางอาคารโอบล้อมองค์ประธาน

ลักษณะการจัดกลุ่มแบบการวางอาคารโอบล้อมองค์ประธาน ปรากฏในการวางผังเขตพุทธาวาสเช่นเดียวกัน โดยมีอาคารสำคัญประดิษฐานเป็นองค์ประธานอยู่ตรงกลางพื้นที่ มีอาคารบริวารวางเรียงรายโอบล้อมอยู่โดยรอบ ภาพที่ชัดเจนที่สุดของการจัดกลุ่มอาคารในลักษณะนี้ คือการมีเจดีย์ประดิษฐานเป็นองค์ประธาน มีระเบียงคดเป็นอาคารบริวารที่โอบล้อมอยู่โดยรอบ นอกเหนือจากนี้ ยังมีวิหารทิศเป็นอาคารบริวารที่วางอยู่ในตำแหน่งทิศทั้งสี่ ได้แก่ ตะวันออก ตะวันตก เหนือ และใต้

เจดีย์ประธานย่อมต้องเป็นสิ่งปลูกสร้างสำคัญ เช่นพระมหาธาตุเจดีย์เป็นต้น ซึ่งได้รับการก่อสร้างให้มีความวิจิตร ใหญ่โต และสูงสง่า ส่วนระเบียงคดมักได้รับการวางแนวให้ห่างออกมาจากองค์เจดีย์ประธาน โดยมีผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส สำหรับวิหารทิศนิยมวางโดยหันด้านหน้าออกไปยังทิศหลักทั้งสี่ โดยท้ายวิหารมักวางให้เชื่อมต่อกับระเบียงคด ทั้งนี้ วิหารด้านทิศตะวันออกซึ่งถือว่าเป็นด้านหน้ามักได้รับการสรรค์สร้างให้มีขนาดใหญ่กว่าวิหารทิศอื่น ๆ และเรียกว่า วิหารหลวง

การมีวิหารประจำทิศทั้งสี่นั้น ในด้านการใช้สอย เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปเพื่อให้สาธุชนกราบไหว้บูชาและเป็นที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ในด้านคติความหมายสื่อแสดงถึงความเป็นจุดศูนย์กลางแห่งพุทธภูมิของศาสนสถานแห่งนี้ ซึ่งเปิดรับพุทธศาสนิกชนทั้งหลายผู้ซึ่งจาริกมาจากเบื้องทิศทั้งสี่นั้น (สมคิด จิระทัศนกุล, 2543: 91)

กลุ่มอาคารอันประกอบด้วยอาคารประธานเจดีย์กับอาคารบริวารวิหารทิศและระเบียงคดนั้น ในทางกายภาพมีขนาดสัดส่วนไล่เรียงลดหลั่นกันเป็นลำดับ กล่าวคือเจดีย์ประธานมีความสูงเด่นมากที่สุด โดยวิหารทิศและระเบียงคดมีความสูงลดหลั่นเตี้ยลงตามลำดับ เมื่อมองจากภายนอกจะเห็นระเบียงคด วิหารทิศ และเจดีย์ ที่มีความสูงไล่จากน้อยไปหามากตามลำดับ ทั้งระเบียงคดและวิหารทิศจึงร่วมทำหน้าที่เป็นอาคารบริวารที่เสริมส่งให้องค์เจดีย์ประธานงามสง่ายิ่งขึ้น

การจัดกลุ่มอาคารโดยใช้ระเบียงคดรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสโอบล้อมเจดีย์ประธานมีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ดังปรากฏที่วัดมหาธาตุกลางเมืองสุโขทัยเป็นอาทิ และสมัยอยุธยาดัง

ปรากฏที่วัดไชยวัฒนารามเป็นอาทิ จนกาลผ่านมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น การใช้ระเบียงคดโอบล้อมอาคารปรากฏพัฒนาการอย่างเด่นชัด ด้วยการนำไปโอบล้อมอาคารประเภทอื่น เช่นโอบล้อมโบสถ์ (วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม) โอบล้อมวิหาร (วัดสุทัศน์เทพวราราม) ในการนี้ผังของระเบียงคดได้รับการปรับเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าสัมพันธ์กับผังของโบสถ์วิหารด้วย รวมทั้งมีการนำระเบียงคดไปโอบล้อมกลุ่มอาคารด้วย ดังพระระเบียงคดล้อมรอบกลุ่มอาคารพระมณฑป พระวิหาร และพระอุโบสถ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ เป็นต้น

พ้นเลยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นมา พัฒนาการในการจัดกลุ่มอาคารโดยใช้ระเบียงคดโอบล้อมอาคารประธานยังคงมีอย่างต่อเนื่อง ด้วยการทำเป็นระเบียงคดที่มีผังรูปวงกลมล้อมรอบองค์เจดีย์ประธาน ดังปรากฏที่วัดพระปฐมเจดีย์ (ภาพ 2-23) ซึ่งสร้างในสมัยรัชกาลที่ 4 และวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม ซึ่งสร้างในสมัยรัชกาลที่ 5 ก่อเกิดเป็นผังของระเบียงคดที่ล้อรับกับผังรูปวงกลมขององค์เจดีย์ประธาน โดยมีวิหารทิศร่วมเป็นอาคารบริวารประกอบด้วย ทั้งนี้ แม้ระเบียงที่แล่นเป็นแนวยาวโอบล้อมเจดีย์จะไม่คดหักเป็นมุมฉากแล้วแต่ก็ยังคงเรียกว่า ระเบียงคด เช่นเดิมไม่เปลี่ยนแปลง

ภาพ 2-23 *(ซ้าย) ผังบริเวณพระปฐมเจดีย์*
(ที่มา: ผู้วิจัย, มีนาคม 2557)

ภาพ 2-24 *(ขวา) ผังบริเวณเรือนไทย*
(ที่มา: ผู้วิจัย, มีนาคม 2557)

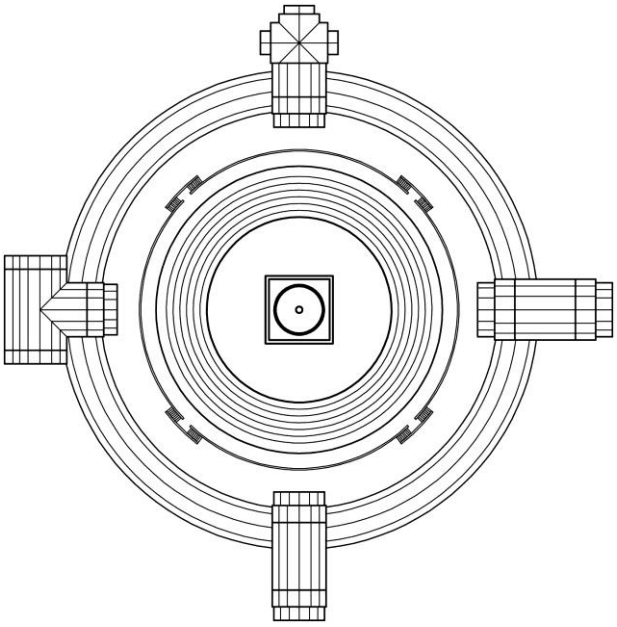

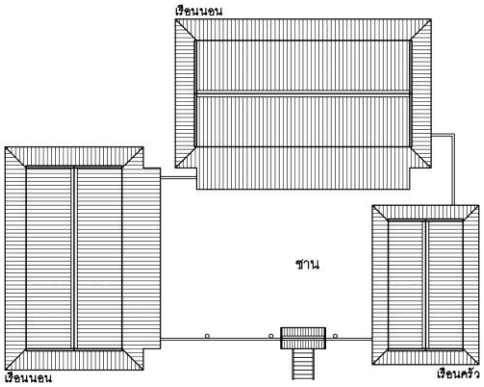

การวางอาคารโอบล้อมที่ว่าง

การจัดกลุ่มในลักษณะการวางอาคารโอบล้อมที่ว่าง เกิดจากการมีพื้นที่เปิดโล่งอยู่ตรงกลาง และมีอาคารต่าง ๆ วางอยู่ที่ขอบโดยรอบของพื้นที่เปิดโล่งนั้น การจัดกลุ่มอาคารประเภทนี้พบในการจัดกลุ่มอาคารที่อยู่อาศัย ดังปรากฏในหมู่กุฏิอันเป็นที่พักพิงอาศัยของสงฆ์ รวมทั้งเรือนไทยอันเป็นที่อยู่อาศัยของคนทั่วไป

สำหรับที่อยู่ของสงฆ์ซึ่งตั้งอยู่ในเขตสังฆาวาส โดยทั่วไปมีลักษณะเป็นหมู่กุฏิ ความจริงแล้วกุฏิที่พระภิกษุสงฆ์อยู่อาศัยก็มีลักษณะคล้ายกับเรือนอันเป็นที่อยู่อาศัยของฆราวาส คือเป็นเรือนเครื่องสับ ตั้งอยู่บนเสาสูง หลังคาจั่วทรงจอมแห ประดับจั่วด้วยปั้นลม และกุฏิหลายหลังเคยเป็นบ้านเรือนของชาวบ้านมาก่อน เมื่อชาวบ้านนำเรือนไปถวายวัด เรือนนั้นก็กลายเป็นกุฏิไป

หมู่กุฏิมีลักษณะเป็นเรือนหลายหลังวางล้อมชานกลาง ซึ่งมีขนาดใหญ่มาก ชานกุฏิอาจครอบคลุมพื้นที่ถึงราวร้อยละ 50 ของพื้นที่หมู่กุฏิทั้งหมด ชานดังกล่าวก็คือลานที่ได้รับการยกลอยขึ้นเหนือดิน เพื่อตอบรับกับเงื่อนไขของสภาพแวดล้อมที่เป็นที่ราบลุ่มซึ่งอาจมีน้ำท่วมถึงในฤดูน้ำหลาก ชานจึงมีสถานะเป็นพื้นที่เปิดโล่งหรืออีกนัยหนึ่งที่ว่างที่อยู่ตรงกลาง มีกุฏิหลายหลังวางอยู่โดยรอบ ทั้งนี้ กลางชานกุฏิอาจมีหอฉันหรือหอสวดมนต์ซึ่งมีลักษณะเป็นศาลาโถงตั้งอยู่ เพื่อเติมเต็มหน้าที่ใช้สอยของหมู่กุฏิให้สมบูรณ์

ในขณะที่การจัดกลุ่มเรือนอันเป็นที่อยู่อาศัยก็มีแบบแผนทำนองเดียวกับการจัดกลุ่มหมู่กุฏิ ในประการที่มีเรือนนอนซึ่งอาจมีมากกว่า 1 หลัง แล้วยังมีเรือนครัว หอนั่ง เป็นต้น จัดวางล้อมรอบชานกลาง (ภาพ 2-24) หากแต่หมู่เรือนย่อมมีขนาดเล็กกว่า สัมพันธ์กับจำนวนผู้อยู่อาศัยและกิจกรรมในวิถีชีวิตประจำวัน

> *“เมื่อปลูกเรือนเป็นที่อยู่นาน ๆ ไปมีความเจริญอุดมสมบูรณ์.....ก็ต้องปลูกเรือนเพิ่มเติมขึ้นอีกหลังสองหลังทางด้านข้างของเรือนเดิม แต่อยู่ถัดไปข้างหน้า ลางทีลูกสาวมีเรือน ก็ต้องมีการปลูกเรือนหอขึ้นอีก..... เรือนเหล่านี้มีขนาดย่อมกว่าเรือนหลังเดิม และมีชานแล่นถึงกันตลอด เพราะฉะนั้นเรือนทุกหลังจึงหมุนหันหน้าเขาหาชาน”*
>
> (เสฐียรโกเศศ, 2514: 75)
>
> *“เรือนครอบครัวเดี่ยว เป็นเรือนหอของครอบครัวสำหรับสามีภรรยาและลูกเล็ก ๆ ประกอบด้วยเรือนนอน ซึ่งมีห้องนอนกับห้องโถง 1 หลัง..... เรือนครัวใช้เป็นที่สำหรับปรุงอาหาร และอาจนั่งรับประทานอาหารในครัว*

ได้เลย.....ส่วนหนึ่งเป็นครัวไฟอีกส่วนหนึ่งเป็นที่รับประทานอาหาร..... เชื่อมต่อระหว่างทั้งสองหลังด้วยชาน"

(ฤทัย ใจจงรัก, 2537: 8)

".....นอกจากนี้ ชานยังมีหน้าที่เชื่อมเรือนนอน เรือนครัว และเรือนอื่น ๆ เข้าด้วยกัน แต่อย่างไรก็ตาม มักจะเป็นการเชื่อมอย่างหลวม ๆ จึงทำให้ที่ว่างของชานถูกล้อมรอบด้วยเรือน"

(ฤทัย ใจจงรัก, 2539: 33)

เป็นที่น่าสังเกตว่า การจัดกลุ่มในแบบการวางอาคารโอบล้อมที่ว่าง ก่อให้เกิดผังอาคารที่มีลักษณะสมดุล 2 แบบ คือ แบบสมมาตรและแบบอสมมาตร แผนผังแบบสมมาตรปรากฏในเรือนอันเป็นที่อยู่อาศัยของชนชั้นสูงหรือของเจ้า เช่น พระตำหนักทับ-ขวัญ (ภาพ 2-25) พระราชวังสนามจันทร์ จังหวัดนครปฐม เป็นต้น และหมู่กุฏิ เช่น หมู่กุฏิวัดใหญ่สุวรรณาราม จังหวัดเพชรบุรี เป็นต้น สถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยทั้งสองประเภทข้างต้นมักมีการจัดกลุ่มอาคารในลักษณะสมมาตร โดยมีอาคาร 2 ข้างของแนวแกนหลักเหมือนกันหรือเกือบเหมือนกันทุกประการ

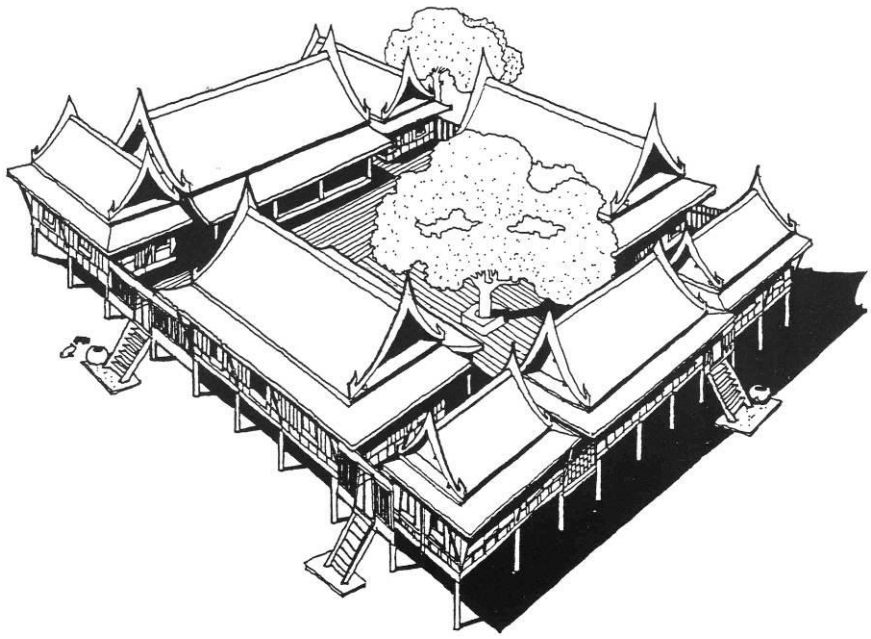

ภาพ 2-25 *พระตำหนักทับ-ขวัญ*
(ที่มา; ฤทัย ใจจงรัก, 2539; 83)

แตกต่างออกไปในบ้านเรือนของสามัญชนที่มีการจัดกลุ่มแบบอสมมาตร สอดคล้องกับคติไม่ทำเทียมเจ้าและไม่ทำเหมือนวัด ยกเว้นเรือนไทยของคนเชื้อสายจีน ซึ่งมีอยู่มากในแถบจังหวัดสมุทรสาคร สมุทรสงคราม และเพชรบุรี ที่มีการจัดกลุ่มเรือนแบบสมมาตรจากการยึดเรื่องฮวงจุ้ยเป็นแกนหลักทางความเชื่อ โดยมีเรือนประธานวางเด่นอยู่ที่ปลายสุดของชาน มีเรือนบริวารวางขนาบซ้าย-ขวาของชานในลักษณะเหมือน ๆ กัน

ลักษณะเฉพาะประการหนึ่งของสถาปัตยกรรมไทย คือการไม่ทำอาคารเป็นหลังใหญ่ที่รวมประโยชน์ใช้สอยหลายอย่างเข้าด้วยกัน มีการแตกแยกออกเป็นอาคารย่อย ๆ ตามหน้าที่ใช้งาน แล้วจัดกลุ่มรวมเข้าเป็นหมู่เดียวกัน แบบแผนการจัดกลุ่มอาคารที่เด่นชัดมีอยู่ 3 แบบ ได้แก่ การวางอาคารเรียงเป็นแนว การวางอาคารโอบล้อมองค์ประธาน และการวางอาคารโอบล้อมที่ว่าง สองอย่างแรกปรากฏในการจัดกลุ่มอาคารในเขตพุทธาวาสของวัด ส่วนอย่างหลังปรากฏในการจัดกลุ่มที่อยู่อาศัยเช่นกุฏิและเรือน โดยมีชานทำหน้าที่เป็นที่ว่างที่มีอาคารต่าง ๆ ล้อมอยู่

2.1.3 การสร้างมวล

ไตรภาค

เมื่อพิจารณารูปแบบตามแนวตั้งของงานสถาปัตยกรรมไทย จักประกอบด้วย 3 ส่วนหลักเสมอ ได้แก่

- ฐาน
- เรือน
- ยอด

องค์ประกอบหลักทั้ง 3 ส่วนดังกล่าววางซ้อนกันขึ้นไปตามลำดับ โดยมีฐานอยู่ส่วนล่างสุด ถัดขึ้นไปเป็นเรือน และยอดอยู่ส่วนบนสุด กล่าวอย่างง่าย ๆ คือ องค์ 3 ตามแนวตั้งประกอบด้วยส่วนล่าง ส่วนกลาง และส่วนบน หรือมีลักษณะไตรภาค นั่นเอง

ฐาน หรือองค์ประกอบส่วนล่าง เป็นส่วนที่วางอยู่บนระดับดิน ทำหน้าที่รองรับส่วนที่อยู่เหนือขึ้นไป กล่าวได้ว่า ฐานช่วยชูส่วนที่เป็นเรือนให้อยู่สูงเหนือระดับดิน ในงานสถาปัตยกรรมไทยมีฐานหลายชนิด มีชื่อเรียกต่างกันไปหลายหลากตามลักษณะที่ประดิษฐ์ขึ้น เช่น ทำเป็นแท่นสี่เหลี่ยมเรียบง่าย เรียก ฐานเขียง แต่งเป็นริ้วบัวคว่ำบัว

หงายและคั่นด้วยท้องไม้ เรียก ฐานปัทม์ หากมีการแต่งตรงมุมเป็นรูปขาสิงห์ เรียก ฐานสิงห์ เป็นอาทิ

เรือน หรือองค์ประกอบส่วนกลาง เป็นส่วนที่วางอยู่บนฐาน ทำหน้าที่บรรจุประโยชน์ใช้สอยหลักของอาคารไว้ โดยทั่วไป องค์ประกอบส่วนกลางนี้ได้รับการจัดให้เป็นพื้นที่หรือห้วงห้องสำหรับให้ผู้คนเข้าไปใช้สอยภายใน ยกเว้นอาคารประเภทเจดีย์ที่ส่วนกลางซึ่งเรียกว่า เรือนธาตุ อันเป็นที่บรรจุอัฐิธาตุนั้นมีลักษณะทึบตัน มุ่งให้ผู้ศรัทธากราบไหว้บูชาอยู่เฉพาะภายนอกเท่านั้น

ยอด หรือองค์ประกอบส่วนบน เป็นส่วนที่อยู่ถัดจากเรือนขึ้นไป เป็นส่วนที่อยู่สูงสุดของอาคาร โชติ กัลยาณมิตร (2548: 402) ได้กล่าวถึงหน้าที่ของส่วนยอดไว้ ดังนี้

1. แสดงส่วนสิ้นสุดของความสูง
2. แสดงความสำคัญของสิ่งที่อยู่เบื้องล่าง
3. ทำหน้าที่ป้องกันภัยธรรมชาติให้กับส่วนล่าง

สำหรับอาคารบ้านเรือนทั่วไป ส่วนยอดคือหลังคา แตกต่างออกไปในอาคารประเภทเจดีย์ที่ส่วนยอดซึ่งซ้อนอยู่เหนือเรือนธาตุมีลักษณะเป็นแท่งเรียวแหลมขึ้นไป ด้วยเหตุที่ส่วนยอดเป็นส่วนสูงสุดของอาคารสามารถมองเห็นได้เป็นลำดับแรกจากระยะไกล จึงกลายเป็นสัญลักษณ์ของอาคารไปโดยปริยาย

ความจริงแล้ว การแบ่งลักษณะทางกายภาพของสิ่งต่าง ๆ ออกเป็น 3 ส่วน ดังกล่าวข้างต้น มีอยู่ในมโนภาพของคนทั่วไป ดังเช่นที่เราเห็นภูเขาตั้งตระหง่านอยู่เบื้องหน้า ก็มีการแบ่งส่วนล่างที่อยู่ติดกับผืนดินเป็น เชิงเขา ส่วนที่อยู่สูงสุดเป็น ยอดเขา ส่วนที่อยู่ระหว่างเชิงเขาและยอดเขา คือ ส่วนกลาง แม้ว่าจะไม่ปรากฏเส้นแบ่งใด ๆ ให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรมก็ตาม เอกลักษณ์ไทยในงานสถาปัตยกรรมจึงไม่ใช่อยู่ที่การสร้างอาคารให้มีส่วนล่าง ส่วนกลาง และส่วนบน หากแต่อยู่ที่การสร้างให้องค์ประกอบทั้ง 3 มีความเด่นชัดและมีท่วงทีลีลาอ่อนช้อยงดงามตามแบบแผนเฉพาะตนไม่เหมือนใครและไม่มีใครเหมือน

หากพิจารณาด้านการใช้ประโยชน์ เพียงมีส่วนเรือนก็บรรลุเป้าหมายหลักในการสร้างอาคารขึ้นมาแล้ว แต่ลองสร้างจินตภาพของสถาปัตยกรรมไทยที่มีรูปแบบไม่ครบองค์ 3 ขาดส่วนฐานหรือส่วนยอดอย่างหนึ่งอย่างใดไป ย่อมขาดความสมบูรณ์ด้านรูปแบบ ไม่งดงาม ลักษณะไตรภาคในงานสถาปัตยกรรมไทย จึงเป็นเสมือนบทบัญญัติที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาอย่างเคร่งครัด แม้ไม่มีการตราไว้เป็นลายลักษณ์อักษรก็ตาม

ทั้งนี้ ฐาน เรือน และยอด ของอาคารแต่ละประเภทนั้นมีลักษณะแตกต่างกันไป เพื่อให้เห็นภาพโดยรวมขององค์ประกอบทั้ง 3 ในงานสถาปัตยกรรมไทย ในที่นี้จะขอยกตัวอย่างไตรภาคในอาคาร 3 ประเภทที่มีรูปแบบแปลกแยกกันไปนานา คือ เจดีย์ โบสถ์วิหาร และเรือน ดังจะกล่าวต่อไปนี้

ไตรภาคในเจดีย์ เจดีย์ในพุทธสถาปัตยกรรมไทยนิยมก่อรูปในลักษณะลอมขึ้นเป็นจอม คล้ายลอมฟางยอดแหลม กล่าวคือ มีรูปทรงผายกว้างที่ส่วนล่าง แล้วค่อย ๆ ลดรูปเรียวขึ้นไปโดยลำดับ จนกลายเป็นปลายแหลมที่ส่วนบน เข้าลักษณะทรงกรวยคว่ำ ภายใต้รูปทรงกรวยคว่ำนี้ ช่างในแต่ละช่วงสมัยและแต่ละสกุลช่างได้รังสรรค์ปั้น-แต่งให้มีรายละเอียดเฉพาะตนไม่เหมือนกัน กลายเป็นเจดีย์ทรงต่าง ๆ ที่มีชื่อเรียกหลากหลายตามลักษณะที่ปรากฏโดดเด่น เช่น เจดีย์ทรงระฆัง เจดีย์ทรงปรางค์ เจดีย์ทรงปราสาท เจดีย์ทรงบัวตูม เป็นต้น

ส่วนฐานของเจดีย์ได้รับการสรรค์สร้างให้สูง ๆ เสมอ เพื่อยกส่วนเรือนที่บรรจุพระธาตุอันควรแก่การสักการบูชายิ่งให้อยู่สูงมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ด้วยการทำเป็นฐานหลายชั้นซ้อนลดหลั่นกันขึ้นไป เป็นต้นว่า ทำเป็นฐานเขียงรองรับที่ส่วนล่างสุด แล้วทำเป็นชุดฐานสิงห์วางเทินซ้อนกันขึ้นไป 3 ชั้น 5 ชั้น สำหรับเจดีย์ที่มีความสำคัญและมีขนาดใหญ่อาจรองรับด้วยฐานทักษิณซึ่งมีทางเดินรอบ เพื่อให้สาธุชนกระทำประทักษิณเป็นการสักการบูชาพระธาตุที่บรรจุไว้ในส่วนเรือน

ส่วนเรือนของเจดีย์อันเป็นที่บรรจุพระธาตุนั้น ในเจดีย์ทรงระฆังคือส่วนที่เรียกว่าองค์ระฆัง มีสัณฐานกลมหรือสี่เหลี่ยมย่อมุมสุดแต่ว่าจะเป็นเจดีย์ทรงระฆังกลมหรือเจดีย์ทรงระฆังเหลี่ยมย่อมุม ด้านล่างผายออกเล็กน้อยคล้ายระฆังปากผาย ขณะที่ในเจดีย์ทรงปรางค์คือส่วนที่เรียกว่า เรือนธาตุ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ครรภธาตุ มีสัณฐานเป็นแท่งสี่เหลี่ยมย่อมุม ด้านทั้งสี่นิยมทำซุ้มคูหา หรืออีกนัยหนึ่ง ซุ้มทิศ ประจำทิศทั้ง 4 คือ ทิศตะวันออก ทิศตะวันตก ทิศเหนือ และทิศใต้

สำหรับส่วนยอดของเจดีย์ได้รับการประดิษฐ์ให้มีลักษณะแปลกแยกกันไปในเจดีย์แต่ละรูปทรง หากเป็นเจดีย์ทรงระฆัง ส่วนยอดประกอบด้วยบัลลังก์ ปล้องไฉน ปลียอด วางซ้อนเรียงกันขึ้นไปตามลำดับ และส่วนปลายสุดประดับด้วยเม็ดน้ำค้าง ส่วนในเจดีย์ทรงปรางค์ เหนือเรือนธาตุประกอบด้วยชั้นรัดประคด กลีบขนุน เรียงซ้อนกันหลายชุด ปลายสุดประดับด้วยลำภุขัน หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า นภศูล เจดีย์รูปทรงอื่น ๆ ส่วนยอดก็มีลักษณะแตกต่างออกไป ไม่เหมือนกัน (ภาพ 2-26)

ไตรภาคในโบสถ์วิหาร อุโบสถ หรือ โบสถ์ และวิหารเป็นอาคารหลักที่มักมีอยู่คู่กันภายในวัดทั่วไป ความแตกต่างระหว่างโบสถ์กับวิหารไม่ได้อยู่ที่รูปแบบ หากแต่อยู่ที่หน้าที่ของอาคารเป็นสำคัญ โบสถ์นั้นเป็นสถานที่ประชุมประกอบสังฆกรรมของพระสงฆ์ เช่น สวดปาติโมกข์ อุปสมบท เป็นต้น ทำให้ต้องมีใบเสมาเป็นเครื่องหมายบอกเขต ส่วนวิหารเป็นสถานที่ประดิษฐานพระพุทธรูปอันเป็นที่สักการบูชาของสาธุชน โบสถ์วิหารส่วนใหญ่เป็นอาคารทรงโรง มีสัณฐานรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ที่ยักเยื้องเป็นทรงจตุรมุขก็มีบ้าง เช่น พระอุโบสถวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม โบสถ์วัดอมรินทรารามเป็นต้น

ส่วนฐานของโบสถ์วิหารโดยทั่วไปเป็นฐานเตี้ย ๆ อาจมีฐานเขียงอยู่ชั้นล่างสุดรองรับฐานปัทม์หรือฐานสิงห์หรือฐานอื่นใดที่วางเทินขึ้นไปเพียงชุดเดียว ไม่นิยมทำเป็นฐานซ้อนชั้น ซึ่งสอดคล้องกับธรรมชาติของอาคารทั้งสองประเภทนี้ที่นิยมทำเป็นอาคารก่ออิฐถือปูน ซึ่งยกพื้นสูงขึ้นไปจากระดับดินไม่มากนัก อย่างไรก็ตาม ระดับพื้นของอาคารไม่ได้สัมพันธ์โดยตรงกับระดับฐาน สำหรับฐานโบสถ์วิหารตามแบบแผนสถาปัตยกรรมสมัยอยุธยาตอนปลายมีลักษณะพิเศษในประการที่เส้นลวดบัวไม่วิ่งเป็นแนวตรง มีการแต่งให้เป็นแนวโค้งลงตรงกลางอย่างลักษณะเส้นเชือกตกท้องช้าง เรียกว่า ท้องสำเภา

ส่วนเรือนของโบสถ์วิหารคือพื้นที่ใช้ประโยชน์ มีพระพุทธรูปประดิษฐานเป็นองค์ประธานโอบล้อมด้วยผนังโดยรอบ ทำให้พื้นที่ใช้ประโยชน์มีสภาพเป็นห้วงห้อง ผนังอันเป็นเครื่องกำกับกรอบของพื้นที่ใช้ประโยชน์นี้เองที่ปรากฏเป็นรูปธรรมของส่วนเรือน

ภาพ 2-26 *(ซ้าย) รูปด้านของเจดีย์แสดงลักษณะไตรภาค*
(ที่มา; ผู้วิจัย, มีนาคม 2557)

ภาพ 2-27 *(กลาง) รูปด้านหน้าของโบสถ์แบบมาตรฐาน ก แสดงลักษณะไตรภาค*
(ที่มา; ผู้วิจัย, มีนาคม 2557)

ภาพ 2-28 *(ขวา) รูปด้านสกัดของเรือนแสดงลักษณะไตรภาค*
(ที่มา; ผู้วิจัย, มิถุนายน 2551)

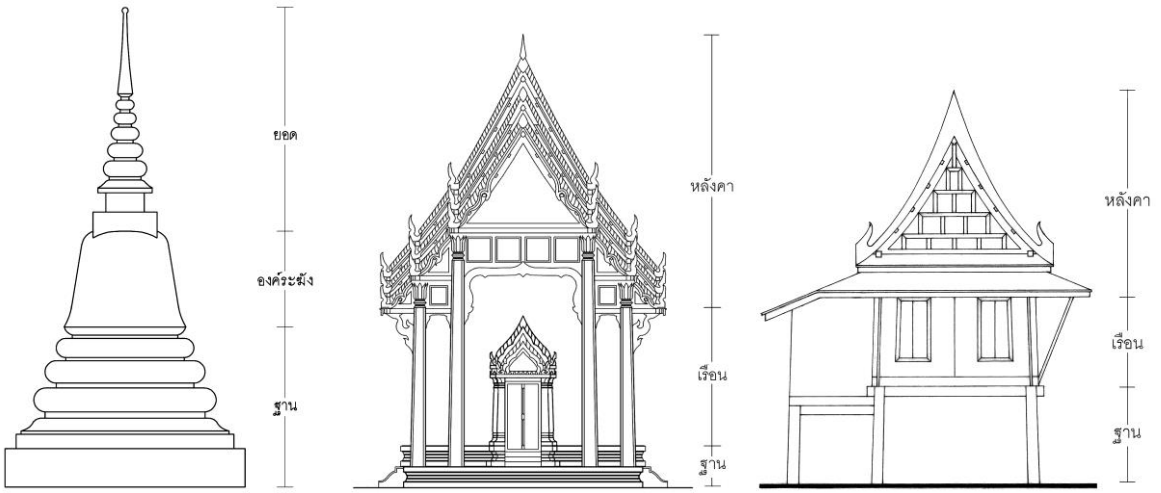

โดยนิยมเปิดผนังด้านสกัดหรือด้านขวางเป็นประตูเข้า-ออก ขณะที่ด้านรีหรือด้านยาวนั้นเจาะเป็นช่องหน้าต่างรับแสงและลมเข้าสู่ภายใน ช่องเปิดทั้งประตูและหน้าต่างนิยมแต่งเป็นซุ้มประดับลาย

ส่วนยอดของโบสถ์วิหารคือหลังคา หลังคาโบสถ์วิหารโดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคกลางล้วนทำเป็นจั่วทรงจอมแห ด้วยการทำระนาบของผืนหลังคาให้โค้งผายออกเล็กน้อยที่ฐานของจั่ว เป็นที่น่าสังเกตว่า ช่างไทยไม่นิยมทำหลังคาผืนใหญ่คลุมอาคารทั้งหลัง หากแต่มีการแตกออกเป็นส่วนย่อย ๆ ด้วยกลวิธี 2 อย่าง คือ การทำจั่วซ้อนชั้นและการแตกระนาบออกเป็นหลายตับ หลังคาโบสถ์วิหารตามแบบแผนสถาปัตยกรรมไทยโดดเด่นด้วยการมุงกระเบื้องเคลือบสีสด ประดับจั่วด้วยเครื่องลำยอง และประดับหน้าบันด้วยลวดลายวิจิตร (ภาพ 2-27)

ไตรภาคในเรือน แตกต่างจากพุทธสถาปัตยกรรมประเภทโบสถ์วิหารอย่างสิ้นเชิง อาคารประเภทเรือนอันเป็นที่อยู่อาศัยตามแบบแผนประเพณีนิยมของคนไทยนั้นปลูกสร้างด้วยไม้ ลักษณะเป็นอาคารยกใต้ถุนสูงเพื่อยกพื้นเรือนอันเป็นส่วนอยู่อาศัยให้สูงเหนือระดับดินขึ้นไป ตอบรับกับสภาพแวดล้อมของที่ตั้งที่มีน้ำนองท่วมเสมอในฤดูน้ำหลาก นิยมแบ่งออกเป็นเรือนย่อย ๆ ตามประโยชน์ใช้สอยแต่ละประเภท เช่น เรือนนอน เรือนครัว หอนั่ง เป็นต้น โดยมีชานแล่นเชื่อมเรือนต่าง ๆ รวมเข้าไว้เป็นที่อยู่อาศัยหลังเดียวกัน แม้มีรูปแบบที่แตกต่างอย่างมากกับอาคาร 2 ประเภทที่กล่าวมา แต่ลักษณะไตรภาคก็ปรากฏในเรือนอย่างชัดเจนเช่นเดียวกัน

ส่วนฐานของเรือน ด้วยเรือนเป็นอาคารยกใต้ถุนสูง พื้นเรือนอยู่พ้นระดับหัวคนขึ้นไป ไม่ใช่อาคารติดดิน ส่วนล่างจึงเป็นพื้นที่โล่ง ปรากฏเพียงเสาเป็นแถวเป็นแนวอันเป็นโครงสร้างหลักที่ตั้งขึ้นไปรับส่วนต่าง ๆ ของเรือนที่อยู่เหนือขึ้นไป ภาษาช่างเรียกส่วนล่างของเรือนนับแต่ระดับดินขึ้นไปถึงพื้นเรือนว่า เดี่ยวล่าง ส่วนนี้เองที่ทำหน้าที่เป็นฐานของเรือนรองรับพื้นที่ใช้สอยที่อยู่เบื้องบน

ส่วนเรือนหรือส่วนกลางคือพื้นที่ใช้สอยหลัก มีทั้งที่เป็นห้องห้อมล้อมด้วยฝาทั้ง 4 ด้าน เช่น ห้องนอน ห้องครัว เป็นต้น และลักษณะเป็นโถงเช่นระเบียงเป็นต้น แผงฝาไม้ที่ประดิษฐ์เป็นแบบต่าง ๆ เช่น ฝาปะกน ฝาสายบัว ฝาสำหรวด เป็นต้น เจาะช่องประตูหน้าต่างอย่างสัมพันธ์กับช่วงเสา คือภาพลักษณ์ของส่วนกลางในสถาปัตยกรรมเรือน ภาษาช่างเรียกส่วนนี้นับแต่พื้นเรือนไปจนถึงขื่อที่วางอยู่ปลายเสาว่า เดี่ยวบน

ทำนองเดียวกับอาคารประเภทโบสถ์วิหาร ส่วนยอดของเรือนคือหลังคา หลังคาเรือนโดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคกลางเด่นชัดด้วยจั่วทรงจอมแหอันสูงชัน มีชายคายื่น

โดยรอบ ประดับจั่วด้วยปั้นลมที่แต่งรูปเป็นยอดแหลม ปลายด้านล่างทั้งสองชายแต่งเป็นตัวเหงา กรุด้วยแผงไม้ เรือนย่อยแต่ละหลังต่างมุงด้วยหลังคาจั่วทรงเดียวกัน ต่างกันที่เรือนนอนซึ่งเป็นเรือนประธานมักทำให้มีขนาดใหญ่กว่าเรือนอื่น ๆ ที่เป็นเรือนบริวาร ทั้งนี้ เรือนของสามัญชนไม่ปรากฏการทำหลังคาจั่วซ้อนชั้นหรือการแตกผืนหลังคาออกเป็นตับย่อย ๆ ใด ๆ ทั้งสิ้น ภาษาช่างเรียกส่วนของหลังคาที่อยู่เหนือขื่อขึ้นไปว่า เครื่องบน (ภาพ 2-28)

สรุปแล้วรูปแบบตามแนวตั้งของสถาปัตยกรรมไทย ไม่ว่าจะเป็นอาคารประเภทเจดีย์ โบสถ์วิหาร หรือเรือน ประกอบด้วย 3 ส่วนหลักเสมอ คือ ฐาน เรือน และยอด เข้าลักษณะไตรภาค สำหรับอาคารประเภทอื่น ๆ ภายใต้ขอบข่ายของสถาปัตยกรรมไทย ไม่ว่าจะมีขนาดใหญ่โตและงามวิจิตรอย่างพระที่นั่งภายในพระบรมมหาราชวัง หรือมีขนาดเล็ก ๆ และเรียบง่ายอย่างศาลาริมทาง ล้วนมีรูปแบบตามแนวตั้งเข้าลักษณะไตร-ภาคทั้งสิ้น

การเรียงตัวทางตั้ง

การเรียงตัวทางตั้งในเจดีย์ สถาปัตยกรรมไทยที่พบเห็นได้ทั่วไปและสะดุดตาใครต่อใครเห็นจะไม่มีสิ่งใดเทียบเท่าเจดีย์ เจดีย์เป็นสถาปัตยกรรมลอยตัวซึ่งมีหลากหลายขนาด ตั้งแต่เล็ก ๆ เท่าตัวคนจนสูงเสียดฟ้า เช่น เจดีย์ทรงปรางค์แห่งวัดอรุณราชวราราม ซึ่งสูงถึง 67 เมตร ขณะที่เจดีย์ทรงระฆังของพระปฐมเจดีย์นั้นสูง 120 เมตร ซึ่งนับเป็นเจดีย์ที่สูงที่สุดในประเทศไทย

เป็นที่ยอมรับกันว่า ต้นแบบของเจดีย์มีที่มาจากพูนดินเหนือหลุมศพของผู้คนในวัฒนธรรมอินเดีย (สันติ เล็กสุขุม, 2535: 2; สมคิด จิระทัศนกุล, 2543: 38) โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระสถูปฝังพระบรมธาตุแห่งองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ณ สาญจี ต่อมาภายหลังจึงได้มีการพัฒนาคลี่คลายไปโดยลำดับ จนกลายเป็นเจดีย์รูปแบบต่าง ๆ มากมายแพร่กระจายอยู่ในดินแดนที่รับนับถือพุทธศาสนา

ลักษณะของสถูปเจดีย์อันเป็นต้นกำเนิดของเจดีย์ทั้งหลายดังกล่าวนั้น สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ทรงแสดงทัศนะถึงเหตุแห่งที่มาที่ไปในการก่อรูปก่อร่างไว้อย่างเห็นภาพ ดังความว่า

> *".....อันเจดีย์นั้นเกิดขึ้นแต่การฝังศพหรือการฝังกระดูก ฝังเถ้าถ่านอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งจะรวมเรียกเสียว่าฝังผีนั้นเป็นเหตุ เมื่อผีนั้นเป็นผีคน*

สำคัญเกรงที่ฝังจะลบเลือนเสีย จึงทำอะไรทับไว้บนนั้นเป็นเครื่องหมาย เรียกว่า เจดีย์

.....อันว่ากองปฐวีธาตุอันใหญ่มากนั้นน้ำหนักย่อมดันเชิงให้ผายออกไป ทำให้ตัวกองทรุดลงได้เขาจึงแก้ไขลงเขื่อนกันเชิงผาย มีเจดีย์สัญจิให้เห็นเป็นตัวอย่างอยู่แล้ว เขื่อนนั้นเองก็ทำแก้ไขกันไปกลายเป็นฐานรองลอม และเพราะเครื่องหมายลอมนั้นเป็นเครื่องหมายที่ฝังผีทั่วไป เมื่อถึงที่ฝังธาตุพระพุทธเจ้าทำอย่างไรจึงทำบัลลังก์ คือ พุทธอาสน์นั่งไว้บนลอม แล้วก็มีคนเลื่อมใสทำฉัตรไปปักบูชาบนบัลลังก์"

(สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, 2513: 5/334-335)

ลักษณะเด่นของสถูปเจดีย์สาญจีอยู่ที่ลอมดินทรงโดมขนาดใหญ่ อันเป็นเครื่องหมายแห่งหลุมฝังศพ มีฐานระเบียงหนุนยกลอมดินให้สูงขึ้น บัลลังก์และฉัตรบนยอดลอมดิน อันเป็นเครื่องหมายแห่งองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น นับว่ามีขนาดเล็กมากเมื่อเทียบกับขนาดของลอมดิน เป็นที่น่าสังเกตว่า รูปแบบของเจดีย์สาญจีดังที่พรรณนามานั้นแตกต่างจากพุทธเจดีย์ของไทยเป็นอย่างมาก

ความจริงแล้ว เมื่อคนไทยสามารถสถาปนารัฐขึ้นครั้งแรกในสุวรรณภูมินามสุโขทัยในต้นพุทธศตวรรษที่ 19 พระพุทธศาสนาในอินเดียถึงกาลเสื่อมสิ้นแล้ว แต่กลับเป็นช่วงที่พุทธศาสนารุ่งเรืองเฟื่องฟูยิ่งในลังกาประเทศ และแพร่หลายเข้าครอบคลุมดินแดนสุวรรณภูมิด้วย ดังที่เรียกกันว่า พุทธศาสนาลัทธิ ลังกาวงศ์ กล่าวโดยสรุปแล้วเจดีย์สาญจีถ่ายทอดรูปแบบสู่เจดีย์ลังกา และเจดีย์ลังกาถ่ายทอดรูปแบบสู่เจดีย์ไทยอีกทีหนึ่ง ดังนั้น

"การสร้างพุทธเจดีย์ในสมัยสุโขทัยจึงสร้างตามคติลังกาเป็นพื้น แต่ถึงกระนั้นพึงสังเกตเห็นอุปนิสัยของชนชาติไทยได้ ว่าไม่ทิ้งของดีของงามแม้เกิดขึ้นในลัทธิอื่นยังคิดเลือกลักษณะที่ดีงามจากช่างต่างสำนักมาผสมกัน เพราะฉะนั้น จึงเกิดเป็นแบบอย่างพุทธเจดีย์สุโขทัย อันควรนับว่าเป็นฝีมือเอก"

(สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2503: 166)

ในประการสำคัญ เจดีย์ไทยพัฒนาจนมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากเจดีย์ลังกาอย่างชัดเจน ขณะที่เจดีย์ลังกามีลักษณะหนักแน่น ป้อมกลม เจดีย์ไทยกลับมีลักษณะอ่อนช้อย สูงเพรียว กล่าวได้ว่า คนไทยได้สร้างสุนทรียภาพอย่างใหม่ขึ้นในดินแดน

สุวรรณภูมิ เป็นสุนทรียภาพแบบเพรียวงาม และแตกต่างจากเจดีย์ภายใต้อารยธรรมขอมที่ครอบครองดินแดนนี้อยู่ก่อน ซึ่งมีลักษณะหนักแน่น ทึบตัน

รูปแบบโดยรวมของเจดีย์ไทยมีลักษณะทรงกรวยคว่ำ ดูคล้ายดังหน่อไม้ที่แทงยอดทะยานจากผืนดินขึ้นสู่เบื้องบน พัฒนาการของเจดีย์ไทยในลำดับต่อ ๆ ไม่ได้ละทิ้งลักษณะเด่นดังกล่าว ในทางตรงกันข้าม กลับยิ่งเพิ่มความเป็นเจดีย์ทรงเพรียวเรียวระหงมากยิ่งขึ้นไปอีก ด้วยข้อสังเกตของสถาปนิกชาวเยอรมัน คาร์ล เดอริงก์(2520: 91) ที่เข้ามาเห็นเจดีย์ในกรุงรัตนโกสินทร์ว่า *"ลักษณะสิ่งก่อสร้างที่ฐานใหญ่แล้วสอบเล็กขึ้นสู่เบื้องบนอย่างมากเห็นได้ชัดจากรูปร่างสถูปเจดีย์ต่าง ๆ"* ขณะที่ สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ (2505: 18/24) นายช่างใหญ่แห่งกรุงสยามขนานนามเจดีย์แบบไทยว่า ไม้เรียวหวดฟ้า

เมื่อพิจารณาโครงสร้างทางสถาปัตยกรรมของเจดีย์สาญจี จักเห็นได้ชัดว่าองค์ประกอบซึ่งมีฐาน ลอมดิน บัลลังก์ และฉัตรนั้น วางซ้อนกันขึ้นไปตามลำดับตามแกนในแนวตั้ง โดยมีฐานอยู่ส่วนล่างสุดและฉัตรอยู่ที่ส่วนบนสุด ทั้งนี้ เจดีย์ของลังกาและเจดีย์ของไทยที่พัฒนาสืบต่อกันมาเป็นทอด ๆ ยังคงเดินรอยตามหลักการดังกล่าวไม่เปลี่ยนแปลง

เจดีย์อย่างไทย นอกเหนือจากการพัฒนาทรวดทรงโดยรวมจนมีลักษณะเพรียวเรียวระหง หรืออีกนัยหนึ่ง ทรงชะลูด แล้ว ยังมีการเพิ่มส่วนฐานด้วยการทำเป็นฐานหลายชั้นวางซ้อนกันขึ้นไป หนุนลอมดินให้สูงขึ้นไป ขณะที่ลอมดินยังคงมีลักษณะเป็นทรงโดม แต่มีขนาดเล็กลงทั้งยังมีทรวดทรงสูงขึ้นและฐานผายออกคล้ายระฆัง ดังที่เรียกกันว่า องค์ระฆัง ส่วนฉัตรซ้อนชั้นที่ยอด ช่างไทยได้ปรับแปลงประดิษฐ์เป็นลูกแก้วเรียงซ้อนกันขึ้นไป โดยปรับลูกแก้วที่อยู่ด้านบนขึ้นไปให้มีขนาดค่อย ๆ เรียวเล็กลงตามลำดับคล้ายดังลักษณะปล้องของปี่ไฉน เป็นที่มาของการเรียกองค์ประกอบส่วนนี้ของเจดีย์ไทยว่า ปล้องไฉน เหนือปล้องไฉนมีปลีรูปเพรียวยอดเรียวแหลม บนยอดแหลมของปลีอันเป็นยอดสุดของเจดีย์ประดับด้วยแก้วมณีทรงกลม หรือที่เรียกกันอีกอย่างหนึ่งว่า เม็ดน้ำค้าง (ภาพ 2-29)

คนไทยอาจคุ้นตากับเจดีย์จนเห็นเป็นของธรรมดา แต่สำหรับชาวต่างชาติแล้วเจดีย์เป็นสิ่งที่สะดุดตาและตั้งข้อสังเกตไว้อย่างน่าสนใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นเรื่องการเรียงซ้อนกันขององค์ประกอบ ดังที่อัครราชฑูตฝรั่งเศสผู้มาเยือนกรุงศรีอยุธยาในปี พ.ศ. 2230 ได้พรรณนาถึงเจดีย์แห่งสยามประเทศไว้ ดังนี้

"เจดีย์ทั้งหลายนั้นทรงกลม และเมื่อยิ่งสูงขึ้นไปก็ยิ่งลดเรียวลง ตอนปลายคล้ายโดมเมื่อเป็นเจดีย์ทรงต่ำ ตอนปลายที่ทำเป็นโดมนั้นมีก้านดีบุกเล็ก ๆ ปลายแหลมปักอยู่ และสูงมากพอใช้เมื่อเทียบส่วนกับเจดีย์ทั้งองค์ เจดีย์ลางองค์มีลักษณะคอดเข้า แล้วเลื่อมออกขึ้นไปตามส่วนสูงถึง 4-5 ชั้น ดูเป็นลูกคลื่น ส่วนที่เลื่อมขนาดต่าง ๆ กันนี้ค่อยเรียวลงเมื่อยิ่งสูงขึ้นไป โดยรอบทรงกลมนี้ประดับลายทรงตั้งเป็นมุมฉากอยู่ 3-4 แห่งทั้งที่ตามรอยคอดและส่วนที่สูงขึ้นไป ลายนี้ค่อยเรียวลงตามส่วนเรียวขององค์เจดีย์ ไปสิ้นสุดลงที่ยอดตอนเริ่มเม็ดทรงมันอันมีลายประดับอีก"

(ลา ลูแบร์, 2510: 143, 147)

ภาพ 2-29 *เจดีย์ทรงระฆัง วัดประยุรวงศาวาส*
(ที่มา: ผู้วิจัย, มิถุนายน 2554)

ภาพ 2-30 *พระที่นั่งไอยศวรรย์ทิพยอาสน์*
(ที่มา: ผู้วิจัย, พฤษภาคม 2542)

ในอีกราว 200 ปีต่อมา เมื่อสถาปนิกชาวเยอรมัน คาร์ล เดอริงก์ เข้าสู่สยามในช่วงปลายทศวรรษ 2440 เพื่อปักหลักทำงาน เจดีย์ในสายตาของสถาปนิกตะวันตกย้ำความเป็นโครงสร้างที่ซ้อนกันขึ้นไปเป็นชั้น ๆ อย่างชัดเจน ดังความที่พรรณนาไว้ว่า

"สถาปนิกสยาม.....ยังนิยมโครงสร้างที่ซ้อนเหนือกันเป็นชั้น ๆ ด้วย ที่มองดูงามมากคือ ทรงของเจดีย์ซึ่งมีลักษณะค่อย ๆ เล็กแหลมเรียวไปทางยอด ประดับประดาด้วยดอกไม้นูน หรือดอกบัวเรียงซ้อนกันขึ้นไปจนเต็มได้ส่วน ขนาดของดอกจะค่อย ๆ ลดเล็กลง ๆ ขึ้นไปทางยอด"

(คาร์ล เดอริงก์, 2520: 93)

"พระสถูปทางพุทธศาสนาแต่เดิมก็สร้างขึ้นเพื่อเก็บบรรจุสิ่งเคารพบูชา โดยได้นำเอาพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าบรรจุเข้าไว้ในนั้น การเคารพสักการะพระพุทธองค์มีมากขึ้นเพียงไร การเคารพบูชาพระสถูปก็ยิ่งมีมากขึ้นเพียงนั้น เพื่อยกพระสถูปให้สูงเด่นขึ้นกว่าบริเวณโดยรอบ จึง

มีการสร้างฐาน 3 ชั้น และเพื่อเป็นเกียรติยศสูงยิ่งขึ้น จึงมีการประดับฉัตรเป็นชั้น ๆ อยู่บนยอดด้วย"

(คาร์ล เดอริงก์, 2520, 99)

เจดีย์เป็นสถาปัตยกรรมที่มีการก่อรูปขึ้นไปในแนวตั้ง มีแนวแกนตั้งซึ่งตั้งตรงจากจุดศูนย์กลางของฐานไปจรดปลายแหลมของปลียอดเป็นเส้นอ้างอิงหลัก บรรดาองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เรียงรายซ้อนกันขึ้นไปล้วนขยายตัวออกไปรอบ ๆ โดยมีเส้นแกนตั้งดังกล่าวเป็นจุดศูนย์กลาง ยังผลให้เจดีย์มีลักษณะเหมือนกันทุกด้าน

การเรียงตัวทางตั้งในอาคารทรงจั่ว ความจริงแล้ว อาคารอย่างโบสถ์วิหารซึ่งประกอบด้วย 3 ส่วนหลัก คือ ฐาน เรือน และหลังคานั้น เป็นการเรียงองค์ประกอบซ้อนกันขึ้นไปทางตั้ง โดยมีฐานรองรับอยู่ส่วนล่างสุด มีเรือนและหลังคาวางซ้อนต่อกันขึ้นไปเบื้องบนตามลำดับ แต่ความพิเศษของสถาปัตยกรรมไทยไม่เพียงอยู่ที่การทำหลังคาให้มีความสูงเด่นเท่านั้นยังนิยมทำหลังคาให้มีลักษณะซ้อนกันเป็นชั้น ๆ อีกด้วย

ในสายตาของสถาปนิก คาร์ล เดอริงก์ ระนาบสูงชันของหลังคา 2 ผืนที่เอียงขึ้นไปบรรจบกันที่สันหลังคาสถาปัตยกรรมไทยนั้นบรรลุถึงความงาม และการซ้อนกันหลาย ๆ ชั้นยิ่งทำให้โดดเด่น ดังที่พรรณนาไว้ว่า

"นอกเหนือสิ่งอื่นใดหมด คือความเด่นของหลังคาตัวอาคารซึ่งมีเส้นกรอบของโครงสร้างวิจิตรพิศดารน่าดูมาก เป็นลักษณะอานม้าซ้อนกันหลาย ๆ ชั้นลาดเทลงทางด้านข้างลดหลั่นกันลงมาเป็นชั้น ๆ เช่นน้ำตก"

(คาร์ล เดอริงก์, 2520: 94)

โบสถ์วิหารของไทยนิยมทำหลังคาทั้งด้านหน้าและด้านหลังให้มีชั้นลด 2 ชั้นบ้าง 3 ชั้นบ้าง ทั้งระนาบผืนหลังคาที่ลาดเทลงไปทั้ง 2 ด้านก็นิยมซอยเป็นตับย่อย ๆ ที่ส่วนล่างจนดูราวกับว่าหลังคาอาคารประกอบกันขึ้นจากหลังคา 2-3 จั่ววางซ้อนกันอยู่ โดยมีหลังคาจั่วชั้นลดหน้า-หลังเป็นลำดับแรก หลังคาจั่วชั้นที่ 2 วางซ้อนเหนือขึ้นไป มีหลังคาจั่วประธานซึ่งอยู่ตรงกลางวางซ้อนอยู่ชั้นบนสุด เหมือนดังฉัตรที่มีลักษณะคล้ายร่มที่ซ้อนกันขึ้นไปเป็นชั้น ๆ ชั้นล่างมีขนาดใหญ่กว่าชั้นบนลดหลั่นกันไปโดยลำดับ

อาคารประเภทพระที่นั่งโดยเฉพาะอย่างยิ่งในพระราชวัง เช่น พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พระที่นั่งอาภรณ์พิโมกปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง พระที่นั่งไอยศวรรย์ทิพยอาสน์ (ภาพ 2-30) ในพระราชวังบางปะอิน เป็นต้น การซ้อนกันเป็นชั้น ๆ ของหลังคายิ่งมากขึ้นไปอีก ด้วยลักษณะอาคารจตุรมุข หลังคาซ้อนกัน 4 ชั้น เหนือหลังคา ณ ตรงกึ่งกลางจตุรมุขตั้งเครื่องยอดอันเป็นสัญลักษณ์แห่งพระมหากษัตริย์ หาก

พิจารณาเฉพาะเครื่องยอด ก็มีลักษณะการวางองค์ประกอบซ้อนลดหลั่นกันขึ้นไปตามแนวตั้ง

ทั้งหมดที่กล่าวมา ทำให้อาคารประเภทพระที่นั่งที่มีลักษณะเป็นเรือนยอดปรากฏการสร้างมวลด้วยวิธีการนำองค์ประกอบต่าง ๆ ตั้งแต่ฐานจนจรดยอดมาวางเรียงซ้อนกันขึ้นไปตามแนวตั้งอย่างเห็นได้ชัด โดยมีแนวแกนซึ่งตั้งตรงจากจุดศูนย์กลางของจตุรมุขสู่ปลายแหลมของเครื่องยอดเป็นเส้นอ้างอิงสำคัญ

ไม่เพียงการเรียงซ้อนกันขึ้นไปทางตั้งที่ปรากฏในลักษณะไตรภาค คือ ฐาน เรือน และยอด เท่านั้น เมื่อพิจารณาในรายละเอียด แต่ละส่วนประกอบโดยเฉพาะฐานและยอด ช่างไทยยังนิยมแตกออกเป็นชิ้นย่อย ๆ วางเรียงซ้อนกัน เช่นส่วนฐานมีการใช้ฐานต่างชนิดวางเทินกันเป็นชั้น ๆ หรือใช้ฐานชนิดเดียวกันทำซ้ำหลาย ๆ ชั้น เช่นเดียวกับส่วนยอดหรือหลังคาที่นิยมทำเป็นหลังคาซ้อนชั้น ทำให้สถาปัตยกรรมไทยมีลักษณะเสมือนก่อรูปขึ้นไปตามแนวตั้งด้วยการนำองค์ประกอบต่าง ๆ มาวางเรียงซ้อนกันขึ้นไปอย่างชัดเจน

ฐานานุลักษณ์

ภายใต้การปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นับแต่อดีตกาลนานมา ซึ่งให้อำนาจนสิทธิ์ขาดแก่พระมหากษัตริย์ในการบริหารประเทศ ทำให้สังคมไทยแบ่งผู้คนออกเป็น 3 ชนชั้นหลัก ประกอบด้วย

1. เจ้า
2. พระ
3. ไพร่และทาส

เจ้าเป็นชนชั้นปกครอง โดยมีพระมหากษัตริย์ทรงครองตำแหน่งผู้นำสูงสุดในการบริหารกิจการบ้านเมือง มีผู้สืบสายโลหิตซึ่งนับเนื่องเป็นเชื้อพระวงศ์ระดับต่าง ๆ เป็นกำลังสำคัญ กระจายกันทำหน้าที่รับผิดชอบกิจการนานา เพื่อสร้างความมั่งคั่งและมั่นคงแก่ประเทศ สำหรับพระถือเป็นชนชั้นพิเศษในประการที่ชนทุกชั้นสามารถบวชเป็นพระได้ และเมื่อเป็นพระแล้วจักได้รับการยกเว้นไม่ต้องถูกเกณฑ์แรงงาน หน้าที่หลักของพระคือการสืบพุทธศาสนารวมทั้งอบรมศีลธรรมจรรยาและศิลปวิทยาแขนงต่าง ๆ แก่ประชาราษฎร์ ส่วนไพร่และทาสเป็นชนชั้นใต้ปกครอง ไพร่นั้นคือสามัญชน อยู่ใต้สังกัด

มูลนาย ต้องถูกเกณฑ์แรงงานไปทำงานต่าง ๆ ตามที่ทางการกำหนด ขณะที่ทาสเป็นชนผู้ถูกริดรอนสิทธิ์ ต้องตกอยู่ใต้อำนาจของผู้เป็นนาย

เมื่อมีการสถาปนาระบบศักดินาขึ้นในสมัยอยุธยา ศักดิ์ของแต่ละคนถูกนำไปเชื่อมโยงกับอำนาจการปกครองที่นาคิดเป็นจำนวนไร่ นากลายเป็นเครื่องกำหนดศักดิ์ สิทธิ์ และหน้าที่ของบุคคล ซึ่งมีความสูง-ต่ำสัมพันธ์กับจำนวนมาก-น้อยในการครอบครองที่นา อาทิ พระมหาอุปราช ศักดินา 100,000 พระอนุชาธิราช ศักดินา 20,000 พระเจ้าลูกเธอ ศักดินา 6,000 ไพร่ ศักดินา 10-25 ทาส ศักดินา 5 ทั้งนี้ ผู้ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นขุนนางและทรงสิทธิ์ในการเข้าเฝ้าพระมหากษัตริย์ คือผู้ที่มีศักดินาตั้งแต่ 400 ขึ้นไป (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2519: 62)

อย่างไรก็ตาม ภายใต้ระบบศักดินานั้นพระมหากษัตริย์เป็นเจ้าของที่ดินทั้งราชอาณาจักร หมายความว่า ระบบกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลในที่ดินยังไม่เกิดขึ้นจริง จนล่วงมาถึงรัชกาลที่ 5 แห่งสมัยรัตนโกสินทร์จึงมีการออกโฉนดรับรองกรรมสิทธิ์ในการครอบครองที่ดินแก่อาณาประชาราษฎร์ (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2519:61) และในสมัยรัชกาลที่ 5 นี้เองที่มีการปฏิรูปการปกครองด้วยการเลิกทาส โดยมี พระราชบัญญัติทาสรัตนโกสินทร์ศก 124 ออกเป็นฉบับสุดท้าย (กรมศิลปากร, 2551: 15) ทำให้การเลิกทาสแบบค่อยเป็นค่อยไปเสร็จสิ้นโดยสมบูรณ์ ชนชั้นทาสจึงหมดไปจากสังคมไทยแต่นั้นมา

ล่วงมาถึงสมัยรัชกาลที่ 7 สังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ เมื่อการปกครองประเทศเปลี่ยนมาเป็นระบอบประชาธิปไตย แม้พระมหากษัตริย์ยังทรงดำรงสถานะประมุขของประเทศ ก็เป็นในเชิงสัญลักษณ์มากกว่า ไม่มีอำนาจสิทธิ์ขาดเช่นแต่กาลก่อน การบริหารราชการแผ่นดินกระทำโดยคณะบุคคล ซึ่งเรียกว่า คณะรัฐมนตรี อย่างไรก็ตาม ชนชั้นที่มีเจ้า พระ และไพร่ อันเป็นรากเหง้าของสังคมไทยยังคงปรากฏร่องรอยชัดเจนในสังคมปัจจุบัน พระมหากษัตริย์และเชื้อพระวงศ์ได้รับการยกย่องเชิดชูจากปวงชน ถือกันว่าเป็นชนชั้นสูง พระยังคงทำหน้าที่สืบพระศาสนา ประกอบพิธีกรรมและอบรมศีลธรรม เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของคนทั่วไป ส่วนไพร่บัดนี้เรียกว่า ราษฎร บ้าง ประชาชน บ้าง ซึ่งนอกจากจะมีสิทธิ์ขั้นพื้นฐานแล้ว ยังมีสิทธิ์ได้รับเลือกเข้าทำหน้าที่บริหารประเทศตามความรู้ความสามารถอีกด้วย

สถาปัตยกรรมแห่งฐานานุลักษณ์ คนไทยเรามีสำนวนที่กล่าวกันติดปากว่า *"ปลูกเรือนแต่พอตัว หวีหัวแต่พอเกล้า"* หมายความว่า ทำสิ่งใด ๆ ให้พอเหมาะพอควรแก่ฐานะของตน ไม่ล้ำเลย หรือกล่าวกันอย่างง่าย ๆ ว่า *"รู้จักที่ต่ำที่สูง"* การยกการปลูกเรือนขึ้นมากล่าวเป็นการอุปมา แสดงนัยว่าสถาปัตยกรรมไทยเป็นสถาปัตยกรรมแห่ง

ฐานานุลักษณ์ กล่าวคือ มีลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งที่บ่งบอกฐานะของผู้ครอบครองอย่างชัดเจน

ด้วยเหตุนี้ คนไทยจึงปลูกสร้างบ้านเรือนที่พักพิงของสามัญชนให้แตกต่างจากวัดวาที่พำนักของพระ และไม่เหมือนปราสาทราชวังที่สถิตของเจ้า ดังข้อสังเกตของ คาร์ล เดอริงก์ (2520: 87) สถาปนิกสัญชาติเยอรมันที่เข้ามาทำงานในไทยครั้งสมัยรัชกาลที่ 5 ว่า

> *"ความเจริญของสถาปัตยกรรมด้านอาคารบ้านเรือนที่อยู่อาศัยนับว่าด้อยกว่าทางด้านการก่อสร้างวัดวาอารามมาก บ้านของชาวสยามนั้นสร้างกันเล็ก ๆ ทำให้ยิ่งแลเห็นขนาดความแตกต่างมากขึ้นเมื่อเทียบกับวัดวาอารามที่สร้างอย่างหรูหราสวยงามบนพื้นที่กว้างขวาง"*

อีกราวครึ่งศตวรรษต่อมา สถาปนิกนักวิชาการไทยก็ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของสถาปัตยกรรมในบ้านเรือนของตนไว้ในทำนองเดียวกัน ดังความว่า

> *"ไทยสมัยโบราณรู้จักนำสถาปัตยลักษณะออกใช้หลายแบบอย่างตามความเหมาะสมแก่ขนาดและความสำคัญของอาคารประเภทนั้น ๆ สถานที่ที่สำคัญในการพระศาสนาหรือของแผ่นดิน เช่น โบสถ์ วิหาร และปราสาทราชฐาน มักจัดสร้างขึ้นด้วยแบบอย่างประณีตวิจิตรพิสดารยิ่ง ส่วนบ้านเรือนราษฎรก็เป็นแบบอย่างที่ทำให้สามารถทำการก่อสร้างได้ง่าย ๆ และมีความงามพอควรแก่ฐานะ"*
>
> (นารถ โพธิประสาท, 2514: 30)

กล่าวได้ว่า ลักษณะทางกายภาพ 2 ประการหลัก คือ ขนาดและความประณีตวิจิตรเป็นเครื่องหมายแห่งฐานานุลักษณ์ในงานสถาปัตยกรรมไทย โดยปราสาทราชฐานของเจ้าและวัดวาอารามของพระจัดอยู่ในกลุ่มเดียวกัน ซึ่งทั้งมีขนาดใหญ่โตและมีความวิจิตรงดงาม ขณะที่บ้านเรือนสามัญชนนั้นมีขนาดเล็ก พอเหมาะพอควร และเรียบง่าย

ถามว่า จะรู้ได้อย่างไรว่าบ้านเรือนที่ปลูกสร้างขึ้นมีขนาดพอควร ไม่เกินฐานะ เพราะไม่มีมาตรฐานอะไรกำหนดไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ตอบได้ว่า มาตรฐานกำหนดและควบคุมโดยสังคม เป็นที่รู้แก่ใจกันทั่วไปว่าบ้านเรือนของสามัญชนที่ปลูกสร้างกันอยู่มีขนาดเพียงไร หากใครสักคนสร้างบ้านปลูกเรือนของตนกว้างขวางใหญ่โตล้ำเลยคนอื่น จะถูกกล่าวเชิงตำหนิว่า *"สร้างบ้านใหญ่โตราวกับวัง"*

ส่วนความวิจิตรงดงามของอาคารประเภทวังและวัดนั้น เกิดจากการตกแต่งองค์ประกอบต่าง ๆ ด้วยลวดลาย เช่น แต่งฐานเป็นฐานบัว แต่งค้ำยันเป็นรูปนาค แต่งปั้นลมเป็นช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ เป็นต้น การตกแต่งอาคารด้วยความประณีตบรรจงจนเกิดความงามวิจิตรเช่นนี้ ถือเป็นสิ่งต้องห้ามในงานปลูกสร้างบ้านเรือนของสามัญชน

ทั้ง 2 ประการที่กล่าวมา เป็นเงื่อนไขให้วังและวัดมีลักษณะแตกต่างจากบ้านเรือนทั่วไปอย่างชัดเจน ในเรื่องนี้ นิจ หิญชีระนันทน์ (2537: 7-8) ได้แสดงทัศนะว่า

> *"เป็นสิ่งสะท้อนภาพให้เห็นชีวทัศน์ของคนไทยว่า ชีวิตคนเป็นของชั่วคราว ไม่ยั่งยืน เกิดขึ้น ตั้งอยู่ แล้วก็ดับไป บ้านก็เช่นเดียวกันถือเป็นของชั่วคราวหรืออย่างดีก็เป็นเพียงกึ่งถาวร ย่อมเก่าแก่ ทรุดโทรมไปเป็นธรรมดา.....แต่วัด อันประกอบด้วยโบสถ์ วิหาร การเปรียญ ปรางค์ เจดีย์ ฯลฯ ถือเป็นถาวรวัตถุที่สร้างอุทิศไว้ในพระศาสนา โดยความเลื่อมใสศรัทธา และตั้งใจที่จะให้สวยงามวิจิตรบรรจง ด้วยความเคารพในฐานานุศักดิ์....."*

เครื่องหมายแห่งฐานานุลักษณ: องค์ประกอบ ไม่เพียงรูปแบบโดยรวมของสถาปัตยกรรมไทยเท่านั้นที่เป็นเครื่องหมายแห่งฐานานุลักษณ์ ซึ่งบ่งบอกถึงฐานะสูงต่ำของผู้เป็นเจ้าของ เมื่อพิจารณาในรายละเอียด สิ่งซึ่งแสดงฐานานุลักษณ์ได้อย่างชัดเจนคือองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม ที่สำคัญคือ

เครื่องยอด (ภาพ 2-31) เป็นองค์ประกอบที่มีลักษณะฐานผาย และลดหลั่นเรียวแหลมขึ้นไปสู่ส่วนยอด ใช้วางซ้อนอยู่บนหลังคาอาคาร เรียกอาคารที่มีเครื่องยอดว่าเรือนยอด หรือ กุฏาคาร ช่างไทยยักย้ายประดิษฐ์เครื่องยอดให้มีรูปทรงต่างกันไปหลายแบบ ได้แก่ เครื่องยอดทรงมณฑป เครื่องยอดทรงปราสาท เครื่องยอดทรงมงกุฎ เครื่องยอดทรงเจดีย์ และเครื่องยอดทรงปรางค์ เครื่องยอดถือว่าเป็นของสูง ใช้เฉพาะอาคารอันเป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์หรือไม่ก็ต้องเป็นที่ประทับของเทพเจ้า (น.อ.สมภพ ภิรมย์, 2513: 7)

เครื่องลำยอง (ภาพ 2-32) คือปั้นลมปิดขอบกระเบื้องหลังคาที่แต่งรูปเป็นช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ และนาคสะดุ้ง ใช้แก่สถาปัตยกรรมท้องพระโรงวังระดับชั้นเจ้าฟ้าขึ้นไป ท้องพระโรงวังระดับชั้นพระองค์เจ้าประดับปั้นลมซึ่งประกอบด้วยช่อฟ้า ใบระกา และหางหงส์ โดยทำเป็นรวยระกาที่ทอดโค้งล้อกับขอบกระเบื้องหลังคา ไม่มีนาคสะดุ้ง (กรมศิลปากร, 2551: 36-37)

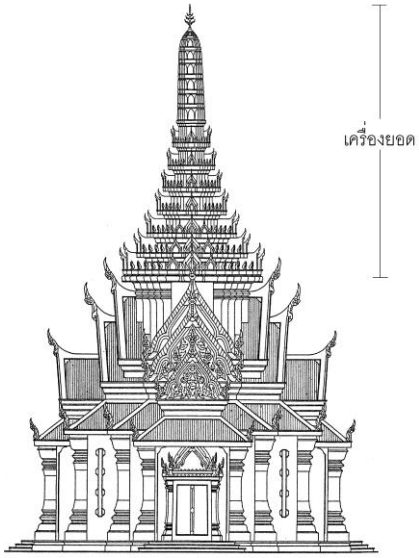

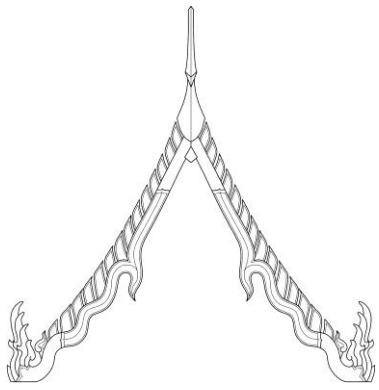

ภาพ 2-31 *(ซ้าย) ศาลหลักเมืองกรุงเทพมหานคร มีเครื่องยอดทรงปรางค์วางซ้อนอยู่เหนือหลังคา*
(ที่มา: สมคิด จิระทัศนกุล, 2548: 241)

ภาพ 2-32 *(ขวา) เครื่องลำยอง*
(ที่มา: ผู้วิจัย, ธันวาคม 2556)

หลังคาซ้อนชั้น การทำหลังคาให้มีชั้นซ้อนหรือมีมุขลด เป็นเครื่องหมายแห่งฐานานุลักษณ์ แสดงความเป็นท้องพระโรงของเจ้าฟ้า ขณะที่วังของพระองค์เจ้าซึ่งมีฐานานุศักดิ์รองลงมามีขนบธรรมเนียมในการทำท้องพระโรงหลังคาชั้นเดียว ไม่มีมุขลด (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2513: 34)

องค์ประกอบอันเป็นเครื่องหมายแห่งฐานานุลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมไทยทั้งหลายเหล่านี้ถือเป็น 'ของสูง' จำกัดการใช้เฉพาะอาคารของชนชั้นเจ้าฟ้าอย่างเคร่งครัด ผู้มีฐานานุศักดิ์ต่ำลงมาไม่สามารถใช้ได้ ย่อมหมายความว่าอาคารบ้านเรือนสามัญชนจะนำไปใช้ไม่ได้โดยเด็ดขาด ยกเว้นสถาปัตยกรรมวัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาคารในเขตพุทธาวาส มี เจดีย์ โบสถ์ วิหาร มณฑป เป็นอาทิ ที่มีการใช้องค์ประกอบเครื่องยอด เครื่องลำยอง และหลังคาซ้อนชั้นหรือมุขลดได้ เนื่องเพราะพระมหากษัตริย์ไม่เพียงทำหน้าที่บริหารบ้านเมืองเท่านั้น แต่ยังทรงเป็นองค์อุปถัมภกพระศาสนาผู้ทำการสร้างและปฏิสังขรณ์วัดวาอารามในบ้านเมืองให้รุ่งเรืองเฟื่องฟู หน้าที่นี้ยังกระจายความรับผิดชอบไปยังเชื้อพระวงศ์ชั้นต่าง ๆ อีกด้วย จึงไม่แปลกที่ฐานานุลักษณ์แห่งสถาปัตยกรรมของชนชั้นเจ้าจะไปปรากฏในอาคารประเภทวัดด้วย

อีกประการหนึ่ง โบสถ์ วิหาร มีพระพุทธรูปซึ่งเป็นรูปแทนองค์พระพุทธเจ้าประดิษฐานเป็นประธานของพื้นที่ อาคารเหล่านี้เปรียบประดุจที่ประทับของพระพุทธเจ้า ผู้ทรงฐานานุศักดิ์สูงส่ง ควรแก่การประดับเครื่องหมายแห่งฐานานุลักษณ์ไว้ที่อาคารอย่างยิ่ง ทั้งนี้ บรรดาอาคารในเขตสังฆาวาสอันเป็นที่อยู่ของสงฆ์ไม่มีธรรม-

เนียมในการนำองค์ประกอบอันเป็นของสูงเหล่านี้ไปใช้แต่อย่างใด คงเป็นหมู่กุฏิที่ปลูกสร้างอย่างเรียบง่ายเช่นเดียวกับบ้านเรือนของสามัญชนทั่วไป

อนึ่ง องค์ประกอบแห่งฐานานุลักษณ์ดังกล่าวข้างต้นก่อกำเนิดและสืบทอดมาภายใต้บริบทของสถาปัตยกรรมไทยประเพณี เมื่อชนชั้นเจ้าหันไปนิยมสร้างวังตามแบบแผนสถาปัตยกรรมตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา เครื่องหมายบ่งบอกฐานะของผู้เป็นเจ้าพลอยถูกละทิ้งไว้เบื้องหลังด้วย ยกเว้นพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทที่เป็นอาคารแบบตะวันตกที่มีเครื่องยอดประดับเด่นเหนือหลังคา ด้วยในระหว่างการก่อสร้างได้มีการเปลี่ยนจากหลังคาโดมตามการออกแบบของสถาปนิกชาวอังกฤษ จอห์น คลูนิส เป็นหลังคายอดปราสาทตามคำกราบบังคมทูลของสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ผู้สำเร็จราชการ

อย่างไรก็ตาม บรรดาวังที่สร้างตามแบบอย่างสถาปัตยกรรมตะวันตกในรุ่นต่อ ๆ มาก็มิได้นำองค์ประกอบแห่งฐานานุลักษณ์เข้าไปประดับแต่ประการใด

ลักษณะที่แสดงถึงความสูงต่ำของชนชั้นทางสังคมที่ปรากฏในงานสถาปัตยกรรม ซึ่งในที่นี้เรียกว่า ฐานานุลักษณ์ เป็นสิ่งที่มีอยู่คู่สถาปัตยกรรมไทยในอดีต ทำให้งานสถาปัตยกรรมของชนชั้นเจ้ามีลักษณะพิเศษ แสดงออกถึงความมั่งคั่งและอำนาจบารมีแตกต่างจากงานสถาปัตยกรรมของสามัญชน ทั้งในภาพรวม คือ ขนาดอันใหญ่โต ลักษณะอันมั่นคงแข็งแรง และความงดงามวิจิตรบรรจง ทั้งในภาพย่อยที่มีองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมอันเป็นเครื่องหมายแห่งฐานานุลักษณ์กำกับไว้ ประกอบด้วย เครื่องยอด เครื่องลำยอง และหลังคาซ้อนชั้น

จักรวาลจำลอง

ตามคติทางพุทธศาสนา จักรวาลมีอยู่มากมายคณานับ เป็นอนันตจักรวาล และทุกจักรวาลมีสันฐานเหมือน ๆ กัน หากเพราะจักรวาลของเราหรือโลกมีพระพุทธเจ้ามาเผยแผ่พระศาสนา จึงเรียกว่า มงคลจักรวาล

จักรวาลหนึ่งประกอบด้วยภูมิ 3 ได้แก่ กามภูมิ รูปภูมิ และอรูปภูมิ เป็นที่มาของการเรียกว่า ไตรภูมิ โดยมีกามภูมิเป็นภูมิระดับต่ำสุด รูปภูมิและอรูปภูมิอยู่เหนือขึ้นไปตามลำดับ คำว่า ภูมิ ในความหมายที่เคร่งครัด คือ ระดับจิตใจ แต่ในความหมายที่หลวมลงมา คือ ชั้นหรือโลกของสัตว์จำพวกที่มีจิตใจอยู่ในระดับนั้น ๆ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2553: 14) ทั้งนี้ ทั้งสามภูมิเป็นภูมิใหญ่ แต่ละภูมิยังประกอบด้วย

ชั้นภูมิย่อย ๆ นับรวมได้ทั้งหมด 31 ภูมิ กามภูมิแบ่งออกเป็นอบายภูมิหรือนรก 4 ชั้น มนุสสภูมิหรือชั้นมนุษย์ และฉกามาพจรภูมิหรือสวรรค์ 6 ชั้น รูปภูมิแบ่งออกเป็นรูปพรหม 16 ชั้น อรูปภูมิแบ่งออกเป็นอรูปพรหม 4 ชั้น

ในทัศนะของคนทั่วไป เมื่อกล่าวถึงภูมิ 3 หรือโลก 3 มักหมายถึงโลกนรก โลกมนุษย์ และโลกสวรรค์ โดยโลกมนุษย์นั้นอยู่ตรงกลาง โลกนรกซึ่งอยู่เบื้องล่างนั้นเป็นโลกแห่งความทุกข์ และโลกสวรรค์ซึ่งอยู่เบื้องบนเป็นโลกแห่งความสุข อันเป็นโลกที่มนุษย์ต้องการจะก้าวขึ้นไปให้ถึง

อย่างไรก็ตามในทางพุทธศาสนาจัดว่าภูมิทั้งสามอยู่ในส่วนที่เป็นโลกียภูมิ ยังไม่สิ้นวัฏสงสาร คือยังข้องแวะอยู่ในกิเลส มีการเวียนว่ายตายเกิดไม่รู้จบ และมุ่งสอนให้หลุดพ้นจากภูมิ 3 ไปสู่ภูมิที่ 4 คือโลกุตรภูมิหรือบรรลุมรรคผลสู่นิพพาน อันเป็นการดับทุกข์โดยสมบูรณ์ เหตุนี้ จักรวาลตามหลักพุทธศาสนาจึงไม่ใช่เพียงไตรภูมิ หากแต่เป็นจตุภูมิหรือภูมิ 4 (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2553: 13)

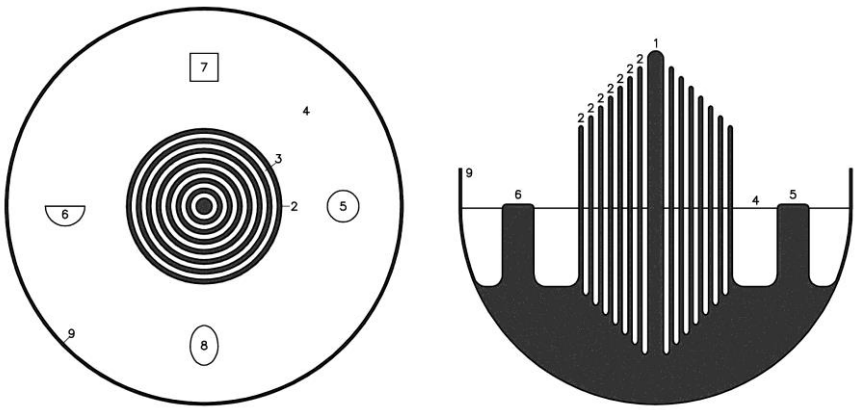

โดยสัณฐาน จักรวาล (ภาพ 2-33) มีลักษณะครึ่งทรงกลมคล้ายดังผลมะนาวครึ่งซีก ลอยหงายอยู่ในมหาสมุทรอวกาศ ระนาบพื้นรูปวงกลมนั้นมีเขาพระสุเมรุตั้งเด่นเป็นศูนย์กลาง ล้อมรอบด้วยทิวเขารูปวงแหวนสัตบริภัณฑ์ 7 ชั้น ที่มีความสูงไล่เรียงลดหลั่นจากวงในสู่วงนอกตามลำดับ ระหว่างทิวเขาวงแหวนแต่ละชั้นมีทะเลสีทันดรคั่นอยู่ ถัดจากภูเขาวงแหวนออกไปเป็นเวิ้งมหาสมุทรไปจนจรดทิวเขากำแพงจักรวาล ณ กลางมหาสมุทรปรากฏทวีปผุดขึ้นในทิศทั้งสี่ ทิศตะวันออกนามบุพวิเทหทวีป มีสัณฐานรูปวงกลม ทิศตะวันตกนามอมรโคยานทวีป มีสัณฐานรูปครึ่งวงกลม ทิศเหนือนามอุตรกุรุทวีป มีสัณฐานรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส และทิศใต้นามชมพูทวีป มีสัณฐานรูปวงรี

ภาพ 2-33 *จักรวาล (ซ้าย) แผนผัง (ขวา) รูปตัด 1 เขาพระสุเมรุ 2 เขาสัตบริภัณฑ์ 3 ทะเลสีทันดร 4 มหาสมุทร 5 บุรวิเทหทวีป 6 อมรโคยานทวีป 7 อุตรกุรุทวีป 8 ชมพูทวีป 9 กำแพงจักรวาล*
(ที่มา: ผู้วิจัย, มกราคม 2557 จำลองจากคติจักรวาล)

เมื่อเทียบชั้นภูมิซึ่งเป็นสาระทางจิตวิสัยกับสัณฐานซึ่งเป็นสาระทางวัตถุวิสัย ใต้บาดาลถือเป็นชั้นอบายภูมิ นับจากก้นบึ้งขึ้นมาประกอบด้วยนรกภูมิ ติรัจฉานภูมิ เปรตภูมิ และอสุรกายภูมิ ขณะที่มนุสสภูมินั้นอยู่ที่ระดับพื้นหรือเชิงเขาพระสุเมรุ ถัดขึ้นไปเป็นฉกามาพจรภูมิ นับแต่สวรรค์ชั้นจตุมหาราชิกาขึ้นไป โดยสวรรค์ชั้นที่ 2 นามดาวดึงส์นั้นอยู่ ณ ยอดเขาพระสุเมรุ อันเป็นที่ตั้งเมืองไตรตรึงส์ซึ่งครองโดยพระอินทร์ พ้นเลยยอดเขาพระสุเมรุขึ้นไปจึงเป็นสวรรค์อีก 4 ชั้นไล่ขึ้นไปตามลำดับจากยามา ดุสิต นิมมานรดี และปรนิมมิตรสวัตดี ห้วงอวกาศเหนือขึ้นไปอีกจึงเป็นชั้นรูปภูมิ 16 และอรูปภูมิ 4 โดยมีโลกุตรภูมิอยู่ชั้นสูงสุดเหนือภพภูมิใด ๆ

แนวคิดเกี่ยวกับจักรวาลซึ่งมีภูมิทั้งสามหรือไตรภูมิเป็นภูมิใหญ่ อันเป็นคำสอนทางพุทธศาสนาที่มุ่งให้พุทธบริษัทก้าวพ้นสู่ภพภูมิที่เหนือกว่านั้น อีกโสดหนึ่งก็เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้วย และมีอิทธิพลต่อทุกชนชั้นในการนำมาเป็นต้นแบบถ่ายทอดลงสู่ผลงานสร้างสรรค์โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาปัตยกรรม

จักรวาลจำลองในสถาปัตยกรรมวัง การถือคติสมมติเทพทำให้พระมหากษัตริย์ไทยไม่ใช่เพียงผู้นำสูงสุดในการบริหารราชการแผ่นดินเท่านั้น แต่ยังมีฐานะเป็นเทพเจ้าด้วย หนึ่งในเทพองค์สำคัญที่พระมหากษัตริย์เทียบฐานะเท่าคือพระอินทร์ ดังเรียกพระราชพิธีราชาภิเษกขึ้นเป็นใหญ่เหนือใครทั้งปวงว่า พระราชพิธีอินทราภิเษก เทพอีกองค์หนึ่งตามคติสมมติเทพคือพระนารายณ์ ดังการใช้ครุฑซึ่งเป็นพาหนะของพระนารายณ์เป็นตราสัญลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ หรือการเรียกว่าพระราม อันเป็นภาคอวตารของพระนารายณ์ นอกเหนือจากนี้ พระมหากษัตริย์ยังได้รับการถวายพระเกียรติให้ทรงเป็นเทพองค์อื่น ๆ อีก เช่น พระอิศวร พระพรหม เป็นต้น

การเปรียบพระมหากษัตริย์เป็นพระอินทร์ทำให้พระที่นั่งบางองค์ในพระบรมมหาราชวังได้รับการเฉลิมนามดั่งเป็นที่ประทับของพระอินทร์ เช่น พระที่นั่งอมรินทราภิเษกมหาปราสาท (ไฟไหม้จากเหตุฟ้าผ่าในปี พ.ศ. 2332) พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยมไหยสูรยพิมาน เป็นต้น (อมรินทร์ หมายถึง พระอินทร์) พระที่นั่งองค์สำคัญในพระบรมมหาราชวัง (ภาพ 2-34) ที่เป็นปราสาท กล่าวคือมีเครื่องยอดอยู่หนือหลังคาเป็นสัญลักษณ์แสดงความเป็นอาคารสำหรับพระมหากษัตริย์นั้น นั่นคือจักรวาลที่ได้รับการจำลองลงมาประดิษฐานเหนือที่ประทับ เครื่องยอดซึ่งมีลักษณะเป็นชั้นซ้อนลดหลั่นกันขึ้นไป 5 ชั้น 7 ชั้น และมียอดเรียวแหลมต่อตรงขึ้นไปเป็นรูปจำลองของเขาพระสุเมรุซึ่งมีเขาสัตตบริภัณฑ์ล้อมรอบเป็นชั้น ๆ

ภาพ 2-34 *พระที่นั่งอาภรณ์ภิโมขปราสาท มีพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทเป็นฉากหลัง*
(ที่มา: ผู้วิจัย, 2540)

ภาพ 2-35 *พระเมรุมาศสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี*
(ที่มา: ผู้วิจัย, 2539)

การจำลองจักรวาลสู่สิ่งสร้างสรรค์ขนาดเล็กกว่า คือพระแท่นที่ประทับของพระมหากษัตริย์ซึ่งเรียกว่า ราชบัลลังก์ ฐานที่ซ้อนกันเป็นชั้น ๆ สูงขึ้นไปประดับด้วยรูปแบบต่าง ๆ เช่น สิงห์ ครุฑ เป็นต้น เป็นสัตว์ที่อาศัยอยู่เชิงเขาพระสุเมรุ เมื่อองค์พระมหากษัตริย์เสด็จขึ้นประทับอยู่เหนือราชบังลังก์ จึงเปรียบเป็นพระอินทร์เสด็จประทับอยู่เหนือยอดเขาพระสุเมรุฉันนั้น (โชติ กัลยาณมิตร, 2539: 75)

เมื่อพระมหากษัตริย์สวรรคตก็ต้องเสด็จกลับสู่เขาพระสุเมรุโดยพระบรมศพจะได้รับการอัญเชิญขึ้นประดิษฐานบนพระเมรุมาศซึ่งจำลองมาจากเขาพระสุเมรุ

> *"การสร้างเมรุสืบคติมาจากอิทธิพลของศาสนาฮินดูที่ยกย่องพระมหากษัตริย์เป็นสมมติเทวราชผู้สถิต ณ สรวงสวรรค์ ดินแดนแห่งเขาพระสุเมรุหรือเขาไกรลาสในหิมาลัย ในสมัยกรุงศรีอยุธยาและต้นกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อจะถวายพระเพลิงพระมหากษัตริย์ จำเป็นต้องจำลองปราสาทราชวังจากสถานที่เคยดำรงพระชนม์อยู่ทุกประการให้คงไว้ โดยสร้างเป็นเขาพระสุเมรุจำลองแล้วจึงก่อสร้างปราสาทราชวังและปริมณฑลแวดล้อม"*
>
> (ประเวศ ลิมปรังษี, 2533: 43-44)
>
> *"เมื่อพระเจ้าแผ่นดินสวรรคตหรือพระราชวงศ์ชั้นผู้ใหญ่สิ้นพระชนม์ พระบรมศพหรือพระศพจะประดิษฐานอยู่บนพระเมรุมาศซึ่งเปรียบเสมือนเขาพระสุเมรุ.....ต้องเข้าใจว่าพระบรมศพซึ่งประดิษฐานอยู่ในเมรุองค์ประธานนั้นอยู่บนยอดเขาพระสุเมรุท่ามกลางทวีป ภูเขา และมหาสมุทรซึ่งซ้อนกันเป็นชั้น ๆ อยู่ที่ฐาน ส่วนพื้นเรียบบนฐานนั้นเปรียบเสมือน*

> *มหาสมุทรอันไม่มีความสิ้นสุด และเมรุทิศสี่มุมของฐานเปรียบเสมือนทวีปทั้งสี่ตามลักษณะของภูมิจักรวาลในคติพุทธ"*
>
> (สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา, 2539: 32)
>
> *"สำหรับการถวายพระเพลิงพระบรมศพ ด้วยแนวคิดว่าสถานะของกษัตริย์เทียบได้กับพระอินทร์หรือพระจักรพรรดิราช เมื่อถวายพระเพลิงจึงต้องประกอบพิธีบนพระเมรุมาศ ซึ่งก็คือไพชยนต์มหาปราสาทบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ยอดเขาพระสุเมรุนั่นเอง"*
>
> (แสนประเสริฐ ปานเนียม, 2553: 7)

การจำลองเขาพระสุเมรุอันเป็นศูนย์กลางจักรวาลเพื่อใช้ในการถวายพระเพลิงพระบรมศพหรือพระศพของพระมหากษัตริย์หรือพระราชวงศ์ชั้นสูง (ภาพ 2-35) ยังคงถือปฏิบัติสืบเนื่องตามโบราณราชประเพณีมาจนถึงทุกวันนี้

จักรวาลจำลองในสถาปัตยกรรมวัด ภาพจักรวาลมักปรากฏอยู่ในงานจิตรกรรมฝาผนังภายในโบสถ์วิหารสมัยอยุธยาและรัตรโกสินทร์ตอนต้น บนผืนผนังด้านสกัดเบื้องหลังพระประธาน ส่วนบนได้รับการกำหนดให้เป็นภาพที่แสดงสาระตั้งแต่มนุสสภูมิเป็นต้นไป จนถึงรูปภูมิ และอรูปภูมิ ส่วนล่างแสดงนรกภูมิ (สน สีมาตรัง, 2556: 15) โดยมีภาพเขาพระสุเมรุอยู่ตรงกลางทะยานเด่นเหนือทิวเขาสัตตบริภัณฑ์ ขึ้นรองรับวิมานของพระอินทร์ปราสาทไพชยนต์ มีเจดีย์จุฬามณีซึ่งบรรจุพระเกศธาตุของพระพุทธเจ้าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ณ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์นั้น

ขณะที่สถาปัตยกรรมโบสถ์หรือวิหารทั้งหลังคือจักรวาลที่ได้รับการจำลองลงสู่พื้นพิภพ ลานรอบอาคารเปรียบเป็นมหาสมุทรอันไพศาล โดยมีฐานบัวเป็นสัญลักษณ์ของน้ำ สำหรับโบสถ์วัดภูมินทร์ จังหวัดน่าน ใช้พญานาค 2 ตัวเลื้อยผ่านตลอดฐานเป็นสัญลักษณ์ของน้ำ เสมือนดังว่าโบสถ์ตั้งอยู่กลางมหาสมุทร (สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา, 2539: 134) เป็นศูนย์กลางของจักรวาลเฉกเช่นเขาพระสุเมรุ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามเป็นกรณีที่ปรากฏชัด ฐานบัวหมายถึงมหาสมุทร บรรดารูปสิงห์รูปครุฑที่ชั้นฐานล้วนเป็นสัตว์หิมพานต์ที่เสริมส่งความเป็นเขาพระสุเมรุของพระอุโบสถ ลายเทพนมที่ดาดอยู่ทั่วทั้งผืนผนังคือเทวดาที่รายล้อมบูชาพระพุทธเจ้า

ภาพจักรวาลจำลองบนพื้นพิภพที่สมบูรณ์ที่สุดคือเจดีย์

> *"จากความรู้ไตรภูมิโลกสัณฐานเกี่ยวกับเขาพระสุเมรุ เขาสัตตบริภัณฑ์ และทวีปสำคัญทั้ง 4 ตลอดจนสีทันดรสมุทร ที่เราได้รับจากจิตรกรรมฝาผนังในโบสถ์วิหาร และจากสมุดข่อย เราเดินออกมาสู่บริเวณวัด จะเห็น*

พระปรางค์หรือพระเจดีย์องค์ประธานเป็นสัญลักษณ์แทนเขาพระสุเมรุซึ่งถือว่าเป็นแกนกลางของโลก รายรอบทั้ง 4 มุมด้วยปรางค์หรือเจดีย์ทิศ 4 องค์ เป็นสัญลักษณ์แทนทวีปสำคัญทั้ง 4"

(นิจ หิญชีระนันทน์, 2537: 23)

".....ความซับซ้อนในการสร้างสัญลักษณ์ที่สำคัญขึ้นอีกรูปแบบหนึ่งคือการสมมติเอาพุทธปรางค์ทั้งองค์แทนเขาพระสุเมรุโดยมียอดเป็นที่ตั้งของเทวภูมิ.....ฐานสามชั้นเป็นสัญลักษณ์แทนไตรภูมิ ส่วนสัญลักษณ์ที่หมายถึงกำแพงจักรวาลนั้นก็คือวิหารคดที่นิยมสร้างขึ้นล้อมองค์พระปราค์โดยทั่วไป"

(โชติ กัลยาณมิตร, 2539: 38)

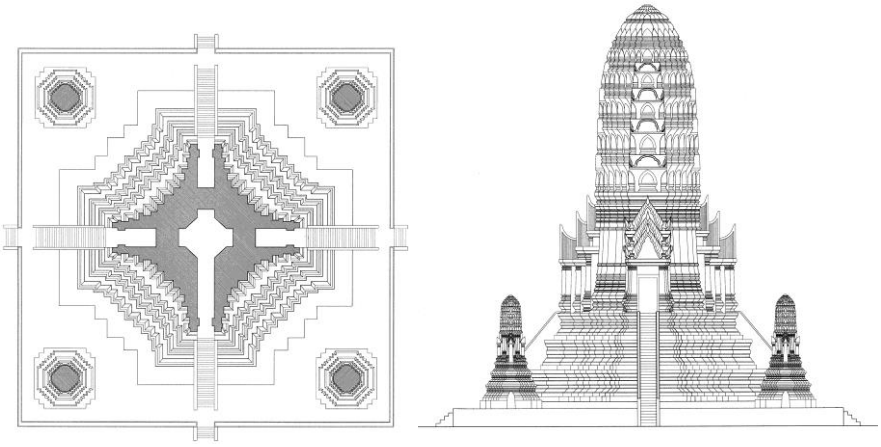

ภาพ 2-36 *เจดีย์ทรงปรางค์ วัดไชยวัฒนาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (ซ้าย) ผังพื้น (ขวา) รูปด้าน จักรวาลจำลองบนพื้นพิภพ*
(ที่มา: บานาน่า สตูดิโอ, สิงหาคม 2555)

สรุปแล้วแผนผังของเจดีย์คือแผนผังของจักรวาล องค์เจดีย์ประธานคือเขาพระสุเมรุ เจดีย์ทิศทั้งสี่คือทวีปทั้งสี่ (ภาพ 2-36) โดยมีลานประทักษิณที่ล้อมรอบเป็นสัญลักษณ์ของมหาสมุทร และระเบียงคดเป็นกำแพงจักรวาล เมื่อพิจารณาตามแนวตั้งองค์เจดีย์ซึ่งประกอบด้วยฐาน เรือนธาตุ และยอด คือภาพของเขาพระสุเมรุซึ่งสูงขึ้นไปจากพื้นโลกและภพภูมิต่าง ๆ ที่อยู่เหนือขึ้นไป โดยยอดของเรือนธาตุคือยอดเขาพระสุเมรุ ส่วนยอดของเจดีย์ซึ่งทำเป็นปล้องไฉนหมายถึงภพภูมิของสวรรค์ชั้นต่าง ๆ ที่เรียงซ้อนกันขึ้นไปตามลำดับ (เอเดรียน สนอดกราส, 2537; โชติ กัลยาณมิตร, 2439) บนยอดสุดของเจดีย์ประดับด้วยเม็ดน้ำค้างหรือหยาดน้ำค้าง คุณสมบัติสำคัญคือมีความใสบริสุทธิ์ มีความหมายเทียบได้กับลูกแก้วหรือมณี อันเป็นสัญลักษณ์แทนธาตุที่ 5 คือธาตุ

รู้ หมายถึงความรู้แจ้ง (เอเดรียน สนอดกราส, 2537: 330-331) เม็ดน้ำค้างบนยอดสุดของเจดีย์จึงหมายถึงนิพพานภูมิ (ภาพ 2-37, 2-38)

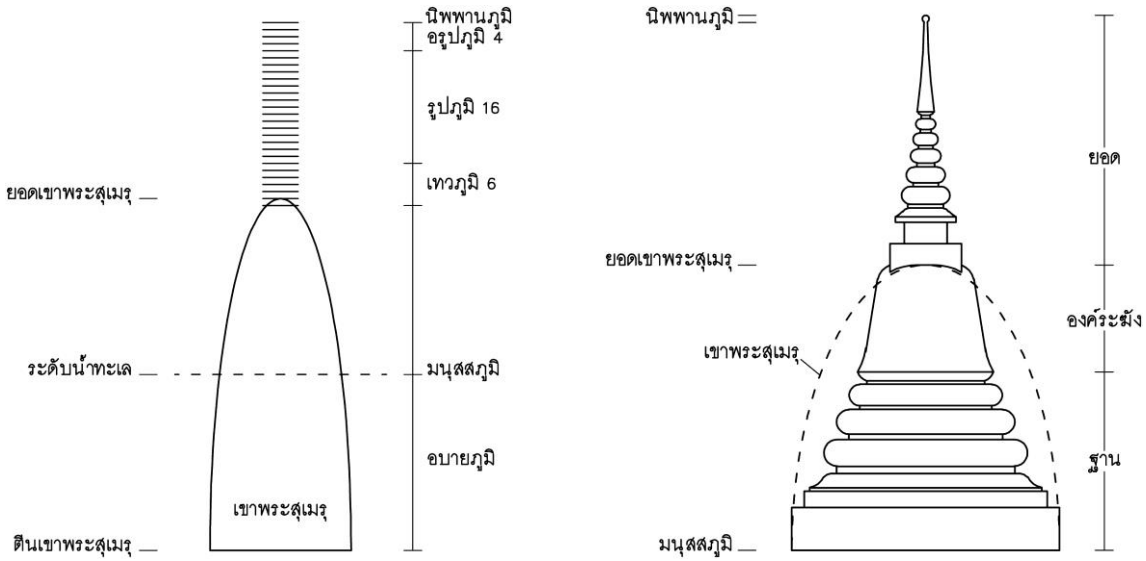

ภาพ 2-37 *(ซ้าย) จักรวาลตามแนวตั้ง มีภพภูมิต่าง ๆ ตลอดความสูงของเขาพระสุเมรุและเหนือขึ้นไป*
(ที่มา: ผู้วิจัย , มีนาคม 2557 จำลองจากคติจักรวาล)

ภาพ 2-38 *(ขวา) เจดีย์องค์ประกอบตามแนวตั้งคือจักรวาลจำลอง*
(ที่มา: ผู้วิจัย , มีนาคม 2557)

ในทำนองเดียวกัน เจดีย์ทรงปรางค์ก็คือเขาพระสุเมรุซึ่งสูงเทียมส่วนบนของเรือนธาตุ ขณะที่ชั้นรัดประคดและกลีบขนุนที่อยู่เหนือขึ้นไปคือภพภูมิของสวรรค์ชั้นต่าง ๆ พระปรางค์วัดอรุณราชวรารามเป็นภาพจำลองของจักรวาลที่งดงามสมบูรณ์แบบ โดยมีปรางค์ประธานเป็นสัญลักษณ์ของเขาพระสุเมรุ ปรางค์ทิศทั้ง 4 เปรียบเสมือนทวีปทั้ง 4 บนชาลาฐานไพทีประดับประติมากรรมรูปสัตว์หิมพานต์แสดงความเป็นเชิงเขาพระสุเมรุที่เรือนธาตุทั้งสี่ด้านปรากฏชุ้มคูหาประดิษฐานรูปปั้นพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณเทพผู้ครองนครตรัยตรึงศ์บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ชั้นรัดประคดทั้ง 6 ที่ยอดของพระปรางค์เป็นสัญลักษณ์ของเทวภูมิหรือสวรรค์ทั้ง 6 ชั้น (อนัสพงษ์ ไกรเกรียงศรี, 2535; โชติ กัลยาณมิตร, 2539)

ทั้งนี้ บนยอดสูงสุดของพระปรางค์ประดับด้วยฝักเพกา หรือเรียกว่า ลำภุขัน หรือนภศูล อันมีที่มาจากวัชระอาวุธของพระอินทร์ซึ่งมีคุณสมบัติเป็นแก้วใส ปราศจากมลทิน ใช้สำหรับประหารศัตรู คุณลักษณะอันเป็นเลิศ 3 ประการ คือ ไม่มีวันถูกทำลาย เป็นอัญมณีอันประเสริญ และเป็นอาวุธชั้นยอด ทำให้วัชระเหมือนกับสัจธรรมขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า (เอเดรียน สนอดกราส, 2537: 168) กล่าวสรุปได้ว่า ฝักเพกาที่ประดับเด่นเหนือยอดปรางค์เป็นสัญลักษณ์แทนนิพพานภูมิ

จักรวาลจำลองในสถาปัตยกรรมบ้าน พึงเข้าใจว่าคติจักรวาลไม่ใช่เรื่องเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ผู้เป็นเทวราชา หรือเรื่องเกี่ยวกับพระสงฆ์ผู้เจริญทางพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นเรื่องเกี่ยวกับสามัญชนคนทั่วไปอีกด้วย โดยเฉพาะในการจัดงานประเพณีพิธีกรรมของชาวบ้าน ดังที่ สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา (2539: 42) กล่าวว่า *"แท้จริงแล้วพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับสัญลักษณ์น้ำหรือภูมิจักรวาลมีความสัมพันธ์กับมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตายและแม้ภายหลังนั้นด้วยซ้ำ"*

เมื่อมีการจัดงานประเพณีพิธีกรรมของชาวบ้าน เช่น บวชนาค แต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ ไหว้ครู ฯลฯ จักรวาลซึ่งได้รับการจำลองในรูปของฉัตร (ภาพ 2-39) รวมทั้งบายศรีเป็นสิ่งสำคัญซึ่งจักขาดเสียมิได้

ฉัตรมีลักษณะดั่งร่มที่ซ้อนกันขึ้นไปเป็นชั้น ๆ มีขนาดใหญ่ที่ชั้นล่างแล้วลดหลั่นเล็กลงโดยลำดับจนถึงยอด ก้านฉัตรหมายถึงแกนจักรวาล (หรือเขาพระสุเมรุ) ส่วนยอดซึ่งแทงทะลุขึ้นไปหมายถึงสวรรค์ (เอเดรียน สนอดกราส, 2537: 312) นอกเหนือจากนี้ร่มวงกลมที่ซ้อนกันเป็นชั้น ๆ 3 ชั้น 5 ชั้น 7 ชั้น ชั้นบนสุดมีขนาดเล็ก แล้วค่อย ๆ ขยายรอบแกนกลางเป็นวงใหญ่ขึ้นในร่มชั้นล่างลงมาโดยลำดับ มีลักษณะไม่ต่างจากเขาวงแหวนทั้ง 7 ชั้นรอบเขาพระสุเมรุ

ส่วยบายศรีอย่างที่เรียกว่าบายศรีต้นนั้น เป็นเครื่องเซิญขวัญ ทำเป็นรูปคล้ายกรวยกระทงซ้อนเป็นชั้น ๆ ขนาดใหญ่เล็กสอบขึ้นไปตามลำดับ 5 ชั้น 7 ชั้น หรือ 9 ชั้น มีเสาปักเป็นแกนกลาง ในเชิงสัญลักษณ์ *"บายศรีต้นมีไม้ 3 ก้านค้ำจาก 3 ด้าน และมีช่อดอกไม้อยู่ตรงยอดสุด กรวยหรือส่วนสูงตรงกลางถือว่าเป็นเขาไกรลาส ไม้ที่ค้ำถือว่าเป็นบันไดสำหรับขึ้น ส่วนช่อดอกไม้ถือว่าเป็นนิเวศสถานของพระอิศวร"* (สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา, 2539: 54) ทั้งนี้ เขาไกรลาสอยู่ในชมพูทวีปซึ่งเป็นทวีปทางทิศใต้ของเขาพระสุเมรุ ณ ยอดเขาเป็นแดนสถิตของพระอิศวร

จักรวาลไม่เพียงได้รับการจำลองมาตั้งเป็นศูนย์กลางการประกอบพิธีกรรม ชาวบ้านยังจำลองจักรวาลลงสู่สิ่งที่เขาสรรค์สร้าง ตั้งแต่ขนาดเล็กจนใหญ่ ดังคำกล่าวที่สอดคล้องกันของ Amos Rapoport และ สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา ดังนี้

> *"The Cosmos may be reflected in a microcosm at a whole range of scale, from an entire land through a city, a village, a house as a whole, the space within a house, and the furniture in it."*
>
> (Amos Rapoport, 1969: 50)

"ในสถาปัตยกรรม แนวความคิดเกี่ยวกับภูมิจักรวาลและไตรภูมิมีบทบาทในการกำหนดรูปแบบทั้งใหญ่และเล็ก กล่าวคือ ทั้งในมหภาคและในจุลภาค สิ่งละอันพันละน้อยซึ่งเป็นส่วนประดับหรือส่วนประกอบของสถาปัตยกรรมล้วนแต่เป็นสัญลักษณ์หรือการจำลองภูมิจักรวาลและไตร-ภูมิในจุลภาค"

(สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา, 2539: 147)

ภาพ 2-39 *(ซ้าย) ฉัตรในงานบวชนาคที่จังหวัดเพชรบุรี*
(ที่มา: ผู้วิจัย, เมษายน 2551)

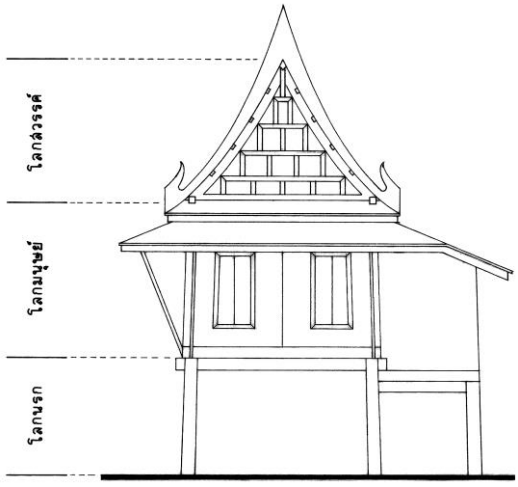

ภาพ 2-40 *(ขวา) เรือนไทยแสดงรูปด้านที่สัมพันธ์กับโลกทั้งสาม*
(ที่มา: ผู้วิจัย, มิถุนายน 2551)

เป็นที่น่าแปลก การถ่ายทอดคติจักรวาลลงสู่ที่อยู่อาศัยแสดงชัดในบ้านเรือนของบรรดาชนพื้นเมืองชาวเกาะในอินโดนีเซีย จักรวาลในมโนทัศน์ของพวกเขาประกอบด้วยโลก 3 หรือไตรภูมิเช่นเดียวกัน ได้แก่ นรกหรือบาดาล (underworld) เป็นโลกเบื้องล่าง มนุษย์หรือโลก (earth) เป็นโลกตรงกลาง และสวรรค์หรือฟ้า (sky) เป็นโลกเบื้องบน โลกทั้งสามสะท้อนลงสู่โครงสร้างทางตั้งของเรือน กล่าวคือ ใต้ถุนซึ่งใช้เป็นที่อยู่ของสัตว์เปรียบได้กับโลกนรก บนเรือนอันเป็นพื้นที่อยู่อาศัยเปรียบได้กับโลกมนุษย์ และห้องพื้นที่ใต้หลังคาซึ่งเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เปรียบได้กับโลกสวรรค์ (Roxana waterson,1990)

ย้อนกลับมาพิจารณาเรือนไทย คำถามสำคัญคือ เรือนไทยเกี่ยวเนื่องกับคติจักรวาลหรือไม่? ในเมื่อเรือนของชนพื้นเมืองในอินโดนีเซียคือภาพสะท้อนของจักรวาล แล้วคนไทยผู้ซึ่งประกอบประเพณีพิธีกรรมอย่างสัมพันธ์กับคติจักรวาล จะไม่เชื่อมโยง

เรือนอันเป็นที่อยู่อาศัยเข้ากับจักรวาลหรืออย่างไร ในเรื่องนี้ สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา (2539: 110) กล่าวว่า

> *".....การปลูกเรือนเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับพิธีกรรมตั้งแต่ต้นจนจบ และเรือนเป็นที่รวมของสัญลักษณ์และความหมายต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก เรือนเป็นสิ่งเชื่อมโยงเจ้าของกับชุมชนของตน และไม่แต่เท่านั้น ยังเป็นสิ่งเชื่อมโยงกับต้นกำเนิดที่มาจากน้ำ และในที่สุดกับระบบจักรวาลซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมที่ครอบคลุมมนุษย์อยู่โดยไม่มีจุดเริ่มต้นหรือจุดจบอีกด้วย"*

เรือนไทยตามแบบแผนประเพณีมีโครงสร้างทางตั้งแบ่งออกเป็น 3 ส่วนอย่างชัดเจนเช่นเดียวกัน คือ ใต้ถุน บนเรือน และหลังคา ทั้งนี้ คติจักรวาลก็ประกอบด้วยภูมิ 3 หรือไตรภูมิ อย่างไรก็ตาม คนส่วนใหญ่ก็ไม่สามารถอ้างอิงเรือนไทยเทียบเคียงกับไตร-ภูมิได้แล้ว แต่ อนุรัตน์ วัฒนาวงศ์สว่าง (2547: 168) ชี้ให้เห็นว่า *".....บริเวณจั่วใต้ปั้นลมนิยมทำเป็นจั่วหน้าพรหม โดยในกรอบสามเหลี่ยมจะแบ่งเป็นสี่ชั้น ชั้นล่างมีสี่ช่อง แล้วเป็นสาม สอง หนึ่ง จากขื่อขึ้นไปถึงหลังคา หมายถึง รูปพรหมที่มีสี่ชั้น....."* หรืออีกนัยหนึ่ง ส่วนของหลังคาเปรียบได้กับโลกสวรรค์ ขณะที่บนเรือนอันเป็นที่อิงอาศัยของสมาชิกในครอบครัวเป็นโลกมนุษย์อย่างไม่ต้องสงสัย ส่วนใต้ถุนนั้นในอดีตใช้เป็นที่อยู่ของสัตว์อย่างวัวควาย คนไม่นิยมเข้าไปใช้พื้นที่ใต้ถุนด้วยถือว่าเป็นอัปมงคล จึงน่าจะเปรียบได้กับโลกนรก (วีระ อินพันทัง, 2552) (ภาพ 2-40)

เป็นที่น่าสังเกตว่า ไตรภูมิประกอบด้วย 3 ส่วนเช่นเดียวกับไตรภาค *"การแบ่งสถาปัตยกรรมเป็นไตรภาคเช่นนี้ยังสอดคล้องเกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องไตรภูมิ....."* (วิมลสิทธิ์ หรยางกูร และคณะ, 2536: 30) ดังปรากฏในกรณีรูปแบบตามแนวตั้งขององค์ปรางค์ประธานแห่งวัดอรุณราชวราราม ฐานทักษิณเปรียบเป็นโลกเบื้องล่างซึ่งสื่อโดยรูปอสูรรายรอบ เรือนธาตุคือยอดเขาพระสุเมรุ ปรากฏซุ้มคูหาประดิษฐานรูปพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณเป็นสัญลักษณ์ ส่วนยอดเป็นสัญลักษณ์แทนโลกสวรรค์ (โชติ กัลยาณมิตร 2539: 41) ภาพความสัมพันธ์ของไตรภูมิและไตรภาคปรากฏชัดเจนในงานสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัย *"ระดับทางตั้งในเรือนไทยภาคกลางที่แบ่งออกเป็นใต้ถุน บนเรือน และหลังคา สัมพันธ์กับโลกนรก โลกมนุษย์ และโลกสวรรค์ ตามคติไตรภูมิของไทย"* (วีระ อินพันทัง, 2552: 79)

คติจักรวาลตามแนวพุทธศาสนาหรือที่รู้จักกันทั่วไปในนาม ไตรภูมิ เป็นแม่บทสำคัญในการก่อรูปงานสถาปัตยกรรมไทยในอดีต ลักษณะของจักรวาลอันมีเขาพระ

สุเมรุเป็นแกนกลาง ล้อมรอบด้วยเขาสัตบริภัณฑ์ มหาสมุทร ทวีป โดยมีกำแพงจักรวาลเป็นที่สุด มีนับไม่ถ้วน หนึ่งในนั้นคือจักรวาลที่มีพระพุทธเจ้ามาเผยแผ่พระศาสนา ซึ่งเรียกว่า มงคลจักรวาล ช่างไทยยึดเอามงคลจักรวาลเป็นแกนหลักทางความคิดในการถ่ายทอดลงสู่รูปแบบของงานสถาปัตยกรรม ทั้งวัง วัด และบ้าน สถาปัตยกรรมไทยจึงเป็นจักรวาลที่ได้รับการจำลองลงสู่พื้นภิภพ

ลักษณะอนุสาวรีย์

คำว่า 'อนุสาวรีย์' หมายถึง สิ่งที่ทำขึ้นเพื่อเป็นเครื่องหมายระลึกถึงบุคคลหรือเหตุการณ์สำคัญ สิ่งนั้นจึงมักมีลักษณะพิเศษ เพราะเจาะจงทำขึ้นให้แตกต่างจากสิ่งที่เป็นสามัญ ในทำนองเดียวกัน อนุสาวรีย์ในทางสถาปัตยกรรม หรืออีกนัยหนึ่ง 'สถาปัตยกรรมอนุสาวรีย์' จึงหมายถึง สิ่งปลูกสร้างที่ทำขึ้นเพื่อเป็นที่ระลึกถึงบุคคล หรือเหตุการณ์สำคัญ ซึ่งบรรจงสร้างให้มีลักษณะพิเศษเหนือสิ่งปลูกสร้างอย่างสามัญที่ปรากฏดาษดื่นทั่วไป ครอบคลุมลักษณะสำคัญ ดังนี้

1. ลักษณะที่เป็นภูมิสัญลักษณ์ (landmark)
2. ลักษณะที่แสดงความยิ่งใหญ่/อำนาจ
3. ลักษณะที่แสดงพลังศรัทธา

ด้วยคุณลักษณะเชิงนามธรรมข้างต้น สถาปัตยกรรมอนุสาวรีย์จึงมักมีลักษณะเชิงรูปธรรมที่ใหญ่โตกว่าสิ่งปลูกสร้างอื่นที่อยู่แวดล้อม ทำให้สะดุดตา หรือมีความสูงโดดเด่นเป็นพิเศษ สามารถมองเห็นได้แต่ไกล หรืออาจมีลักษณะพิเศษแตกต่างจากสิ่งที่มีอยู่ทั่วไป เอื้อให้สามารถจดจำได้ง่าย ทั้งนี้ ลักษณะทั้งหลายที่กล่าวมาอาจผสมผสานอยู่ในสถาปัตยกรรมหลังเดียวกันก็ได้

วัดอนุสาวรีย์ กล่าวถึงวัด รู้จักกันทั่วไปเป็น 2 ประเภทตามลักษณะของถิ่นสถานที่วัดนั้นตั้งอยู่ ได้แก่ วัดคามวาสีและวัดอรัญวาสี วัดคามวาสีคือวัดที่ตั้งอยู่ในเขตชุมชนที่มีความเป็นบ้านเป็นเมือง ส่วนวัดอรัญวาสีเป็นวัดที่ตั้งอยู่ตามป่า ไม่เพียงความแตกต่างด้านลักษณะของถิ่นที่ตั้งเท่านั้น หากแต่ยังมีความแตกต่างด้านแนวปฏิบัติของสงฆ์ผู้จำพรรษาอยู่อีกด้วย โดยภิกษุสงฆ์วัดคามวาสีมุ่งศึกษาด้านปริยัติธรรม ขณะที่ภิกษุสงฆ์วัดอรัญวาสีมุ่งศึกษาด้านวิปัสสนาธุระ นอกเหนือจากนี้ ยังมีวัดอีกประเภทหนึ่งซึ่งเรียกตามความมุ่งหมายในการสร้างว่า 'วัดอนุสาวรีย์'

วัดอนุสาวรีย์มีความหมายตามที่นักวิชาการได้อรรถาธิบายไว้ ดังนี้

> *"การสร้างวัดที่สำคัญและใหญ่โตมักสร้างไว้ในเมืองโดยความอุปถัมภ์ของกษัตริย์และในราชการแผ่นดิน จึงเกิดประเภทวัดที่เรียกว่า "วัดอนุสาวรีย์" คือมีแต่โบสถ์ วิหาร พระเจดีย์บรรจุพระบรมธาตุ ไม่มีบริเวณสงฆ์สำหรับเป็นที่พำนักอาศัย เช่นวัดในพระบรมมหาราชวังเป็นต้น การก่อสร้างวัดประเภทนี้มักทำด้วยฝีมือประณีตบรรจงมาก"*
>
> (นารถ โพธิประสาท, 2514: 25)
>
> *"**วัดอนุสาวรีย์** วัดที่สร้างขึ้นเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา เช่น เพื่อเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญ เป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุหรือสร้างเป็นอนุสรณ์ต่อบุคคลบนพื้นที่ที่บุคคลนั้นเคยเกิดหรือตายหรือเคยอยู่อาศัย โดยทั่วไปจะสร้างขึ้นเฉพาะพระเจดีย์และวิหารเป็นสิ่งแสดงความเป็นวัด ไม่มีสังฆาวาสให้ภิกษุอยู่อาศัย"*
>
> (โชติ กัลยาณมิตร, 2548: 455)

รวมความแล้ววัดอนุสาวรีย์เป็นพุทธสถานที่มุ่งสร้างสำหรับเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ หรือประดิษฐานพุทธปฏิมาสำคัญ หรือสร้างขึ้นเป็นอนุสรณ์แก่บุคคลสำคัญอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งนี้ หมายรวมถึงวัดที่สร้างเป็นอนุสรณ์รำลึกถึงเหตุการณ์สำคัญด้วย อาทิ เจดีย์ภูเขาทอง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่สร้างขึ้นเป็นอนุสรณ์การกระทำยุทธหัตถีระหว่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับพระมหาอุปราชาแม่ทัพพม่า

เป็นที่แน่ชัดว่า วัดอนุสาวรีย์ไม่ได้มีเป้าหมายในการสร้างให้เป็นที่พำนักของสงฆ์ จึงไม่มีบริเวณสังฆาวาส อย่างไรก็ตาม มักปรากฏว่ามีพระภิกษุสงฆ์เข้าพำนักอยู่ใกล้ ๆ ในภายหลังเพื่อการดูแลรักษาพุทธสถาน ตลอดจนทำหน้าที่ประกอบประเพณีพิธีกรรม จนกลายเป็นวัดที่มีสงฆ์ในที่สุด (นารถ โพธิประสาท, 2514: 25-26) พระบรมธาตุเจดีย์ นครศรีธรรมราช ณ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช แต่เดิมก็เป็นวัดที่ไม่มีพระสงฆ์จำพรรษา เพิ่งมามีในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ภายหลังจากที่พระองค์เสด็จประพาสเมืองนครศรีธรรมราชและทรงมีพระราชดำริว่าควรมีพระสงฆ์จำพรรษาเพื่อดูแลวัดแห่งนี้ (ยงยุทธ วรรณโกวิท, 2547: 1)

ความสำคัญของวัดอนุสาวรีย์มีอยู่ 2 ประการ ประการแรก คือความสำคัญของสิ่งของ บุคคล หรือเหตุการณ์ อันเป็นมูลเหตุแห่งการสร้างวัดขึ้นเป็นอนุสรณ์ ประการที่สองคือ ความสำคัญของผู้สร้างซึ่งอาจเป็นพระมหากษัตริย์ ผู้มีฐานันดรศักดิ์สูง หรือผู้มี

ความมั่งคั่ง ทำให้วัดอนุสาวรีย์ทั้งหลายมีลักษณะพิเศษ ด้วยขนาดอันใหญ่โตและวิจิตรงดงามเหนือกว่าวัดสามัญทั่วไป

พระมหาธาตุ ความจริงแล้ว พระมหาธาตุเป็นหนึ่งในวัดอนุสาวรีย์ แต่เป็นวัดอนุสาวรีย์ที่มีความสำคัญยิ่ง ทั้งด้านประวัติศาสตร์บ้านเมืองและประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม จึงควรแก่การยกมากล่าวถึงเป็นกรณีเฉพาะ

> *"**พระมหาธาตุ** พระสถูป พระเจดีย์ หรือพระปรางค์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ สร้างขึ้นเป็นประธานของบ้านเมืองที่เป็นศูนย์กลางการปกครอง หรือเมืองที่มีพระมหากษัตริย์ประทับ"*
>
> (โชติ กัลยาณมิตร, 2548: 352)

พระมหาธาตุ หมายถึง เจดีย์ที่ซึ่งบรรจุพระธาตุขององค์สมเด็จพระพุทธเจ้านั่นเอง อาจเรียกเป็นอย่างอื่นว่า พระบรมธาตุ พระธาตุหลวง การมีคำว่า 'มหา' 'บรม' 'หลวง' ประกอบอยู่ย่อมแสดงความสำคัญ ยิ่งใหญ่ ของเจดีย์นั้น ๆ ทั้งยังสะท้อนถึงความสำคัญและความเป็นศูนย์กลางการปกครองของเมืองที่มีพระมหาธาตุประดิษฐานอยู่ ทำให้การมีพระมหาธาตุเป็นหลักของเมืองเป็น

> *"**ประเพณีที่พระมหากษัตริย์หรือพระราชวงศ์ผู้ครองเมืองทรงสร้างพระอารามหลวงขึ้น ด้วยตั้งพระราชหฤทัยหรือตั้งพระทัยให้เป็นวัดสำคัญที่สุดของเมือง และวัดนั้นมีปูชนียวัตถุสถานสำคัญสูงสุดคือพระมหาธาตุหรือพระบรมสารีริกธาตุประดิษฐานอยู่ในพระมหาธาตุเจดีย์**"*
>
> (ธงทอง จันทรางศุ, 2534: 32)

กล่าวได้ว่า เจดีย์ที่จัดเป็นพระมหาธาตุนั้นไม่เพียงเป็นศูนย์กลางแห่งพลังศรัทธาของเหล่าพุทธศาสนิกชนเท่านั้น แต่ยังมีนัยยะของการเป็นศูนย์กลางแห่งอำนาจการปกครองบ้านเมืองด้วยในเวลาเดียวกัน จึงได้รับการสรรค์สร้างให้มีรูปแบบที่แสดงความยิ่งใหญ่และสะท้อนความเป็นศูนย์รวมแห่งศิลปะสถาปัตยกรรมชั้นเลิศ เพื่อให้เห็นภาพชัดเจน ขอยกกรณีพระมหาธาตุบางแห่งที่มีรูปแบบน่าสนใจขึ้นมากล่าว ดังนี้

พระมหาธาตุที่รู้จักกันแพร่หลายคือ พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช (ภาพ 2-41) ณ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช พระบรมธาตุองค์นี้มีความเก่าแก่จนไม่มีหลักฐานประวัติการสร้างที่ชัดเจน นักวิชาการเชื่อว่าสร้างขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 18 หรือก่อนหน้านั้น (ยงยุทธ วรรณโกวิท, 2547) ลักษณะทางสถาปัตยกรรมเป็นเจดีย์ช้างล้อมซึ่งสะท้อนถึงการรับอิทธิพลจากศิลปะสถาปัตยกรรม

แบบลังกา ด้วยรูปแบบฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัสกว้างด้านละ 29.2 เมตร มีวิหารทับเกษตรล้อมรอบฐาน เหนือขึ้นไปมีชั้นลานประทักษิณ องค์ระฆังเป็นทรงโอคว่ำ เหนือองค์ระฆังขึ้นไปเป็นบัลลังก์ เสาหาร ปล้องไฉน และปลียอด ตามลำดับ ส่วนปลียอดหุ้มด้วยทองคำ มีความสูงตั้งแต่ระดับพื้นดินถึงปลายปลียอด 55.99 เมตร

ภาพ 2-41 *(ซ้าย) พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช*
(ที่มา: ผู้วิจัย, กุมภาพันธ์ 2550)

ภาพ 2-42 *(ขวา) พระปรางค์วัดมหาธาตุวรวิหาร จังหวัดเพชรบุรี*

ที่จังหวัดเพชรบุรีมี พระปรางค์วัดมหาธาตุวรวิหาร (ภาพ 2-42) เป็นมหาธาตุสำคัญคู่บ้านคู่เมือง วัดมหาธาตุวรวิหารมีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา แต่สำหรับองค์พระปรางค์นั้นได้รับการสันนิษฐานว่ามีอายุเก่าแก่มากกว่า 1000 ปี (สมบูรณ์ แก่นตะเคียน, 2544: 81) อย่างไรก็ตาม รูปแบบของพระปรางค์อย่างที่ปรากฏในปัจจุบันสะท้อนความเป็นศิลปะสถาปัตยกรรมสมัยอยุธยาอย่างชัดเจน ด้วยลักษณะปรางค์ทรงฝักข้าวโพดประกอบด้วยปรางค์ประธานและปรางค์ทิศทั้ง 4 อันเป็นที่มาของนามที่ชาวเมืองเพชรบุรีเรียกกันเป็นสามัญว่า 'พระปรางค์ 5 ยอด' มีความสูงตั้งแต่ระดับฐานถึงยอดนภศูลของปรางค์ประธาน 55 เมตร ล้อมรอบด้วยพระระเบียงคดรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส

สำหรับกรุงเทพมหานครพระมหาธาตุประจำเมืองคือ พระปรางค์วัดอรุณราชวราราม

> *"พระปรางค์วัดอรุณเป็นของโบราณ ของเดิมสูง 8 วา ในรัชกาลที่ 2 เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยโปรดฯ ให้ปฏิสังขรณ์วัดอรุณ*

> *ทรงพระดำริว่าพระปรางค์เดิมยังย่อมอยู่ กรุงรัตนโกสินทร์ได้ตั้งขึ้นเป็นราชธานียังหามีพระมหาธาตุไม่ ควรจะเสริมพระปรางค์วัดอรุณให้ใหญ่เป็นมหาธาตุสำหรับพระนคร"*
>
> (สมภพ ภิรมณ์, 2513: 104-105)

การก่อพระปรางค์วัดอรุณราชวราราม ขึ้นใหม่ยังไม่ทันได้ดำเนินการในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เพราะเสด็จสวรรคตเสียก่อน พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 โปรดให้ดำเนินการต่อตามพระราชดำริของพระชนกนาถ ลักษณะเป็นปรางค์ทรงจอมแห ตั้งอยู่บนฐานไพที ประกอบด้วยปรางค์ประธาน มีปรางค์รายประจำมุมทั้ง 4 และมณฑปประจำทิศทั้ง 4 ฐานไพทีรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสยาวด้านละ 65 เมตร ปรางค์ประธานมีชั้นฐานทักษิณ 3 ชั้น มีความสูงจากระดับพื้นดินถึงยอด 67 เมตร

เป็นที่น่าสังเกตว่า พระมหาธาตุแต่ละองค์นั้นมีรูปแบบที่ไม่เหมือนกัน ซึ่งสะท้อนความแตกต่างของช่วงสมัยในการสร้างได้เป็นอย่างดี สิ่งที่เหมือนกันคือการได้รับการบรรจงสร้างด้วยช่างฝีมือเยี่ยมของแต่ละสมัยให้มีขนาดใหญ่โต สูงเด่น เป็นสง่าเหนือสิ่งปลูกสร้างใด ๆ ของเมืองแต่ละเมือง และมีความวิจิตรพิสดารสูงสุดเท่าที่ขีดความสามารถของช่างในสมัยนั้น ๆ จะก้าวไปถึง กล่าวได้ว่า พระมหาธาตุคือสถาปัตยกรรมอันเป็นตัวแทนที่ดีที่สุดของสกุลช่างในแต่ละช่วงสมัย ดังที่ ธงทอง จันทรางศุ (2534: 72) กล่าวว่า

> *".....ไม่ว่าพระมหาธาตุเจดีย์ทั้งหลายจะสร้างขึ้นเป็นทรวดทรงที่ผิดแผกกันหรือด้วยฝีมือช่างต่างสกุลกันก็ตาม พระมหาธาตุเจดีย์ทุกองค์ก็ล้วนแล้วแต่แสดงให้เห็นถึงความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาอันมีอยู่อย่างมั่นคงในใจคนไทยมาโดยตลอด อิฐแต่ละแผ่น หินแต่ละก้อนและไม้แต่ละชิ้นที่นำมาประกอบกันเข้าจนเป็นพระสถูปเจดีย์ที่งามตระหง่านท้าทายความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย เป็นเครื่องหมายแทนความหวัง ความเชื่อ และความศรัทธาที่ผูกพันอยู่กับพระบรมสารีริกธาตุอย่างแน่นแฟ้น....."*

พุทธศาสนาคารลักษณะพิเศษ ควรที่จะกล่าวถึงสิ่งปลูกสร้างในพระพุทธศาสนาที่มีรูปแบบพิเศษ ผิดแผกจากที่เคยเห็นกันเป็นสามัญไว้ในที่นี้ด้วย เจดีย์ โบสถ์ วิหาร หรืออาคารประเภทอื่นที่มีลักษณะแตกต่างจากอาคารประเภทเดียวกันที่ปรากฏอยู่ทั่วไป มีคุณลักษณะของความเป็นสถาปัตยกรรมอนุสาวรีย์ใน

ประการที่มีความสะดุดตา สามารถจดจำได้ง่าย ดังกรณีพุทธศาสนาคารลักษณะพิเศษที่จะกล่าวถึง ดังต่อไปนี้

ภาพ 2-43 *พระเจดีย์สำเภา วัดยานนาวา กรุงเทพมหานคร (ที่มา: ผู้วิจัย, มกราคม 2544)*

'พระเจดีย์สำเภา' (ภาพ 2-43) วัดยานนาวา กรุงเทพมหานคร วัดยานนาวาเป็นวัดที่มีมาแต่ครั้งสมัยอยุธยา ครั้นล่วงมาถึงปี พ.ศ. 2387 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 โปรดเกล้าฯให้สร้างพระเจดีย์ขึ้นโดยมีพระราชดำริว่า

> *"ต่อไปภายหน้า เรือกำปั่นอย่างฝรั่งจะมีมากขึ้น และจะแทนที่เรือสำเภา ซึ่งนับวันแต่จะหมดความสำคัญลงไป พระองค์ทรงมีพระราชประสงค์จะสร้างพระเจดีย์ในแบบที่แปลกไปจากที่เคยมี คือสร้างเป็นแบบเรือสำเภาไว้ให้คนชั้นหลังที่ไม่เคยเห็นจะได้เห็น"*
>
> (คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2525: 44 อ้างถึง ประชา นิยมวงศ์, 2483: 64-66)

พระเจดีย์วัดยานนาวาจึงไม่เหมือนบรรดาเจดีย์ที่เคยมีมาก่อน เพราะมีฐานเป็นเรือสำเภา บนเรือสำเภาประดิษฐานเจดีย์ทรงระฆังเหลี่ยมย่อมุมไม้ยี่สิบ 2 องค์ การสร้างพระเจดีย์เป็นรูปเรือสำเภา ในเชิงกายภาพ เป็นการบันทึกเหตุการณ์ในขณะนั้นไว้ในรูปของพุทธสถาปัตยกรรม ในเชิงแนวคิด เรือสำเภาเป็นยานที่จะบรรทุกพุทธบริษัทข้ามพ้นวัฏสงสารสู่ห้วงนิพพาน

'พระอุโบสถวัดนิเวศธรรมประวัติราชวรวิหาร' จังหวัดพระนครศรีอยุธยา วัดนิเวศธรรมประวัตินั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯให้สร้างขึ้นเป็นวัดคู่พระราชวังบางปะอิน สำหรับเป็นที่ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลในคราวเสด็จแปรพระราชฐานประทับที่พระราชวังแห่งนี้ โดยก่อสร้างแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2421

พระอุโบสถวัดนิเวศธรรมประวัติออกแบบโดย โจอาคิม แกรซี (Joachim Grassi) สถาปนิกชาวอิตาลีที่เข้ามาทำงานในไทยครั้งสมัยรัชกาลที่ 5 ด้วยรูปแบบสถาปัตยกรรมโกธิค (Gothic) ซึ่งมีหอคอยยอดแหลมและการเจาะช่องประตู/หน้าต่างแบบโค้งยอดแหลม (pointed arch) เป็นลักษณะเด่น จึงเป็นพระอุโบสถที่มีรูปแบบแปลกตา ไม่เหมือนกับพระอุโบสถที่พบเห็นกันทั่วไป ซึ่งมีรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบประเพณีนิยมของไทย การที่รัชกาลที่ 5 โปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระอุโบสถด้วยรูปแบบไม่เหมือนใครเช่นนี้ทรงแสดงเจตจำนงไว้ชัดเจน ดังข้อความในศิลาจารึกที่ผนังพระอุโบสถตอนหนึ่งมีใจความว่า

> *"ซึ่งได้คิดสร้างโดยแบบอย่างเป็นของชาวต่างประเทศดังนี้ ด้วยมีความประสงค์จะบูชาพระพุทธศาสนาด้วยของแปลกประหลาดและเพื่อจะให้อาณาประชาราษฎร์ทั้งปวงชมเล่นเป็นของแปลก ยังไม่เคยมีในพระอารามอื่น แลเป็นของมั่นคงถาวร สมควรเป็นพระอารามหลวงในหัวเมือง ใช่จะนิยมยินดีเลื่อมใสลัทธิศาสนาอื่นนอกจากพระพุทธศาสนานั้นหามิได้"*

'พระบรมพรรพต' วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร การสร้างพระบรมบรรพตเริ่มขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้วยพระราชประสงค์จะสร้างพระเจดีย์องค์ใหญ่ตามแบบอย่างวัดภูเขาทองในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา แต่การก่อสร้างไม่สำเร็จฐานรับน้ำหนักอิฐที่ก่อขึ้นไปไม่ไหวจึงทรุดลงมา การสานต่อมาเริ่มในรัชกาลต่อมา เมื่อ

> *".....พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชปรารภถึงพระปรางค์ใหญ่องค์หนึ่งที่วัดสระเกศ ที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างค้างไว้.....โปรดให้พระยาราชสงครามเป็นนายช่าง กระทำซ่อมแปลงเป็นภูเขา ก่อพระเจดีย์ขึ้นไว้บนยอด ครั้นในเดือน 6 ปีฉลู พุทธศักราช 2408 ได้เสด็จไปวางศิลาฤกษ์ทำการซ่อมต่อมาจนตลอดรัชกาล"*
>
> (วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร, 2514: 8-9)

ภาพ 2-44 *พระบรมบรรพต หรือที่รู้จักกันทั่วไปในนาม ภูเขาทองวัดสระเกศ*
(ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ภจ.กต. 2/160)

พระบรมบรรพต (ภาพ 2-44) ได้รับการซ่อมสร้างจนแล้วเสร็จสมบูรณ์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทำให้ดินแดนบนที่ราบดินตะกอนชายฝั่งทะเลอย่างกรุงเทพมหานครมีภูเขาที่มีเจดีย์ประดิษฐานอยู่บนยอดผุดขึ้นทางเบื้องตะวันออกของเมือง ด้วยความสูง 1 เส้น 18 วา 2 ศอก (77 เมตร) ทั้งนี้ การบูรณะปฏิสังขรณ์ระหว่างปี พ.ศ. 2493-2497 ได้ซ่อมเปลี่ยนฐานให้มั่นคงแข็งแรงขึ้นด้วยการซ่อมเปลี่ยนฐานโดยทำเป็นเสาคานคอนกรีตเสริมเหล็กรัดรอบ กลายเปลี่ยนจากลักษณะคล้ายภูเขาธรรมชาติเป็นกำแพงปูนแต่นั้นมา

สถาปัตยกรรมที่สำคัญของบ้านเมือง ทั้งวัดอนุสาวรีย์ พระมหาธาตุ และพุทธ-ศาสนาคารลักษณะพิเศษ ล้วนมีลักษณะเป็นสถาปัตยกรรมอนุสาวรีย์ ซึ่งมีลักษณะโดดเด่น อาจด้วยขนาดอันใหญ่โต ความสูงสง่า ความวิจิตรงดงาม หรือรูปแบบแปลกตาเหนือสถาปัตยกรรมธรรมดาทั่วไป สถาปัตยกรรมเหล่านี้มักสร้างโดยพระมหากษัตริย์ผู้เปี่ยมด้วยอำนาจ บารมี จนปรากฏเป็นงานสถาปัตยกรรมที่สะดุดตา ง่ายต่อการจดจำ และกลายเป็นภูมิสัญลักษณ์ของบ้านเมืองในที่สุด

ทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมตามวิถีไทย ครอบคลุมสาระเรื่องการวางผัง การจัดกลุ่ม และการสร้างมวล เป็นที่ชัดว่า รูปแบบสถาปัตยกรรมไทยนั้นมิใช่สิ่งที่เกิดขึ้นลอย ๆ หากแต่เป็นผลจากการสะท้อนความคิด

ความเชื่อ ลงสู่ผลงานสร้างสรรค์ หล่อหลอมเป็นสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะเฉพาะตน แตกต่างจากชนชาติอื่น ๆ และเป็นแนวทางการสร้างสรรค์ที่ปฏิบัติสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นต่อกันมาเป็นเวลายาวนาน จนบรรลุเป็นแนวทางที่มีแบบแผนแน่นอน ชัดเจน ร่วมก่อเกิดเป็นสถาปัตยกรรมที่มีเอกลักษณ์ไทย ซึ่งได้รับการยอมรับในวงกว้างว่ามีลักษณะเฉพาะตน โดดเด่น ไม่เหมือนใคร แม้ว่าบางสิ่งบางอย่างจะเลือนลางจางหายไปในกระแสสังคมสมัยใหม่ แต่อีกหลายสิ่งหลายอย่างยังเป็นสิ่งที่ถือปฏิบัติต่อเนื่องมาไม่ขาดสายตราบจนทุกวันนี้

2.2 เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่: การก่อรูปทางสถาปัตยกรรม

การสร้างเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ในด้านการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมที่สถาปนิกในปัจจุบันมุ่งรังสรรค์มีแนวทางอย่างไร คือสาระสำคัญที่จะกล่าวในลำดับต่อไปนี้ ครอบคลุมเนื้อหาตามกรอบแนวคิดหลัก ได้แก่ การวางผัง การจัดกลุ่ม และการสร้างมวล

2.2.1 การวางผัง

ทิศทาง

ในเรื่องเกี่ยวกับ**ทิศหัวนอน-ตีนนอน** ทุกวันนี้ คติการถือทิศใต้เป็นทิศหัวนอนและทิศตรงข้ามคือทิศเหนือเป็นทิศตีนนอนจางหายไปจนคนส่วนใหญ่ไม่รู้และไม่ปฏิบัติกันแล้ว ปัจจุบันสมัย คนทั่วไปยึดคติการนอนหันหัวไปทางทิศตะวันออกมากกว่า ด้วยยึดเอาความหมายอันเป็นมงคลของคำว่า 'ออก' ของดวงตะวันซึ่งกำลังโผล่พ้นจากรัตติกาลและมุ่งหน้าขึ้นสู่เบื้องบน ในขณะที่มีคติว่าทิศตะวันตกเป็นทิศอัปมงคลตามโบราณกาลไม่เปลี่ยนแปลง ด้วยยึดความหมายของคำว่า 'ตก' ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ดวงตะวันค่อย ๆ เคลื่อนเข้าสู่รัตติกาล เคลื่อนจากความสว่างสู่ความมืด เพราะเหตุนี้ คติเรื่องทิศหัวนอน-ตีนนอนจึงไม่ใช่เงื่อนไขที่มีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมสมัยใหม่

สำหรับคติเรื่อง**การวางอาคารตามตะวัน** แม้จะมีมาแต่โบราณกาล แต่ก็ได้รับการยอมรับในวงวิชาการปัจจุบันว่า เป็นสิ่งที่สอดคล้องกับหลักการออกแบบสถาปัตยกรรมเมืองร้อน ในการวางทิศทางอาคารโดยหันเอาด้านยาวรับลม หันเอาด้านแคบรับแดดเพื่อให้เกิดสภาวะสบายภายในอาคาร ดังการออกแบบอาคารคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ซึ่งตั้งอยู่ในภูมิภาคอีสานที่มีแดดจัดในฤดูร้อนและลมแรงในฤดูฝน นอกจากมีแนวความคิดหลักในการออกแบบให้มีลักษณะสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอีสานประยุกต์ทั้งด้านรูปทรงและสัดส่วนแล้ว ยัง *".....ต้องออกแบบอาคารให้กันแดดกันฝนได้มากที่สุด จึงวางอาคารทั้งหมดให้รับลมทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ และใช้หลังคาแบบเอียงลาดเพื่อช่วยบังแดดบังฝน"* (สุมาลี ประ-

ทุมนันท์, 2537: 33) โดยวางอาคารทอดแนวไปตามทิศตะวันออก-ตะวันตก หรือวางอาคารตามตะวันนั่นเอง

กระนั้นก็ตาม แนวทางการวางอาคารตามตะวันมักถูกละเลยในการนำไปเป็นปัจจัยลำดับต้น ๆ ในการออกแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ด้วยอยู่ในบริบทที่แตกต่างจากอดีต อาทิ เงื่อนไขข้อจำกัดด้านที่ตั้ง การมีวัสดุป้องกันความร้อน การติดตั้งระบบปรับอากาศ ฯลฯ ทำให้การสร้างสภาวะสบายภายในอาคารด้วยวิธีการธรรมชาติไม่ใช่เงื่อนไขวิกฤตอีกต่อไป ดังหอจดหมายเหตุแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช วางอาคารทอดยาวไปตามแนวเหนือ-ใต้ โดยให้ความสำคัญกับการหันมุขกลางและมุขซ้ายขวาอันเป็นด้านหน้าอาคารออกสู่ถนนสายบางขันธ์-คลองหลวง ซึ่งเป็นถนนสายหลักที่ตัดผ่านด้านหน้าโครงการมากกว่าการวางอาคารตามตะวัน

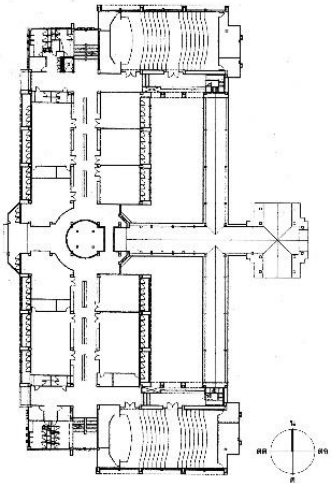

ภาพ 2-45 *อาคารเรียนรวมมหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล (ซ้าย) ผังพื้นชั้นสอง (ขวา) มุมมองจากสนาม*
(ที่มา: สมาคมสถาปนิกสยามฯ, 2544: 61; ผู้วิจัย, เมษายน 2556)

ในทำนองเดียวกัน อาคารเรียนรวมมหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล (ภาพ 2-45) ก็เลือกที่จะวางผังอาคารในลักษณะขวางตะวัน โดยวางแนวยาวของอาคารไปตามทิศเหนือ-ใต้ หันเอาด้านหน้าซึ่งมีมุขกลางและมุขซ้าย-ขวารับกับทางเข้ามหาวิทยาลัยเป็นสำคัญ

การหันหน้าอาคารสู่แม่น้ำ เป็นการวางทิศทางอาคารอย่างไทยที่มีความสำคัญ ด้วยน้ำมีความผูกพันกับชีวิตของผู้คนในสังคมเกษตรกรรมตามวิถีไทยอย่างแยกกันไม่ออก ครั้งอดีตคนไทยเลือกที่จะตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนริมแม่น้ำเป็นลำดับ

ต้น ๆ ในทางจิตวิสัย แม่น้ำคือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งอันเป็นมงคล ในทางวัตถุวิสัย แม่น้ำคือเส้นทางสัญจรสายหลัก การปลูกสร้างอาคารบ้านเรือน ณ ถิ่นฐานริมแม่น้ำจึงหันเอาด้านหน้าเข้าหาแม่น้ำทั้งสิ้น

ตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อเริ่มมีรถยนต์เป็นยานพาหนะในบ้านเรา ถนนค่อย ๆ ทวีความเป็นเส้นทางสัญจรสายหลักแทนแม่น้ำที่ค่อย ๆ ลดบทบาทลงโดยลำดับเรื่อยมา จวบจนปัจจุบันสมัยเส้นทางสัญจรสายหลักเปลี่ยนจากแม่น้ำมาเป็นถนนแทบหมดสิ้น ผู้คนสมัยใหม่ต่างแสวงหาทำเลที่ตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่ริมถนน อาคารบ้านเรือนที่ปลูกสร้างยังคงยึดการหันหน้าเข้าหาเส้นทางสัญจรสายหลัก หากแต่เป็นถนน ไม่ใช่แม่น้ำ เป็นต้นว่า อาคารศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์หันหน้าเข้าหาถนนรัชดาภิเษก อาคารกระทรวงการต่างประเทศหันหน้าเข้าหาถนนศรีอยุธยา โรงกษาปณ์รังสิต หันหน้าเข้าหาถนนพหลโยธิน ฯลฯ

สิ่งที่เหมือนกันระหว่างอดีตกับปัจจุบันก็คือการวางทิศทางอาคารโดยหันหน้าเข้าหาเส้นทางสัญจรสายหลัก สิ่งที่ต่างกันก็คือ ในอดีตแม่น้ำเป็นเส้นทางสัญจรสายหลัก แต่ในปัจจุบันถนนเป็นเส้นทางสัญจรสายหลัก หมายความว่า น้ำที่เคยมีอยู่คู่สถาปัตยกรรมไทยมาเนิ่นนานเป็นสิ่งที่ขาดหายไปในสถาปัตยกรรมสมัยใหม่

สถาปนิกนักวิชาการ สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา เป็นผู้เล็งเห็นความสำคัญในการนำน้ำเข้ามาเป็นองค์ประกอบในการสร้างเอกลักษณ์ไทยในงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ตามแนวทาง *"การใช้สถาปัตยกรรมไทย ควบคู่กับสถาปัตยกรรมร่วมสมัย ในลักษณะนามธรรม"* (Brian Brace Taylor and John Hoskin, 1996: 281) เพื่อมุ่งแสดงออกในเนื้อหาและแก่นแท้ของความเป็นไทย โดยมีสถาปัตยกรรมเรือนไทยเป็นต้นแบบ นำไปสู่การกำหนดแนวทางในการสร้างเอกลักษณ์ไทยในงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ด้วยองค์ประกอบ 4 ประการ คือ

1. การใช้หลังคาและชายคาเด่นชัด
2. การยกพื้นสูง
3. การใช้เสาลอย
4. การอยู่ร่วมกับน้ำ

ผลงานการออกแบบสถาปัตยกรรมของ สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา หลายหลังสะท้อนแนวทางการสร้างเอกลักษณ์ไทยข้างต้น โดยเฉพาะการนำน้ำเข้ามาเป็นองค์ประกอบหนึ่ง เช่น อาคารโดม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต ซึ่ง *".....ลักษณะ*

หลังคาและเชิงชายที่เด่นชัดก็ดี การยกพื้นให้ใต้ถุนโล่งก็ดี ตลอดจนกระทั่งการใช้เสาลอย และการใช้น้ำเป็นองค์ประกอบสำคัญของสถาปัตยกรรมก็ดี ล้วนแต่เป็นการประยุกต์ใช้ของไทยที่มีมาแต่เดิมทั้งสิ้น" (สมาคมสถาปนิกสยามฯ, 2529: 30) โรงเรียนนานาชาติกรุงเทพ ที่มี *"โครงสร้างเสาที่ให้ความรู้สึกรองรับอาคารที่ตั้งอยู่บนน้ำ ลักษณะทรงหลังคาที่โดดเด่น และลานด้านหน้าที่อยู่ถัดทางเข้าใหญ่มีเสากลม เสาทรงสามเหลี่ยม และเสาทรงแปดเหลี่ยมเรียงรายเหนือน้ำ"* (Brian Brace Taylor and John Hoskin, 1996: 281) ทำเนียบองคมนตรี (ภาพ 2-46) ซึ่ง *"ตัวอาคารเป็นรูปตัวยูโอบล้อมกลุ่มต้นไม้เดิม มีสระบัวอยู่รอบสามด้านของอาคาร ทำให้รู้สึกเหมือนกับว่าอาคารตั้งอยู่ในน้ำ"* (สมาคมสถาปนิกสยามฯ, 2547ข: 46) การนำน้ำมาเป็นองค์ประกอบสำคัญยังผลให้อาคารดังกล่าวข้างต้นล้วนมีสระน้ำ/บ่อน้ำอยู่ด้านหน้าอาคาร หรืออีกนัยหนึ่งอาคารได้รับการวางให้หันหน้าไปทางแหล่งน้ำเช่นเดียวกับสถาปัตยกรรมไทยในอดีต

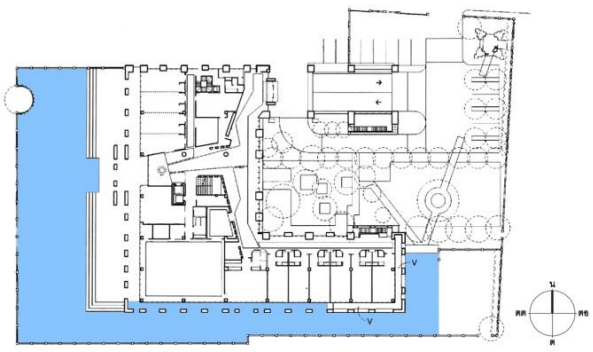

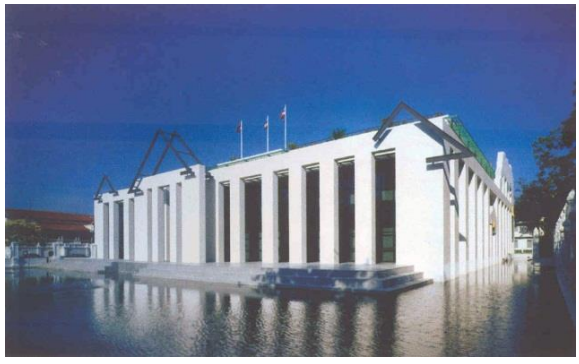

ภาพ 2-46 *ทำเนียบองคมนตรี (ซ้าย) ผังพื้นชั้น 1 (ขวา) ด้านหน้าอาคารตรงข้ามพระบรมมหาราชวัง*
(ที่มา: สมาคมสถาปนิกสยามฯ, 2547: 48, 47)

การจัดให้น้ำเป็นองค์ประกอบคู่สถาปัตยกรรม โดยเฉพาะการวางสระน้ำไว้ด้านหน้าอาคาร ยังปรากฏในงานสถาปัตยกรรมอีกหลายกรณี อาทิ อาคารศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา (ภาพ 2-47) ตามแนวคิดในการออกแบบ *".....มีสระน้ำไว้เป็นพื้นที่เก็บกักน้ำเนื่องจากอยุธยาเป็นเมืองที่อยู่ในที่ต่ำ ทั้งน้ำยังเป็นสัญลักษณ์สำคัญที่แสดงถึงลักษณะทางภูมิศาสตร์ของอยุธยาฯ"* (สมาคมสถาปนิกสยามฯ, 2533ก: 37) หอจดหมายเหตุแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช มีบึงน้ำกว้างใหญ่อยู่ด้านหน้าอาคาร ศาลา ภูเก็ต รีสอร์ท (Sala Phuket Resort) มีบ่อน้ำใสอยู่ด้านหน้าส่วนต้อนรับ รอรับผู้ใช้บริการที่จะก้าวเดินเข้ามา

กรณีงานสถาปัตยกรรมที่ตั้งอยู่ริมน้ำ เช่น โรงแรมยูเดีย ออน เดอะ ริเวอร์ อาคารรัฐสภาไทย (แห่งใหม่) เป็นต้น แม้ว่าจะใช้ถนนเป็นทางสัญจรสายหลักในการเข้าสู่อาคาร แต่ก็ได้รับการใส่ใจในการสร้างสรรค์ให้ด้านแม่น้ำเป็นด้านสำคัญ กรณีโรงแรมยูเดีย ออน เดอะ ริเวอร์ ซึ่งตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา ณ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แม้ว่าทางสัญจรหลักเข้าสู่อาคารจะอยู่ด้านถนนอู่ทอง แต่ปรากฏชัดในการวางผังว่า ด้านถนนเป็นเพียงทางเข้าและที่จอดรถที่กระชั้นและแคบ ขณะที่ด้านตรงข้ามเปิดพื้นที่เป็นสวนต่อเนื่องไปจนติดแม่น้ำ และตัวอาคารก็ตั้งใจหันเอาด้านจั่วซึ่งมีช่องเปิดกว้างไปทางแม่น้ำ ขณะที่อาคารรัฐสภาไทย (แห่งใหม่) ซึ่งตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา กรุงเทพมหานคร นอกจากการถอยร่นอาคารจากถนนสามเสนเพื่อเว้นเป็นพื้นที่เปิดโล่ง

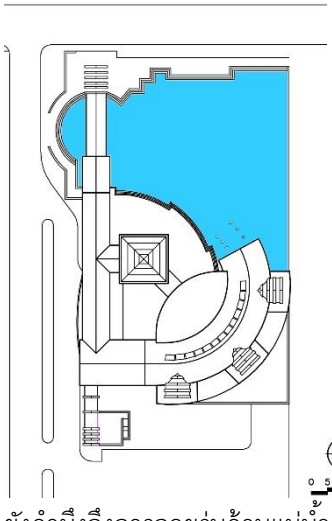

ยังคำนึงถึงการถอยร่นด้านแม่น้ำเจ้าพระยา เพื่อให้ผู้คนที่สัญจรผ่านไปมาเห็นรัฐสภาตั้งตระหง่านอยู่ริมน้ำอย่างสง่างาม (สมาคมสถาปนิกสยามฯ, 2553: 82)

ส่วนการวางทิศทางโดย**การหันหน้าอาคารไปทางทิศตะวันออก**ซึ่งกำหนดใช้กับพุทธศาสนาคารอย่างโบสถ์วิหารนั้น โบสถ์ภายใต้แนวทางการออกแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ยังคงยึดถือสืบมาอย่างเคร่งครัด ดังปรากฏในกรณีโบสถ์วัดศาลาลอย โบสถ์วัดพระธรรมกาย โบสถ์วัดป่าบ้านผักบุ้ง เป็นต้น ล้วนวางอาคารโดยหันด้านหน้าสู่ทิศตะวันออกทั้งสิ้น ยังผลให้ผู้ที่เข้าไปไหว้พระพุทธปฏิมาประธานที่ประดิษฐานอยู่ภายในโบสถ์ ได้ไหว้พระพุทธเจ้า ณ พุทธประเทศที่อินเดียและเนปาล

และได้ไหว้พระพุทธเจ้าที่สถิตอยู่ ณ แดนสุขาวดีที่อยู่ไกลโพ้นไปทางเบื้องตะวันตกด้วยในคราวเดียวกัน ต้องตามคติไทยที่มีมาแต่อดีต

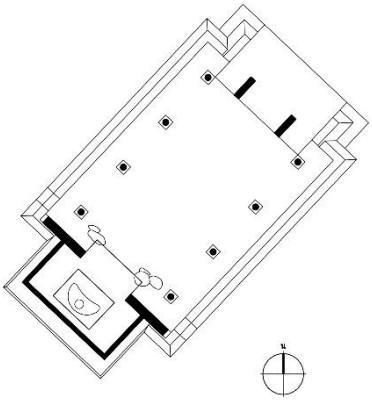

ภาพ 2-48 *โบสถ์วัดสุนันทวนาราม (ซ้าย) ผังพื้น (ขวา) ด้านหน้าอาคาร*
(ที่มา: ผู้วิจัย, กุมภาพันธ์ 2557; Architects 49, 2009: 233)

ด้วยแนวความคิดที่แตกต่างในการออกแบบโบสถ์วัดสุนันทวนาราม (ภาพ 2-48) คือ ไม่ยึดมั่นถือมั่น (สมาคมสถาปนิกสยามฯ, 2548: 97) การวางทิศทางอาคารจึงไม่ยึดเอาการหันหน้าสู่ทิศตะวันออกเป็นสรณะ หากแต่วางให้สอดคล้องกับบริบทของที่ตั้ง ท่ามกลางภูเขา ด้วยการหันเอาด้านหลังประจันเนินสูงและทิวไม้ หันด้านหน้าสู่พื้นที่ต่ำและโล่งกว้าง ยังผลให้โบสถ์แห่งนี้หันด้านหน้าไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ไม่เหมือนกับโบสถ์ทั่วไป ทั้งนี้ การวางทิศทางพุทธศาสนาคารโดยยึดภูมิประเทศของที่ตั้งแทนการหันเอาด้านหน้าไปทางทิศตะวันออกนั้น เทียบได้กับการวางอาคารริมน้ำในอดีตก็เลือกที่จะยึดเอาทิศแม่น้ำเป็นหลักในการหันหน้าไปสู่โดยไม่คำนึงว่าจะเป็นทิศตะวันออกหรือทิศใด

ในเรื่องทิศทาง การถือทิศหัวนอน-ตีนนอนเป็นทิศใต้และทิศเหนือตามลำดับนั้นคลายลงไปมากในสังคมปัจจุบัน ส่วนการวางอาคารตามตะวันเป็นที่ยอมรับกันว่าสอดคล้องกับแนวทางการสร้างสภาวะสบายภายในอาคาร อย่างไรก็ตาม คติดังกล่าวจะได้รับการใส่ใจก็ต่อเมื่อที่ตั้งอาคารเอื้อให้ทำได้โดยง่ายเท่านั้น สำหรับการหันหน้าอาคารสู่แม่น้ำซึ่งในอดีตเป็นทางสัญจรสายหลัก สถาปัตยกรรมสมัยใหม่เลือกที่จะหันหน้าเข้าหาทางสัญจรสายหลักเช่นเดียวกัน หากแต่ทางสัญจรสายหลักในปัจจุบันเปลี่ยนเป็นถนน ในหลายกรณีที่อาคารไม่ได้ตั้งอยู่ริมน้ำ การสร้างบ่อน้ำ/สระน้ำไว้ด้านหน้าอาคารก็ทำให้คงคติการหันหน้าอาคารสู่แหล่งน้ำได้อีกทางหนึ่ง ขณะที่การหัน

หน้าอาคารไปทางตะวันออกยังคงเป็นที่ยึดถือในการสร้างสรรค์พุทธสถาปัตยกรรม ทั้งนี้ สถาปัตยกรรมในวัดป่าบางแห่งซึ่งมีแนวทางไม่ยึดมั่นถือมั่นก็คลายการยึดคติการหันหน้าอาคารไปทางตะวันออกด้วย

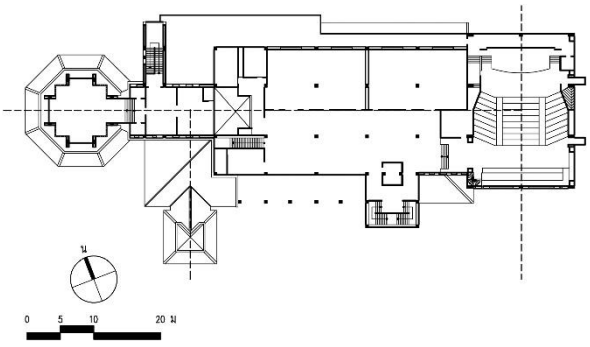

ภาพ 2-49 *อาคารวิจัยและการศึกษาต่อเนื่อง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ (ซ้าย) ผังพื้นชั้นสอง (ขวา) มุมมองจากสนาม*
(ที่มา: ผู้วิจัย, เมษายน 2557; ผู้วิจัย, พฤศจิกายน 2555)

แนวแกน

การจัดระเบียบแนวแกน สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ที่ทำขึ้นเพื่อรองรับประโยชน์ใช้สอยแห่งโลกวันนี้หลายกรณียึดการจัดระเบียบแบบแนวแกนในการวางผัง

การใช้เนวแกนฉากที่ชัดเจน ตรงไปตรงมา ปรากฏในแผนผังอาคารวิจัยและการศึกษาต่อเนื่อง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (ภาพ 2-49) ณ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร อาคารที่มี 3 ส่วน ประกอบด้วย ห้องทรงงาน ส่วนนิทรรศการ และศูนย์ประชุม วางเรียงเป็นแนวต่อเนื่องกัน โดยมีอาคารทรงแปดเหลี่ยมบรรจุห้องทรงงานไว้ที่ชั้นสองอยู่ด้านหัว ส่วนนิทรรศการและศูนย์ประชุมที่มีผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าวางเรียงต่อมาตามลำดับ ทั้งนี้ ห้องประชุมใหญ่ภายใต้ผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ากลับวางในแนวขวาง อย่างไรก็ตาม ยังมีแกนแนวขวางย่อยของทางเข้าหลักแทรกระหว่างห้องทรงงานและส่วนนิทรรศการอีกด้วย

ภายใต้แนวความคิดในการออกแบบที่ต้องการสร้างสถานที่ประชุมระดับนานาชาติที่มีความสวยงามและมีความทันสมัย ทั้งยังต้องแสดงออกถึงเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยในสังคมปัจจุบันของอาคารศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ (สมาคมสถาปนิกสยามฯ, 2533ข: 50-51) การวางผังอาคารแสดงการยึดแนวแกนที่มีการจัดระเบียบแบบแนวแกนฉากอย่างชัดเจน โดยมีแนวแกนผ่านกึ่งกลางโถงทางเข้าเป็นแกนหลักซึ่งถือเป็น ‘แกนดิ่ง’ และแกนรองเป็นเส้นทางสัญจรซึ่งถือเป็น ‘แกนราบ’ วางตั้งฉาก

กับแกนหลัก ที่แกนรองนี้ยังมีแกนย่อยแยกไปหลายสาขา ทั้งนี้ มีการสร้างความหมายเชิงนามธรรมให้กับแนวแกนทั้งสอง โดยแกนดิ่งแสดงนัยการสร้างปริมณฑลแห่งพระ

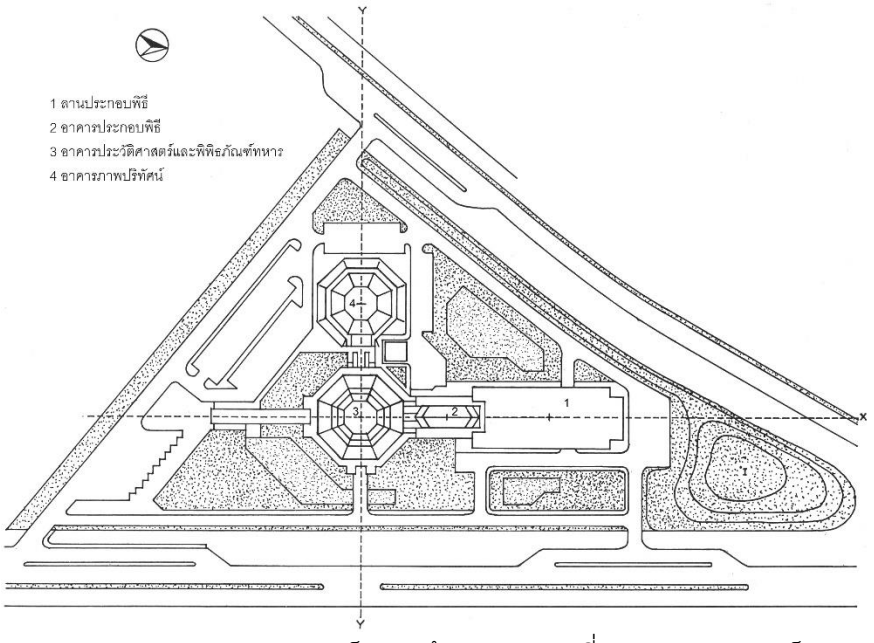

ภาพ 2-50 *ผังบริเวณอนุสรณ์-สถานแห่งชาติ*
(ที่มา: สุริยา รัตนพฤกษ์, 2526: 38)

บรมเดชานุภาพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ขณะที่แกนราบแสดงนัยเป็นส่วนสนับสนุนว่า *"มณฑลของพระองค์มีสถานะที่หลากหลาย มีสีสัน มีจุดเด่นในตนเอง ประกอบกันเข้าเป็นประเทศไทยในที่สุด"* (พิพัฒน์ พงศ์รพีพร, 2534: ไม่มีเลขหน้า)

กรณีอนุสรณ์สถานแห่งชาติ (ภาพ 2-50) จังหวัดปทุมธานี ใช้วิธีจัดระเบียบแบบแนวแกนกากบาท โดยมีอาคารประวัติศาสตร์และพิพิธภัณฑ์ทหารเป็นอาคารประธาน ผังรูปแปดเหลี่ยมของอาคารประธานวางอยู่บนแนวแกนกากบาท เหนือ-ใต้ และตะวันออก-ตะวันตก มีอาคารประกอบพิธีซึ่งมีผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าวางยึดแนวแกนเหนือ-ใต้ต่อเนื่องไปทางด้านขวา ขณะที่อาคารภาพปริทัศน์ซึ่งมีผังเป็นรูปแปดเหลี่ยมเช่นเดียวกันวางยึดแนวแกนตะวันออก-ตะวันตกต่อเนื่องไปทางด้านหลัง การจัดระเบียบแนวแกนในแผนผังอาคารที่มีความชัดเจน แน่นอน ตรงไปตรงมาเช่นนี้สอดคล้องกับการเป็นอนุสรณ์สถานแห่งทหารหาญที่ต้องการแสดงออกถึงความมีระเบียบ ความมีพลัง และความสง่างามได้เป็นอย่างดี

การจัดระเบียบแนวแกนที่มีความซับซ้อน ปรากฏในการวางผังโรงแรมราชมรรคา (ภาพ 2-51) โดยมีทางเข้าหลักวางเยื้องออกไปจากแนวแกนหลัก มีลานกลาง (main

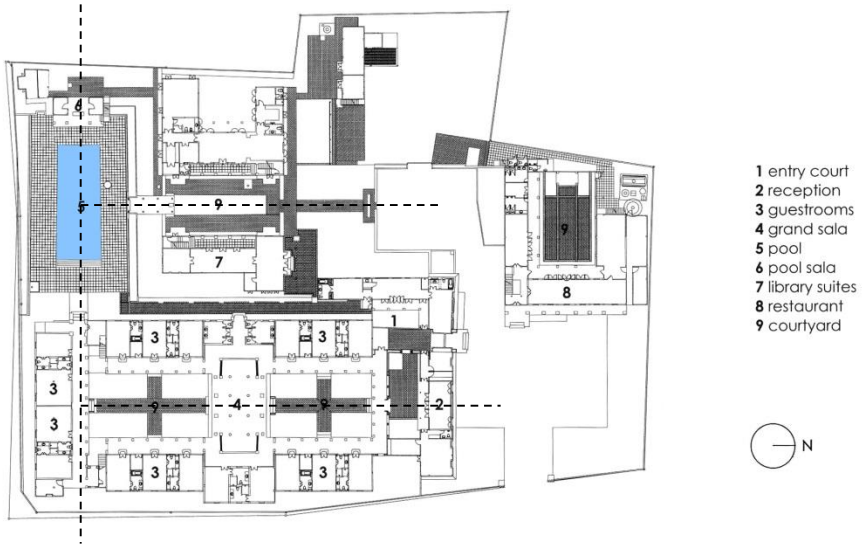

ภาพ 2-51 *ผังพื้นชั้น 1 โรงแรมราชมรรคา*
(ที่มา: Nithi Sthapitanonda, 2009: 94)

courtyard) ขนาบสองข้างด้วยอาคารห้องพัก ที่ตรงกลางของลานมีศาลาโถงวางคั่นอยู่ในแนวแกนขวาง ที่ปลายสุดของลานมีแนวแกนขวางวางตั้งฉาก แนวแกนนี้เป็นแนวแกนของสระน้ำ และยังมีอีกแนวแกนหนึ่งวางตั้งฉากกับแนวแกนสระน้ำ (วางขนานกับแนวแกนหลัก) แนวแกนหลังเป็นแนวแกนของลานที่ขนาบด้วยอาคารห้องสมุดและอาคารห้องพัก ยังผลให้ทั้งพื้นที่มีความสงบเงียบ เป็นส่วนตัว

เป็นที่น่าสังเกตว่า แม้งานสถาปัตยกรรมที่เน้นการสืบสานเอกลักษณ์ไทยไว้ในงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่จะแสดงให้เห็นการนำระเบียบการจัดแนวแกนอย่างไทยมาสานต่อ แต่มีการพัฒนาสู่ความซับซ้อนมากขึ้น ซึ่งผ่อนคลายลักษณะเป็นการเป็นงานลงในเวลาเดียวกันก็มีความยืดหยุ่นมากขึ้น สอดคล้องกับการสนองประโยชน์ใช้สอยในอาคารที่มีความหลากหลายมากขึ้น ขณะที่การวางผังของโรงแรมราชมรรคามีการนำพื้นที่เปิดโล่งอย่างลานและสระน้ำมาวางบนแนวแกน แสดงถึงการให้ความสำคัญกับการออกแบบพื้นที่เปิดโล่ง ซึ่งเป็นข้อแตกต่างจากการวางผังของสถาปัตยกรรมในอดีตอย่างชัดเจน

ความสัมพันธ์กับบริบท แม้ว่าอาคารทางพุทธศาสนาที่สร้างสรรค์ขึ้นภายใต้ขอบข่ายของงานสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่จะได้รับการพัฒนารูปแบบให้แตกต่าง

ออกไปจากงานสถาปัตยกรรมแนวประเพณีนิยม แต่สิ่งหนึ่งที่ยังคงได้รับการสืบสานต่อมาจากอดีตอย่างต่อเนื่อง คือการอ้างอิงแนวแกนกับทิศทั้งสี่ ดังปรากฏในโบสถ์วัดศาลาลอย และโบสถ์วัดพระธรรมกาย เป็นต้น ผังอาคารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าวางตามแนวแกนตะวันออก-ตะวันตกซึ่งเป็นแกนหลัก มีแกนรองวางตามแนวเหนือ-ใต้ เช่นเดียวกับโบสถ์ทั่วไป

กรณีการออกแบบพุทธสถาปัตยกรรมที่มีการปรับแปลงรูปแบบด้วยไวยากรณ์ที่แตกต่างจากอดีตอย่างสิ้นเชิง ดังปรากฏในโบสถ์วัดป่าบ้านผักบุ้ง (ภาพ 2-52) ด้วยการกำหนดผังอาคารเป็นรูปสามเหลี่ยมด้านเท่าคลุมเบื้องบนด้วยหลังคาเพิงอันเรียบง่าย ตามแนวความคิดการถ่ายทอดรูปทรงจากสิมอีสานที่มีลักษณะสะอาด สว่าง สงบ (สมาคมสถาปนิกสยามฯ, 2547ก: 51) หากแต่ในการวางแนวแกนหลักยังคงอ้างอิงกับแนวทิศตะวันออก-ตะวันตกอย่างเคร่งครัด ด้านหน้าของอาคารซึ่งเป็นด้านหนึ่งของสามเหลี่ยมหันสู่ทิศตะวันออก และพระพุทธปฏิมาประธานที่อยู่ตรงมุมสามเหลี่ยมด้านหลังประดิษฐานหันพระพักตร์สู่ทิศตะวันออกตามคติดั้งเดิมไม่เปลี่ยนแปลง

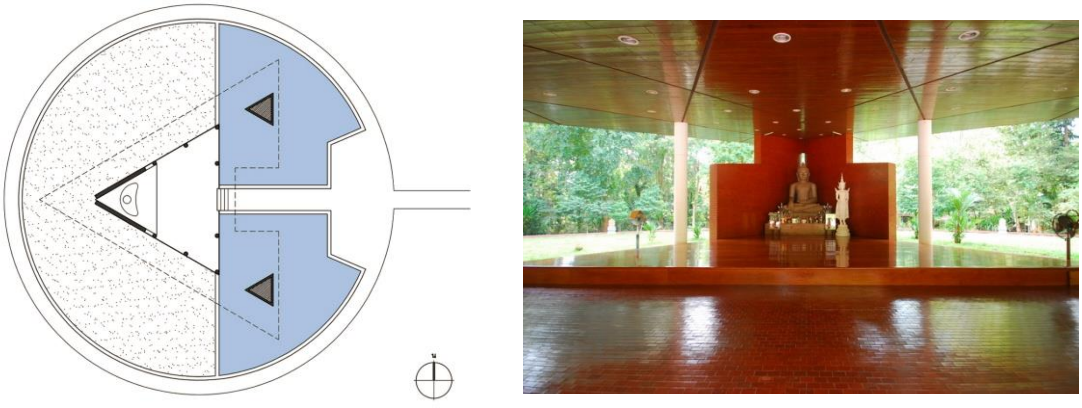

ภาพ 2-52 *โบสถ์วัดป่าบ้านผักบุ้ง (ซ้าย) ผังพื้น (ขวา) พระประธาน*
(ที่มา: ผู้วิจัย, เมษายน 2557; ปองพล ยุทธรัตน์, ตุลาคม 2555)

ความคิดต่างปรากฏในงานออกแบบโบสถ์ วัดสุนันทวนาราม สถาปนิกผู้ออกแบบ นิธิ สถาปิตานนท์ กล่าวถึงแรงบันดาลใจซึ่งนำไปสู่การออกแบบว่า *"ปรัชญาของวัดป่าก็มุ่งเน้นเรื่องความสมดุล ความพอเพียง และไม่ยึดมั่นถือมั่น ทุกสิ่งทุกอย่างรอบ ๆ ตัวเราต้องทำความเข้าใจในแก่นแท้ในสัจธรรม....."* (สมาคมสถาปนิกสยามฯ, 2548: 97) นอกจากนำไปสู่การก่อรูปอย่างเรียบง่าย ชัดเจน ปริมาตรของที่ว่างพอเพียงสำหรับประดิษฐานองค์พระประธานและเป็นมณฑลปฏิบัติธรรมของสงฆ์แล้ว ยังคลาย

ความยึดมั่นในคติเรื่องการวางแนวแกนอิงทิศทั้งสี่อีกด้วย การยึดสันฐานภูมิประเทศของที่ตั้งเป็นสำคัญก่อให้เกิดแกนหลักตามแนวตะวันออกเฉียงเหนือ-ตะวันตกเฉียงใต้ โดยด้านหน้าโบสถ์หันไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ในทำนองเดียวกัน เจดีย์ (ภาพ 2-53) และศาลาธรรมของวัดแห่งนี้ก็คลายความยึดมั่นในการอิงแนวแกนของอาคารกับทิศทั้งสี่ลงไปด้วย

กรณีการยึดแนวลำน้ำเป็นหลักในการวางแนวแกนในอดีต เมื่อเส้นทางสัญจรสายหลักเปลี่ยนจากลำน้ำมาเป็นถนนเช่นทุกวันนี้ ทำให้แนวถนนกลายเป็นหลักอ้างอิงในการวางแนวแกนของสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่แทนที่ลำน้ำอย่างมีนัยสำคัญ เป็นต้นว่าอนุสรณ์สถานแห่งชาติวางแนวแกนหลักขนานไปกับแนวถนนพหลโยธิน ตามแนวคิดว่า

> *"แนวแกน กำหนดให้ส่วนที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมด้านพิธีการ ทั้งที่อยู่ภายนอกและภายในอาคาร มีความต่อเนื่องในแนวแกนซึ่งขนานกับถนนพหลโยธิน ซึ่งจัดว่าเป็นถนนที่มีความสำคัญในด้านการสัญจร และยังเป็นเส้นทางต่อเนื่องกับทางเสด็จพระราชดำเนินวัดพระศรีมหาธาตุอีกด้วย"*
>
> (คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2526: 23)

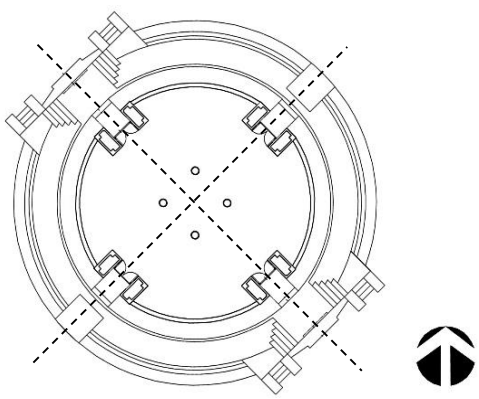

ภาพ 2-53 *สุนันทวนาราม มหาเจดีย์ (ซ้าย) ผังพื้น (ขวา) องค์มหาเจดีย์*
(ที่มา: นิธิ สถาปิตานนท์, ตุลาคม 2555; อดิศร ศรีเสาวนันท์, มิถุนายน 2555)

ขณะที่ศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์วางแนวแกนหลักตั้งฉากกับแนวถนนรัชดาภิเษก ส่วนอาคารกระทรวงการต่างประเทศซึ่งตั้งอยู่มุมถนนศรีอยุธยาตัดกับถนนพระราม 6 ยึดถนนศรีอยุธยาเป็นหลักในการวางแนวแกน กรณีเช่นนี้ การยึดทิศทั้งสี่เป็นหลักอ้างอิงย่อมคลายไปโดยปริยาย

สำหรับกรณีที่ต้องนำข้อมูลด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาเป็นปัจจัยสำคัญในการออกแบบวางผังสถาปัตยกรรม อาทิ อาคารสนามบินสมุย ซึ่งทางวิ่ง (runway) ต้องวางตามแนวทิศเหนือ-ใต้ และกลายเป็นสิ่งอ้างอิงหลักในการวางแนวแกนอาคาร โดยอาคารผู้โดยสารขาเข้าภายในประเทศและภายนอกประเทศ 2 หลัง และอาคารผู้โดยสารขาออกอีก 2 หลัง มีแกนหลักวางในแนวตะวันออก-ตะวันตก ตั้งฉากกับทางวิ่ง ขณะที่กลุ่มอาคารร้านค้าและบริการซึ่งอยู่ด้านหลังวางตัวเรียงรายตามแนวเหนือ-ใต้ ขนานกับทางวิ่ง (สมาคมสถาปนิกสยามฯ, 2551: 83)

ลักษณะสมมาตร-อสมมาตร งานสถาปัตยกรรมแนวประเพณีนิยมของไทยมีรูปแบบพ้องกับงานสถาปัตยกรรมคลาสสิกของตะวันตก ในประการที่นิยมใช้ลักษณะสมมาตรทั้งในการวางผังอาคารและการขึ้นรูป แตกต่างออกไปในงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ที่นิยมการใช้ลักษณะอสมมาตร หลีกเลี่ยงการใช้ลักษณะสมมาตร ตามความมุ่งหมายในการทำสิ่งที่แตกต่างจากอดีต งานสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ก็เช่นกัน โดยทั่วไปแล้วใช้หลักการวางผังและขึ้นรูปแบบอสมมาตร แต่ปรากฏว่า ในหลายกรณีกลับมีการยึดลักษณะสมมาตรเป็นแม่บทในการออกแบบอย่างชัดเจน

อาคารอันเกี่ยวเนื่องกับพุทธศาสนาที่เป็นอาคารเดี่ยว มีประโยชน์ใช้สอยเฉพาะอย่าง เช่น โบสถ์วัดศาลาลอย โบสถ์วัดพระธรรมกาย โบสถ์วัดสุนันทวนาราม เป็นต้น ล้วนยึดแนวทางการจัดผังอาคารแบบสมมาตรเช่นเดียวกัน ด้วยการใช้ผังอาคารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าที่มีด้านสกัดเป็นด้านหน้า (และหลัง) ด้านในประดิษฐานพุทธปฏิมาประธานไว้ส่วนหลังของพื้นที่ เมื่อลากเส้นแนวแกนผ่านกึ่งกลางอาคาร ส่วนของอาคารทั้งสองข้างจะเหมือนกันทุกประการ ลักษณะสมมาตรนี้ยังสะท้อนสู่รูปด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านหน้าและด้านหลังของอาคารอีกด้วย

ลักษณะสมมาตรดังกล่าวข้างต้น เมื่อประกอบกับการมีลานประทักษิณล้อมด้วยกำแพงแก้ว (โบสถ์วัดศาลาลอยและโบสถ์วัดพระธรรมกาย) การใช้หลังคาทรงจั่วที่มีมุขลดหน้าหลัง (โบสถ์วัดศาลาลอยและโบสถ์วัดสุนันทวนาราม) แสดงให้เห็นการสืบทอดระเบียบการจัดที่ว่างและรูปทรง หรืออีกนัยหนึ่ง ไวยากรณ์การก่อรูปทางสถาปัตยกรรม

ภาพ 2-54 *หอไตรวัดป่าวชิร-บรรพต (ซ้าย) รูปด้านหน้า (ขวา) ด้านข้างอาคาร (ที่มา: สุริยะ อัมพันศิริรัตน์, 2553; สมาคมสถาปนิกสยามฯ, 2553: 42)*

ตามแนวไทยประเพณี ผนวกกับการลดทอนรายละเอียดประดับประดาตามแนวทางสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ยังผลให้เกิดสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะเรียบง่าย สงบนิ่ง

การใช้ลักษณะสมมาตรเป็นแม่บทในการออกแบบเช่นนี้ ยังปรากฏในอาคารอันเกี่ยวเนื่องกับพุทธศาสนาประเภทอื่นด้วย อาทิ หอไตรวัดป่าวชิรบรรพต (ภาพ 2-54) อาคารที่มีผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หลังคาทรงจั่ว วางอยู่บนบ่อน้ำ ตลอดจนลักษณะสมมาตรที่ปรากฏทั้งในแผนผัง รูปด้านสกัด รูปด้านรี แสดงการสืบทอดภูมิปัญญาจากอดีตไว้ในสถาปัตยกรรมแห่งปัจจุบันสมัย การถอดส่วนประดับตกแต่งตามแนวหอไตรแบบประเพณีนิยมออก การแสดงเนื้อแท้ของวัสดุ เพื่อมุ่งผลให้อาคารแสดงออกถึงลักษณะสงบนิ่ง สง่างาม ทำนองเดียวกับ ศาลาธรรม บ้านเฮือนธรรม ที่มีการ *"ประยุกต์ภูมิปัญญาพื้นถิ่นของชาวบ้านมาใช้ในการออกแบบ ทั้งภาษาสถาปัตยกรรมที่เรียบง่าย ชัดเจน และตรงไปตรงมา"* (สมาคมสถาปนิกสยามฯ, 2555: 72) ด้วยการสร้างสมดุลแบบสมมาตรซึ่งปรากฏทั้งในผังอาคาร รูปด้านหน้า (ด้านสกัด) และรูปด้านข้าง (ด้านรี)

ในหลายกรณี อาคารที่บรรจุเนื้อที่ใช้สอยหลากหลายและซับซ้อนก็ยึดการสร้างลักษณะสมมาตรเช่นกัน ธรรมศาลาวัดสุนันทวนาราม เป็นอาคารชั้นเดียวที่แผ่มณฑลไปตามแนวราบ มีศาลาหลักประดิษฐานพุทธปฏิมาประธานอยู่ตรงกลาง โดยมีศาลาโถงสำหรับฆราวาสฟังธรรม นั่งสมาธิ วางขนาบเป็นปีกทั้งสองข้าง เชื่อมต่อด้วยทางเดินล้อม เกิดเป็นลานโล่งตรงกลาง การมีอาคารหลักตรงกลาง อาคารปีกซ้าย-ขวาเหมือน ๆ กันเมื่อประกอบกับความเรียบง่าย ร่วมก่อให้เกิดลักษณะสงบนิ่งของธรรมศาลาแห่งนี้

สถาปัตยกรรมสมัยใหม่ที่เน้นสร้างเอกลักษณ์ไทย และต้องการให้แสดงออกถึงลักษณะสง่างาม มักให้ความสำคัญกับการจัดผังอาคารแบบสมมาตรเป็นลำดับต้น ๆ ดังเช่น หอจดหมายเหตุแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช อาคารเรียนรวมมหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล เป็นต้น

หอจดหมายเหตุแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ (ภาพ 2-55) นั้น มุ่งหมายเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์ รูปแบบลักษณะอาคารจึงได้รับการกำหนดให้มีความสง่างามสมพระเกียรติ ด้วยการเน้นลักษณะสมดุล (แบบสมมาตร) (สุรีรัตน์ วงศ์เสงี่ยม, 2540: 50) โดยมีอาคารเก็บเอกสารจดหมายเหตุก่อรูปตามแนวตั้ง (สูง 9 ชั้น) เป็นหลักอยู่ตรงกลาง ส่วนที่เหลือแผ่ขยายไปตามแนวนอน (สูง 3 ชั้น) ประกอบด้วยอาคารบริการวางอยู่หน้าอาคารเก็บเอกสารจดหมายเหตุ เชื่อมต่อกับ

อาคารนิทรรศการที่ขนาบอยู่ทั้งปีกซ้ายและขวา กลายเป็นอาคารที่มีมุขกลางเป็นหลัก มีมุขซ้าย-ขวาที่เหมือนกันทุกประการ

ภาพ 2-55 *หอจดหมายเหตุแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ (ที่มา: บานาน่า สตูดิโอ, มกราคม 2551)*

ในขณะที่อาคารเรียนรวมมหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล (ภาพ 2-56) มีลักษณะเป็นอาคารแนวยาวที่มีมุขกลาง และมุขซ้าย-ขวาเหมือนกันเช่นเดียวกัน ตามแนวทางการออกแบบที่ได้

> *"ดึงเอารูปแบบอาคารปราสาทหินมาเป็นหัวข้ออ้างอิงสำคัญ โดยการออกแบบวางผังสร้างความสมดุลแบบปราสาท สร้างจุดศูนย์กลาง จุดรวมและการลดหลั่นซ้อนทับกันของหินทรายที่กลายมาเป็นเปลือกของอาคารเพื่อนำไปสู่ความรู้สึกสะอาด สว่าง สงบ อันเป็นแก่นของอาคารที่สามารถตอบสนองต่อประโยชน์ใช้สอยสมัยใหม่ได้"*
>
> (สมาคมสถาปนิกสยามฯ, 2544: 60)

เฉกเช่นงานสถาปัตยกรรมไทยประเพณี ในงานสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ สถาปนิกผู้ออกแบบยังคงใช้แนวแกนเป็นเครื่องมือสำคัญในการวางผังอาคารต่อเนื่องมาจากช่างไทยในอดีต และมิใช่เฉพาะอาคารทางพุทธศาสนาเท่านั้น แม้อาคารที่มีประโยชน์ใช้สอยใหม่ ๆ ในสังคมปัจจุบันซึ่งมีความหลากหลายและซับซ้อน การใช้

แนวแกนเป็นแม่บทในการกำหนดปริมณฑลของแผนผังอาคารเกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง ทั้งนี้ การจัดระเบียบของแนวแกนในสถาปัตยกรรมสมัยใหม่มีความซับซ้อนขึ้น ขณะที่พุทธสถาปัตยกรรมยังคงเน้นแนวแกนตะวันออก-ตะวันตกเป็นหลัก อาคารเพื่อประโยชน์ใช้สอยสมัยใหม่มักยึดถนนเป็นแนวอ้างอิงในการวางแนวแกนอาคารตามบริบทของที่ตั้งที่เปลี่ยนไปจากอดีต ส่วนการจัดระเบียบอาคารสองข้างแนวแกน ในอาคารทางพุทธ-ศาสนารวมทั้งอาคารที่ต้องการแสดงออกถึงลักษณะสง่างาม เป็นทางการ ยังคงยึดแนวทางการจัดแบบสมมาตรเป็นสำคัญ

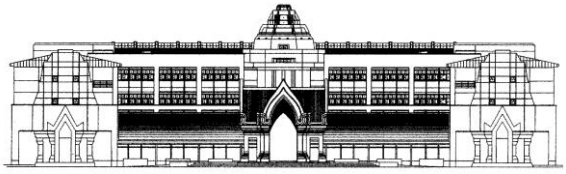

ภาพ 2-56 *อาคารเรียนรวม มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล (ซ้าย) รูปด้านหน้า (ขวา) มุมมองผ่านเสาธง*
(ที่มา: สมาคมสถาปนิกสยามฯ, 2544: 60; ผู้วิจัย, เมษายน 2556)

ลำดับ

การมีลำดับในงานสถาปัตยกรรมไทย หมายถึง มีการจัดระเบียบการเรียงตัวตามตำแหน่งก่อน-หลังในการเข้าถึงส่วนสำคัญจากภายนอกสู่ภายใน ลำดับถือเป็นเอกลักษณ์ประการหนึ่งของงานสถาปัตยกรรมไทยในอดีต การนำลำดับมาใช้สร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยในงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ มีตัวอย่างให้เห็นได้อย่างชัดเจนดังกรณีมหาธรรมกายเจดีย์ อาคารศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ และโรงแรมราชมรรคา เป็นอาทิ

แม้ว่าแต่ละโครงการจะไม่ได้กล่าวอ้างว่า มีการนำแนวความคิดเรื่องการจัดลำดับมาเป็นแนวทางในการสร้างเอกลักษณ์ไทย แต่ลักษณะทางกายภาพของสถาปัตยกรรมบ่งชี้ว่ามีการจัดลำดับอย่างเป็นรูปธรรม

พุทธศาสนาคารภายใต้รูปแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ที่รักษาแบบแผนการจัดลำดับดั้งเดิมไว้คือมหาธรรมกายเจดีย์ วัดพระธรรมกาย ในมณฑลรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสพื้นที่ 1 ตารางกิโลเมตร มีมหาเจดีย์รูปทรงกลมประดิษฐานเป็นองค์ประธานอยู่ตรง

กลางของพื้นที่ ขอบโดยรอบทั้ง 4 ทิศโอบล้อมด้วยมหารัตนวิหารคด ก่อให้เกิดลำดับการเข้าถึงองค์มหาเจดีย์โดยลำดับ คือ จากพื้นที่ภายนอกผ่านมหารัตนวิหารคดเข้าสู่ลานธรรม จากลานธรรมถึงสระน้ำรูปวงแหวน ผ่านวงแหวนสระน้ำสู่วงแหวนลานประทักษิณ แล้วจึงถึงองค์มหาเจดีย์ประธานซึ่งมีเส้นผ่าศูนย์กลาง 194.40 เมตร สูง 32.40 เมตร

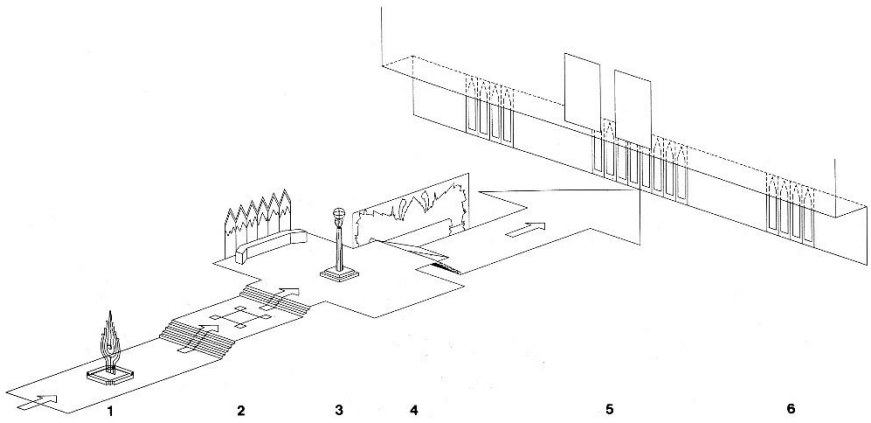

***ภาพ 2-57** แผนภูมิแสดงตำแหน่งศิลปกรรมเชิงสัญลักษณ์ ณ ศูนย์ประชุมแห่งชาติสิริกิติ์*
(ที่มา: พิพัฒน์ พงศ์รพีพร, 2534: 47)

กรณีอาคารศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ (ภาพ 2-57) ได้แสดงการวางตำแหน่งศิลปกรรมเชิงสัญลักษณ์ตามแนวแกนหลัก จากภายนอกสู่ห้องประชุมใหญ่อันเป็นส่วนสำคัญของอาคารตามลำดับ ดังนี้ 1. โลกุตระ (ประติมากรรม) 2. ดอกไม้มงคล (ลวดลายประดับ) 3. เสาช้าง (ประติมากรรม) 4. พระราชพิธีอินทราภิเษก (จำหลักไม้) 5. พระบรมฉายาสาทิสลักษณ์ (จิตรกรรม) 6. ประตูกัลปพฤกษ์ (ลายรดน้ำ) (พิพัฒน์ พงศ์รพีพร, 2534: 47) โดยโลกุตระซึ่งแทนความดีงามสูงสุดอยู่ที่ลานด้านหน้าอาคาร ดอกไม้มงคลซึ่งแสดงแนวเขตแดนอยู่ที่โถงทางเข้า เสาช้างซึ่งชี้ถึงความเป็นศูนย์กลางของโลกอยู่ที่โถงต้อนรับ พระราชพิธีอินทราภิเษกซึ่งแสดงความเป็นเจ้าแห่งโลกอยู่ที่ทางเดินเชื่อมสู่ห้องประชุมใหญ่ พระบรมฉายาสาทิสลักษณ์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถอยู่เหนือทางเข้าห้องประชุมใหญ่ ประตูกัลปพฤกษ์ซึ่งแทนความมั่งคั่งและโชคลาภอยู่ที่ทางเข้าสู่ห้องประชุมใหญ่

ไม่เพียงการสื่อความหมายเชิงสัญลักษณ์ แต่ตำแหน่งงานศิลปกรรมทั้งหกยังบ่งบอกถึงการจัดลำดับพื้นที่จากภายนอกสู่ภายใน จากพื้นที่ทั่วไปสู่พื้นที่อันเป็นหัวใจของอาคาร จากพื้นที่ที่ไม่มีการตรวจสอบสู่พื้นที่ที่มีการรักษาความปลอดภัยสูงสุด

สำหรับกรณีโรงแรมราชมรรคา กลุ่มอาคารหลักมีผังเป็นรูปเลข 8 ซึ่งมีการจัดผังแบบบ้านจีนเป็นต้นแบบนั้น ทำให้อาคารโดยรอบเป็นเสมือนกำแพงที่โอบล้อมลานไว้ภายใน โดยมีศาลาโถงตั้งสง่าโดดเด่นอยู่กลางลาน การเข้าถึงจากภายนอกต้องผ่านประตูกำแพงซึ่งจงใจวางไว้ในตำแหน่งที่เบี่ยงออกไปจากจุดกึ่งกลางตามหลักความเชื่อฮวงจุ้ย และการสร้างความเป็นส่วนตัวให้กับพื้นที่ภายใน (Nithi Sthapitanonda, 2009: 95) เมื่อเข้าสู่พื้นที่ภายในแล้วมีลานต้อนรับ (reception court) อยู่ทางด้านซ้าย จากนั้นผ่านประตูกำแพงเข้าสู่กลางลานหลักที่มีอาคารห้องพักโอบขนาบทั้งด้านข้างและด้านท้าย โดยมีศาลาโถงตั้งขวางอยู่ตรงกลางแบ่งลานออกเป็น 2 ส่วน คือ ลานแรก (first main courtyard) และลานที่สอง (second courtyard)

การสร้างลำดับการเข้าถึงส่วนสำคัญของอาคารเป็นคุณลักษณ์อย่างหนึ่งของสถาปัตยกรรมไทย ในงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ปรากฏการวางผังอาคารที่แสดงถึงการเรียงลำดับการเข้าถึงจากภายนอกสู่ภายใน ทั้งในพุทธศาสนาคาร อาคารสำคัญระดับชาติอย่างศูนย์การประชุม และอาคารเชิงธุรกิจอย่างโรงแรม ด้วยการจัดวางพื้นที่หรือกำแพงให้เกิดการเปลี่ยนผ่านจากภายนอกค่อย ๆ เข้าสู่ภายในอันเป็นส่วนสำคัญซึ่งเป็นการสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยวิธีหนึ่ง อย่างไรก็ตาม การนำระเบียบการจัดลำดับมาใช้ในงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ยังมีปรากฏไม่มากนัก

ระดับ

โดยทั่วไปแล้ว งานสถาปัตยกรรมไทยมีพื้นอาคารเพื่อรองรับประโยชน์ใช้สอยหลักเพียงชั้นเดียว อาจเป็นพื้นระดับดินหรือยกลอยอยู่บนเสาสูงแล้วแต่ประเภทของอาคาร โดยพื้นของอาคารแต่ละส่วนมักมีความสูง-ต่ำต่างกัน ไม่ราบเรียบเป็นผืนเดียวกันทั้งหมด ทั้งนี้ ระดับมีความสัมพันธ์กับพื้นที่ใช้สอยเสมอ กล่าวคือพื้นที่ส่วนที่สำคัญอยู่ในระดับสูง ขณะที่พื้นที่ประกอบอยู่ในระดับต่ำลงมาตามลำดับ ดังนั้น ระดับความสูง-ต่ำของพื้นที่ในงานสถาปัตยกรรมไทยจึงเป็นเครื่องหมายแสดงฐานานุลักษณ์ของพื้นที่ใช้สอยนั้น ๆ อีกโสดหนึ่ง

สำหรับงานสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ กรณีมหาธรรมกายเจดีย์ (ภาพ 2-58) วัดพระธรรมกาย เป็นอาคารพุทธสถานที่มีการนำแนวคิดเรื่องระดับมาปรับใช้อย่างเป็นกิจจะลักษณะ องค์มหาเจดีย์ที่มีผังวงกลม ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 194.40 เมตร สูง

32.40 เมตร ซึ่งประดิษฐานอยู่บนลานกว้างนั้น แตกต่างจากเจดีย์ในสถาปัตยกรรมไทยแห่งอดีต ไม่เพียงด้านในกลวงเพื่อจัดเป็นพื้นที่ใช้ประโยชน์เท่านั้น พื้นผิวด้านนอกที่มีความเอียงลาดไม่มากยังเป็นพื้นที่ใช้ประโยชน์อีกเช่นกัน

พื้นผิวด้านนอกขององค์มหาเจดีย์ได้รับการจัดแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ประกอบด้วย 1. พุทธรัตนะ 2. ธรรมรัตนะ และ 3. สังฆรัตนะ ส่วนแรก พุทธรัตนะ คือส่วนโดมและเชิงลาดวงแหวนสีทอง เป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุและพระธรรมกาย 300,000 องค์ ส่วนที่สอง ธรรมรัตนะ คือวงแหวนสีขาว อยู่ถัดจากวงแหวนพุทธรัตนะลงมา แทนพระธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ส่วนที่สาม สังฆรัตนะ คือวงแหวนขั้นบันได 22 ขั้นถัดจากธรรมรัตนะลงมาจนจรดฐานมหาเจดีย์ เป็นที่สำหรับภิกษุนั่งปฏิบัติธรรมและประกอบพิธีทางศาสนา 10,000 รูป

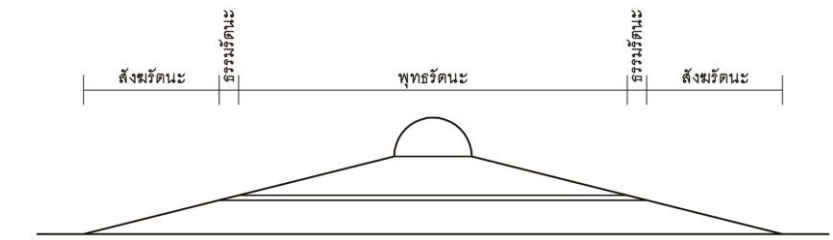

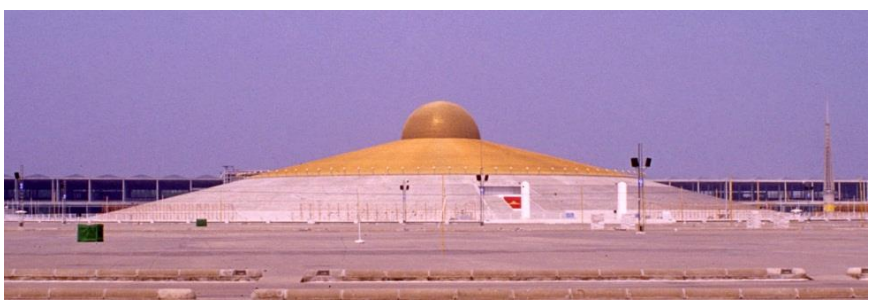

ภาพ 2-58 *มหาธรรมกายเจดีย์ (บน) รูปด้าน (ล่าง) องค์มหาเจดีย์*
(ที่มา: ผู้วิจัย, มีนาคม 2557; ผู้วิจัย, มีนาคม 2555)

เมื่อพิจารณาเชิงระดับ เห็นได้ชัดว่า พุทธรัตนะ เป็นส่วนสำคัญที่อยู่บนสุด ธรรมรัตนะอยู่ระดับต่ำลงมา และสังฆรัตนะอยู่ในตำแหน่งเชิงลาดของฐานองค์มหาเจดีย์ ขณะที่ลานธรรมอันเป็นพื้นที่ราบโดยรอบนั้นเป็นที่สำหรับมวลสาธุชน กล่าวได้ว่า ความต่ำ-สูงของพื้นที่จากลานธรรมสู่ยอดองค์มหาเจดีย์ได้รับการแบ่งอย่างสัมพันธ์กับการใช้สอยตามฐานานุศักดิ์ของผู้ใช้เป็นอย่างดี

ในกรณีอาคารศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ ซึ่งมีการจัดวางศิลปกรรมบนพื้นที่ส่วนต่าง ๆ เรียงลำดับจากภายนอกสู่ห้องประชุมใหญ่นั้น ในเวลาเดียวกัน ก็ปรากฏการใช้ความต่างระดับของพื้นอย่างสัมพันธ์กันอีกด้วย จากพื้นลานด้านหน้าซึ่งตั้งประติมากรรมโลกุตระ ยกระดับสูงขึ้นสู่โถงทางเข้าซึ่งมีลายดอกไม้มงคลอยู่ที่พื้น ถัดเข้าไปยกระดับสูงขึ้นสู่โถงต้อนรับอันเป็นที่ตั้งเสาช้าง ซึ่งสื่อความหมายถึงความเป็นศูนย์กลางแห่งโลก และพื้นบริเวณนี้เองที่ได้รับการจัดไว้ในระดับสูงสุด ก่อนที่จะลดระดับสู่พื้นทางเดินและห้องประชุมใหญ่ซึ่งอยู่ในระดับเดียวกัน

กล่าวโดยสรุป การใช้ความต่างระดับของพื้นอาคารเป็นเครื่องมือในการสร้างเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ยังมีปรากฏน้อยมาก พื้นอาคารที่มีความต่างระดับสื่อแสดงทั้งความสำคัญด้านประโยชน์ใช้สอยและฐานานุลักษณ์ของพื้นที่ในเวลาเดียวกัน โดยพื้นที่มีระดับสูงกว่าใช้กับประโยชน์ใช้สอยที่สำคัญและผู้มีฐานานุศักดิ์สูง พื้นที่มีระดับต่ำลงมาใช้กับประโยชน์ใช้สอยที่สำคัญน้อยและผู้มีฐานานุศักดิ์รองลงมาตามลำดับ เป็นที่น่าสังเกตว่า ระดับมักมีการใช้อย่างสัมพันธ์กับลำดับเป็นอย่างมาก

2.2.2 การจัดกลุ่ม

ในการจัดกลุ่มอาคารตามแบบแผนสถาปัตยกรรมไทยแนวประเพณีนั้น ข้อสำคัญอยู่ที่การแตกอาคารออกเป็นมวลย่อย ๆ ตามประโยชน์ใช้สอยแต่ละประเภท ไม่รวมเป็นมวลเดี่ยวขนาดใหญ่ แล้วนำมวลย่อยมาจัดรวมกลุ่มเข้าด้วยกัน ซึ่งมี 3 แบบหลัก ได้แก่ การวางอาคารเรียงเป็นแนว การวางอาคารโอบล้อมองค์ประธาน และการวางอาคารโอบล้อมที่ว่าง งานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ที่เน้นการสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยได้นำการจัดกลุ่มอาคารดังกล่าวมาเป็นหลักอ้างอิงอย่างไร? คือคำถามที่จะไขคำตอบด้วยสาระที่นำเสนอในลำดับต่อไปนี้

การวางอาคารเรียงเป็นแนว

อาคารสำคัญในเขตพุทธาวาสของวัดหลายแห่ง ประกอบด้วยเจดีย์ โบสถ์ และวิหาร มีการจัดกลุ่มอาคารโดยวางเจดีย์เป็นประธาน มีโบสถ์วิหารวางอยู่คนละด้านในลักษณะเรียงกันเป็นแนวตรง ในงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ที่มีประโยชน์ใช้สอยแตกต่างและหลากหลาย พบการอ้างอิงการจัดกลุ่มอาคารทำนองเดียวกันนี้อยู่บ้าง ดัง

กรณีอนุสรณ์สถานแห่งชาติ และอาคารวิจัยและการศึกษาต่อเนื่อง สมเด็จพระเทพ-รัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นอาทิ

อนุสรณ์สถานแห่งชาตินั้นแยกอาคารตามประโยชน์ใช้สอยเป็น 3 ส่วนหลัก ประกอบด้วยอาคารประกอบพิธี อาคารประวัติศาสตร์และพิพิธภัณฑ์ทหาร และอาคารภาพปริทัศน์ การแยกอาคารออกเป็นส่วน ๆ ข้างต้นสอดคล้องกับแนวทางการกระจายอาคารออกเป็นมวลย่อยของสถาปัตยกรรมไทย หากแต่อนุสรณ์สถานบรรจุประโยชน์ใช้สอยอย่างใหม่ตามวัตถุประสงค์ของโครงการในการรำลึกถึงทหารหาญผู้พลีชีพเพื่อชาติ นอกจากนี้ อาคารแต่ละหลังมีลักษณะแตกต่างกันไปทำนองเดียวกับความแตกต่างของเจดีย์กับโบสถ์วิหาร กล่าวคือ อาคารประกอบพิธีเป็นอาคารรูปทรงสี่เหลี่ยมหลังคาจั่วทรงสูงซ้อน 2 ชั้น ขณะที่อาคารประวัติศาสตร์และพิพิธภัณฑ์ทหารโดดเด่นด้วยรูปทรงแปดเหลี่ยม ยอดแหลม ส่วนอาคารภาพปริทัศน์มีรูปทรงแปดเหลี่ยมหลังคาตัด

ในการจัดกลุ่มอาคารปรากฏชัดว่ามีอาคารประวัติศาสตร์และพิพิธภัณฑ์ทหารเป็นประธาน ด้วยลักษณะอาคารที่มียอดทะยานชะลูดแหลม สูงเด่นกว่าอาคารอื่น ๆ อาคารประกอบพิธีซึ่งมีลานประกอบพิธีอยู่ด้านหน้าวางต่อเนื่องตามลำดับในลักษณะเรียงกันเป็นแนวตรง ส่วนอาคารภาพปริทัศน์วางต่อเนื่องจากอาคารประธานในลักษณะตั้งฉากกับแนวแกนหลัก ไม่วางเรียงต่อกันเป็นแนวตรง ตามข้อจำกัดของที่ดินที่เป็นรูปสามเหลี่ยม ซึ่งเป็นลักษณะที่แตกต่างไปจากการจัดกลุ่มอาคารพุทธสถานไทยในอดีต ข้อแตกต่างอีกประการหนึ่งคือ แม้ว่าอาคารทั้งสามจะมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจนทั้งด้านรูปแบบและประโยชน์ใช้สอย แต่มีส่วนคาบเกี่ยวและเชื่อมต่อกันทั้งหมด

สำหรับอาคารวิจัยและการศึกษาต่อเนื่อง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (ภาพ 2-59) สร้างสรรค์ขึ้นภายใต้นิยาม 'สถาปัตยกรรมไทยผสมผสาน' เพื่อสะท้อนวัฒนธรรมอันหลากหลายของสังคมไทย นำไปสู่แนวความคิดในการออกแบบที่เน้นแสดงออกถึงการเป็น *"สถาปัตยกรรมสมัยใหม่ที่แสดงความรู้สึกถึงความเป็นไทยในภาพรวม"* (สมาคมสถาปนิกสยามฯ, 2541: 56) พิจารณาด้านการจัดกลุ่มอาคาร ใช้วิธีการแบ่งอาคารออกเป็นมวลย่อย ๆ เช่นเดียวกัน โดยแบ่งออกเป็น 3 ส่วนหลักตามประโยชน์ใช้สอย ประกอบด้วยห้องทรงงาน ส่วนนิทรรศการและห้องสัมมนา และห้องประชุมใหญ่

อาคารทั้งสามส่วนมีลักษณะเฉพาะไม่เหมือนกัน ส่วนห้องทรงงานเป็นอาคารรูปทรงแปดเหลี่ยม ฐานกว้างและค่อย ๆ ลดสัดส่วนขึ้นไปจนถึงยอดเรียวแหลมเบื้อง

บนสุด ส่วนนิทรรศการและห้องสัมมนาเป็นอาคารรูปทรงสี่เหลี่ยมที่มีหลังคาจั่วซ้อนชั้น ขณะที่ห้องประชุมใหญ่เป็นอาคารรูปทรงสี่เหลี่ยม หลังคาจั่ว (ไม่ซ้อนชั้น) การแยกมวลอาคารออกจากกันตามประโยชน์ใช้สอยหลักที่บรรจุอยู่ภายในและสร้างรูปลักษณ์เฉพาะให้แตกต่างกันไป อยู่บนพื้นฐานเดียวกันกับการสร้างสรรค์ของช่างไทยในอดีต

การจัดระเบียบรวมกลุ่มอาคารทั้งสามส่วนเข้าด้วยกัน มีอาคารรูปทรงแปดเหลี่ยมยอดแหลมของส่วนห้องทรงงานเป็นประธาน โดยวางไว้เป็นส่วนแรกเสมือนเป็นส่วนหัว ส่วนนิทรรศการและห้องสัมมนาวางเรียงต่อมาเสมือนเป็นลำตัวหลัก ส่วนห้องประชุมใหญ่วางไว้ท้ายสุดในลักษณะขวางทิศกับส่วนที่สอง ทั้งนี้ อาคารทั้งสามส่วนวางเรียงต่อเนื่องกันเป็นแนวตรง และมีส่วนเชื่อมต่อกันทั้งหมด ไม่แยกขาดจากกัน สะท้อนถึงการนำการจัดกลุ่มสถาปัตยกรรมแบบการวางอาคารเรียงเป็นแนวมาเป็นแม่แบบ แต่มีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับประโยชน์ใช้สอยอย่างใหม่ และแนวความคิดสถาปัตยกรรมสมัยใหม่

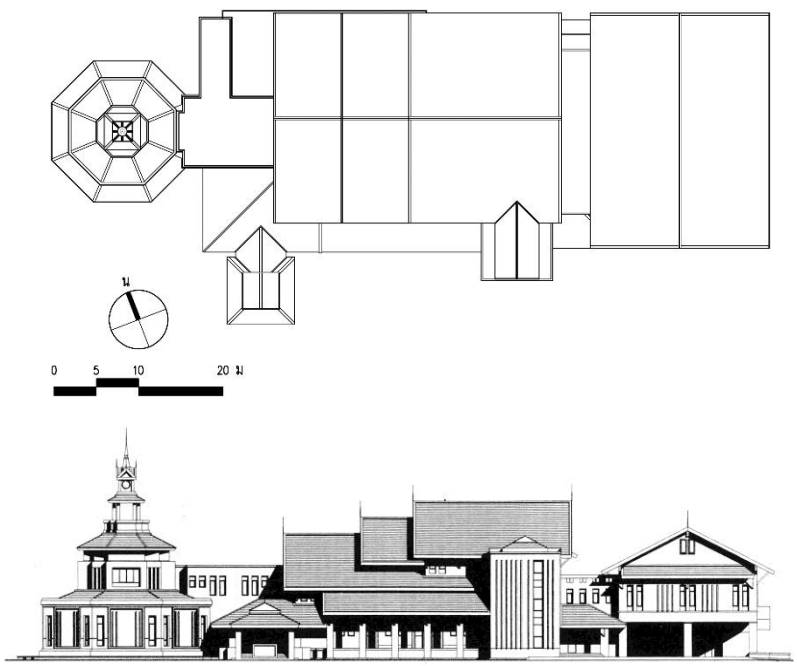

ภาพ 2-59 *อาคารวิจัยและการศึกษาต่อเนื่อง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ (บน) ผังบริเวณ (ล่าง) รูปด้านทางเข้า*
(ที่มา: ผู้วิจัย, เมษายน 2557; สมาคมสถาปนิกสยามฯ, 2541: 58)

การสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่โดยอิงการจัดกลุ่มแบบวางอาคารเรียงกันเป็นแนวปรากฏอย่างจำกัด และการนำมาใช้มีการปรับเปลี่ยนให้อาคารประธานและอาคารบริวารมีความเชื่อมต่อกันสัมพันธ์กับประโยชน์ใช้สอยในบริบทของ

สังคมปัจจุบัน แทนการแยกอาคารแต่ละหลังออกจากกันเด็ดขาด แล้วใช้ลานเชื่อมเช่นอดีต รวมทั้งมีการปรับการเรียงตัวให้เป็นรูปตัว L ตามข้อจำกัดของที่ดิน ซึ่งสะท้อนความยืดหยุ่นในการนำแบบแผนเดิมมาปรับใช้ให้สอดคล้องกับบริบทปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

การวางอาคารโอบล้อมองค์ประธาน

ต้นแบบการจัดกลุ่มโดยการวางอาคารโอบล้อมองค์ประธาน คือการทำระเบียงคดล้อมรอบองค์เจดีย์ โดยเฉพาะเจดีย์สำคัญอย่างมหาธาตุ ภายหลังจึงได้มีการปรับใช้ล้อมอาคารสำคัญประเภทอื่นมีโบสถ์ วิหาร เป็นอาทิ การจัดกลุ่มแบบนี้ในงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ที่ใกล้เคียงแบบแผนดั้งเดิมมากที่สุด ปรากฏในกรณีมหาธรรมกายเจดีย์ วัดพระธรรมกาย อันเป็นพุทธสถานในส่วนพุทธาวาสเช่นเดียวกับในอดีต

แม้ว่ามหาธรรมกายเจดีย์จะเป็นพุทธศาสนาคาร แต่ได้รับการสร้างสรรค์ภายใต้รูปแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ตามแนวทางการอ้างอิงลักษณะของจักรวาล ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดวงดาว และดวงธรรมภายในตัวคน ก่อเกิดเป็นเจดีย์ที่มีผังรูปวงกลม มีลักษณะเป็นเนินลาดขึ้นไปสู่โดมครึ่งวงกลมที่อยู่บนสุด รูปโดมครึ่งวงกลมนี้เมื่อลากเส้นเชื่อมต่อส่วนที่ถูกเนินลาดบดบังอยู่จะเป็นทรงกลมที่สัมผัสเส้นฐานของเจดีย์ (สมาคมสถาปนิกสยามฯ, 2542: 24)

ในการจัดกลุ่มอาคารตามแบบเดิม มีองค์มหาเจดีย์ประดิษฐานเป็นประธานอยู่ตรงกลางของมณฑลซึ่งมีขนาด 1000 x 1000 เมตร (1 ตารางกิโลเมตร) ล้อมรอบองค์มหาเจดีย์ด้วยวงแหวนสระน้ำ วงแหวนลานธรรม รวมทั้งวงแหวนระเบียงคด ในภายหลังระเบียงคดได้รับการออกแบบให้มีผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสล้อมองค์มหาเจดีย์

กล่าวได้ว่า การจัดกลุ่มที่มีองค์เจดีย์เป็นประธาน ล้อมรอบด้วยระเบียงคดที่ชักแนวเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสของมหาธรรมกายเจดีย์ เป็นการสืบสานการจัดกลุ่มอาคารพุทธศาสนสถานตามแนวประเพณีนิยมไว้อย่างเคร่งครัดภายใต้รูปแบบของสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ในกาลปัจจุบัน

การจัดกลุ่มอาคารในลักษณะเดียวกันนี้ปรากฏในกรณีธรรมศาลา (ภาพ 2-60) วัดสุนันทวนาราม้วย หลักคำสอนของหลวงปู่ชาที่ว่า ‘ไม่ยึดมั่น ถือมั่น’ ได้กลายมาเป็นแนวคิดในการออกแบบ (Corpration4d, 2540: 16) ยังผลให้สถานที่ปฏิบัติธรรมแห่งนี้มีรูปแบบที่เรียบง่าย ไร้การประดับประดาอย่างสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนาในอดีต

เมื่อพิจารณาการจัดกลุ่ม เห็นได้ชัดว่าประกอบด้วยศาลาหลักที่ประดิษฐานพุทธ-ปฏิมาเป็นอาคารประธาน มีศาลาโถงสำหรับฆราวาสฟังเทศน์ นั่งสมาธิ เป็นอาคารบริวารชักแนวออกจากด้านข้างศาลาหลักมาเชื่อมต่อกับศาลาโถงที่แล่นขนาบศาลาหลัก

ภาพ 2-60 *ธรรมศาลา วัดสุนันทวนาราม (ซ้าย) ภาพสามมิติ (ขวา) ศาลาหลักมีศาลาโถงขนาบสองข้าง*
(ที่มา: Corporation4d, 2540: 18; Nithi Sthapitanonda and Brian Mertens , 2005: 244)

ทั้งสองข้าง มีทางเดินจงกลมคลุมหลังคาต่อเนื่องจากศาลาโถง เชื่อมต่อกับทางเดินเปิดโล่งที่วกปิดทางด้านหน้า เกิดเป็นพื้นที่ลานกึ่งปิดกึ่งเปิดล้อมรอบทางด้านหน้าและด้านข้างของศาลาหลัก

กลายเป็นกลุ่มอาคารที่ประกอบด้วยศาลาหลักเป็นประธาน มีศาลาโถง ทางเดินจงกลมคลุมหลังคาและทางเดินเปิดโล่งชักแนวต่อเนื่องออกจากด้านข้าง วกมาทางด้านหน้าโอบปิดล้อมอาคารประธาน

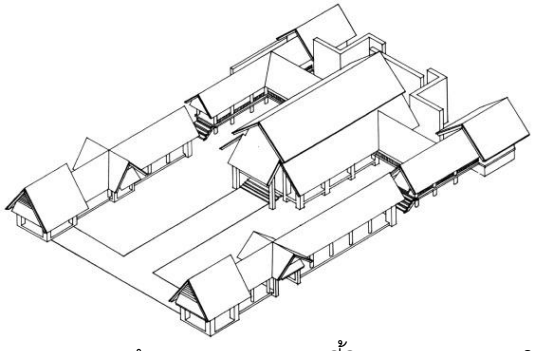

ภาพ 2-60 *ธรรมศาลา วัดสุนันทวนาราม (ซ้าย) ภาพสามมิติ (ขวา) ศาลาหลักมีศาลาโถงขนาบสองข้าง*
(ที่มา: Corporation4d, 2540: 18; Nithi Sthapitanonda and Brian Mertens , 2005: 244)

สรุปแล้ว ธรรมศาลาแห่งนี้อิงการวางอาคารโอบล้อมอาคารประธานตามแบบแผนสถาปัตยกรรมไทยเป็นหลักในการจัดกลุ่มอาคาร โดยมีการแปรเปลี่ยนให้อาคารบริวารเป็นอาคารโถงที่มีความโปร่งโล่ง รวมทั้งทางเดินเปิดโล่ง ไม่ปิดทึบ เพื่อสร้างพื้นที่สงบภายในเหมือนเช่นระเบียงคดในอดีต นับเป็นการสร้างสรรค์ให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของที่ตั้งอาคารซึ่งเป็นป่าเขา เป็นพื้นที่สงบสงัด ไม่จำเป็นต้องปิดกั้น

ความวุ่นวายจากภายนอกแต่ประการใด ทั้งยังเอื้อให้ผู้ที่อยู่ภายในได้รับสัมผัสความสงบของราวป่าภายนอก

แม้อาคารเพื่อประโยชน์ใช้สอยอย่างใหม่ที่ไม่ใช่พุทธสถาน ก็ปรากฏการอ้างอิงการจัดกลุ่มในลักษณะการวางอาคารโอบล้อมอาคารประธานเป็นต้นแบบ ดังกรณีพิพิธภัณฑ์การเกษตรเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (ภาพ 2-61) ซึ่งจัดสร้างขึ้นเพื่อเผยแพร่พระเกียรติคุณ พระอัจฉริยภาพ และพระราชกรณียกิจด้านการเกษตรของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (สมาคมสถาปนิกสยามฯ, 2545: 66)

พิพิธภัณฑ์การเกษตรเฉลิมพระเกียรติฯ มีลักษณะเป็นหมู่อาคารจำนวน 9 หลัง โดยมีอาคารเฉลิมพระเกียรติสูง 3 ชั้นและมีขนาดใหญ่เป็นอาคารหลักตั้งอยู่ตรงกลาง มีหมู่อาคารย่อยล้อมรอบ ได้แก่ อาคารการประมง อาคารระบบนิเวศ อาคารการปศุสัตว์

***ภาพ 2-61** พิพิธภัณฑ์การ เกษตรเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว*
(ที่มา: สมาคมสถาปนิกสยามฯ, 2544: 30)

อาคารทรัพยากรป่าไม้ อาคารพัฒนาที่ดิน อาคารอำนวยการ ศูนย์อาหาร และอาคารประชุมสัมมนา มีระเบียงทางเดินคลุมหลังคาแล่นเชื่อมโดยตลอด เกิดเป็นกลุ่มอาคารที่มีอาคารประธานอยู่ตรงกลาง มีอาคารบริวารรายรอบ มีระเบียงทางเดินแล่นเชื่อมจนเกิดเป็นมณฑลรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส เช่นเดียวกับการทำวิหารทิศและระเบียงคดล้อมรอบเจดีย์หรือโบสถ์วิหารในสถาปัตยกรรมไทยไม่ผิดเพี้ยน

หมู่อาคารพิพิธภัณฑ์การเกษตรเฉลิมพระเกียรติฯ แสดงถึงการสืบสานการวางอาคารโอบล้อมอาคารประธานอันเป็นการจัดกลุ่มอาคารตามแบบแผนไทยไว้ในงานสถาปัตยกรรมแห่งสังคมปัจจุบัน แบบแผนการจัดกลุ่มโดยมีอาคารหลักวางอยู่ตรงกลางเป็นประธานของมณฑล มีอาคารบริวารชักแนวยาววกโอบล้อมโดยรอบ อันมีต้นแบบมาจากพุทธศาสนาคาร ได้รับการสืบสานมาไว้ในพุทธศาสนาคารที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ด้วยเช่นกัน รวมทั้งมีการนำมาใช้กับอาคารเพื่อประโยชน์ใช้สอยใหม่ด้วย การปรับเปลี่ยนปรากฏในลักษณะการสร้างอาคารบริวารโอบล้อมเฉพาะด้านหน้า และแปรผันอาคารบริวารให้มีลักษณะโปร่งโล่ง เกิดการโอบล้อมในลักษณะกึ่งปิด-กึ่งเปิด

การวางอาคารโอบล้อมที่ว่าง

การจัดกลุ่มโดยกระจายอาคารออกเป็นหลายหลังวางล้อมที่ว่างมีต้นแบบมาจากอาคารที่อยู่อาศัย อาคารประเภทนี้ของคนไทยในอดีตมีลักษณะเป็นชานยกพื้นล้อมรอบด้วยเรือนนอนและเรือนสำหรับประโยชน์ใช้สอยอื่น ๆ เพื่อสนองการอยู่อาศัย ชานมีสภาพเป็นที่ว่างโล่ง ส่วนจำนวนอาคารที่รายล้อมมีจำนวนน้อย-มากขึ้นอยู่กับจำนวนผู้อยู่อาศัย การจัดกลุ่มอาคารอันเป็นเอกลักษณ์ไทยเช่นนี้ปรากฏทั้งในเรือนอันเป็นที่อยู่อาศัยของคนทั่วไป รวมทั้งกุฏิอันเป็นที่อาศัยของสงฆ์

ในงานสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ที่เน้นการสร้างสรรค์ให้มีเอกลักษณ์ไทย นำลักษณะการวางอาคารโอบล้อมที่ว่างมาเป็นต้นแบบในการจัดกลุ่มมากที่สุด มีทั้งการสืบสานการจัดกลุ่มตามแบบเดิม ตลอดจนการปรับเปลี่ยนตามแนวความคิดใหม่และประโยชน์ใช้สอยใหม่ให้สอดคล้องกับสังคมปัจจุบัน จนมีความหลากหลายในการจัดกลุ่มอาคารตามระเบียบแบบแผนนี้

การคงไว้ซึ่งระเบียบแบบแผนการจัดกลุ่มอาคารโอบล้อมที่ว่างในอาคารเพื่อประโยชน์ใช้สอยสำหรับสังคมปัจจุบัน ปรากฏในกรณีพิพิธภัณฑ์และศูนย์ฝึกอบรมการแพทย์แผนไทย (ภาพ 2-62)

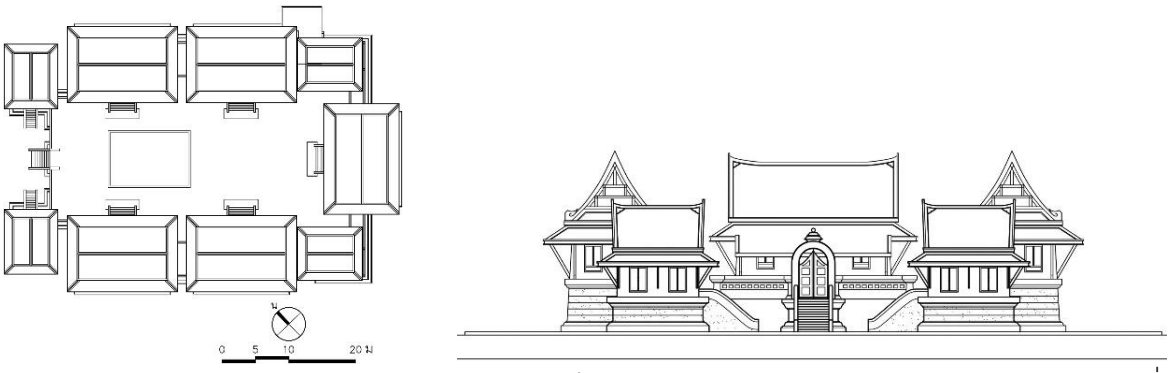

ภาพ 2-62 *พิพิธภัณฑ์และศูนย์ฝึกอบรมการแพทย์แผนไทย (ซ้าย) ผังบริเวณ (ขวา) รูปด้านหน้า*
(ที่มา: ผู้วิจัย, เมษายน 2557)

ตามแนวความคิดยึด 'ฉันทลักษณ์เดิม' ของสถาปัตยกรรมไทยประเพณี เพื่อออกแบบให้เหมาะสมกับประโยชน์ใช้สอยของโครงการ (ปิยนุช สุวรรณคีรี, 2548: 202) ประกอบด้วยพื้นที่ใช้สอยรวม 3 ชั้น แต่การออกแบบได้รักษาลักษณะของเรือนเครื่องก่อบนชานยกพื้นไว้โดยสมบูรณ์แบบ โดยการกดชั้นล่างสุดเป็นชั้นใต้ดิน ชั้นกลางเป็นเสมือนฐานอาคารที่มีชานอยู่ด้านบน รอบชานรายล้อมด้วยเรือนเครื่องก่อจำนวน 9 หลัง ที่มีการจัดระเบียบการวางอาคารในลักษณะสมมาตร

การปรับจากการวางอาคารโอบล้อมชานยกพื้นมาเป็นการวางอาคารโอบล้อมลานระดับดิน ปรากฏในกรณีพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติถลาง (ภาพ 2-63)

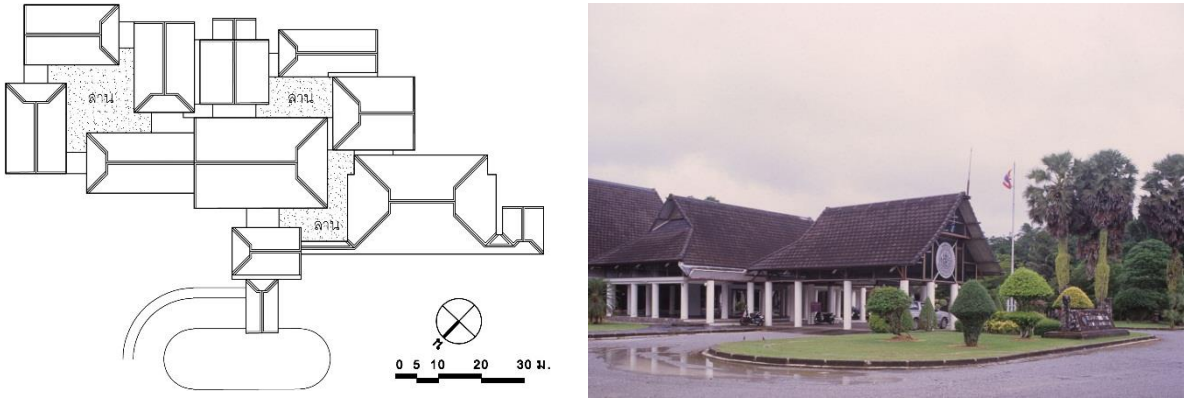

ภาพ 2-63 *พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติถลาง (ซ้าย) ผังบริเวณ (ขวา) ด้านหน้าอาคาร*
(ที่มา: ผู้วิจัย, มีนาคม 2557; ผู้วิจัย, พฤษภาคม 2555)

ตามแนวความคิดสร้างลักษณะท้องถิ่นด้วยการนำอาคารพักอาศัยภาคใต้เป็นต้นแบบในการประยุกต์สู่อาคารสาธารณะ (สมาคมสถาปนิกสยามฯ, 2530: 30) ประกอบด้วยกลุ่มอาคารหลายหลังวางเรียงรายรวมกันเป็นหมู่ใหญ่ล้อมรอบลาน 3 แห่ง ซึ่งกระจายอยู่ในกลุ่มอาคาร ทั้งนี้ ลานกลายเป็นที่ว่างที่มีลักษณะปิดจากการมีอาคารล้อมโดยรอบทั้ง 4 ด้าน

ในทำนองเดียวกัน โรงเรียนนานาชาติกรุงเทพก็มีลานเป็นศูนย์กลางของอาคาร การนำแรงบันดาลใจจากเรือนของชนชาติไต (ไทลื้อ) มาประยุกต์สู่อาคารประเภทสถานศึกษานำไปสู่รูปแบบสถาปัตยกรรมที่มี *"โครงสร้างเสาที่ให้ความรู้สึกรองรับอาคารที่ตั้งอยู่บนน้ำ ลักษณะทรงหลังคาที่โดดเด่น และลานด้านหน้าที่อยู่ถัดจากทางเข้าใหญ่มีเสากลม เสาทรงสามเหลี่ยม และเสาทรงแปดเหลี่ยมเรียงรายเหนือน้ำ"* (Brian Brace Taylor and John Hoskin, 1996: 281)

ด้านการจัดกลุ่มอาคารมีเรือนไทยคหบดีเป็นต้นแบบ (รัตยา เครือวัลย์, 2537: 34) ประกอบด้วย 3 กลุ่มหลัก คือ โรงเรียนประถมศึกษา (junior school) โรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น (middle school) และโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย (high school) แต่ละกลุ่มประกอบด้วยอาคารมากกว่า 1 หลัง ทุกหลังมีลานกลาง *"อาคารทุกหลังจะถูกเชื่อมต่อกันโดยทางเดินมีหลังคาคลุมตลอดแนว เปรียบเป็นเช่น ชาน ของเรือนไทยลดขนาดลง"* (รัตยา เครือวัลย์, 2537: 22) เป็นการปรับเปลี่ยนชานให้สอดคล้องกับประโยชน์ใช้สอยและบริบทปัจจุบัน

การนำเรือนไทยมาเป็นต้นแบบในการจัดกลุ่มอาคารโดยปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับประโยชน์ใช้สอยและบริบทใหม่ พบในกรณีอาคารศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ (ภาพ 2-64) เช่นเดียวกัน กล่าวคือ

> *"ได้ใช้แบบอย่างการจัดวางแผนผังหมู่อาคารของเรือนไทยภาคกลางมาประยุกต์ จากเดิมที่เป็นหมู่เรือนหลายหลังตั้งอยู่บนยกพื้นเดียวกัน โดยจะมีการจัดลำดับความสำคัญแบ่งเป็นชุ้มประตู ชานแล่นสู่หอกลาง เรือนนอน เรือนครัว ทั้งหมดเชื่อมต่อกันด้วยชานและทางเดินมีแนวหลังคาเชื่อมต่อกัน นำมาพัฒนาเป็นแผนผังกลุ่มอาคารซึ่งแผ่ขยายตามแนวราบ มีประธานคืออาคารห้องประชุมใหญ่ อาคารระดับรองตั้งอยู่ต่อออกมาด้านหน้า และอาคารบริวารตั้งขนาบด้านทิศใต้ ทั้งหมดเชื่อมต่อกันได้ด้วยโถงทางเดินซึ่งจะมีผลให้อาคารทั้งกลุ่มเกาะเกี่ยวกันเช่นเดียวกับหมู่เรือนไทยโบราณ"*
>
> (พิพัฒน์ พงศ์รพีพร, 2534: 31)

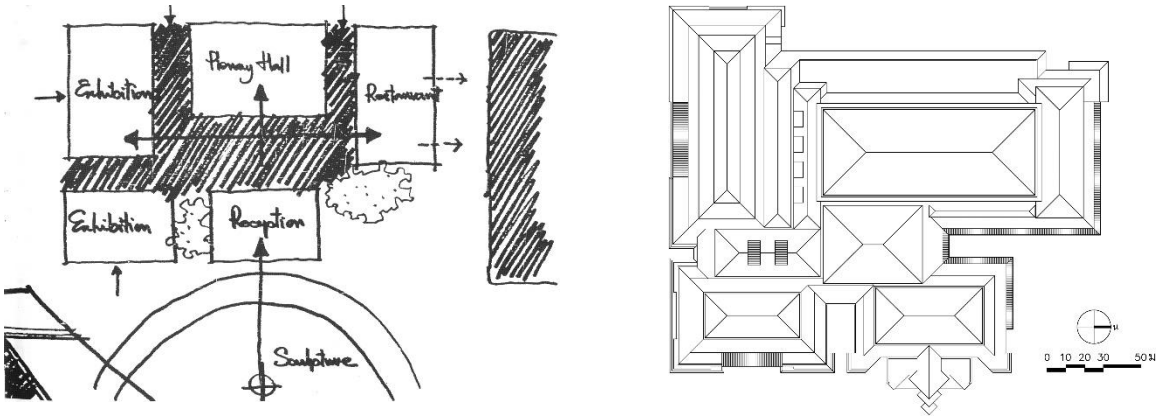

ภาพ 2-64 *ศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ (ซ้าย) ภาพร่างการจัดกลุ่มอาคาร (ขวา) ผังบริเวณ*
(ที่มา: พิพัฒน์ พงศ์รพีพร, 2534: 31; ผู้วิจัย, เมษายน 2557)

กล่าวได้ว่า กรณีอาคารศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์อ้างอิงการจัดกลุ่มอาคารมาจากหมู่เรือนไทย ด้วยการกระจายอาคารออกเป็นหลายหลัง เชื่อมต่อกันด้วยชานที่ได้รับการแปรเปลี่ยนเป็นโถงทางเดินที่มีลักษณะปิด คือเป็นโถงทางเดินภายในอาคารซึ่งมีหลังคาคลุม สัมพันธ์กับประโยชน์ใช้สอยใหม่และการปกป้องผู้คนจากแดดฝนโดยสมบูรณ์

กรณีอาคารสถาบันอาศรมศิลป์ก่อรูปขึ้นจากแนวความคิดการสร้างบรรยากาศอบอุ่นใกล้ชิดเหมือนอยู่ในหมู่บ้าน ด้วยวิธี *"แบ่งอาคารออกเป็น 5 หลัง ร้อยรัดกันด้วยลาน ชาน ระเบียง โดยไม่ได้รวมอาคารเป็นอาคารเดียว เพราะไม่ให้อาคารดูมีขนาดใหญ่จนเกินไป"* (สมาคมนิสิตเก่าคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554: 87) โดยอาคารทั้ง 5 หลังวางเรียงรายต่อเนื่องกันเป็นรูปตัว J มีระเบียง/ชานหน้าอาคารแต่ละหลังแล่นเชื่อมอาคารทั้งหมดเข้าเป็นหมู่เดียวกัน เป็นการปรับเปลี่ยนจากชานกลางหมู่เรือนไทยเป็นชานแล่นยาวล้อไปกับกลุ่มอาคารที่เรียงรายต่อเนื่องกัน ที่มีลานด้านหน้ากลุ่มเรือนทำหน้าที่เป็น 'ลานใจบ้าน'

การวางอาคารโอบล้อมลานเพื่อแสดงเอกลักษณ์ไทยที่ปรากฏในอาคารที่ทำการกระทรวงต่างประเทศ เน้นความเป็นสถาบันขององค์กรที่มากด้วยแบบแผน พิธีการ บรรลุผลเป็น *"ลักษณะของสถานที่โล่งล้อมรอบด้วยองค์ประกอบที่เหมือน ๆ กัน (open space beyond repeated elements) ลานโล่งของที่นี่เป็นเอกลักษณ์และสัญลักษณ์ในแง่นามธรรม และเป็นจุดศูนย์กลางของกิจกรรมต่าง ๆ ในมุมของรูปธรรมด้วย"* (สุมาลี ประทุมนันท์, 2542: 8) ประกอบด้วยลานโล่ง 2 แห่ง ล้อมรอบด้วยอาคารรูปตัว U ที่มี

ลักษณะกึ่งปิด-กึ่งเปิด เพราะด้านที่ 4 ปิดด้วยอาคารที่มีลักษณะโปร่งโล่ง โดยลานหลักเปิดสู่ถนนศรีอยุธยา ขณะที่ลานรองเปิดออกด้านทางรถไฟ

การใช้ลักษณะอาคารรูปตัว U โอบล้อมที่ว่างในทำนองเดียวกันนี้ปรากฏในกรณีทำเนียบองคมนตรีเช่นกัน โดย *"ตัวอาคารเป็นรูปตัวยูโอบล้อมกลุ่มต้นไม้เดิม"* (สมาคมสถาปนิกสยามฯ, 2547: 46)

แตกต่างออกไปในการวางอาคารโอบล้อมที่ว่างของโรงแรมราชมรรคา ด้วยการนำการจัดกลุ่มแบบอาคารล้อมลานของบ้านจีนที่มีลักษณะปิดล้อม มีแนวแกน ลำดับ และสมมาตร มาเป็นแม่แบบ ลานกลายเป็นสิ่งสำคัญลำดับต้น ไม่ใช่อาคาร ดังคำกล่าว *"The emphasis on site planning of Rachamankha is more on the open spaces and courtyards while the buildings are secondary in importance."* (Nithi Sthapitanonda, 2009: 95)

กลุ่มอาคารหลักมีลานกลาง โอบล้อมด้วยอาคารโดยรอบทั้ง 4 ด้าน จนมีลักษณะเป็นลานปิด *"โดยมีการออกแบบวางแปลนเป็นรูปเลข 8 แล้วให้ส่วนใช้สอยต่าง ๆ อยู่ด้านในทั้งหมด ส่วนรูปด้านภายนอกจะเป็นผนังทึบล้อมรอบเสมือนกำแพงบ้าน และมีสวนอยู่กลางพื้นที่....."* (นอกบ้าน, 2547: 156) กลางลานมีศาลาโถงวางขวางแบ่งลานออกเป็น 2 ส่วน คือ ลานหน้าและลานหลัง

เป็นที่น่าสังเกตว่า แม้จะอ้างอิงการจัดกลุ่มอาคารมาจากจีน แต่รูปแบบสถาปัตยกรรมทั้งส่วนที่โอบล้อมโดยรอบและศาลากลางลานล้วนมีสถาปัตยกรรมล้านนาเป็นต้นแบบ นับเป็นการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นสมัยใหม่ที่เกิดจากการผสมผสานกลิ่นอายของสถาปัตยกรรมจีนและล้านนาอย่างกลมกลืน

กล่าวได้ว่า การกระจายอาคารออกเป็นมวลย่อยแล้วจัดรวมกลุ่มเข้าด้วยกันเป็นแนวทางหนึ่งในการสร้างเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ เป็นที่น่าสังเกตว่า การจัดกลุ่มตามแบบการวางอาคารโอบล้อมที่ว่างมีการนำไปใช้มากที่สุด อาคารเพื่อประโยชน์ใช้สอยในสังคมปัจจุบันหลายกรณีอิงการจัดกลุ่มแบบแผนนี้เป็นต้นแบบ มีทั้งการสืบสานตามแบบแผนดั้งเดิม การปรับเปลี่ยนที่ว่างกลางเป็นทางเดินเชื่อมภายใต้หลังคาให้เหมาะสมกับบริบทใหม่ ตลอดจนการไม่กระจายอาคารออกเป็นมวลย่อย หากแต่รวมเป็นมวลที่มีความต่อเนื่องกันวางโอบล้อมลาน

2.2.3 การสร้างมวล

ไตรภาค

การมีโครงสร้างทางตั้งประกอบด้วย 3 ส่วนหลัก คือ ฐาน เรือน และยอด เป็นรูปแบบที่แสดงลักษณะไทยโดดเด่นประการหนึ่งของงานสถาปัตยกรรมแบบประเพณีนิยม ลักษณะเช่นนี้ได้มีการนำมาใช้ในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยในงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่หลายกรณีเช่นกัน

อาคารทางพุทธศาสนาที่ได้รับการออกแบบภายใต้แนวทางสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ด้วยการลดทอนรายละเอียดการประดับตกแต่งสู่รูปแบบเรียบง่าย อาทิ โบสถ์วัดศาลาลอย และโบสถ์วัดพระธรรมกาย (ภาพ 2-65) นั้น หากพิจารณาแบบแผนการจัดระเบียบองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมจะเห็นได้ว่า ยังคงไวยากรณ์ตามแบบแผนดั้งเดิมไว้ทุกประการ กล่าวคือ เป็นอาคารทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า หลังคาจั่วทรงสูง วางอยู่บนลานประทักษิณยกพื้น ซึ่งล้อมรอบด้วยกำแพงแก้ว ทำให้โครงสร้างทางตั้งประกอบด้วย 3 ส่วน โดยมีลานประทักษิณยกพื้นและกำแพงแก้วเป็นส่วนฐาน ผนังโบสถ์ซึ่งห่อหุ้มห้องกระทำสังฆกรรมไว้ภายในเป็นส่วนเรือน และหลังคาจั่วทรงสูงอันโดดเด่นเป็นส่วนยอด

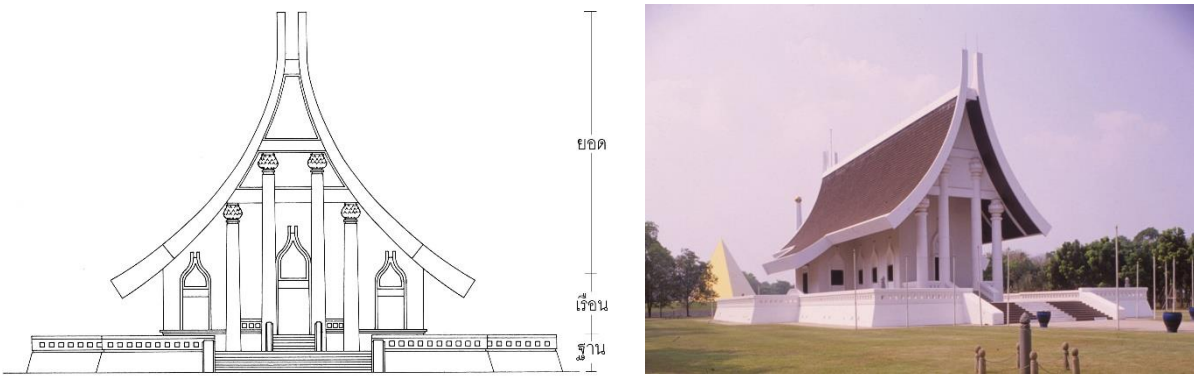

ภาพ 2-65 *โบสถ์วัดพระธรรมกายแสดงลักษณะไตรภาค (ซ้าย) รูปด้านหน้า (ขวา) ด้านหน้าอาคาร*
(ที่มา: ผู้วิจัย, 2536; ผู้วิจัย, มีนาคม 2555)

ในทำนองเดียวกัน สุนันทวนารามมหาเจดีย์ วัดสุนันทวนาราม ได้รับการออกแบบโดยมีเจดีย์ทรงมอญที่ด่านเจดีย์สามองค์ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรีเป็นต้นแบบ ด้วยการปรุงเปลี่ยนให้มีรูปลักษณ์ที่เรียบง่าย ลดทอนองค์ประกอบการตกแต่งและลวดลายประดับเพื่อสื่อภาษาสถาปัตยกรรมตามแนวทางของ ‘วัดป่า’ ซึ่ง

สอดคล้องกับแนวทางของสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ด้วยในเวลาเดียวกัน ขณะที่รูปลักษณ์โดยรวมยังคงเป็นเจดีย์ทรงระฆังกลม ที่มีโครงสร้างทางตั้งประกอบด้วย 3 ส่วนหลัก คือ ฐาน องค์ระฆัง และยอด เฉกเช่นเจดีย์ไทยในอดีตไม่ผิดเพี้ยน

สำหรับเจดีย์ที่ได้รับการปรับแปลงรูปลักษณ์ไปจากเจดีย์ไทยอันเป็นต้นแบบอย่างมาก ดังกรณีมหาธรรมกายเจดีย์ ซึ่งละทิ้งลักษณะที่ประกอบด้วยฐานซ้อนชั้น องค์ระฆัง ปล้องไฉนและปลียอด โดยสิ้นเชิง เมื่อพิจารณาในเชิงความหมาย การแบ่งเจดีย์ออกเป็น 3 ส่วน คือ สังฆรัตนะ ธรรมรัตนะ และพุทธรัตนะ ที่ส่วนล่าง ส่วนกลาง และส่วนบน ตามลำดับนั้น สอดคล้องกับลักษณะไตรภาคเช่นกัน เมื่อพิจารณาในเชิงรูปแบบ เจดีย์ทรงกลมที่ค่อย ๆ เอียงลาดจากพื้นลานขึ้นไป ส่วนบนสุดเป็นโดมครึ่งวงกลมนั้น ที่เชิงลาดส่วนล่างสุดทำเป็นขั้นบันไดวงแหวน 22 ขั้น (ส่วนสังฆรัตนะ) มีลักษณะเป็นดั่งฐาน ส่วนที่อยู่ถัดจากขั้นบันไดวงแหวนขึ้นไปจนถึงขอบล่างของโดมเป็นเรือน โดยมีโดมเป็นส่วนยอด ครบตามลักษณะไตรภาค

กรณีอาคารทางพุทธศาสนาประเภทอื่น แม้จะมีการผันแปรรูปแบบสู่ความทันสมัย จนห่างไกลจากสถาปัตยกรรมไทยในอดีต แต่ยังคงมีลักษณะไตรภาคอย่างชัดเจน ดังปรากฏใน หอไตร วัดป่าวชิรบรรพต อนุสรณ์สถานมหาวิหารพระมงคลเทพมุนี เป็นต้น

หอไตร วัดป่าวชิรบรรพต มีหอไตรกลางน้ำตามแนวประเพณีนิยมเป็นต้นแบบ แต่ได้ตัดทอนส่วนประดับตกแต่งมากมายตามแบบแผนดั้งเดิมออกจนเหลือเพียงเท่าที่จำเป็นเท่านั้น อย่างไรก็ตาม ลักษณะอาคารทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า หลังคาจั่ว ที่จ่อมเสาลงบนบ่อน้ำ ยังคงลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่มีองค์ประกอบไตรภาคอย่างสมบูรณ์แบบ โดยมีบ่อน้ำและเสาทำหน้าที่เป็นส่วนฐาน ส่วนเก็บหนังสือและคัมภีร์ซึ่งห่อหุ้มด้วยผนัง

รอบทำหน้าที่เป็นส่วนเรือน และหลังคาจั่วซึ่งปิดคลุมอยู่เบื้องบนทำหน้าที่เป็นส่วนยอด

ในกรณีอนุสรณ์สถานมหาวิหารพระมงคลเทพมุนี (ภาพ 2-66) ซึ่งมีรูปแบบเป็นพีระมิดแปดเหลี่ยม (hexagonal pyramid) อันเรียบง่าย แตกต่างจากวิหารแบบดั้งเดิมของไทยอย่างสิ้นเชิง กระนั้นก็ตาม ลักษณะไตรภาคกลับปรากฏอย่างชัดเจน กล่าวคือ

"The base is clad with Burmese marble, which had heat-resistant qualities. The rest of the structure is made from concrete. Mosaic cladding on the sacred golden stone glitters with the lighting on the pinnacle"

(Architects 49, 2009: 241)

ภาพ 2-66 *(ซ้าย) อนุสรณ์สถานมหาวิหารพระมงคลเทพมุนี (ที่มา: http://www.dhammakaya.net 19 กุมภาพันธ์ 2557)*

ในกรณีอนุสรณ์สถานมหาวิหารพระมงคลเทพมุนี (ภาพ 2-66) ซึ่งมีรูปแบบเป็นพีระมิดแปดเหลี่ยม (hexagonal pyramid) อันเรียบง่าย แตกต่างจากวิหารแบบดั้งเดิมของไทยอย่างสิ้นเชิง กระนั้นก็ตาม ลักษณะไตรภาคกลับปรากฏอย่างชัดเจน กล่าวคือ

"The base is clad with Burmese marble, which had heat-resistant qualities. The rest of the structure is made from concrete. Mosaic cladding on the sacred golden stone glitters with the lighting on the pinnacle"

(Architects 49, 2009: 241)

สำหรับอาคารเพื่อประโยชน์ใช้สอยในสังคมปัจจุบัน ผลงานออกแบบของสถาปนิก สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา ตามแนวทางการสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยสมัยใหม่ด้วยองค์ประกอบ 4 ประการ คือ การมีระนาบหลังคาเด่นชัด การยกพื้นสูง การใช้เสาลอย และการอยู่ร่วมกับน้ำ สามองค์ประกอบแรกซึ่งเกี่ยวเนื่องกับรูปแบบอาคารโดยตรงนั้น นำไปสู่สถาปัตยกรรมที่มีลักษณะไตรภาคโดยปริยาย โดยมีเสาลอยทำหน้าที่เป็นส่วนฐาน ห้วงห้องสำหรับบรรจุประโยชน์ใช้สอยที่อยู่เหนือเสาลอยขึ้นไปทำ

หน้าที่เป็นส่วนเรือน และหลังคาที่เผยระนาบเด่นชัดอยู่เบื้องบนสุดทำหน้าที่เป็นส่วนยอด ดังปรากฏในอาคารหลายหลังในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต ที่ออกแบบโดยบริษัท สถาปนิก สุเมธ ชุมสาย จำกัด เช่น อาคารโดม อาคารบรรยายรวม ห้องสมุด เป็นต้น

อีกกรณีหนึ่งที่ปรากฏลักษณะไตรภาคอย่างชัดเจน ตามแนวทางของสุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา ในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยสมัยใหม่ด้วยองค์ประกอบ 4 ประการ คือ โรงเรียนนานาชาติกรุงเทพ (ภาพ 2-67) นำไปสู่รูปแบบอาคารที่มี*ลักษณะ "…..the stilts and columns, standing in water with the seemingly raised floor and prominent roof form,….."* (Brian Brace Taylor and John Hoskin, 1996: 140) โดยมีส่วนฐานเป็นแนวเสารายที่ชั้นล่างของอาคาร ส่วนเรือนอยู่เหนือขึ้นไป ส่วนยอดคือระนาบหลังคาผืนใหญ่ที่มุงด้วยกระเบื้องคอนกรีตสีน้ำตาลแสดอันโดดเด่น

***ภาพ** 2-67 โรงเรียนนานาชาติกรุงเทพ*
(ที่มา: ผู้วิจัย, มีนาคม 2555)

นอกเหนือจากนี้ ยังมีการนำลักษณะไตรภาคมาใช้เพื่อสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ในอาคารสูงด้วยเช่นเดียวกัน ดังปรากฏในงานสถาปัตยกรรมจากการออกแบบของบริษัท แปลนอาคิเต็ค จำกัด อาทิ อาคารสำนักงานใหญ่การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย (ภาพ 2-68) อาคารศูนย์สารสนเทศมหาวิทยาลัยขอนแก่น แม้ว่าจะเป็นอาคารลักษณะกล่องสี่เหลี่ยมที่มีทรงชะลูดสูงขึ้นไปตามแนวตั้ง แต่ส่วนล่างของอาคารก็ได้รับการออกแบบให้มีลักษณะทึบหนาและสีเข้มเสมือนเป็นฐานรองรับส่วนที่อยู่เหนือขึ้นไป ส่วนบนสุดใช้รูปสามเหลี่ยม หรือจั่ว เป็นสัญลักษณ์แสดงความเป็นส่วนยอดของอาคาร ทำให้อาคารสูงทรงกล่องสี่เหลี่ยมประกอบด้วยลักษณะไตรภาคตามแนวทางการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย

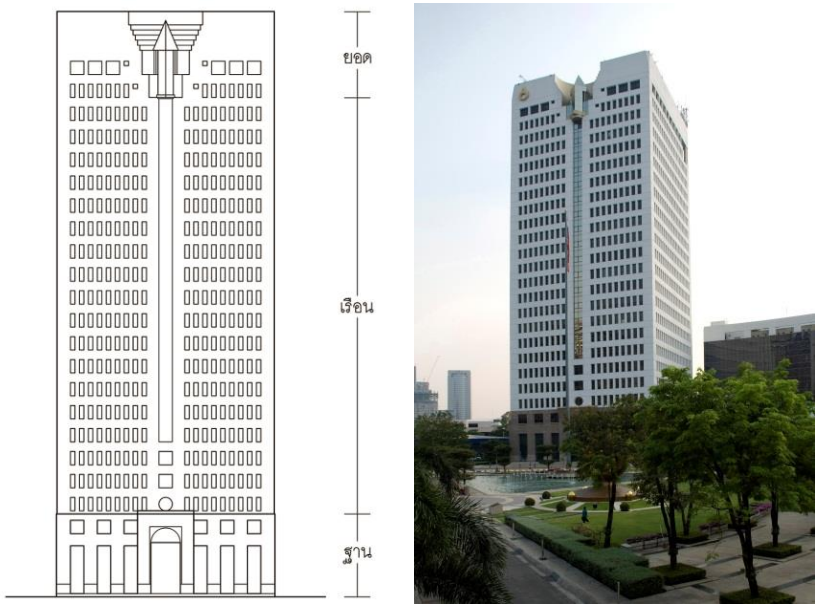

ภาพ 2-68 *อาคารสำนักงานใหญ่ การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย (ซ้าย) รูปด้านหน้า (ขวา) ด้านหน้าอาคาร*
(ที่มา: ผู้วิจัย, มีนาคม 2557; จิรัฏฐ์ เทิดเหนือเกล้า, มีนาคม 2556)

เอกลักษณ์อย่างหนึ่งของงานสถาปัตยกรรมไทยในอดีต คือการมีโครงสร้างทางตั้ง ประกอบด้วยส่วนฐาน เรือน และยอด เข้าลักษณะไตรภาค มีการนำลักษณะไตรภาคมาใช้ในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอาคารทางพุทธศาสนา เช่น โบสถ์ วิหาร เจดีย์ เป็นต้น แม้รูปแบบจะได้รับการปรับแปลงสู่ความเรียบง่ายตามแนวทางสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ แต่ลักษณะไตรภาคยังคงมีอยู่อย่างชัดเจน ไม่เพียงเท่านั้น ในอาคารเพื่อประโยชน์ใช้สอยใหม่ ทั้งอาคารทางราบและอาคารสูง มีการใช้ลักษณะไตรภาคในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยเช่นเดียวกัน

การเรียงตัวทางตั้ง

โครงสร้างทางตั้งในงานสถาปัตยกรรมไทยซึ่งประกอบด้วย 3 ส่วน คือ ฐาน เรือน และยอด ตามลักษณะไตรภาคนั้น หากพิจารณาตำแหน่งของส่วนประกอบทั้งสามที่มีฐานอยู่ส่วนล่างสุด เรือนซ้อนทับอยู่เหนือขึ้นไป โดยมียอดเทินอยู่ส่วนบนสุด ย่อมเป็นการเรียงตัวทางตั้ง เมื่อพิจารณาในรายละเอียดการซ้อนทับเรียงตัวขององค์ประกอบต่าง ๆ จะยิ่งปรากฏชัด ส่วนฐานประกอบด้วยฐานชนิดต่าง ๆ เรียงซ้อนกันขึ้นไปตามลำดับ เช่น ฐานเขียง ฐานปัทม์ ฐานสิงห์ หรือฐานชนิดเดียวกันเรียงซ้อนกันหลาย

ชั้น เช่น ฐานสิงห์ 3 ชั้น 5 ชั้น เป็นต้น ในส่วนยอด หากเป็นอาคารประเภทเจดีย์มักประกอบด้วยบัลลังก์ ปล้องไฉน และปลียอดเรียงต่อกันขึ้นไปตามลำดับ หากเป็นอาคารประเภทโบสถ์ วิหาร หรือพระที่นั่ง ไม่เพียงทำหลังคาจั่วสูง แต่ยังนิยมทำหลังคาซ้อน 2 ชั้นบ้าง 3 ชั้นบ้าง ทับเทินกันขึ้นไป

ในงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ปรากฏการใช้หลักการเรียงตัวทางตั้งในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยในหลายกรณีเช่นเดียวกัน

กรณีสุนันทวนารามมหาเจดีย์ (ภาพ 2-69) แม้จะมีการลดทอนองค์ประกอบต่าง ๆ อย่างสถาปัตยกรรมไทยลงไปเพื่อผันแปรเข้าสู่รูปแบบที่เรียบง่ายตามแนวทางสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ก็ตาม แต่ร่องรอยของการเรียงซ้อนองค์ประกอบขึ้นไปทางตั้งยังคงแสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจน ส่วนฐานนั้นประกอบด้วยฐานเชิงลาดและเส้นลวด 3 ชุดวางซ้อนกัน แล้วจึงถึงบัวปากฐานรองรับองค์ระฆังที่วางอยู่เหนือขึ้นไป ส่วนยอดยังคงแบ่งออกเป็นองค์ประกอบ 3 อย่างวางเรียงกันขึ้นไปละม้ายดังลักษณะของบัลลังก์ ปล้องไฉน และปลียอด โดยมีฉัตร 5 ชั้นประดับเด่นอยู่ที่ปลายยอดอีกด้วย

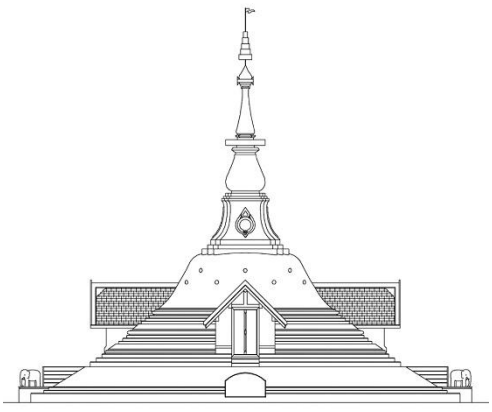

ภาพ 2-69 *สุนันทวนารามมหาเจดีย์ (ซ้าย) รูปด้าน (ขวา) องค์มหาเจดีย์*
(ที่มา: นิธิ สถาปิตานนท์, ตุลาคม 2555; ผู้วิจัย, มิถุนายน 2555)

อาคารเฉลิมพระเกียรติ 7 รอบพระชนมพรรษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ซึ่งสัณฐานมีลักษณะผายกว้างที่ส่วนล่าง ยอดเรียวแหลม ปริมาตรขยายออกโดยรอบแกนตั้ง โดยมีหอคำและหอแก้วเป็นต้นแบบ ก็มีลักษณะรูปทรงที่แสดงถึงการเรียงตัวทางตั้งขององค์ประกอบต่าง ๆ ส่วนของหลังคานั้น ที่ชั้นล่างมีกันสาดยื่น เมื่อประกอบกับการ

ยกคอสองที่หลังคาประธานแยกผืนหลังคาออกเป็นส่วนล่างและส่วนบน ทำให้เสมือนเป็นอาคารที่มีหลังคาซ้อน 3 ชั้น ส่วนยอดซึ่งเรียวแหลมขึ้นสู่เบื้องบนยังแบ่งออกเป็น 2 ส่วน และปลายสุดประดับด้วยฉัตรอีกชั้นหนึ่ง

การเรียงตัวทางตั้งในทำนองเดียวกันนี้ปรากฏในอาคารวิจัยและการศึกษาต่อเนื่อง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ด้วยโดยเฉพาะส่วนหัว (ห้องทรงงาน) ของอาคาร ดังความว่า

> *".....ได้สร้างสถาปัตยกรรมที่มีมุมมองรอบตัว มีลักษณะสมมาตรและเป็นจุดสนใจ (landmark) ขึ้นในส่วนหัวของอาคาร เนื่องจากส่วนลำตัวถูกที่ตั้งกำหนดให้อยู่ในซอกอาคารเดิม มีฐานทรงแปดเหลี่ยมเป็นห้องนิทรรศการ ต่อยอดด้วยย่อมุมไม้ 12 แบบไทยของห้องทรงงาน บนสุดเป็นหอนาฬิการูปแบบหอระฆังเพื่อให้ผู้คนได้หยุดมอง ออกแบบเป็นจตุรมุข ต่อยอดแหลมด้วยโลหะมันวาว"*
>
> (สมาคมสถาปนิกสยามฯ, 2541: 56,58)

ขณะที่ส่วนลำตัวซึ่งเป็นส่วนนิทรรศการและห้องสัมมนาปรากฏลักษณะการเรียงตัวทางตั้งที่ส่วนยอดเป็นสำคัญด้วยการทำเป็นหลังคาซ้อน 3 ชั้น เหลื่อมลดหลั่นจากสูงค่อย ๆ เตี้ยลงสู่ส่วนหัวของอาคาร นัยว่าเป็นการ *"แสดงความเคารพต่อส่วนหัว"* (สมาคมสถาปนิกสยามฯ, 2541: 60)

การทำหลังคาซ้อนชั้นด้วยการนำหลังคาจั่วางเรียงซ้อนกันขึ้นไปเป็นเอกลักษณ์ไทยที่เด่นชัดประการหนึ่ง และยังคงมีการนำมาใช้เพื่อสร้างเอกลักษณ์ไทยในอาคารเพื่อประโยชน์ใช้สอยในปัจจุบัน โดยเฉพาะในอาคารที่มีความเกี่ยวเนื่องกับสถาบันกษัตริย์ อาทิ ศาลาพระมิ่งขวัญ (ภาพ 2-70) ณ ศูนย์ศิลปาชีพบางไทร ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ หอจดหมายเหตุแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช หออัครศิลปิน (ภาพ 2-71)

***ภาพ 2-70** (ซ้าย) ศาลาพระมิ่งขวัญ*
(ที่มา: ผู้วิจัย, พฤศจิกายน 2555)

***ภาพ 2-71** (ขวา) หออัครศิลปิน*
(ที่มา: ผู้วิจัย, มีนาคม 2555)

การทำหลังคาซ้อนชั้นด้วยการนำหลังคาจั่ววางเรียงซ้อนกันขึ้นไปเป็นเอกลักษณ์ไทยที่เด่นชัดประการหนึ่ง และยังคงมีการนำมาใช้เพื่อสร้างเอกลักษณ์ไทยในอาคารเพื่อประโยชน์ใช้สอยในปัจจุบัน โดยเฉพาะในอาคารที่มีความเกี่ยวเนื่องกับสถาบันกษัตริย์ อาทิ ศาลาพระมิ่งขวัญ (ภาพ 2-70) ณ ศูนย์ศิลปาชีพบางไทร ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ หอจดหมายเหตุแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช หออัครศิลปิน (ภาพ 2-71)

ในกรณีอาคารรัฐสภาไทย (แห่งใหม่) (ภาพ 2-72) ซึ่งเน้นการสร้างเอกลักษณ์ไทยในงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ด้วยการนำภูมิรู้เดิม คือคติไตรภูมิมาเป็นแกนหลักทางความคิด เป็นที่มา *"setting ของไตรภูมิ อันเป็นรูปธรรมที่ชาวบ้านคุ้นเคยและสามารถรับรู้ได้โดยทันที"* (สมาคมสถาปนิกสยามฯ, 2553: 72) ภาพโดยรวมของโครงการนี้จึงมีสัณฐานคล้ายดังภูเขาที่มีเจดีย์ประดิษฐานอยู่บนยอด ในทำนองเดียวกับพระบรม-บรรพต ซึ่งหมายถึงเขาพระสุเมรุที่มีเจดีย์จุฬามณีประดิษฐานอยู่บนยอดตาม

คติไตรภูมิ หากพิจารณาในรายละเอียด ส่วนที่เป็นเสมือนภูเขาซึ่งบรรจุประโยชน์ใช้สอยไว้มากมายนี้ มีส่วนล่างแผ่กว้าง แล้วค่อย ๆ ลดทอนขนาดเล็กลงที่ส่วนบนขึ้นไปตามลำดับ คล้ายดังแท่นฐานสี่เหลี่ยมที่วางซ้อนลดหลั่นกันขึ้นไป ส่วนบนสุดวางเทินด้วยเจดีย์ทรงมณฑปที่ล้อมรอบด้วยกำแพงแก้ว

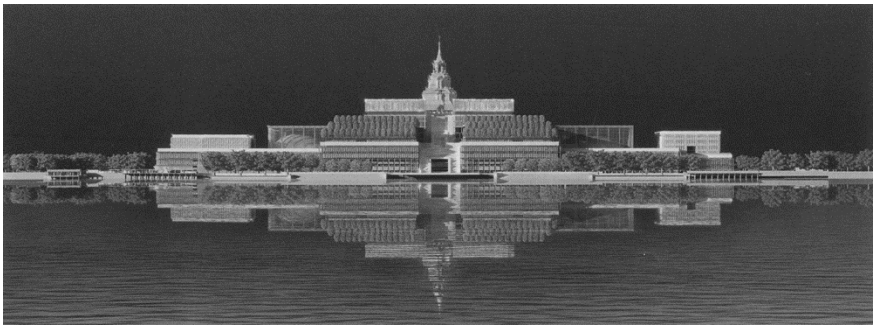

ภาพ 2-72 *รัฐสภาไทย (แห่งใหม่) (ที่มา: สมาคมสถาปนิกสยามฯ, 2553: 85)*

กล่าวได้ว่า อาคารรัฐสภาไทย (แห่งใหม่) ไม่เพียงนำคติไทย 'ไตรภูมิ' มาเป็นแกนหลักในการออกแบบ ยังมีการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมในลักษณะการเรียงตัวทางตั้งตามแบบแผนสถาปัตยกรรมไทยอย่างชัดเจน

การเรียงตัวทางตั้งโดยหยาบคือการที่อาคารแบ่งออกเป็น 3 ส่วน โดยมีส่วนฐานวางอยู่ล่างสุด ส่วนเรือนอันเป็นส่วนบรรจุประโยชน์ใช้สอยหลักวางซ้อนขึ้นไป มีส่วนยอดวางเทินอยู่ส่วนบนสุด เมื่อพิจารณาโดยละเอียด ทั้งส่วนฐานและส่วนยอดล้วนมีการประดิษฐแบ่งซอยเป็นส่วนประกอบย่อย ๆ วางเรียงซ้อนกันเป็นชั้น ๆ ทำให้สถาปัตยกรรมไทยมีการเรียงตัวทางตั้งเป็นลักษณะเด่นประการหนึ่ง ซึ่งมีการนำมาใช้ในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ในหลายกรณี

ฐานานุลักษณ์

ในทางสถาปัตยกรรม ฐานานุลักษณ์คือลักษณะที่บ่งบอกฐานะทางสังคมของผู้เป็นเจ้าของ/ผู้ใช้สอยอาคารนั้น ๆ การที่สถาปัตยกรรมแสดงออกถึงความสูงต่ำของชนชั้นเป็นลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นอย่างหนึ่งของไทยที่มีมาแต่อดีตกาล หมายความว่าสถาปัตยกรรมสำหรับชนชั้นสูง โดยเฉพาะพระมหากษัตริย์และพระบรมราชวงศ์ย่อมไม่เหมือนกับสถาปัตยกรรมสำหรับสามัญชน

แม้ว่าสถาปัตยกรรมในปัจจุบันจะพัฒนาสู่ความเรียบง่าย ด้วยการตัดทอนรายละเอียดการประดับตกแต่งออก แต่อาคารที่สร้างขึ้นเพื่อการใช้ประโยชน์ของพระมหากษัตริย์และพระบรมราชวงศ์ชั้นสูงหรืออาคารที่สร้างขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติหลายกรณี ยังคงเป็นสถาปัตยกรรมแห่งฐานานุลักษณ์ที่มีเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์แสดงความสูงส่ง แตกต่างจากสถาปัตยกรรมอื่น ๆ ที่ปรากฏอยู่ดาษดื่นทั่วไป

โครงการสวนหลวง ร. 9 ซึ่งรัฐบาลและเอกชนในนามมูลนิธิสวนหลวง ร.9 ร่วมกันจัดสร้างเพื่อน้อมเกล้าฯ ถวายเนื่องในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงเจริญพระชนมพรรษาครบ 60 ชันษานั้น มีอาคารอันโดดเด่น สง่างามรวมอยู่ด้วย คือ หอรัชมงคล ซึ่งเป็นอาคารแสดงนิทรรศการเรื่องราวและเครื่องใช้ส่วนพระองค์พร้อมห้องทรงงาน อาคารหลังนี้มีผังเป็นรูป 9 เหลี่ยมเพื่อสื่อถึงรัชกาลที่ 9 (วิมลสิทธิ์ หรยางกูร และคณะ, 2536: 262) ส่วนยอดมีลักษณะเรียวแหลมดังทรงจอม-แหอันเกิดจากโครงที่พุ่งออกจากมุมทั้งเก้าขึ้นไปบรรจบกันที่เบื้องบนสุด ทำให้รูปทรงโดยรวมมีลักษณะเป็นอาคารยอดแหลม หากแต่ยอดของอาคารนั้นเรียบเกลี้ยง ไม่มีลักษณะเป็นเชิงชั้นซ้อนลดหลั่นและวิจิตรด้วยลวดลายประดับเหมือนเครื่องยอดอย่างไทยในอดีต

ภาพ 2-73 *(ซ้าย) อาคารเฉลิมพระเกียรติ 7 รอบพระชนมพรรษา*
(ที่มา: ผู้วิจัย, ธันวาคม 2554)

ภาพ 2-74 *(ขวา) หออัครศิลปิน*
(ที่มา: ผู้วิจัย, มีนาคม 2555)

ในทำนองเดียวกัน อาคารเฉลิมพระเกียรติ 7 รอบพระชนมพรรษา (ภาพ 2-73) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ซึ่งสร้างขึ้นเป็นการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ในวาระมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 84 พรรษา ในปี พ.ศ. 2554 เพื่อจัดแสดงนิทรรศการเผยแพร่พระเกียรติคุณ พระราชกรณียกิจ และพระมหา-กรุณาธิคุณ ที่มีต่อพสกนิกรชาวไทยก็มีลักษณะเป็นเรือนยอดทรงมณฑป ด้วยลักษณะสถาปัตยกรรมที่มีกลิ่นอายล้านนาอันเกิดจากการ *"นำความหมายของหอคำและหอแก้ว*

มาใช้เป็นสัญญะในการออกแบบ" (http://www.prcmu.ac.th, 2557) ก่อรูปก่อร่างเป็นอาคาร 9 เหลี่ยม สื่อความหมายถึงรัชกาลที่ 9 หลังคาซ้อนชั้นลดหลั่นสู่ส่วนบน ต่อด้วยยอดแหลม และประดับฉัตรไว้ที่ส่วนบนสุด แสดงความสำคัญของอาคารที่สร้างขึ้นเป็นการเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์

ขณะที่อาคารอันเกี่ยวเนื่องกับสถาบันกษัตริย์ที่บรรจุเนื้อที่ใช้สอยขนาดใหญ่และอาคารมีลักษณะแผ่กว้างออกไป นิยมใช้หลังคาจั่วที่มีการซ้อนชั้นเป็นเครื่องหมายแห่งฐานานุลักษณ์เช่นเดียวกับสถาปัตยกรรมไทยในอดีต ดังปรากฏในหลายกรณี เช่น ศาลาพระมิ่งขวัญ ณ ศูนย์ศิลปาชีพบางไทร ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ หออัครศิลปิน (ภาพ 2-74) และหอจดหมายเหตุแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ณ โครงการศูนย์ศิลปวัฒนธรรมและวิทยาศาสตร์ อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี เป็นต้น

กรณีศาลาพระมิ่งขวัญ ซึ่งบรรจุเนื้อที่ใช้ประโยชน์ไว้ทั้งห้องนิทรรศการ ห้องประชุมสัมมนา ส่วนสาธิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ศิลปาชีพ มีลักษณะเป็นอาคารจตุรมุขหลังคาจั่วทรงจอมแหที่มีการซ้อนชั้นทั้งหลังคาประธานและหน้ามุข

สำหรับหออัครศิลปิน สร้างขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เนื่องในมหาวโรกาสพระราชพิธีกาญจนาภิเษก คือทรงครองราชสมบัติครบ 50 ปีเมื่อ พ.ศ.2539 ใช้เป็นที่เก็บรวบรวมและแสดงผลงานอันทรงคุณค่าด้านศิลปะและวัฒนธรรมของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในฐานะที่ทรงเป็น 'อัครศิลปิน' รวมทั้งผลงานของศิลปินแห่งชาติทั้งหลาย รูปทรงอาคารสะท้อนแนวคิดที่ว่า *"อัครศิลปินรายล้อมด้วยศิลปินแห่งชาติซึ่งพระองค์ทรงให้การอุปถัมภ์"* (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2546: 5) ในลักษณะของอาคารหลักซึ่งจัดแสดงนิทรรศการพระราชประวัติ พระราชกรณียกิจ และพระอัจฉริยภาพด้านศิลปวัฒนธรรมขององค์อัครศิลปิน รายล้อมด้วยอาคารรูปตัว U ซึ่งจัดแสดงนิทรรศการประวัติและผลงานของศิลปินแห่งชาติ ที่มีหลังคาจั่วทรงจอมแหโดยเฉพาะอาคารหลักมีการซ้อนชั้นหลังคาและแบ่งตับอย่างสลับซับซ้อน

ส่วนหอจดหมายเหตุแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช (ภาพ 2-75) สร้างขึ้นเป็นการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในมหาวโรกาสพระราชพิธีกาญจนาภิเษกเช่นเดียวกัน โดยมีเป้าหมายให้เป็นที่เก็บรวบรวมเอกสารสำคัญของชาติเกี่ยวกับพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจ

ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 และพระบรมราชวงศ์ ภายใต้แนวความคิดในการออกแบบ

> *".....เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช การออกแบบรูปลักษณะอาคารจึงกำหนดให้มีความสง่างามสมพระเกียรติ เรียบ โอ่โถง และมีความสมดุล โดยกำหนดให้อาคารเก็บเอกสาร จดหมายเหตุเป็นแกนหลักทางแนวตั้ง ส่วนอาคารบริการ และอาคารจัดแสดงเป็นอาคารหลักตามแนวนอน เชื่อมด้วยฐานและส่วนทางเชื่อม"*
>
> (หอจดหมายเหตุแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, 2552: 21)

ภาพ 2-75 *(ซ้าย) หอจดหมายเหตุแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ*
(ที่มา: ผู้วิจัย, มีนาคม 2555)

ภาพ 2-76 *(ขวา) พระตำหนักประทับแรมเฉลิมพระเกียรติ*
(ที่มา: ผู้วิจัย, พฤษภาคม 2555)

ทั้งนี้ อาคารทั้งหมดคลุมด้วยหลังคาจั่วทรงจอมแหที่มีการซ้อนชั้นและแบ่งตับในทำนองเดียวกับสถาปัตยกรรมไทยอันเนื่องในสถาบันกษัตริย์เมื่ออดีต เพียงแต่ปั้นลมได้รับการปรับแต่งให้เรียบเกลี้ยงตามแนวสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ปราศจากการประดับประดาด้วยลวดลายวิจิตรของเครื่องลำยองเช่นที่ผ่านมา

แตกต่างออกไปในพระตำหนักประทับแรมเฉลิมพระเกียรติ (ภาพ 2-76) อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่ใช้เครื่องลำยองเป็นเครื่องหมายแห่งฐานานุศักษณ์ พระตำหนักแห่งนี้ชาวลุ่มน้ำปากพนังร่วมใจกันสร้างขึ้นเพื่อน้อมเกล้าฯ ถวายแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เนื่องในมหาวโรกาสที่ทรงครองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี เพื่อใช้เป็นที่ประทับสำหรับแปรพระราชฐานในการเสด็จปฏิบัติพระราชกรณียกิจในภาคใต้ ด้านรูปแบบทางสถาปัตยกรรม เน้นความเป็น *"สถาปัตยกรรมไทยพื้นถิ่นของภาคใต้ ที่ได้รับการประยุกต์ให้เหมาะสมกับปัจจุบันสมัย ในขณะเดียวกันก็ยังรักษาคตินิยมในการสร้างพระราชสถานของพระมหากษัตริย์ไว้อย่างเคร่งครัด"* (เชษฐ ตันสกุล,

2549: 52) หรืออีกนัยหนึ่ง เน้นการรักษาฉันทลักษณ์ตามธรรมเนียมช่างภาคใต้ (ปิยนุช สุวรรณคีรี, 2548: 196) พระตำหนักประกอบด้วยกลุ่มอาคารที่มีหลังคาทรงมนิลา (บรานอร์) และทรงปั้นหยาตามแบบสถาปัตยกรรมภาคใต้ โดยมีเครื่องหมายแห่งฐานานุลักษณ์กำกับอยู่ ดังที่ ภิญโญ สุวรรณคีรี ผู้ออกแบบได้ให้รายละเอียดว่า

> *"ตัวสถาปัตยกรรมนั้นเราทำตามคติ เพราะเรามีความเชื่อมาแต่โบราณว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นนารายณ์อวตาร เพราะฉะนั้นที่อยู่ของสมมติเทพก็จะต้องทำฐานานุศักดิ์ให้สูงกว่าเศรษฐีมีเงินทั้งหลาย ดังนั้นเราจึงใช้หลังคาบรานอร์ทรงเครื่องลำยอง เพื่อบ่งบอกฐานานุศักดิ์ของพระมหากษัตริย์ ส่วนอาคารของข้าราชบริพารจะใช้หลังคาปั้นหยาธรรมดา....."*
>
> (เชษฐ ตันสกุล, 2549: 52-53)

กรณีอาคารวิจัยและการศึกษาต่อเนื่อง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ซึ่งมีห้องทรงงานเป็นส่วนประกอบหนึ่งของเนื้อที่ใช้สอยด้วยนั้น ตามแนวคิดการสร้างสรรค์อาคารสมัยใหม่ที่สืบสานลักษณะไทยและการคำนึงถึงฐานานุลักษณ์ เป็นที่มาของการก่อรูปสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะดังนี้

> *".....แยกกลุ่มประโยชน์ใช้สอยที่เกี่ยวข้องกับสมเด็จพระเทพฯ ออกจากส่วนอื่น เพื่อกำหนดรูปลักษณะให้มีความสำคัญและแตกต่างจากส่วนอื่น โดยเลือกรูปทรงที่เป็นจุดสนใจ (landmark) สามารถมองได้รอบ ๆ จากตำแหน่งต่าง ๆ ของอาณาบริเวณ โดยยกที่ทำงานส่วนพระองค์ขึ้นไปชั้น 2 เพื่อการดูแลป้องกัน และเป็นส่วนพระองค์ ด้านบนสุดกำหนดเป็นหอนาฬิกา*
>
> *.....ส่วนนิทรรศการ ศูนย์จัดประชุม และองค์ประกอบอื่น ๆ นำมาจัดซ้อนตามลำดับเหมาะสมเหมือนเป็นส่วนลำตัวหลักของอาคาร ขึ้นหลังคาซ้อน 3 ชั้นลดหลั่นแสดงความเคารพต่อส่วนหัว....."*
>
> (สมาคมสถาปนิกสยามฯ, 2541: 60)

กล่าวได้ว่า สถาปัตยกรรมซึ่งก่อรูปตามขนบฐานานุลักษณ์ของไทยที่มีมาแต่อดีตยังคงได้รับการอ้างอิงมาใช้ในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่

อย่างต่อเนื่อง ดังปรากฏในอาคารอันเกี่ยวเนื่องกับสถาบันกษัตริย์หลายกรณี นอกเหนือจากแนวคิดในการสร้างภาพโดยรวมของอาคารให้มีลักษณะสง่างาม โอ่โถง เป็นพิธีการแล้วยังมีการใช้องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่มีฐานานุลักษณ์แสดงความเป็นอาคารสำหรับสถาบันกษัตริย์อีกด้วย มีทั้งการใช้ยอดแหลมซึ่งทำให้อาคารมีลักษณะเป็นดั่ง 'เรือนยอด' การใช้หลังคาจั่วซ้อนชั้น หรือแม้แต่การใช้เครื่องลำยองประดับจั่ว แม้ว่ารูปลักษณ์โดยรวมของอาคารจะได้รับการปรับเปลี่ยนสู่ความเรียบง่ายลดทอนการประดับด้วยลวดลายวิจิตรตามทิศทางการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมสมัยใหม่แล้วก็ตาม

จักรวาลจำลอง

ในอดีตจักรวาลตามคติทางพุทธศาสนาคือแม่บทในการก่อรูปสถาปัตยกรรมไทย ไม่ว่าจะเป็นเจดีย์หรือโบสถ์วิหารล้วนมีสถานะเป็นจักรวาลหนึ่ง ๆ ที่ได้รับการจำลองลงสู่พื้นพิภพ ไม่เฉพาะแต่อาคารทางพุทธศาสนาเท่านั้น อาคารสำหรับสถาบันกษัตริย์ตลอดจนบ้านเรือนราษฎรทั่วไปต่างก็เชื่อมโยงกับคติจักรวาลทั้งสิ้น

ดูเหมือนว่าคติจักรวาลจะเลือนหายไปแล้วในสังคมปัจจุบัน ผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นพุทธมามกะทั้งหลายน้อยนักที่จะรู้จัก และงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่โดยทั่วไปก็ไม่ได้มีจักรวาลคติเป็นแม่บทในการก่อรูปเช่นครั้งอดีต อย่างไรก็ตาม ยังมีอาคารบางกรณีที่อิงคติจักรวาลเป็นแกนหลักทางความคิด เพื่อมุ่งสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยให้ปรากฏภายใต้รูปลักษณ์งานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่

กรณีมหาธรรมกายเจดีย์ วัดพระธรรมกาย *".....มีแนวทางการออกแบบธรรมกายเจดีย์เป็นลักษณะทรงกลม ซึ่งเป็นลักษณะเดียวกับจักรวาล ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดวงดาว และดวงธรรมที่มีอยู่ภายในตัวซึ่งล้วนเป็นทรงกลมทั้งสิ้น"* (สมาคมสถาปนิกสยามฯ, 2542: 24) มหาธรรมกายเจดีย์มีผังเป็นรูปวงกลมและมียอดเป็นรูปทรงโดมครึ่งวงกลม ถ้าลากเส้นโค้งต่อลงมายังด้านล่างซึ่งมีเชิงลาดบดบังอยู่ก็จะเป็นทรงกลมที่สัมผัสระดับพื้นพอดี แม้ว่ามหาเจดีย์องค์นี้จะเชื่อมโยงกับจักรวาลเฉพาะสัณฐานรูปทรงกลมเท่านั้น แต่หากพิจารณาผังของอาคารแล้ว การมีองค์มหาเจดีย์ประดิษฐานอยู่ตรงกลางของมณฑล ล้อมรอบด้วยลานกว้าง ปิดขอบพื้นที่ด้วยระเบียงคดรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้านั้น ปฏิเสธไม่ได้ว่าเหมือนกับแผนผังของเจดีย์ในอดีตไม่ผิดเพี้ยน ซึ่งมีองค์เจดีย์แทนเขาพระสุเมรุ ลานประทักษิณแทนมหาสมุทร และระเบียงคดแทนกำแพงจักรวาล

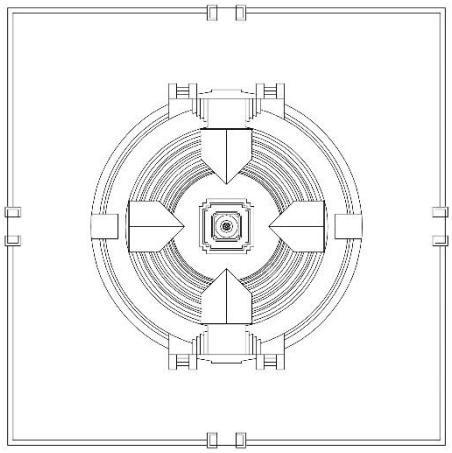

ภาพ 2-77 *สุนันทวนารามมหาเจดีย์ (ซ้าย) ผังบริเวณ (ขวา) องค์มหาเจดีย์ล้อมรอบด้วยกำแพงแก้ว*
(ที่มา: นิธิ สถาปิตานนท์, ตุลาคม 2555; ผู้วิจัย, มิถุนายน 2555)

ในทำนองเดียวกับสุนันทวนารามมหาเจดีย์ (ภาพ 2-77) วัดสุนันทวนาราม แม้ไม่ได้แสดงแนวความคิดในการออกแบบอ้างอิงกับคติจักรวาลแต่ประการใด แต่เมื่อพิจารณาแผนผังที่มีเจดีย์ทรงกลมประดิษฐานอยู่ตรงกลาง ล้อมรอบด้วยลานประทักษิณ โดยมีกำแพงแก้วชักล้อมเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสนั้น ไม่แตกต่างจากแผนผังของพุทธเจดีย์ไทยที่มีคติจักรวาลเป็นแม่บทในการออกแบบ กล่าวได้ว่า กรณีสุนันทวนารามมหาเจดีย์แม้ไม่ได้นำคติความเชื่อ แต่ก็นำรูปแบบตามคติจักรวาลมาใช้ในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยในงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ทำให้มีรูปแบบเหมือนดังจักรวาลจำลองอื่น ๆ ที่ปรากฏในงานสถาปัตยกรรมไทยที่ผ่านมา

ภาพ 2-77 *สุนันทวนารามมหาเจดีย์ (ซ้าย) ผังบริเวณ (ขวา) องค์มหาเจดีย์ล้อมรอบด้วยกำแพงแก้ว*
(ที่มา: นิธิ สถาปิตานนท์, ตุลาคม 2555; ผู้วิจัย, มิถุนายน 2555)

ในงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ จักรวาลตามคติพุทธศาสนาได้รับการจำลองมาไว้ในมิติที่แตกต่างจากอดีต สำหรับกรณีอาคารวิจัยและการศึกษาต่อเนื่อง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (ภาพ 2-78) จักรวาลปรากฏในลักษณะของแผนผังที่ประดับอยู่เหนือฝ้าเพดานโถงทางเข้า ซึ่งในการออกแบบนั้น

> *".....ได้ให้ความสำคัญกับที่ว่างบริเวณโถงนี้ให้มีลักษณะที่เชื่อมโยงกับนามธรรมเพราะเป็นจุดสำคัญที่เชื่อมโยงกับส่วนต่าง ๆ ที่ล้วนสำคัญ 4 ทิศทาง ด้านหนึ่งจากทางเข้าด้านหน้า ด้านตรงข้ามเข้าสู่ประตูส่วนพระองค์เพื่อไปยังห้องทรงงานของสมเด็จพระเทพฯ ด้านซ้ายสู่ห้องนิทรรศการเฉลิมพระเกียรติ ด้านขวาสู่ศูนย์ประชุมและเนื้อที่ส่วนใหญ่ของอาคาร.....ได้ออกแบบฝ้าเพดานโดยใช้คติความเชื่อของไตรภูมิและจักรวาล ซึ่งคติทางพุทธถือว่าโลกที่เราอาศัยอยู่เป็นมงคลจักรวาล เป็นศูนย์กลางของจักรวาลทั้งมวล มีเขาพระสุเมรุเป็นประธานอยู่ตรงกลาง มีเขาสัตบริภัณฑ์ 7 ชั้นล้อมรอบ สีเขียวที่เป็นพื้นหมายถึงป่าหิมพานต์ และกระจกสะท้อนเงาแสดงถึงมหาสมุทรอวกาศและที่ตั้งของทวีปทั้ง 8....."*
>
> (สมาคมสถาปนิกสยามฯ, 2541: 64, 66)

ภาพ 2-78 *(ซ้าย) อาคารวิจัยและการศึกษาต่อเนื่อง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ลายฝ้าเพดานห้องโถงเป็นรูปแผนผังจักรวาล*
(ที่มา: ผู้วิจัย, พฤศจิกายน 2555)

ภาพ 2-79 *(ขวา) อาคารรัฐสภาไทย (แห่งใหม่) 'สัปปายะสภาสถาน'*
(ที่มา: สมาคมสถาปนิกสยาม, 2553: 84)

ส่วนอาคารเฉลิมพระเกียรติ 7 รอบพระชนมพรรษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ซึ่งมีรูปทรงเป็นเรือนยอดทรงมณฑป 9 เหลี่ยมที่ประยุกต์ให้มีลักษณะเรียบง่ายนั้น ย่อม

หมายถึงการนำรูปแบบจักรวาลจำลองของสถาปัตยกรรม 'เรือนยอด' มาเป็นต้นแบบ นอกจากนี้จักรวาลจำลองยังปรากฏอยู่ภายในอาคารอีกด้วย กล่าวคือ

> *"ภายในอาคารได้นำแนวความคิดและคติความเชื่อเรื่องไตรภูมิหรือพุทธ-จักรวาลที่มีเขาพระสุเมรุเป็นศูนย์กลางแห่งจักรวาล โดยการออกแบบกำหนดให้ศูนย์กลางของอาคารเป็นเสาแกน ลงรักปิดทอง และตั้งปราสาทไม้แบบศิลปะล้านนาเสมือนเป็นเขาพระสุเมรุ.....ศูนย์กลางของอาคารที่เปรียบเสมือนเขาพระสุเมรุที่มีปราสาทไม้แบบศิลปะล้านนาได้ประดิษฐานพระพุทธรูปปางประจำพระชนมวาร....."*
>
> (http://www.prcmu.ac.th, 2557)

สถาปัตยกรรมสมัยใหม่ที่เน้นการสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทย ด้วยการนำคติจักรวาล 'ไตรภูมิ' มาเป็นแกนหลักในการก่อรูปทางสถาปัตยกรรม คืออาคารรัฐสภาไทย (แห่งใหม่) (ภาพ 2-79) ถือเป็นการรื้อฟื้นคติจักรวาลที่ดูเหมือนว่าจะเลือนหายไปในวงการสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ให้กลับมาเป็นแม่บทในการสร้างสรรค์อีกครั้ง และหากโครงการนี้ปรากฏขึ้นจะเป็นการสถาปนาจักรวาลที่สมบูรณ์แบบแห่งใหม่ขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์

นาม 'สัปปายะสภาสถาน' ของอาคารรัฐสภาไทย (แห่งใหม่) ที่กลุ่มผู้ออกแบบขนานขึ้นมุ่งสื่อความหมายการเป็นสถานที่ประกอบกรรมดี โดยมี 'ไตรภูมิ' จักรวาลตามคติพุทธศาสนาเป็นแก่นสาระสำคัญในการนำพาผู้คนให้ประกอบกรรมดี และเป็นแม่บทสำคัญในการก่อรูปงานสถาปัตยกรรม ดังความคิดเห็นที่กลุ่มผู้ออกแบบแสดงไว้ว่า

> *".....ชาวบ้านเขาก็ยังอยู่กันด้วยคุณธรรมศีลธรรม ซึ่งอย่างในสมัยโบราณตามยอดเขาต่าง ๆ ที่เป็น landmark location ทั้งหลายก็จะเป็นที่ปรากฏตัวเรื่องคุณธรรม ศีลธรรม เช่น ภูเขาทอง พระปรางค์วัดอรุณ.....*
>
> *..... "ไตรภูมิ" เป็นแม่บท หรือเป็น master plan ที่ไม่เคยเปลี่ยนแปลงเป็นต้นกำเนิดของการก่อรูปก่อร่างงานสถาปัตยกรรมต่าง ๆ งานประติมากรรมต่าง ๆ รวมถึงวิถีการดำเนินชีวิต วัฒนธรรมประเพณีไปจนถึง "วัฒนธรรมข้าว".....จึงได้นำมาใช้ในงานออกแบบรัฐสภา.....ทำให้เราสามารถรับรู้ถึงความเป็น "บ้านเรา" ได้โดยทันที เมื่อเราไปผูกกับ setting หลัก คือ เรื่องของไตรภูมิ"*
>
> (สมาคมสถาปนิกสยามฯ, 2553: 71)

สถาปัตยกรรมรัฐสภาไทย (แห่งใหม่) บรรจุเนื้อที่ใช้ประโยชน์อันเกี่ยวเนื่องกับงานรัฐสภาไว้โดยสมบูรณ์ ด้วยรูปทรงทันสมัยที่มีสัณฐานผายกว้างที่ส่วนล่าง แล้วค่อยๆ ลดหลั่นทอนขนาดลงที่ส่วนบนขึ้นไปเป็นลำดับ โดยมีการปลูกต้นมะกอกอันเป็นที่มาของนาม 'บางกอก' เป็นทิวแถว หากแต่ที่ส่วนบนสุดของอาคารกลับเป็นที่ตั้งของเจดีย์ทรงมณฑปตามแบบแผนสถาปัตยกรรมไทยประเพณี ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานพระสยามเทวาธิราชสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมือง รัฐสภาไทย (แห่งใหม่) จึงมีสัณฐานโดยรวมคล้ายดั่งภูเขาที่มีเจดีย์ประดิษฐานอยู่บนยอด เฉกเช่นภูมิทัศน์ท้องถิ่นไทยหลายแห่งอันอุปมาได้กับเขาพระสุเมรุที่มีเจดีย์จุฬามณีประดิษฐานอยู่บนยอดตามคติพุทธจักรวาล

ในครั้งอดีต ทั้งสถาปัตยกรรมวัง วัด และบ้าน ล้วนมีคติพุทธจักรวาล 'ไตรภูมิ' เป็นแม่บทในการก่อรูปก่อร่าง ทำให้สถาปัตยกรรมแต่ละแห่งคือจักรวาลหนึ่ง ๆ ที่ได้รับการจำลองลงสู่พื้นพิภพ สำหรับปัจจุบันสมัยซึ่งงานสถาปัตยกรรมมีทิศทางในการพัฒนาตามกระแสโลก จนห่างไกลจากงานแนวประเพณีนิยมอย่างมาก และดูเหมือนว่าคติจักรวาลจะถูกทิ้งอยู่ข้างหลัง แต่กลับปรากฏว่ายังคงมีการนำคติจักรวาลมาใช้ในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่เช่นกัน ซึ่งมีทั้งการอ้างอิงรูปแบบจักรวาลจำลองจากอดีตมาใช้โดยตรง การใช้สัญลักษณ์แทนจักรวาลมาเป็นส่วนประดับตกแต่ง รวมทั้งการนำคติจักรวาลมาเป็นแนวความคิดหลักในการก่อรูปงานสถาปัตยกรรม

ลักษณะอนุสาวรีย์

งานสถาปัตยกรรมที่ได้รับการสร้างสรรค์ให้มีลักษณะอนุสาวรีย์ อันเกิดจากลักษณะที่เป็นภูมิสัญลักษณ์ (landmark) หรือลักษณะที่แสดงความยิ่งใหญ่ หรือลักษณะที่แสดงพลังศรัทธา ยังผลให้งานสถาปัตยกรรมนั้นก่อรูปด้วยลักษณะพิเศษ ไม่เหมือนสิ่งที่ปรากฏอยู่ดาษดื่นทั่วไป อาทิ มีความสูงเด่น มีขนาดใหญ่โต หรือมีรูปทรงแปลกตา เป็นที่จดจำได้ง่ายแก่ผู้ที่ได้พบเห็น

พุทธสถาปัตยกรรมกรณีมหาธรรมกายเจดีย์ (ภาพ 2-80) วัดพระธรรมกาย มุ่งหมายสร้างมวลให้มีลักษณะอนุสาวรีย์เฉกเช่นมหาเจดีย์ในอดีต หากแต่ไม่ได้เน้นการสร้างสถาปัตยกรรมอันสูงเด่น เน้นลักษณะที่แสดงพลังศรัทธาของมวลมหาพุทธศาสนิกชน ด้วยการสร้างมหาเจดีย์ที่มีความสูง 32.40 เมตร ให้เป็นถาวรสถานใน

บวรพุทธศาสนาที่มีอาณาบริเวณครอบคลุมปริมณฑล 1 ตารางกิโลเมตร (1,000 x 1,000 เมตร) รองรับพุทธศาสนิกชนได้นับล้านคน และมีความคงทนยืนยาวไปนับพันปี (สมาคมสถาปนิกสยามฯ, 2542: 24) โดยมุ่งปณิธานให้

> *"มหาธรรมกายเจดีย์เป็นศูนย์รวมพลังศรัทธามหาชน ณ ที่นี่มีแต่ยอดกัลยาณมิตรผู้นำบุญ ผู้มุ่งมั่นในการสั่งสมบุญบารมี อุทิศกายใจอย่างเต็มที่ ไม่หวังผลประโยชน์ ต้องการแต่ผลบุญ และผลงานแก่พระพุทธศาสนา แล้วถวายเป็นพุทธบูชาควรคู่แผ่นดินนานนับพันปี*
>
> *.....*
>
> *ณ ที่นี่ เป็นศูนย์รวมใจมหาชนทั่วสารทิศ กลั่นหยาดเหงื่อทุกหยาด กลั่นอณูแห่งแรงศรัทธาทุกอณู ให้เป็นพลังบุญอันยิ่งใหญ่ แล้วกลั่นพลังบุญอันยิ่งใหญ่นี้สรวมร้อยเป็นหนึ่งเดียวกับมหาธรรมกายเจดีย์"*
>
> (วัดพระธรรมกาย, 2543: 27)

การเป็นอาคารอนุสรณ์สถานเพื่อรำลึกถึงทหารหาญผู้พลีชีพเพื่อชาติ ประกอบกับการมีที่ตั้งอยู่ที่ตำบลคูคต อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี ณ จุดบรรจบของถนนพหลโยธินกับถนนวิภาวดีรังสิต อันเป็นปากทางเข้าสู่กรุงเทพมหานครด้านทิศเหนือ อนุสรณ์สถานแห่งชาติ (ภาพ 2-81) จึงได้รับการกำหนดให้เป็นภูมิสัญลักษณ์ของการเข้าสู่กรุงเทพมหานคร ภายใต้แนวคิดการสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยด้วยการประยุกต์ลักษณะการจัดที่ว่างและองค์ประกอบสถาปัตยกรรมแบบประเพณีมาใช้ในงานสมัยใหม่ (อรศิริ ปาณินท์, 2526: 12) โดยมีอาคารประวัติศาสตร์และพิพิธภัณฑ์ทหารเป็นอาคารประธาน ด้วยรูปทรงแปดเหลี่ยม ยอดแหลมชะลูดทะยานสูงขึ้นไปในอากาศ โดดเด่นเห็นแต่ไกล ขณะที่อาคารบริวาร ได้แก่ อาคารประกอบพิธีและอาคารภาพปริทัศน์ เป็นอาคารหลังคาจั่วซ้อนชั้นและอาคารทรงแปดเหลี่ยมหลังคาตัดตามลำดับ ซึ่งมีความสูงลดหลั่นกันลงมา

ภาพ 2-80 *(ซ้าย) มหาธรรมกายเจดีย์*
(ที่มา: http://www.dhammakaya.net 7 กุมภาพันธ์ 2557)

ภาพ 2-81 *(ขวา) อาคารประวัติศาสตร์และพิพิธภัณฑ์ทหารอนุสรณ์สถานแห่งชาติ*
(ที่มา: ผู้วิจัย: มีนาคม 2555)

อาคารสำคัญของสถาบันการศึกษาหลายแห่ง นอกเหนือจากการสนองประโยชน์ใช้สอยแล้ว ยังมักมีแนวทางการสร้างมวลให้เป็นสัญลักษณ์ของสถาบัน กรณีอาคารโดม (ภาพ 2-82) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต ซึ่งทำหน้าที่เป็นอาคารบริหารที่มีความสูงเพียง 3 ชั้น การซ้อนหน้าที่เป็นอาคารสัญลักษณ์ที่เชื่อมโยงกับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ อันเป็นต้นกำเนิด ยอด 'โดม' หลังคาทรงแหลมชะลูดซ้อน 2 ชั้นแบบหลังคาหอคอยในงานสถาปัตยกรรมตะวันตกจึงได้รับการนำมาสร้างไว้ที่หน้าอาคารในลักษณะโครง ซึ่งเกิดจากการลดทอนรายละเอียด ตามแนวทางการออกแบบ

> *"การถ่ายทอดลักษณะสถาปัตยกรรมไทยประเพณีเข้ากับสภาพพื้นที่ มีการดัดแปลงส่วนประกอบต่าง ๆ ให้ตอบรับกาลสมัย เช่นการใช้เอกลักษณ์ที่ถูกลดทอนให้เรียบง่าย โครงสร้างที่ประหยัดแต่แข็งแรง สิ่งที่เห็นได้ชัดคือ โดม สัญลักษณ์ของมหาวิทยาลัย ซึ่งยังคงมีอยู่ตามประเพณี แต่ทว่าได้คลี่คลายออกมาในรูปทรงที่เป็นเส้นสายเค้าโครงลอย ๆ เชิงประติมากรรม ยังให้ความรู้สึกว่าเป็นจุดเด่นและเป็นหัวใจของมหาวิทยาลัยได้ดังเดิม"*
>
> (Brian Brace Taylor and John Hoskin, 1996: 282)

ภาพ 2-82 *(ซ้าย) ตึกโดม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต*
(ที่มา: สมาคมสถาปนิกสยามฯ, 2529: 34)

ภาพ 2-83 *(ขวา) อาคารวิจัยและการศึกษาต่อเนื่อง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ส่วนอาคารห้องทรงงาน*
(ที่มา: ผู้วิจัย, พฤศจิกายน 2555)

ส่วนอาคารวิจัยและการศึกษาต่อเนื่อง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (ภาพ 2-83) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ซึ่งก่อรูปจากแนวความคิดในการสร้าง ‘สถาปัตยกรรมไทยผสมผสาน’ เพื่อเชื่อมโยงลักษณะวัฒนธรรมอันหลากหลายของสังคมไทยเข้าด้วยกัน นอกจากนี้ ยังมีจุดมุ่งหมายให้เป็นสถาปัตยกรรมแห่งความทรงจำของมหาวิทยาลัยแห่งนี้ เฉกเช่นที่ ‘โดม’ เป็นสัญลักษณ์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (สมาคมสถาปนิกสยามฯ, 2541: 56) โดยเฉพาะในส่วนอาคารห้องทรงงานของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ซึ่งถือเป็นส่วนสำคัญนั้นได้รับการออกแบบให้มีลักษณะเป็นภูมิสัญลักษณ์ ด้วยลักษณะอาคารรูปทรงแปดเหลี่ยมยอดแหลมที่มีส่วนบนสุดเป็นหอนาฬิกา เพื่อให้ผู้คนเห็นได้ชัดและจดจำได้ง่าย

งานสถาปัตยกรรมที่เกิดจาการสร้างมวลให้มีลักษณะอนุสาวรีย์ที่น่าสนใจอีกหลังหนึ่งคืออาคารมหิดลสิทธาคาร (ภาพ 2-84) หอประชุมใหญ่มหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา ไม่เพียงอรรถประโยชน์ที่ต้องการสร้างหอประชุมจุ 2,000 ที่นั่ง เพื่อใช้ในกิจการของมหาวิทยาลัย อาทิ พิธีพระราชทานปริญญาบัตร การจัดนิทรรศการ งานแสดงศิลปวัฒนธรรมระดับชาติและนานาชาติ แต่ยังต้องการให้เป็นสัญลักษณ์แห่งมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงด้านการเป็นโรงเรียนแพทย์ชั้นนำอีกด้วย ดังจุดมุ่งหมายและแนวความคิดในการออกแบบ

ภาพ 2-84 *อาคารมหิดลสิทธาคาร*
(ที่มา: ผู้วิจัย, เมษายน 2557)

> *"Mahidol University wanted the auditorium to be more than just a functional building. The aim was a symbolic structure, to help define its character as one of Thailand's best-known medical institutions."*
>
> *"..... the fact that Mahidol is actually the name of the late prince father of His Majestic the King inspired the quest for a modern contemporary Thai architecture that would elegantly reflect his status. In order to promote the university's prestigious medical background, organic shapes inspired by nature, such as leaf veins, were chosen to create the dramatic form of the auditorium roof."*
>
> (Architects 49, 2009: 128,130)

หลังคารูปใบไม้ของอาคารมหิดลสิทธาคารซึ่งมีลักษณะเชิดขึ้นทางด้านหน้า ทำให้ด้านหน้าของอาคารที่ประจันถนนบรมราชชนนี มีลักษณะคล้ายหลังคาจั่วทรงเรียวแหลมสูงเด่นเห็นแต่ไกล จนกลายเป็นภูมิสัญลักษณ์ของมหาวิทยาลัยมหิดลไปในที่สุด

นอกเหนือจากพุทธสถาปัตยกรรมที่สำคัญที่สร้างมวลให้มีลักษณะอนุสาวรีย์เพื่อมุ่งสร้างแรงศรัทธาต่อพุทธศาสนิกชนทั้งหลายแล้ว สถาปัตยกรรมเพื่อประโยชน์ใช้สอยใหม่ ๆ ที่ตอบสนองสังคมปัจจุบันบางกรณีก็เน้นการสร้างมวลให้มีลักษณะอนุสาวรีย์ด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะเพื่อมุ่งให้เป็นสัญลักษณ์แห่งสถาบันนั้น ๆ ด้วยการสร้างให้มีลักษณะเป็นภูมิสัญลักษณ์ เห็นได้แต่ไกล และสามารถจดจำได้ง่าย

กล่าวได้ว่า ปรากฏงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่หลายกรณีที่มุ่งสร้างเอกลักษณ์ไทย โดยใช้แนวทางการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมในอดีตเป็นหลักอ้างอิง มีทั้งกรณีที่ใช้การวางผังอย่างอดีตเป็นแม่บท บางกรณีนำการจัดกลุ่มอาคารมาประยุกต์ใช้ และหลายกรณีใช้วิธีการสร้างมวลเป็นจุดเริ่มต้น ตลอดจนมีทั้งกรณีที่ใช้หลายวิธีการร่วมกัน จนก่อเกิดเป็นสถาปัตยกรรมที่สามารถอ้างอิงกลับไปสู่อดีตได้ และในเวลาเดียวกันก็มีความเป็นสมัยใหม่สอดคล้องกับบริบทปัจจุบัน หรืออีกนัยหนึ่ง บรรลุการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ได้ในที่สุด

2.3 สรุปประเด็นหลัก ๆ เกี่ยวกับการก่อรูปทางสถาปัตยกรรม

2.3.1 การวางผัง

ทิศทาง

สาระเกี่ยวกับทิศทางในการวางผังอาคารครอบคลุมประเด็นเรื่อง 1) ว่าด้วยทิศหัวนอน-ตีนนอน 2) การวางอาคารตามตะวัน 3) การหันหน้าอาคารสู่แม่น้ำ และ 4) การหันหน้าอาคารไปทางตะวันออก ทิศทางตามคติไทยข้างต้นเป็นผลสืบเนื่องมาจากสภาพแวดล้อมธรรมชาติและหลักความเชื่อทางพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน ในการสร้างเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ สำหรับประเด็นแรกนั้นผู้คนในสังคมปัจจุบันคลายความยึดถือลงไปมาก ส่วนการวางอาคารตามตะวันมีการสืบสานสู่ปัจจุบันอย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะเมื่อสภาพแวดล้อมของถิ่นฐานเอื้ออำนวย ขณะที่ทิศทางการหันหน้าอาคารมีการปรับเปลี่ยนตอบรับกับสภาพการณ์ปัจจุบัน ที่ถนนพัฒนามาเป็นเส้นทางสัญจรสายหลักแทนลำน้ำที่เคยเป็นเส้นทางสัญจรสายหลักเมื่อครั้งอดีต

แนวแกน

การใช้แนวแกนเป็นหลักอ้างอิงในการวางผังเป็นแม่บทสำคัญในการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมไทย ครอบคลุมเรื่อง1) การจัดระเบียบแนวแกน 2) ความสัมพันธ์กับบริบท และ 3) ลักษณะสมมาตร-อสมมาตร ซึ่งหล่อหลอมมาจากปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมของถิ่นฐาน หลักความเชื่อทางพุทธศาสนา และการสร้างสุนทรียภาพตามแนวทางของช่างไทย การใช้แนวแกนเป็นหลักในการวางผังอาคารมีการสืบสานสู่การสร้างเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่มาโดยลำดับ โดยเฉพาะในพุทธ-สถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมที่เน้นลักษณะสง่างาม เป็นทางการ นอกจากนี้ ยังมีการปรับแปลงสู่ความซับซ้อนมากขึ้นสัมพันธ์กับอาคารเพื่อตอบสนองการใช้งานของสังคมปัจจัยันและบริบทที่เปลี่ยนไป

ลำดับ

ลำดับในการวางผังเป็นการจัดระเบียบการเรียงตัวตามตำแหน่งก่อน-หลังในการเข้าถึงส่วนสำคัญ/อาคารสำคัญ จากพื้นฐานปัจจัยด้านลักษณะของสังคมไทยผนวกกับหลักความเชื่อทางพุทธศาสนานำไปสู่การวางผังอาคารที่มีสาระเรื่องลำดับเกี่ยวข้อง อันเป็นลักษณะของสถาปัตยกรรมเอกลักษณ์ไทย แม้จะมีกรณีตัวอย่างสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ที่สืบสานแนวทางการจัดลำดับสู่การสร้างเอกลักษณ์ไทยน้อยมาก แต่ก็แสดงให้เห็นการปรับเปลี่ยนคล้อยตามสถาปัตยกรรมเพื่อการตอบสนองบริบทของสังคมปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

ระดับ

การวางผังอาคารที่กำหนดให้พื้นมีความต่างระดับเป็นลักษณะไทยอย่างหนึ่ง อาคารในบริบทของสังคมไทย ไม่ว่าจะเป็นสถาปัตยกรรมวัง วัด หรือบ้าน ได้รับการกำหนดให้พื้นมีความต่างระดับเสมอ ซึ่งเชื่อมโยงกับปัจจัยด้านสภาพของสังคมตามวิถีไทยที่มีขนบฐานานุศักดิ์แฝงอยู่ เช่นเดียวกับเรื่องลำดับ สถาปัตยกรรมสมัยใหม่ที่นำประเด็นเรื่องความต่างระดับของพื้นมาเป็นกลไกในการสร้างเอกลักษณ์ไทยยังมีอยู่อย่างจำกัด ทั้งนี้ลำดับและระดับมักมีความสัมพันธ์กัน

2.3.2 การจัดกลุ่ม

การวางอาคารเรียงเป็นแนว

การจัดกลุ่มแบบการวางอาคารเรียงเป็นแนวสืบเนื่องมาจากการจัดกลุ่มอาคารในเขตพุทธาวาส ที่มักมีการวางเจดีย์และโบสถ์ วิหาร เรียงอยู่ในแนวเดียวกัน นับเป็นแบบแผนการจัดกลุ่มอาคารที่เป็นพื้นฐานที่สุด การสืบสานสู่สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ที่เน้นสร้างเอกลักษณ์ไทย แม้จะยังมีอยู่อย่างจำกัด แต่ก็แสดงให้เห็นแนวทางการปรับเปลี่ยนสู่บริบทของสังคมปัจจุบัน ที่มีการเชื่อมต่ออาคารที่แยกเป็นหน่วยย่อยเข้าด้วยกัน เพื่อประโยชน์ใช้สอยที่ต่อเนื่อง สะดวก สบาย ทั้งมีการปรับให้อาคารเรียงตัวเป็นแนวฉากตามข้อจำกัดของสภาพแวดล้อมที่ตั้งในบริบทปัจจุบัน

การวางอาคารโอบล้อมองค์ประธาน

ทำนองเดียวกับการจัดกลุ่มแบบแรกที่มีปัจจัยด้านพุทธศาสนาเป็นหลัก การจัดกลุ่มแบบการวางอาคารโอบล้อมองค์ประธานมีที่มาจากการทำวิหารทิศและระเบียงคดโอบล้อมองค์ประธาน ซึ่งอาจเป็นเจดีย์หรือโบสถ์ วิหาร ที่ประดิษฐานเป็นหลักอยู่กลางมณฑล มีการสืบสานการจัดกลุ่มแบบนี้สู่สถาปัตยกรรมสมัยใหม่อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนา นอกจากนี้ ยังมีการปรับใช้กับอาคารเพื่อประโยชน์ใช้สอยในสังคมปัจจุบัน รวมทั้งปรับการโอบล้อมให้มีลักษณะกึ่งปิด-กึ่งเปิดอีกด้วย

การวางอาคารโอบล้อมที่ว่าง

การจัดกลุ่มแบบการวางอาคารโอบล้อมที่ว่างเป็นการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมที่มีต้นแบบมาจากอาคารที่อยู่อาศัย มีกุฏิอันเป็นที่อยู่ของสงฆ์และเรือนอันเป็นที่อยู่ของคนทั่วไป ซึ่งมีลักษณะเป็นชานยกพื้นโดยมีเรือน/หอสำหรับประโยชน์ใช้สอยต่าง ๆ วางโอบล้อม สอดคล้องกับปัจจัยด้านสภาพภูมิอากาศและสภาพสังคมตามวิถีไทย นับเป็นแบบแผนการจัดกลุ่มที่มีการสืบสานสู่สถาปัตยกรรมสมัยใหม่อย่างกว้างขวาง ทำให้มีการปรับเปลี่ยนเป็นการวางอาคารโอบล้อมลานดิน เพื่อให้สอดคล้องกับเงื่อนไขของบริบทปัจจุบัน รวมทั้งมีการพัฒนาแปลงชานเป็นทางเดิน/ทางเชื่อมคลุมหลังคา เพื่อให้สอดคล้องกับการใช้งานตามสภาพการณ์ที่เปลี่ยนไป

2.3.3 การสร้างมวล

ไตรภาค

การสร้างมวลให้มีลักษณะไตรภาค คือประกอบด้วย ฐาน เรือน และยอด ปรากฏเป็นลักษณะเด่นของสถาปัตยกรรมไทย ทั้งในอาคารทรงประติมากรรมเครื่องก่ออย่างเจดีย์ซึ่งประกอบด้วยฐาน เรือนธาตุ และปลียอด อาคารทรงจั่วเครื่องก่อ เช่น โบสถ์ วิหาร เป็นต้น ซึ่งประกอบด้วยฐาน เรือน และหลังคา ตลอดจนอาคารทรงจั่วเครื่องไม้อย่างเรือนซึ่งประกอบด้วยเสาลอย เรือน และหลังคา โดยมีสภาพภูมิประเทศและสุนทรียภาพตามแนวทางของช่างไทยเป็นปัจจัยหลัก ลักษณะไตรภาคเป็นแนวทางสำคัญอย่างหนึ่งในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ มีการสืบสานอย่างกว้างขวางโดยเฉพาะในอาคารพุทธศาสนา นอกจากนี้ ยังมีการปรับใช้ในอาคารสูง รวมทั้งมีการพัฒนาเปลี่ยนใหม่จากการใช้ลักษณะองค์ประกอบที่แตกต่างกันเป็นการใช้วัสดุที่แตกต่างกันในการสร้างสรรค์ลักษณะไตรภาคอีกด้วย

การเรียงตัวทางตั้ง

ไม่เพียงการเรียงตัวจากฐานขึ้นไปเป็นเรือนและยอดเท่านั้นที่เป็นการสร้างมวลตามวิถีของช่างไทย แต่ละส่วนโดยเฉพาะฐานยังมีลักษณะการเรียงซ้อนองค์ประกอบย่อย ๆ ทำนองเดียวกับที่ปรากฏในส่วนยอด นำไปสู่การสร้างมวลที่มีลักษณะการเรียงซ้อนองค์ประกอบขึ้นไปตามแนวตั้ง การเรียงตังทางตั้งดังกล่าวปรากฏเฉพาะในสถาปัตยกรรมวังและวัดเท่านั้น จึงไม่เพียงเป็นการสร้างสุนทรียภาพตามแนวทางของช่างไทย แต่ยังเกี่ยวเนื่องกับชนชั้นทางสังคมอีกด้วย มีการสืบสานการเรียงตัวทางตั้งสู่การสร้างเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ต่อมา โดยเฉพาะในพุทธศาสนาคารและอาคารอันเกี่ยวเนื่องกับสถาบันกษัตริย์

ฐานานุลักษณ์

งานสถาปัตยกรรมไทยมีลักษณะที่แสดงออกถึงฐานะทางสังคมของผู้ครอบครอง/ผู้ใช้สอยอาคารนั้น ๆ ทำให้สถาปัตยกรรมไทยเป็นสถาปัตยกรรมแห่งฐานานุลักษณ์ ใน

ภาพรวม สถาปัตยกรรมสำหรับชนชั้นสูงจะมีขนาดใหญ่โต มีความประณีต วิจิตรบรรจง มากกว่าสถาปัตยกรรมเพื่อสามัญชน รวมทั้งมีเครื่องหมายแสดงความเป็นสถาปัตยกรรมของชนชั้นสูงประกอบอยู่ด้วย อันมีพื้นฐานมาจากบริบทของสังคมไทยที่มีเงื่อนไขของชนชั้นแฝงอยู่ตราบจนทุกวันนี้ นำไปสู่การสืบสานการสร้างมวลที่แสดงฐานานุลักษณ์ โดยเฉพาะในอาคารอันเกี่ยวเนื่องกับสถาบันกษัตริย์ โดยมีการปรับแปลงสู่ความเรียบง่าย เช่นการใช้ลักษณะเรือนยอด การใช้หลังคาจั่วซ้อนชั้น ที่ลดทอนรายละเอียดการประดับประดาลงตามสภาพการณ์ของสังคมในบริบทปัจจุบัน

จักรวาลจำลอง

คติจักรวาลตามแนวทางพุทธศาสนาหรือที่รู้จักกันทั่วไปในนาม 'ไตรภูมิ' ถือเป็นแม่บทในการสร้างมวลของสถาปัตยกรรมไทยมาแต่อดีตกาล ไม่ว่าจะเป็นสถาปัตยกรรมวัง วัด หรือบ้าน ล้วนเกิดจากการจำลองจักรวาลลงสู่สถาปัตยกรรมทั้งสิ้น ในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่มีการนำคติไตรภูมิมาเป็นแนวคิดหลักน้อยมาก อย่างไรก็ตาม แม้ไม่ได้นำสาระหลักมาเป็นแนวทางในการออกแบบ แต่รูปแบบอันเป็นผลพวงจากคติไตรภูมิได้รับการนำมาสานต่อหลายกรณี อาทิ เจดีย์ที่มีระเบียงคดล้อมรอบ โบสถ์วิหารที่มีกำแพงแก้วล้อมรอบ นอกเหนือจากนี้ ยังมีการนำจักรวาลจำลองตามคติไตรภูมิมาเป็นต้นแบบสำหรับอาคารเพื่อประโยชน์ใช้สอยในสังคมปัจจุบันเช่นกัน

ลักษณะอนุสาวรีย์

การสร้างมวลให้มีลักษณะอนุสาวรีย์มีที่มาจากการเน้นให้สถาปัตยกรรมมีลักษณะที่เป็นภูมิสัญลักษณ์ ลักษณะที่แสดงความยิ่งใหญ่ หรือลักษณะที่แสดงพลังศรัทธา ในอดีตการสร้างมวลอาคารให้มีลักษณะอนุสาวรีย์ปรากฏในอาคารทางพุทธศาสนาเป็นสำคัญ การสร้างลักษณะอนุสาวรีย์ในพุทธศาสนาคารที่เน้นให้มีเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ยังคงมีการสืบสานต่อมา โดยมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบไปตามแนวทางสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ รวมทั้งมีการสร้างลักษณะอนุสาวรีย์ในสถาปัตยกรรมที่เน้นให้เป็นสัญลักษณ์ของสถาบัน/องค์กรตามสภาพสังคมแห่งการแข่งขันในบริบทปัจจุบัน

2.4 ข้อสรุปเกี่ยวกับการสืบสาน การปรับเปลี่ยน และการคิดใหม่ทำใหม่

จากการศึกษาการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมในเบื้องต้น ได้ค้นพบประเด็นสำคัญ ๆ เกี่ยวกับการสืบสาน การปรับเปลี่ยน และการคิดใหม่ทำใหม่ ดังนี้

1. งานสถาปัตยกรรมไทยที่พัฒนามาโดยลำดับมีการสืบสาน และโดยเฉพาะการปรับเปลี่ยน (transformation) เป็นหลักสำคัญในการสร้างความเป็นไทย มากกว่ามีการประดิษฐ์คิดค้นใหม่ (reinvention) จึงทำให้มีความต่อเนื่องในเอกลักษณ์ไทย มีความหลากหลาย และเป็นที่คุ้นเคย โดยมีสภาพแวดล้อมของถิ่นฐาน วัฒนธรรมของสังคมไทย ตลอดจนความเชื่อตามหลักพุทธศาสนาเป็นปัจจัยหลักที่จะต้องทำความเข้าใจ เพื่อเป็นพื้นฐานของการสร้างสรรค์และสื่อสารเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ เพื่อความเป็นไทยในบริบทแห่งการแข่งขันในสังคมโลกปัจจุบันและอนาคต

2. ในเรื่องทิศทาง แนวแกน ลำดับ และระดับ อันเป็นองค์ประกอบสำคัญในการวางผัง ซึ่งสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมธรรมชาติ สภาพสังคมตามวิถีไทย หลักความเชื่อทางพุทธศาสนา ตลอดจนแนวทางการสร้างสุนทรียภาพของช่างไทย เป็นพื้นฐานการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมที่มีการสืบสานจากอดีตสู่ปัจจุบันอย่างต่อเนื่องหากสภาพแวดล้อมเอื้ออำนวย และมีการปรับเปลี่ยนไปตามเงื่อนไขของบริบทปัจจุบันที่ผันแปรไปไม่หยุดนิ่ง

3. สถาปัตยกรรมไทยมีการกระจายอาคารออกตามหน้าที่ใช้สอย และนำมาจัดกลุ่มเข้าด้วยกัน ซึ่งมีอยู่ 3 แบบหลัก คือ การวางอาคารเรียงเป็นแนว การวางอาคารโอบล้อมองค์ประธาน และการวางอาคารโอบล้อมที่ว่าง โดยมีพื้นฐานมาจากสภาพแวดล้อมของถิ่นฐาน สภาพสังคมไทย และหลักความเชื่อทางพุทธศาสนาเป็นหัวใจสำคัญ การก่อรูปทางสถาปัตยกรรมตามแบบแผนดังกล่าวสะท้อนลักษณะไทยที่มีการสืบสานอย่างต่อเนื่อง โดยมีการปรับเปลี่ยนให้สัมพันธ์กับบริบทปัจจุบันโดยลำดับ ซึ่งมีแนวโน้มในการพัฒนาต่อไปในอนาคต

4. การสร้างมวลตามแบบแผนสถาปัตยกรรมไทยมีลักษณะเด่น ๆ ประกอบด้วย ไตรภาค การเรียงตัวทางตั้ง ฐานานุลักษณ์ จักรวาลจำลอง และลักษณะอนุสาวรีย์ ตามเงื่อนไขของสภาพสังคมไทยและการสร้างสุนทรียภาพของช่างไทยที่สัมพันธ์กับหลักความเชื่อทางพุทธศาสนา ก่อรูปเป็นเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยที่ปรากฏเป็นรูปธรรมและเป็นที่คุ้นเคย จึงควรค่าแก่การสืบสานและปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับเงื่อนไขของบริบทปัจจุบัน ทั้งยังอาจพัฒนาก้าวไปสู่การคิดใหม่ทำใหม่ได้อีกด้วย

5. ภายใต้อิทธิพลของกระแสโลกาภิวัตน์ด้วยระบบทุนนิยม จึงเกิดแนวคิดการระดมทุนทางปัญญา (intellectual capital) ที่นำไปสู่การสร้างสรรค์ตามแนวเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (creative economy) แนวคิดการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่จึงเป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ได้ โดยจะต้องทำความ เข้าใจในการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมตามสาระที่ได้นำเสนอมา

บทที่ 3
ระเบียบวิธีวิจัย

3.1 แหล่งข้อมูลเพื่อการค้นหา

ด้วยความซับซ้อนของปัญหาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยต่าง ๆ มากมายที่เชื่อมโยงอดีตกับพัฒนาการในปัจจุบันและอนาคต และเพราะงานสถาปัตยกรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์เป็นผู้สร้าง ปัจจัยต่าง ๆ ทั้งปัจจัยด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมกายภาพรวมถึงเทคโนโลยีสภาวะแวดล้อม นำไปสู่การเกิดรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ในที่สุด และพัฒนาไปเป็นเอกลักษณ์ไทยตามกาลเวลาที่ผ่านไป อาจพินิจพิเคราะห์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมได้ในหลากหลายมิติ ทั้งในมิติทางรูปธรรมและนามธรรม มิติทางสุนทรียภาพและทางสัญลักษณ์ ที่เกิดบูรณาการเป็นลักษณะไทย ยังอาจสัมผัสความเป็นไทยได้จากรูปแบบการวางผังและการสร้างมวล การจัดองค์ประกอบ รูปทรงและสัดส่วน ที่สนับสนุนด้วยส่วนประกอบและส่วนประณีตสถาปัตยกรรม รวมทั้งในมิติการอยู่ท่ามกลางวิถีธรรมชาติ ที่จะต้องดำเนินต่อไปที่เป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืนภายใต้อิทธิพลกระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งจะต้องปรับเปลี่ยนไปตามสภาพท้องถิ่นหรือท้องถิ่นภิวัตน์

ที่กล่าวมาข้างต้น มุ่งชี้ให้เห็นถึงความซับซ้อนและความหลากหลายของตัวแปรจำนวนมากที่ต้องนำมาพิจารณาในงานออกแบบสถาปัตยกรรม การศึกษาเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ในงานวิจัยนี้ จึงต้องอาศัยวิธีการศึกษาอย่างครอบคลุม ทั้งในเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณจากแหล่งข้อมูลหลัก ๆ 5 แหล่งด้วยกัน ได้แก่

การศึกษาจากเอกสาร เป็นการศึกษาจากเอกสารวิชาการ ครอบคลุมตำรา หนังสือ วารสาร รายงานวิจัย วิทยานิพนธ์ งานเขียน ฯลฯ จากทั้งสิ่งพิมพ์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เพื่อมุ่งค้นหาทฤษฎี แนวความคิด และองค์ความรู้ที่เป็นที่ยอมรับโดยเฉพาะในวงวิชาการ และหมู่สถาปนิกใช้อ้างอิงเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติวิชาชีพ รวมถึงเพื่อประมวลสาระและประเด็นต่าง ๆ จากผลงานค้นคว้าวิจัยที่อาจใช้ในเชิงสนับสนุนหรือเชิงขัดแย้งกับสภาพการณ์ที่เกิดขึ้น การศึกษาจากเอกสารจึงเป็นเสมือน

การศึกษาจากผู้รู้ผ่านการบันทึกเพื่อการถ่ายทอดต่อไป นอกจากนี้ เอกสารวิชาการยังเป็นแหล่งบันทึกงานสถาปัตยกรรมที่มีความโดดเด่นหรือมีลักษณะเฉพาะที่สะท้อนถึงพัฒนาการตามกาลเวลาที่ผ่านไป (วิมลสิทธิ์ หรยางกูร และคณะ, 2536)

การสำรวจงานสถาปัตยกรรม งานสถาปัตยกรรมเป็นส่วนหนึ่งของสภาพแวดล้อมสรรค์สร้าง (built environment) การสำรวจงานสถาปัตยกรรม ณ สถานที่ตั้งจึงเป็นการสัมผัสสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อรวบรวมข้อมูลเชิงประจักษ์เกี่ยวกับรูปแบบทางสถาปัตยกรรม ด้วยการสังเกตการณ์ บันทึกปรากฏการณ์ในบริบทสภาพแวดล้อมกายภาพ สภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ทั้งนี้ เป็นการศึกษาองค์รวมทั้งวัสดุที่ใช้ วิธีการก่อสร้าง รูปแบบเฉพาะ (style) สุนทรียภาพ ตลอดจนภูมิทัศน์โดยรอบ รวมไปถึงภูมิทัศน์วัฒนธรรมโดยรวม

การสัมภาษณ์สถาปนิกและนักวิชาการ สถาปนิกรังสรรค์งานสถาปัตยกรรมภายใต้เงื่อนไขของบริบทแวดล้อม ไม่ว่าเป็นสภาพที่ตั้ง สภาพสังคมวัฒนธรรม วัสดุและวิธีการก่อสร้าง สภาวะแวดล้อมที่ต้องอาศัยเทคโนโลยีที่เหมาะสม รวมทั้งภายใต้บริบทโลกาภิวัตน์และท้องถิ่นภิวัตน์ เพื่อบรรลุผลเป็นงานสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าซึ่งตอบรับกับบริบทในมิติต่าง ๆ การสัมภาษณ์สถาปนิกจึงเป็นการหาข้อมูลเชิงลึก เพื่อเข้าถึงแนวคิดที่ซ่อนเร้นหรือแอบแฝงอยู่ในงานสถาปัตยกรรมที่สถาปนิกได้สรรค์สร้างขึ้น สาระจากคำพูดของสถาปนิกผู้ออกแบบจึงเป็นข้อมูลจากแหล่งที่เชื่อถือได้ และสามารถสะท้อนความรู้สึกนึกคิดของผู้ออกแบบให้เป็นที่ประจักษ์ได้ ส่วนการสัมภาษณ์นักวิชาการ มุ่งค้นหามุมมองที่หลากหลายและต่างจากสถาปนิก

การสอบถามกลุ่มสถาปนิกทั่วไป เป็นการมุ่งค้นหาข้อมูลเชิงปริมาณเกี่ยวกับระดับความเห็นด้วยที่มีต่อประเด็นต่าง ๆ รวมทั้งองค์ประกอบหลัก ๆ ของความคิดเห็นเกี่ยวกับลักษณะสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ตามที่ได้กำหนดไว้ในกรอบวิจัยทั้ง 6 โครงการ ซึ่งครอบคลุมสาระสำคัญตั้งแต่ลักษณะเชิงนามธรรม/รูปธรรม การก่อรูป การจัดองค์ประกอบ ส่วนประกอบและส่วนประณีต ไปจนถึงสถาปัตยกรรมเขียว อิทธิพลโลกาภิวัตน์และท้องถิ่นภิวัตน์ ข้อมูลเชิงปริมาณเหล่านี้ซึ่งได้จากแบบสอบถาม แสดงค่าน้ำหนักที่บ่งบอกถึงความสำคัญและการยอมรับในลักษณะสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ตามทัศนะของสถาปนิกทั่วไปในวงการวิชาชีพสถาปัตยกรรม

การสอบถามกลุ่มคนทั่วไป มุ่งค้นหาข้อมูลเชิงปริมาณในทำนองเดียวกันจากทัศนะของกลุ่มคนทั่วไป โดยการใช้แบบสอบถามที่จัดขึ้นเป็นการเฉพาะที่เหมาะสมสำหรับสอบถามคนทั่วไป ซึ่งมีประเด็นที่คนทั่วไปสามารถเข้าใจได้ หลีกเลี่ยงการใช้

คำศัพท์เฉพาะ หรือถ้าจำเป็นต้องใช้ ก็มีคำอธิบายเพิ่มเติมในแบบสอบถามความคิดเห็นของคนนอกวิชาชีพสถาปัตยกรรม ผลที่ได้จากแบบสอบถามกลุ่มคนทั่วไปย่อมมีความสำคัญต่อการยอมรับเอกลักษณ์ไทยในระดับชาติ

3.2 ขั้นตอนและวิธีการในภาพรวม

แต่ละโครงการวิจัยมีขั้นตอนและรายละเอียดวิธีการตามลำดับดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การค้นหาแนวคิดหลัก ๆ (key concepts) โดยการศึกษาและรวบรวมจากเอกสารทั้งตำรา หนังสือ วารสาร รายงานวิจัย วิทยานิพนธ์ งานเขียน ฯลฯ ทั้งที่เป็นสิ่งพิมพ์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ โดยมีการบันทึกความหมาย/นิยามของแนวคิดหลัก ๆ พร้อมสาระที่เป็นแนวความคิดเกี่ยวเนื่อง รวมทั้งการศึกษางานสถาปัตยกรรมกรณีตัวอย่างที่สอดคล้องกับสาระของแนวคิดหลัก พร้อมจัดทำรายการอ้างอิง ทั้งนี้ ได้มีการกำหนดกรอบแนวคิดวิจัยไปพร้อม ๆ กับการค้นหาแนวคิดหลัก ๆ โดยอาศัยสาระสำคัญจากแนวความคิดต่าง ๆ ในการกำหนด งานส่วนนี้เป็นพื้นฐานของสาระทางวิชาการที่ได้นำเสนอ ในบทแนวคิดงานศึกษาและวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยได้ดำเนินการส่วนนี้ในช่วง 6 เดือนแรก และในช่วงเวลาต่อมาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปรับกรอบแนวคิดวิจัยให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น

ขั้นตอนที่ 2 การออกสำรวจงานสถาปัตยกรรม จากงานสถาปัตยกรรมกรณีตัวอย่างที่ได้ศึกษาในขั้นตอนที่ 1 และงานสถาปัตยกรรมที่มีความโดดเด่นในแนวความคิดและหรือรูปแบบที่ได้รับรางวัลจากสมาคมวิชาชีพ หรือได้รับการเผยแพร่ในเอกสารวิชาการอย่างกว้างขวาง ซึ่งมีความสอดคล้องกับกรอบแนวคิดหลัก ๆ และสาระในกรอบแนวคิดวิจัย ได้จัดทำเป็นรายการอาคารสถานที่ที่ควรแก่การออกสำรวจภาคสนาม พร้อมการคัดเลือกด้วยการจัดลำดับความสำคัญของอาคาร และความสอดคล้องกับกำหนดการเดินทาง ทั้งนี้ การออกสำรวจภาคสนามครอบคลุมงานสถาปัตยกรรมที่แสดงออกเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ตามแนวคิดหลัก ๆ และสาระสำคัญที่ได้กำหนดไว้ในกรอบแนวคิดวิจัย โดยกระจายการสำรวจให้ครอบคลุมภูมิภาคต่าง ๆ ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออก ภาคใต้ กรุงเทพมหานครและปริมณฑล และจังหวัดใกล้เคียง โดยการออกสำรวจส่วนใหญ่อยู่ในช่วงเดือนที่ 6-12 (รายละเอียดการออกสำรวจงานสถาปัตยกรรม ปรากฏในภาคผนวก 1)

ขั้นตอนที่ 3 การสัมภาษณ์สถาปนิกและนักวิชาการ คณะผู้วิจัยได้ออกทำการสัมภาษณ์โดยตรง และการสัมภาษณ์โดยตั้งคำถามผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ตามรายละเอียดดังนี้ (ภาคผนวก 2 และภาคผนวก 3)

การสัมภาษณ์โดยตรง คณะผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์สถาปนิก/นักวิชาการทั้งสิ้น 14 รายการ รวมผู้ให้สัมภาษณ์ 20 คน เป็นสถาปนิกที่เป็นผู้ออกแบบหรือรับผิดชอบโครงการงานสถาปัตยกรรมที่ได้ออกสำรวจแล้ว รวมทั้งโครงการงานสถาปัตยกรรมที่ยังไม่ได้ออกสำรวจในบางส่วน หรือที่คาดว่าจะออกสำรวจในอนาคต ทั้งนี้ ได้มีการส่งหนังสือถึงผู้ให้สัมภาษณ์ โดยกำหนดคำถามที่จะใช้ในการสัมภาษณ์ไว้ล่วงหน้าใน 3 ประเด็นหลัก ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ

1) แนวคิดเบื้องหลังงานออกแบบและแรงบันดาลใจ
2) ความคิดเห็นเกี่ยวกับการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมที่แสดงเอกลักษณ์ไทยสมัยใหม่ พร้อมตัวอย่างงานออกแบบ
3) ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับรายละเอียดรูปแบบลักษณะไทยตามหัวข้อโครงการวิจัยเฉพาะ

การให้สัมภาษณ์ทั้ง 3 ประเด็นดังกล่าวจะชี้นำทิศทางสู่การสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ ทั้งนี้ได้ดำเนินการสัมภาษณ์ส่วนใหญ่ในช่วงเดือนที่ 13-18

การสัมภาษณ์ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ คณะผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์สถาปนิกและนักวิชาการ รวม 5 คน โดยการตั้งคำถามให้ผู้ให้สัมภาษณ์ตอบโดยผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เป็นการตอบที่ผ่านการตรึกตรอง เพราะมุ่งถามในประเด็นที่มีความซับซ้อนและแง่มุมทางวิชาการ รวม 7 ประเด็นด้วยกัน ได้แก่

1) ความจำเป็นในการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมให้มีเอกลักษณ์ไทยสำหรับสังคมไทยที่มีลักษณะเป็นสังคมพหุลักษณ์
2) การออกแบบที่แสดงออกเอกลักษณ์ไทยในเชิงรูปธรรม โดยไม่นำรูปแบบ ‘ของสูง’ (รูปแบบวัดและวัง) มาใช้โดยไม่ขัดต่อฐานานุลักษณ์
3) ความคิดเห็นต่อรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยประยุกต์
4) ความคิดเห็นต่อการนำรูปแบบเชิงสัญลักษณ์มาใช้กับอาคารสมัยใหม่ตามแนวคติความเชื่อไตรภูมิ (กรณีอาคารรัฐสภาแห่งใหม่) และตามแนวที่มีการปรับให้ดูทันสมัย (กรณีอาคารศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์)
5) ความคิดเห็นต่อรูปแบบสถาปัตยกรรมที่อิงกับสภาพภูมิอากาศเป็นหลักโดย

ไม่นำปัจจัยด้านรูปแบบเฉพาะ (style) มาร่วมพิจารณา

6) ลำพังการสร้างสรรค์ตามแนวสถาปัตยกรรมเขียวเพียงพอต่อการกำหนดลักษณะไทย/เอกลักษณ์ไทยหรือไม่ โดยไม่นำมิติทางด้านรูปแบบเฉพาะมาพิจารณาในการออกแบบ และ
7) ความสำคัญของปัจจัยต่อไปนี้ต่อการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมสำหรับสังคมปัจจุบัน: ลักษณะพื้นฐานเชิงนามธรรม/รูปธรรม สุนทรียภาพเชิงสัญลักษณ์และลักษณะไทย การจัดผังและการจัดรูปอาคาร (planning & configuration) สัดส่วนหลังคาและอาคารในมิติ 'scale & proportion' องค์-ประกอบและส่วนประดับในมิติ 'components, elements & ornaments' เมื่อมีการผสมผสาน 'ของเดิม' และ 'ของใหม่' เข้าด้วยกัน โดยเฉพาะการแปรผันที่เกิดจากความต้องการด้านการใช้สอย ด้านการสื่อสาร ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม และอื่น ๆ ของสังคมปัจจุบัน

ทั้งนี้ได้ดำเนินการสัมภาษณ์ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ในช่วงเดือนที่ 17-18 และได้มีการจัดทำการถอดเทปบันทึกคำสัมภาษณ์คำต่อคำ และจัดทำบทสรุปการให้สัมภาษณ์พร้อมการแสดงผลงานออกแบบจากการสัมภาษณ์แต่ละราย

ขั้นตอนที่ 4 การสอบถามกลุ่มสถาปนิกทั่วไปและกลุ่มคนทั่วไป จากข้อมูลที่ได้รวบรวมตั้งแต่ขั้นตอนที่ 1 ถึงขั้นตอนที่ 3 ประกอบกันนำไปสู่การจัดทำแบบสอบถามกลุ่มสถาปนิกทั่วไปและกลุ่มคนทั่วไป เกี่ยวกับระดับความคิดเห็นที่มีต่อแนวคิดและรูปแบบสถาปัตยกรรมตามแนวคิดหลัก ๆ และสาระแนวความคิดสำคัญ ๆ ของโครงการวิจัยเฉพาะทั้ง 6 โครงการว่า เห็นด้วยมากน้อยเพียงใดกับแนวความคิดและรูปแบบเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ ซึ่งส่วนใหญ่ของข้อคำถามมีภาพสีประกอบคำถาม คำถามมีจำนวนประมาณ ± 25 ข้อ ต่อกลุ่มผู้ตอบต่อโครงการวิจัยเฉพาะ ดังนั้น รวมโครงการวิจัยเฉพาะ ทั้ง 6 โครงการแล้วมี 150 คำถามสำหรับการถามกลุ่มสถาปนิกทั่วไป และ 150 คำถามสำหรับการถามกลุ่มคนทั่วไป โดยผู้ตอบสามารถเลือกตอบได้ใน 2 ช่องทางด้วยกัน คือ การตอบแบบสอบถามทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์ และการตอบแบบสอบถามทางเอกสาร ซึ่งปรากฏว่า การเลือกตอบผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์มีจำนวนน้อยกว่า โดยผู้ตอบส่วนใหญ่เป็นสถาปนิก ทั้งนี้ โดยการเลือกผู้ตอบผ่านการสุ่มตัวอย่างแบบตามความสะดวก (convenient sampling)

ทั้งนี้ ได้มีการตรวจสอบแบบสอบถามทั้ง 2 ชุด (ชุดสถาปนิกทั่วไปและชุดบุคคลทั่วไป) ใน 2 ขั้นตอนด้วยกัน คือ *ขั้นแรก* ตรวจสอบความเป็นไปได้ในการใช้แบบสอบถาม

ที่ได้จัดเตรียมไว้ รวมทั้งการแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ เพื่อให้มีการใช้งานได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ ผู้ใช้มีความเข้าใจคำถามตรงกัน และได้มีการจัดทำนิยามเพื่อการอธิบายศัพท์เทคนิคต่าง ๆ เพิ่มขึ้น *ขั้นที่ 2* จัดให้มีการทดสอบซ้ำ (test-retest) เพื่อทดสอบความเชื่อถือได้ของแบบสอบถามในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ที่ให้มีการประเมินความเห็นใน 5 ระดับด้วยกัน ผลของการทดสอบจากจำนวนตัวอย่าง 25 รายสำหรับกลุ่มสถาปนิกทั่วไป และ 35 รายสำหรับกลุ่มคนทั่วไป ปรากฏว่ามีค่าความสัมพันธ์อย่างมีนัยของข้อมูลครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 จากข้อคำถามในแบบสอบถามแต่ละชุดทั้ง 2 ชุด และแต่ละโครงการทั้ง 6 โครงการ โดยมีค่า Pearson Product-Moment Correlation Coefficient (r) ดังนี้

ชุดสถาปนิกทั่วไป	ค่า r	ระหว่าง	0.667 – 0.919	มีนัยสำคัญที่ระดับ .000
ชุดคนทั่วไป	ค่า r	ระหว่าง	0.663 – 0.932	มีนัยสำคัญที่ระดับ .000

ส่วนจำนวนตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม ได้กำหนดไว้ดังนี้
ผู้ตอบสถาปนิกทั่วไปในโครงการเฉพาะ 6 โครงการ
ผู้ตอบที่เป็นสถาปนิกทั่วไป โครงการละอย่างน้อย 200 คน[1]

ผู้ตอบคนทั่วไปในโครงการเฉพาะ 6 โครงการ
ผู้ตอบที่เป็นคนทั่วไป โครงการละอย่างน้อย 300 คน[1]

[1] การกำหนดจำนวนตัวอย่างมีความคลาดเคลื่อน ±7% ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% (Israel, 1992: 3)

ขั้นตอนที่ 5 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงบูรณาการพร้อมการอภิปรายผล จากข้อมูลที่ได้จากแหล่งต่าง ๆ ทั้ง 5 แหล่ง ได้มีการวิเคราะห์อย่างต่อเนื่องมาตามลำดับเพื่อการใช้ประโยชน์ตามขั้นตอนของงานวิจัย ได้แก่ การจัดทำกรอบแนวคิดวิจัย (research conceptual framework) การค้นหารูปแบบที่แสดงออกเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ การค้นหาแนวความคิดเบื้องหลังการออกแบบ ซึ่งเป็นที่มาของเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ รวมทั้งแนวความคิดอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง การวิเคราะห์มุมมองและแง่คิดที่มีต่อการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมที่เชื่องโยงกับปัจจัยทางสังคมวัฒนธรรมปัจจุบัน และท้ายสุดเป็นการวิเคราะห์เชิงปริมาณเกี่ยวกับระดับความเห็นด้วยที่มีต่อแนวความคิดและรูปแบบสถาปัตยกรรมที่แสดงเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ โดยทั้งกลุ่มสถาปนิกทั่วไปและกลุ่มคนทั่วไป การวิเคราะห์

สำหรับแต่ละโครงการวิจัยเฉพาะมีดังต่อไปนี้

1. ระดับค่าเฉลี่ยของความคิดเห็นด้วย พร้อมส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน จากการตอบของผู้ตอบที่เป็นสถาปนิกทั่วไปและคนทั่วไป ต่อข้อคำถามเกี่ยวกับแนวความคิดและรูปแบบ
2. การวิเคราะห์องค์ประกอบ (factor analysis)[2] เพื่อค้นหามิติที่มีความสำคัญตามลำดับของแต่ละกรอบแนวคิดวิจัยที่ปรากฏในโครงการวิจัยเฉพาะทั้ง 6 โครงการ การวิเคราะห์องค์ประกอบนี้จะชี้นำถึงมิติที่มีความสำคัญในการกำหนดแนวความคิดและรูปแบบเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่

[2] อ่านรายละเอียดการวิเคราะห์องค์ประกอบ (factor analysis) ใน Coughlin & Knight (2007);http://rci2010.wordpress.com/การวิเคราะห์องค์ประกอบ

ทั้งนี้ ได้จัดให้มีการวิเคราะห์ต่อท้ายการวิเคราะห์ข้อมูลตามขั้นตอน ในการวิเคราะห์เชิงบูรณาการและการอภิปรายผลข้อมูลจากการสำรวจทางกายภาพ การสัมภาษณ์สถาปนิกและนักวิชาการเกี่ยวกับแนวความคิดและเบื้องหลังแนวความคิดการออกแบบ และจากการสอบถามกลุ่มสถาปนิกทั่วไปและกลุ่มบุคคลทั่วไปเกี่ยวกับระดับความเห็นด้วยที่มีต่อแนวความคิดและรูปแบบที่นำไปสู่การสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ โดยที่เป็นไปตามสาระ สำคัญของกรอบแนวคิดวิจัยของแต่ละโครงการ รวมทั้งได้จัดให้มีการวิเคราะห์ในมิติการสืบสาน การปรับเปลี่ยน และการคิดใหม่ทำใหม่ จากการพิจารณาแนวรูปแบบและแนวโน้มการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่

ขั้นตอนที่ 6 การสรุปและการเสนอแนะ การนำเสนอบทสรุปและเสนอแนะจากการวิจัยตามกรอบแนวคิดวิจัยของแต่ละโครงการทั้ง 6 โครงการ แยกจากกัน เพื่อความชัดเจนตามแนวคิดหลัก ๆ (key concepts) และสาระสำคัญตามแนวความคิด (concepts) ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยให้มีการชี้ประเด็นเกี่ยวกับการสืบสาน การปรับเปลี่ยนและการคิดใหม่ทำใหม่ในแนวความคิดและรูปแบบจากอดีตสู่ปัจจุบันและอนาคต และมีข้อสรุปที่ชัดเจน สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางการออกแบบงานสถาปัตยกรรมให้มีเอกลักษณ์ไทยที่สอดคล้องกับบริบทของสังคมปัจจุบัน

ส่วนข้อเสนอแนะมุ่งไปที่ประเด็นต่าง ๆ ที่ยังจะต้องมีการค้นหา/วิจัยเพิ่มเติมและการพัฒนาต่อไปในการนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้กับอาคารที่มีความสำคัญระดับชาติ รวมทั้งอาคารที่จะสามารถสร้างรายได้ให้กับประเทศจากการท่องเที่ยว โดยการสร้างสรรค์ให้มีเอกลักษณ์ไทยตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ซึ่งจำเป็นต้องมีการศึกษาวิจัยเพิ่มเติมในข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยในอนาคต

3.3 รายละเอียดวิธีการวิจัยเฉพาะโครงการ: การก่อรูปทางสถาปัตยกรรม

โครงการวิจัย การก่อรูปทางสถาปัตยกรรม มีสาระสำคัญและรายละเอียดวิธีการวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

1. การพัฒนากรอบแนวคิดวิจัย (research conceptual framework) ในงานวิจัยนี้ต้องประมวลแนวความคิด (concepts) หลากหลายที่จัดเป็นการก่อรูปทางสถาปัตยกรรม จากแหล่งข้อมูลทั้ง 4 (เอกสาร การสำรวจงานสถาปัตยกรรม การสัมภาษณ์ และการสอบถาม) โดยการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

2. ผลจากการพัฒนากรอบแนวคิดวิจัยนำไปสู่การประมวลแนวความคิดต่าง ๆ จำนวนมากภายใต้แนวคิดหลัก ๆ (key concepts) 3 ประการที่เป็นกรอบพื้นฐานการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ ดังนี้

1. การวางผัง
2. การจัดกลุ่ม
3. การสร้างมวล

ทั้งนี้ สาระสำคัญของแต่ละแนวคิดหลักประกอบด้วยแนวความคิดและสาระที่เกี่ยวข้องหลายประการ ซึ่งจะมีการพัฒนาต่อไปในรายละเอียดการก่อรูปทางสถาปัตยกรรม

3. หนึ่งในข้อคำถามในการสัมภาษณ์สถาปนิกเกี่ยวกับการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ ได้แก่ ประเด็นต่าง ๆ เกี่ยวกับเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยอันมีที่มาจากการวางผัง การจัดกลุ่ม และการสร้างมวลที่สอดคล้องกับผลงานออกแบบของผู้ให้สัมภาษณ์

4. หนึ่งในข้อคำถามการสัมภาษณ์สถาปนิกและนักวิชาการผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยในงานสถาปัตยกรรมสำหรับสังคมปัจจุบัน ด้วยการนำการจัดผังและการจัดรูปอาคาร (planning & configuration) มาเป็นปัจจัยหลักในการออกแบบ โดยเฉพาะการผสาน 'ของเดิม' และ 'ของใหม่' เข้าด้วยกันและผันแปรให้สอดคล้องกับเงื่อนไขของบริบทปัจจุบัน

5. ในการสอบถามกลุ่มสถาปนิกทั่วไปและกลุ่มคนทั่วไปโดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล มีรายละเอียดเชิงปริมาณ ดังนี้

กลุ่มสถาปนิกทั่วไป: จำนวน 212 คน แบบสอบถาม จำนวน 27 ข้อ

กลุ่มคนทั่วไป: จำนวน 312 คน แบบสอบถาม จำนวน 27 ข้อ

6. ในการค้นหาลักษณะการสืบสาน การปรับเปลี่ยน และการคิดใหม่ทำใหม่ จำเป็นต้องกำหนด**แนวรูปแบบ** ให้มีความชัดเจนสำหรับแนวความคิดต่าง ๆ ในการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมทั้งการวางผัง การจัดกลุ่ม และการสร้างมวล เพื่อการเชื่อมโยงกับผลงานสถาปัตยกรรมในการจำแนกตามลักษณะการสืบสาน การปรับเปลี่ยน หรือการคิดใหม่ทำใหม่

บทที่ 4

การวิเคราะห์ข้อมูล: การก่อรูปทางสถาปัตยกรรม

การวิเคราะห์ข้อมูลเป็นไปตามลำดับของหัวข้อ ดังต่อไปนี้

4.1 ลักษณะข้อมูลและการนำไปใช้ประโยชน์

4.2 การวิเคราะห์บทสัมภาษณ์สถาปนิกและนักวิชาการ

- 4.2.1 การสัมภาษณ์โดยตรง
- 4.2.2 การสัมภาษณ์ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์
- 4.2.3 ข้อสรุปจากการสัมภาษณ์โดยตรงและการสัมภาษณ์ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์

4.3 การวิเคราะห์ความคิดเห็นของกลุ่มสถาปนิกทั่วไปเกี่ยวกับการก่อรูปทางสถาปัตยกรรม

- 4.3.1 การวิเคราะห์ระดับความเห็นด้วยของกลุ่มสถาปนิกทั่วไปเกี่ยวกับการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่
- 4.3.2 การวิเคราะห์องค์ประกอบ (Factor Analysis) ความคิดเห็นของกลุ่มสถาปนิกทั่วไปเกี่ยวกับการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่

4.4 การวิเคราะห์ความคิดเห็นของกลุ่มคนทั่วไปเกี่ยวกับการก่อรูปทางสถาปัตยกรรม

- 4.4.1 การวิเคราะห์ระดับความเห็นด้วยของกลุ่มคนทั่วไปเกี่ยวกับการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่
- 4.4.2 การวิเคราะห์องค์ประกอบ (Factor Analysis) ความคิดเห็นของกลุ่มคนทั่วไปเกี่ยวกับการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่

4.5 ข้อสังเกตเชิงเปรียบเทียบความคิดเห็นของกลุ่มสถาปนิกทั่วไปกับกลุ่มคนทั่วไป

4.5.1 การเปรียบเทียบประเด็นตามระดับความเห็นด้วยระหว่างกลุ่มสถาปนิกทั่วไปกับกลุ่มคนทั่วไป

4.5.2 การเปรียบเทียบองค์ประกอบความคิดเห็นในการก่อรูประหว่างกลุ่มสถาปนิกทั่วไปกับกลุ่มคนทั่วไป

4.6 การวิเคราะห์เชิงบูรณาการและการอภิปรายผล

4.6.1 การวิเคราะห์การวางผัง

4.6.2 การวิเคราะห์การจัดกลุ่ม

4.6.3 การวิเคราะห์การสร้างมวล

4.7 การวิเคราะห์การก่อรูปทางสถาปัตยกรรมในมิติการสืบสาน การปรับ-เปลี่ยน และการคิดใหม่ทำใหม่

4.7.1 การวิเคราะห์การก่อรูปทางสถาปัตยกรรมในมิติการสืบสาน การปรับเปลี่ยน และการคิดใหม่ทำใหม่ผ่านแนวรูปแบบต่าง ๆ และแนวโน้มในการสร้างสรรค์

4.7.2 ข้อสรุปลักษณะโดดเด่นในการก่อรูปทางสถาปัตยกรรม

4.1 ลักษณะข้อมูลและการนำไปใช้ประโยชน์

ข้อมูลที่ได้เก็บรวบรวมมาจากแหล่งข้อมูลหลัก 3 แหล่ง โดยต่างมีวัตถุประสงค์การใช้ประโยชน์เฉพาะ ดังนี้

1. **การค้นหาทฤษฎี แนวความคิดและองค์ความรู้** ด้านการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมจากเอกสาร เป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างกรอบแนวคิดวิจัย (research conceptual framework) โดยมีการกำหนดแนวคิดหลัก ๆ (key concepts) และสาระแนวความคิด (concepts) ที่จะมีการพัฒนาเป็นกรอบแนวคิดวิจัยอย่างต่อเนื่องต่อไป
2. **การสำรวจงานสถาปัตยกรรม** ที่แสดงเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่เพื่อใช้เป็นแหล่งอ้างอิงในรูปแบบตามที่ปรากฏใน
   - การสำรวจงานศึกษาและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในบทที่ 2
   - การสำรวจภาคสนามงานสถาปัตยกรรมที่เข้าข่ายตามกรอบแนวคิดวิจัย
   - การกล่าวถึงในบทสัมภาษณ์สถาปนิกและนักวิชาการ

ทั้งนี้รวมทั้งเพื่อการนำไปใช้อ้างอิงในการสร้างแบบสอบถาม

3. **การสัมภาษณ์สถาปนิกและนักวิชาการ** ซึ่งมุ่งค้นหาแนวคิดเบื้องหลังงานออกแบบสถาปัตยกรรม โดยเฉพาะในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ ตลอดจนทัศนติและข้อวิจารณ์ต่อแนวทางการสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยในบริบทของโลกาภิวัตน์
4. **การใช้แบบสอบถามเพื่อถามกลุ่มสถาปนิกทั่วไปและกลุ่มคนทั่วไป** โดยสาระสำคัญของแบบสอบถามมุ่งค้นหาคำตอบสำหรับประเด็นที่ได้ค้นพบจากการสำรวจงานศึกษา/งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งที่ได้จากการสำรวจงานสถาปัตยกรรม และจากการสัมภาษณ์สถาปนิกและนักวิชาการ ทั้งนี้ มุ่งการวิเคราะห์ระดับความเห็นด้วยต่อประเด็นคำถาม 27 ข้อ กลุ่มข้อคำถามที่มีความสัมพันธ์ต่อกันเป็นองค์ประกอบหลัก ๆ ในความคิดเห็นของกลุ่มสถาปนิกทั่วไปและกลุ่มคนทั่วไป

4.2 การวิเคราะห์บทสัมภาษณ์สถาปนิกและนักวิชาการ

การดำเนินการสัมภาษณ์ในโครงการวิจัยนี้ ประกอบด้วยการสัมภาษณ์โดยตรงและการสัมภาษณ์ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์

4.2.1 การสัมภาษณ์โดยตรง

คณะผู้วิจัยได้ออกทำการสัมภาษณ์สถาปนิกผู้ออกแบบอาคารที่จัดเป็นงานสถาปัตยกรรมในแนวเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ตามที่ได้ปรากฏในเอกสารต่าง ๆ และที่ได้ออกทำการสำรวจลักษณะทางกายภาพ ในการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างได้กำหนดคำถามใน 3 ประเด็นหลัก ๆ ดังนี้

1) แนวคิดเบื้องหลังงานออกแบบและแรงบันดาลใจ
2) ความคิดเห็นเกี่ยวกับการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมที่แสดงเอกลักษณ์ไทยสมัยใหม่
3) ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับรายละเอียดรูปแบบลักษณะไทย ตามสาระที่กำหนดไว้ในกรอบแนวคิดวิจัยในส่วนการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมไทย

การสัมภาษณ์สถาปนิกจึงเป็นการหาข้อมูลเชิงลึก เพื่อเข้าให้ถึงแนวคิดที่ซ่อนเร้นหรือแอบแฝงอยู่ในงานสถาปัตยกรรม สามารถดึงความรู้สึกนึกคิดของผู้ออกแบบออกมาจากคำพูดในการให้สัมภาษณ์ ส่วนการสัมภาษณ์นักวิชาการมุ่งให้แสดงความคิดเห็น

เกี่ยวกับเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมที่เชื่อมโยงกับปัจจัยทางสังคมวัฒนธรรม

บทสรุปจากการสัมภาษณ์โดยตรง

สาระจากการสัมภาษณ์ในส่วนที่เกี่ยวกับประเด็นในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยและประเด็นการก่อรูปทางสถาปัตยกรรม จากการสัมภาษณ์ที่เปิดโอกาสให้แสดงแนวคิดเฉพาะและข้อพิจารณาที่ใช้เป็นเงื่อนไขหรือปัจจัยนำไปสู่การออกแบบ มีดังนี้

องอาจ สาตรพันธุ์ (สัมภาษณ์วันที่ 10 ธันวาคม 2554)

สถาปนิกอาวุโส องอาจ สาตรพันธุ์ ได้รับการยกย่องในฐานะผู้สร้างสรรค์ผลงานสถาปัตยกรรมด้วยความพิถีพิถันเสมอมา สถาปนิกผู้นี้มีแนวทางการออกแบบที่พัฒนาต่อเนื่องตามยุคสมัย จากแนวทางสถาปัตยกรรมโมเดิร์นในแนวเลอ คอร์บูซิเอ สู่สถาปัตยกรรมโพสต์โมเดิร์น และแนวสถาปัตยกรรมที่แฝงด้วยเอกลักษณ์และภูมิปัญญาไทยในระยะหลัง

ภาพ 4-1 *(ซ้าย) โรงแรมราช-มรรคา*
(ที่มา: ผู้วิจัย, ธันวาคม 2554)

ภาพ 4-2 *(ขวา) โรงแรมแทม-มารีน*
(ที่มา: ผู้วิจัย, ธันวาคม 2554)

ในการสร้างสรรค์ผลงานสถาปัตยกรรม องอาจ สาตรพันธุ์ ให้ความสำคัญ ‘แก่น’ หมายถึง โครงหลักโดยเฉพาะการวางผังซึ่งจัดเป็น ‘กระดูกของงาน’ มากกว่า ‘เปลือก’ อันเป็นส่วนที่เพิ่มเข้าไปบนพื้นผิว (surface) เช่น ลวดลายประดับ ทั้งนี้ การวางผังแบบจีนอยู่ในความสนใจและมีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์ผลงานออกแบบในระยะหลังของสถาปนิกผู้นี้ ดังปรากฏในงานออกแบบโรงแรมราชมรรคา (ภาพ 4-1) ที่กลุ่มอาคารหลักมีผังเป็นรูปเลข 8 โดยมีลานกลาง อาคารต่าง ๆ วางล้อมหันหน้าเข้าหาลาน ตรงกลางมีศาลาโถงแบ่งลานออกเป็น 2 ส่วน

การให้ความสำคัญในมิติของสัดส่วนโดยเฉพาะ 'Golden Section" สะท้อนความพิถีพิถันในการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมของ องอาจ สาตรพันธุ์ ได้เป็นอย่างดี โดยได้ตั้งข้อสังเกตว่า สิ่งที่มีความสวยงามมักมีสัดส่วนตาม Golden Section อีกประการหนึ่ง สถาปนิกผู้นี้ให้ความสนใจผลงานออกแบบชิ้นเยี่ยมของช่างท้องถิ่นในภูมิภาคล้านนาด้วย โดยได้ศึกษา สำรวจ รังวัด เพื่อนำมาเป็นแบบอย่างในการสร้างสรรค์ผลงาน ในการนี้ได้ค้นพบว่า ความงดงามของวิหารน้ำแต้ม วัดพระธาตุลำปางหลวง เกิดจากสัดส่วนสัมพันธ์พอดีกับ Golden Section และได้นำมาเป็นต้นแบบในการออกแบบศาลาโถงกลางลานโรงแรมราชมรรคา ขณะที่ระเบียงคดวัดต้นเกว๋นเป็นต้นแบบที่นำมาใช้กับระเบียงทางเดินในโรงแรมแทมมารีน (ภาพ 4-2)

ในความตระหนักของสถาปนิกผู้นี้ งานสถาปัตยกรรมที่ดีต้องไม่ใช่งานที่ *"ถูกออกแบบมากเกินไป"* งานสถาปัตยกรรมส่วนใหญ่ถูกออกแบบให้เรียกร้องความสนใจสะดุดตาแก่ผู้พบเห็น แต่องอาจ สาตรพันธุ์ กลับมีความคิดว่า งานสถาปัตยกรรมที่ดี มีสุนทรียภาพ จะทำให้ผู้ผ่านพบรู้สึกสบายใจ โดยไม่หยุดมอง ซึ่งผลงานออกแบบโรงแรมแทมมารีนและโรงแรมราชมรรคาสะท้อนให้เห็นได้อย่างเป็นรูปธรรม

สุนทร บุญญาธิการ (สัมภาษณ์วันที่ 20 กันยายน 2555)

สุนทร บุญญาธิการ กล่าวถึงแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมว่า มีจุดกำเนิดมาจากธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ต้นไม้ ชีวิตของต้นไม้ดำเนินไปอย่างสัมพันธ์กับสภาพดินฟ้าอากาศ และเป็นแม่บทในการนำมาประยุกต์ใช้ในงานออกแบบสถาปัตยกรรมได้เป็นอย่างดี

ความคิดเห็นที่มีต่อสถาปัตยกรรมไทยประเพณี คือ เรือนไทยพัฒนามาโดยตอบคำถามของสภาพภูมิอากาศได้ดีที่สุด ไม่ว่าจะเป็นทรงหลังคาที่ต้องทำมุมเอียงประมาณ 60° ฐานรากที่ใช้แบบกงพัด ฯลฯ เป็นสิ่งยืนยันว่า คนไทยมีปัญญาอันเกิดจากการเรียนรู้ธรรมชาติมาช้านาน จนสามารถสร้างสถาปัตยกรรมที่มีอัตลักษณ์ ไม่เหมือนใคร

อย่างไรก็ตาม สุนทร บุญญาธิการ ย้ำว่าอุณหภูมิเฉลี่ยของไทยในปัจจุบันสูงกว่าในสมัยรัชกาลที่ 5 ถึง 3° (เซลเซียส) นั่นทำให้เรือนไทยที่เคยเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพดินฟ้าอากาศในสมัยโบราณ กลับไม่เหมาะสมกับปัจจุบัน ถ้าจะนำเรือนไทยกลับมาใช้ใหม่จึงจำเป็นต้องได้รับการประยุกต์ *"ทรงไทยต้องเปลี่ยน"* เพื่อให้ตอบรับกับสภาพดินฟ้าอากาศที่เปลี่ยนแปลงไป

กล่าวได้ว่า ผลงานออกแบบสถาปัตยกรรมของ สุนทร บุญญาธิการ ไม่ได้เน้นการสร้างเอกลักษณ์ไทยในเชิงรูปธรรมเลย โดยกล่าวว่า เอกลักษณ์ไทยเกิดขึ้นจากการออกแบบให้อยู่ในภาวะสบาย 4 ประการ ตามปัจจัยของสภาพแวดล้อมในปัจจุบัน ได้แก่

- Thermal comfort
- Lighting comfort
- Acoustic comfort
- Visual comfort

ศูนย์ราชการเฉลิมพระเกียรติ 80 พรรษา 5 ธันวาคม 2550 เป็นผลงานการออกแบบสถาปัตยกรรมที่มีการใช้น้ำเป็นองค์ประกอบสำคัญของผัง (ปริมาณน้ำในผัง = ปริมาณน้ำใช้ในอาคาร) แม้ว่า สุนทร บุญญาธิการ ได้กล่าวถึงวิถีชีวิตของคนไทยที่ชอบอยู่กับน้ำ นอกเหนือจากนี้ ยังปรากฏการใช้ระบบแนวแกนในการวางผังอาคารอย่างชัดเจน แต่ก็ไม่อาจเชื่อมโยงทั้งสองประเด็นข้างต้นกับสถาปัตยกรรมไทยในอดีต

สรุปแล้ว สุนทร บุญญาธิการ ไม่ได้กล่าวถึงการออกแบบผลงานต่าง ๆ ในประเด็นด้านการก่อรูปทางสถาปัตยกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่สืบสานมาจากสถาปัตยกรรมในอดีตของไทยแต่ประการใด

ภาพ 4-3 *โรงแรมยูเดีย ออน เดอะ ริเวอร์ (ซ้าย) มุมมองจากถนนอู่ทอง (ขวา) มุมมองด้านแม่น้ำเจ้าพระยา*
(ที่มา: ผู้วิจัย, พฤศจิกายน 2555)

พิรัส พัชรเศวต (สัมภาษณ์วันที่ 20 กันยายน 2555)

พิรัส พัชรเศวต ตั้งคำถามที่เสมือนเป็นปณิธานว่า *"ทำอย่างไรให้สถาปัตยกรรมสะท้อนความเป็นชาติ (ไทย) ได้"* หนึ่งในคำตอบคือปัจจัยที่เรียกว่า 3C ซึ่งประกอบด้วย

- Climatology
- Construction & Technology
- Cosmology & Belief

ประเด็นที่สนใจในที่นี้คือ จักรวาลวิทยา (cosmology) ซึ่งช่างไทยในอดีตได้ใช้เป็นแนวทางในการก่อรูปสถาปัตยกรรมอย่างกว้างขวาง อย่างไรก็ตาม ผลงานออกแบบสถาปัตยกรรมที่ พิรัส พัชรเศวต ได้นำเสนอมายังไม่ได้เชื่อมโยงให้เห็นถึงการก่อรูปที่มีจักรวาลตามคติไทยเป็นต้นแบบแต่ประการใด

อีกประเด็นหนึ่งที่มีการกล่าวถึงด้วย คือเรื่องทิศทางในการวางอาคาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผลงาน East House ที่มีการหันหน้าอาคารสู่ทิศตะวันออก รวมทั้งมีความเชื่อเรื่องทิศหัวนอนสะท้อนอยู่ในผลงานนี้ด้วย

โรงแรมยูเดีย ออน เดอะ ริเวอร์ (ภาพ 4-3) จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งมีที่ตั้งด้านหนึ่งติดถนนอู่ทอง อีกด้านหนึ่งติดแม่น้ำเจ้าพระยา ปรากฏชัดว่า ในการวางผังได้ให้ความสำคัญในการหันอาคารสู่แม่น้ำ โดยด้านถนนเป็นเพียงทางเข้าและที่จอดรถที่กระชั้นและแคบ ขณะที่ด้านตรงข้ามเปิดพื้นที่เป็นสวนต่อเนื่องไปจนติดแม่น้ำ และตัวอาคารก็ตั้งใจหันเอาด้านจั่วซึ่งมีช่องเปิดกว้างไปทางแม่น้ำ

อาคารจุฬาพัฒ์ 13 (Chulapat 13) เป็นที่น่าสังเกตุว่า ภาพรวมของอาคารแสดงออกถึงความหลากหลาย ทั้งในด้านรูปทรงและวัสดุ ทั้งนี้ ส่วนของหลังคาที่แบ่งเป็นหลายตับ แต่ละตับมีระนาบเอียงต่างกัน เรียงซ้อนเหลื่อมกันขึ้นไปและวัสดุมุงที่ใช้กระเบื้องดินเผา บ่งบอกอย่างชัดเจนว่ามีต้นแบบมาจากสถาปัตยกรรมไทย

อีกประการหนึ่งที่น่าสนใจ คือการวางผังอาคารที่มีการใช้ที่ว่าง (court) ทั้งขนาดใหญ่และเล็ก มีการใช้แนวแกนอย่างง่าย ๆ โดยคำนึงถึงลักษณะที่สมดุล (หยิน กับ หยาง เท่า ๆ กัน) ประเด็นดังกล่าวอาจวิเคราะห์เชื่อมโยงกับสถาปัตยกรรมไทยได้เช่นกัน เป็นเรื่องที่ต้องศึกษาในรายละเอียดต่อไป

อมตะ หลูไพบูลย์ และ ทวิตีย์ วัชราภัย เทพาคำ (สัมภาษณ์วันที่ 27 กันยายน 2555)

แนวทางการออกแบบของ Department of Architecture ไม่ได้คำนึงว่าจะต้องแสดงเอกลักษณ์ไทย และไม่ได้ตั้งใจให้ผลงานสถาปัตยกรรมที่ออกแบบมีเอกลักษณ์ไทยแต่อย่างใด หากแต่ต้องการทำสิ่งที่ตอบโจทย์และพอเหมาะพอดี (fit) กับบริบท และกล่าวว่า การสร้างเอกลักษณ์ไทยไม่ควรเกิดขึ้นโดยการพยายามผลักดัน (force) *"ควรจะต้องเกิดขึ้นเอง"*

***ภาพ 4-4** โรงแรมศาลา ภูเก็ต (ซ้าย) บริเวณส่วนต้อนรับ (ขวา) สวนบริเวณห้องพัก (ที่มา: ผู้วิจัย: พฤษภาคม 2555)*

ศาลา ภูเก็ต (Sala Phuket) (ภาพ 4-4) การออกแบบสถานที่พักตากอากาศแห่งนี้ แม้ได้รับการยืนยันว่าไม่ได้จงใจสร้างเอกลักษณ์ไทย แต่เอาบริบทคือความเป็นภูเก็ตมาเป็นปัจจัยหลักในการสร้างแนวความคิดในการออกแบบ สิ่งที่น่าสนใจคือ การสร้างมวลอาคารอยู่บนพื้นฐานแนวความคิดที่ว่า ไม่ใช้มวลอาคารขนาดใหญ่ โดยแยกออกเป็นมวลย่อย ๆ ที่มีขนาดเล็ก เพื่อให้ผู้ที่เข้ามาสู่โครงการสัมผัสบรรยากาศสบาย ๆ ผ่อนคลาย ไม่เข้ามาปะทะกับมวลอาคารที่มีขนาดใหญ่โตอย่างโรงแรมชั้นนำทั่ว ๆ ไป

จริงอยู่ที่ไม่ได้อธิบายด้วยเหตุแห่งที่มาที่ไปในการสร้างเอกลักษณ์ไทย แต่วิธีการกระจายอาคารออกเป็นมวลย่อย ๆ แยกตามประโยชน์ใช้สอยแต่ละชนิดนั้น เป็นวิธีการเดียวกับการสร้างมวลของเรือนไทยภาคกลางที่แยกประโยชน์ใช้สอยต่าง ๆ ออกเป็นเรือนหลังย่อย ๆ อาทิ เรือนนอน เรือนครัว หอนั่ง เป็นต้น โดยมีชานแล่นเชื่อมรวมส่วนทั้งหมดเข้าเป็นเรือนหลังเดียวกัน

สิน พงษ์หาญยุทธ์ และ ธีรินทรา ศิริสวัสดิ์ (สัมภาษณ์วันที่ 27 กันยายน 2555)

นิยามคำว่า สถาปัตยกรรม ตามแนวทางการออกแบบของบริษัท แปลน อาร์คิเตค มีดังนี้

> *"องค์ประกอบสำคัญของบ้านเมือง บ่งบอกวิถีชีวิต ความเชื่อ ภูมิปัญญา และการสืบทอดทางวัฒนธรรมของผู้คนในแต่ละชุมชน เป็นทั้งหน้าตาและวิญญาณของชุมชนนั้น ๆ"*

'Sense of Place' 'Touch of Time'เป็นสิ่งที่ แปลน อาร์คิเตค หมายมุ่งให้ปรากฏอยู่ในงานสถาปัตยกรรมที่ได้ออกแบบไว้ กล่าวอีกนัยหนึ่ง งานสถาปัตยกรรมต้องบ่งบอก กาละ เทศะ คือมีความสัมพันธ์แนบแน่นกับเวลาและสถานที่

กล่าวได้ว่า ผลงานการออกแบบสถาปัตยกรรมของ แปลน อาร์คิเตค มีแนวทางที่หลากหลาย ทั้งที่เน้นการสร้างเอกลักษณ์ไทย และในทางตรงกันข้าม ที่ไม่เน้นการสร้างเอกลักษณ์ไทยเลยก็มี สำหรับการสร้างเอกลักษณ์ไทย ประการหนึ่งที่สำคัญคือ ความละเอียดในส่วนประณีตสถาปัตยกรรม (elements) โดยกล่าวว่า ความประณีตละเอียดลออ เป็นลักษณะของคนไทย

อย่างไรก็ตาม ในผลงานออกแบบหลายแห่งกลับแสดงการสร้างเอกลักษณ์ไทยที่มวลโดยรวม ด้วยการแบ่งอาคารตามแนวตั้งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ฐาน เรือน และยอด เข้าลักษณะไตรภาคตามแบบแผนสถาปัตยกรรมไทย ดังปรากฏที่อาคารศูนย์สารสนเทศมหาวิทยาลัยขอนแก่น สำนักงานใหญ่ การปิโตรเลียม แห่งประเทศไทย เป็นต้น

สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา (สัมภาษณ์วันที่ 10 ตุลาคม 2555)

สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา กล่าวถึงองค์ประกอบ 4 ประการอันเป็นหัวใจของสถาปัตยกรรมไทย หรือที่เรียกสั้น ๆ ว่า หลัก 4 ประการ ได้แก่

- หลังคา
- ยกพื้น
- เสาลอย
- น้ำ

หลังคาเป็นส่วนที่โดดเด่น เห็นแต่ไกล เนื่องเพราะมีระนาบที่สูงชัน อันเป็นผลมาจากการสร้างสรรค์ให้ตอบรับกับสภาพดินฟ้าอากาศ เอื้อให้ระบายน้ำฝนได้เร็วและระบายความร้อนได้ดี ขณะที่การยกพื้นสูงขึ้นเหนือระดับดินเป็นการเปิดทางให้น้ำที่หลากท่วมไหลผ่านไปได้ โดยมิพักต้องต่อต้าน สะท้อนปรัชญา (สันดาน) ของคนไทยที่ไม่ขัดขืนต่อธรรมชาติ หากแต่โอนอ่อนผ่อนตาม ส่วนเสาลอยนั้นเป็นผลสืบเนื่องมาจากการยกพื้นนั่นเอง เมื่อพื้นถูกยกสูงขึ้นไป เสาก็ปรากฏให้เห็นเด่นชัด สำหรับการมีน้ำเป็นองค์ประกอบ เป็นสัญชาตญาณของคนไทยที่มีวิถีชีวิตผูกพันอยู่กับสายน้ำ น้ำในที่นี้จะเป็นน้ำจริงหรือสัญลักษณ์ เช่น พญานาค ก็ได้ ดังตัวอย่างวิหารวัดภูมินทร์ (จังหวัดน่าน) มีพญานาคสัญลักษณ์แห่งน้ำอยู่ที่ฐานเสมือนหนึ่งว่าอาคารนั้นลอยอยู่เหนือน้ำ

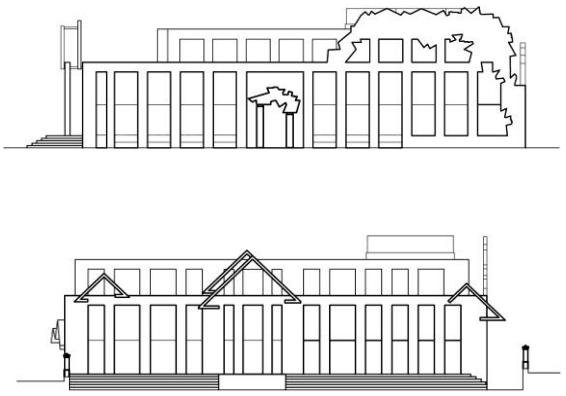

ภาพ 4-5 *(ซ้าย) โรงเรียนนานาชาติกรุงเทพ*
(ที่มา: ผู้วิจัย, มีนาคม 2555)

ภาพ 4-6 *(ขวา) ทำเนียบองคมนตรี รูปด้านตะวันตก (บน) และรูปด้านใต้ (ล่าง)*
(ที่มา: ผู้วิจัย, พฤษภาคม 2557)

โรงเรียนนานาชาติกรุงเทพ (International School Bangkok) (2534) (ภาพ 4-5) เป็นผลงานออกแบบสถาปัตยกรรมที่ได้รับการนำหลัก 4 ประการประยุกต์ใช้อย่างชัดเจนขณะที่การมีน้ำเป็นองค์ประกอบก่อให้เกิดผลด้านการวางผัง การมีองค์ประกอบอีก 3 ประการ คือ หลังคา ยกพื้น และเสาลอยนั้นก่อให้เกิดผลด้านการสร้างมวล

ด้านการวางผัง การมีน้ำเป็นองค์ประกอบโดยได้รับการกำหนดตำแหน่งไว้ทางด้านหน้าของอาคาร อีกนัยหนึ่งก็หมายถึงการหันหน้าอาคารไปทางแหล่งน้ำ ซึ่งเป็นไปตามหลักการวางทิศทางของสถาปัตยกรรมไทยนั่นเอง ด้านการสร้างมวล การที่อาคารมีหลังคา ยกพื้น และเสาลอย ยังผลให้อาคารประกอบไปด้วยส่วนฐาน (เสาลอย) ส่วนเรือน (ยกพื้น) และส่วนยอด (หลังคา) โดยปริยาย ซึ่งเข้าลักษณะการสร้างสรรค์มวลของอาคารให้มีไตรภาค คือมีส่วนฐานอยู่ล่างสุดรองรับส่วนเรือนที่เทินอยู่ด้านบน โดยมีส่วนยอดที่เป็นหลังคาอยู่เบื้องบนสุด

ทำเนียบองคมนตรี (2547) (ภาพ 4-6) เป็นที่น่าสังเกตุว่าอาคารหลังนี้ไม่ได้ใช้หลัก 4 ประการมาประยุกต์ใช้ในการออกแบบ หากแต่ได้สร้างแนวความคิดเฉพาะโครงการขึ้นมา ประกอบด้วย

1. คำรพต่อพระบรมมหาราชวัง (เจียมเนื้อเจียมตัว)
2. สะท้อน (reflect) ประวัติศาสตร์
3. รูปแบบเป็นอาคารสถาบัน
4. กลมกลืนกับสถาปัตยกรรมโดยรอบ (Neo-classic ของพระราชวังสราญรมย์และสถาปัตยกรรมไทยของพระบรมมหาราชวัง)

อย่างไรก็ตาม ยังคงมีการใช้น้ำเป็นองค์ประกอบสำคัญในการวางผังโดยทำเป็นสระบัวโอบล้อมอยู่สามด้าน และแม้ว่าอาคารได้รับการกำหนดให้ทางเข้าหลักอยู่

ทางด้านเหนือ แต่จงใจให้ด้านตะวันตก (ด้านถนนสนามไชย) ซึ่งหันไปทางพระบรมมหาราชวังเป็นด้านหน้าของอาคารทั้งนี้ สระบัวที่มีอยู่ในผังอาคารทั้งด้านหน้าและด้านข้างนั้น ปรากฏว่าสระบัวทางด้านหน้าอาคารมีขนาดกว้างใหญ่กว่า หรืออีกนัยหนึ่ง มีความสำคัญมากกว่าอย่างเห็นได้ชัด จึงกล่าวสรุปได้ว่า ทำเนียบองคมนตรีมีคติเรื่องทิศทางอย่างเดียวกับสถาปัตยกรรมไทย คือหันหน้าไปทางแหล่งน้ำ

นิธิ สถาปิตานนท์ (สัมภาษณ์วันที่ 10 ตุลาคม 2555)

นิธิ สถาปิตานนท์ ทำงานออกแบบสถาปัตยกรรมมาทั้งชีวิต โดยไม่ได้เจาะจงว่าจะต้องมีความเป็นไทยหรือไม่ ขึ้นอยู่กับประเภทของอาคารมากกว่า หากอาคารใดก็ตามเรียกร้องจิตวิญญาณไทยก็ไม่ลังเลที่จะบรรจงบรรจุความเป็นไทยลงไป เช่น งานประกวดแบบรัฐสภาไทยแห่งใหม่ เป็นอาทิ

ความเป็นไทยในทรรศนะของนิธิ สถาปิตานนท์ มีปัจจัยมาจากหลายสิ่งหลายอย่าง เป็นต้นว่า

- การวางผัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีแนวแกน
- รูปทรง (form) เช่น ทรงหลังคา
- สี ที่ใช้หลากสีสันผสมผสานกันอย่างไม่เคอะเขิน
- ส่วนประกอบ (elements) ต่าง ๆ
- ความเชื่อ ซึ่งก่อเกิดเป็นภูมิปัญญาของคนไทยอย่างหนึ่ง
- อื่น ๆ เช่น แสง-เงา ฯลฯ

ทั้งนี้ทั้งนั้น การนำมาประยุกต์ใช้ในการออกแบบไม่ได้มีสูตรตายตัว เป็นไปตามความเคยชิน และเป็นไปโดยจิตวิญญาณ

อาคารกระทรวงการต่างประเทศ (ภาพ 4-7) นิธิ สถาปิตานนท์ กล่าวถึงการออกแบบอาคารหลังนี้ว่า แม้เป็นอาคารสำนักงานหากแต่ต้องการความเป็นไทยผสานไว้ในที่ทำงานสมัยใหม่ ขณะเดียวกันก็มีแนวความคิดในการสร้างเสริมลักษณะอาคารที่มีความเป็นทางการ (formality) แนวทางการออกแบบข้างต้นสะท้อนสู่การวางผังอาคารที่มีแนวแกนอย่างชัดเจน

นอกเหนือจากนี้ ยังมีการสร้างความเป็นไทยด้วยวิธีจัดให้มีพื้นที่เปิดโล่งภายใน (court) โดยมีทางเดินภายใต้ชายคาโดยรอบ ทำนองเดียวกับวิหารของไทยที่มีระเบียงคดโอบล้อม การออกแบบเช่นนี้ย่อมเข้าข่ายการสร้างมวลในลักษณะการจัดกลุ่มอาคารโอบล้อมที่ว่างนั่นเอง

***ภาพ 4-7** อาคารกระทรวงการต่างประเทศ*
(ที่มา: ผู้วิจัย, มีนาคม 2555)

วัด (ป่า) สุนันทวนาราม การออกแบบอาคารในวัดแห่งนี้ซึ่งเป็นสาขาหนึ่งของวัดหนองป่าพง ถือปฏิปทาของหลวงปู่ชาที่ *"ไม่ยึดมั่นถือมั่นกับความเชื่ออะไรทั้งนั้น"* เป็นแนวทาง สะท้อนลงสู่การวางผังอาคารต่าง ๆ ที่ไม่อิงกับทิศทางของดวงตะวัน ไม่ว่าจะเป็นธรรมศาลา โบสถ์ ไม่ได้คำนึงถึงการหันหน้าอาคารไปทางทิศตะวันออกแต่อย่างใด เจดีย์ก็ไม่ได้วางอยู่ต่อเนื่องจากโบสถ์ และแนวแกนไม่ได้จัดให้สัมพันธ์กับทิศตะวันออก-ตะวันตก ทิศทางการวางอาคารต่าง ๆ ขึ้นอยู่กับบริบทของที่ตั้ง เป็นไปตามสภาพภูมิประเทศหรืออาคารที่สร้างอยู่ก่อน ถือเป็นการออกแบบสถาปัตยกรรมที่ผละออกจากความเชื่อเดิม ๆ เรื่องทิศทางในการวางผังอาคารตามคติไทย

แม้จะมีการปรับเปลี่ยนคติเรื่องทิศทางในการวางผังอาคาร แต่ด้านอื่น ๆ กลับปรากฏการนำคติไทยมาประยุกต์ใช้อย่างกว้างขวาง เช่น ธรรมศาลา วางผังโดยใช้แนวแกนลักษณะสมมาตร (symmetry) และสร้างมวลด้วยวิธีแล่นอาคารโอบล้อมที่ว่างเช่นเดียวกับระเบียงคด ขณะที่เจดีย์ วางผังโดยใช้แนวแกนแบบกากบาทซึ่งมีซุ้มคูหายื่นออกไปทั้ง 4 ทิศ และสร้างมวลด้วยการก่อรูปให้มีลักษณะไตรภาค ประกอบด้วยส่วนฐาน เรือนธาตุ และปลียอด ตามแบบแผนการก่อรูปของเจดีย์ไทยทุกประการ

โรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย งานสถาปัตยกรรมสำคัญที่นิธิ สถาปิตานนท์ ออกแบบที่สถาบันการศึกษาแห่งนี้ คือ ตึก 100 ปี วชิราวุธ และโรงละคร อาคารทั้งสองหลังมีรูปลักษณ์ทำนองเดียวกับสถาปัตยกรรมไทยประเพณีมาก กล่าวคือ ตึก 100 ปี วชิราวุธ

แม้จะเป็นอาคารสูงหลายชั้น แต่มวลของอาคารยังคงมีลักษณะไตรภาคอย่างประจักษ์แจ้ง สำหรับโรงละครนั้น ทั้งการวางผังที่มีแนวแกนแบบสมมาตร การสร้างมวลที่ประกอบด้วยส่วนฐาน เรือน และยอด (หลังคา) ตามแบบแผนการก่อรูปที่มีไตรภาค ล้วนบ่งบอกถึงการนำสถาปัตยกรรมไทยประเพณีมาเป็นแม่แบบทั้งสิ้น

ชาตรี ลดาลลิตสกุล (สัมภาษณ์วันที่ 16 ตุลาคม 2555)

สิ่งที่น่าสนใจประการแรก คือสัญลักษณ์ของบริษัทสถาปนิกแห่งนี้เป็นรูปแผนผังจักรวาลตามคติไทย ย่อมมีนัยยะบ่งบอกว่า ชาตรี ลดาลลิตสกุล ให้ความสนใจต่อคติจักรวาลเป็นอย่างยิ่ง คำถามต่อไปก็คือ คติจักรวาลได้รับการถ่ายทอดลงสู่ผลงานออกแบบสถาปัตยกรรมที่ไหนบ้าง? และอย่างไร?

อาคารวิจัยและการศึกษาต่อเนื่อง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มหาวิทยาลัยศรีนครินทาวิโรฒ ประสานมิตร รูปลักษณ์โดยรวมเกิดจากแนวความคิดในการนำสถาปัตยกรรมท้องถิ่นหลากหลายแบบมาแสดงออกร่วมกัน เหมือนกับ ‘แกงโฮ๊ะ’ ของชาวเหนือ ตามความคิดว่าสังคมไทยเป็นสังคมพหุนิยม ผู้คนที่หลากหลายและแตกต่างสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ

อาคารหลังนี้มีการสร้างมวลตามแนวทางสถาปัตยกรรมไทย ทั้งการจัดกลุ่มอาคารด้วยวิธีวางเรียงกันเป็นแนวตรง และการก่อรูปที่มุ่งให้มีลักษณะโดดเด่น คือเห็นได้เด่นชัดจากสนามฟุตบอล มีลักษณะที่สามารถจดจำได้ง่าย เป็น ‘สถาปัตยกรรมแห่งความทรงจำ’ นอกเหนือจากนี้ ยังคำนึงถึงการแสดงออกซึ่งขนบฐานานุศักดิ์ เช่น การใช้หลังคาซ้อนชั้น การใช้รูปทรงอาคารในส่วนที่เกี่ยวเนื่องกับสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ให้แตกต่างจากส่วนอื่น จนบรรลุเป็นอาคารที่มีฐานานุลักษณ์

ในประการสำคัญ จักรวาลอันกว้างใหญ่ตามคติไทยยังได้รับการจำลองไว้ในอาคารหลังนี้ด้วย ดังปรากฏแผนผังจักรวาลอยู่บนฝ้าเพดานของห้องโถง ซึ่งเป็นเสมือนจุดศูนย์กลางที่เชื่อมต่อไปยังส่วนต่างๆ ของอาคาร

อาคารรัฐสภาไทย (แห่งใหม่) (ภาพ 4-8) ด้วยความคิดสำคัญอันแตกต่างจากสำนึกของคนทั่วไปโดยเห็นว่า การเมืองเป็นเรื่องศีลธรรม ทางเลือกที่จะสนองตอบก็คือ รัฐสภาต้องเป็นสถานที่ประกอบกรรมดี อันเป็นที่มาของ ‘สัปปายะสภาสถาน’ ต่อคำถามที่ว่า อะไรคือสัปปายะสภาสถาน? คำตอบคือ ไตรภูมิ เพราะไตรภูมิอธิบายถึงกิเลส กรรม วิบาก ไตรภูมิมีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตคนไทย และแทรกอยู่ในทุกอนูของสถาปัตยกรรมไทย

***ภาพ 4-8** อาคารรัฐสภาไทย (แห่งใหม่)*
(ที่มา: สมาคมสถาปนิกสยามฯ, 2553: 101)

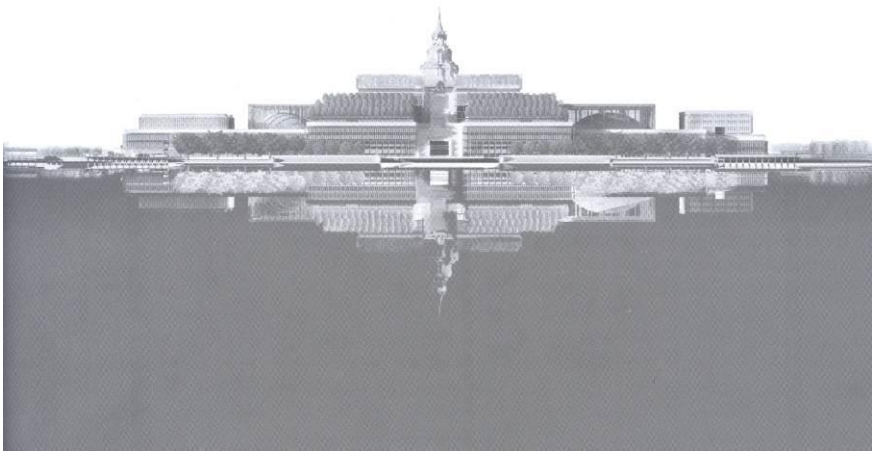

ทั้งนี้ ชาตรี ลดาลลิตสกุล อธิบายถึงการนำไตรภูมิมาถ่ายทอดลงสู่สถาปัตยกรรมรัฐสภาไทยว่า ไม่ได้ใช้ในรายละเอียด ไม่ซับซ้อน หากแต่เป็นการสร้างภาพรวมของอาคารให้เป็นไตรภูมิ เหมือนเช่นที่คนทั่วไปได้เห็นไตรภูมิในรูปภูเขาทองหรือบรมพุทธโธภาพโดยรวมของรัฐสภาไทยจึงเสมือนเป็นภูเขาที่มีเจดีย์ประดิษฐานอยู่บนยอด โดยเลือกที่จะออกแบบให้ส่วนล่างซึ่งบรรจุประโยชน์ใช้สอยหลักไว้เป็นงานสมัยใหม่ มีความเรียบง่าย (simplicity) ส่วนเจดีย์ที่ประดิษฐานอยู่เบื้องบนเน้นความวิจิตรตระการ (colorful) ตามแบบแผนงานสถาปัตยกรรมไทยประเพณี เพื่อสื่อความคิด *"ยกงานครูอยู่เหนืองานเรา"*

ชาตรี ประกิตนนทการ (สัมภาษณ์วันที่ 16 ตุลาคม 2555)

"ความเป็นไทยไม่มีอยู่จริง" เป็นทัศนะของชาตรี ประกิตนนทการ โดยได้กล่าวว่าช่างในอดีตไม่เคยกล่าวถึงเรื่องการสร้างความเป็นไทย เป็นเรื่องที่คนสมัยหลังมองย้อนกลับไปในอดีต แล้วสร้างจินตนาการว่าสิ่งที่ช่างได้ทำไว้นั้นคือความเป็นไทย นำไปสู่การแยกงานสถาปัตยกรรมออกเป็นแบบสุโขทัย แบบอยุธยา

ตามความคิดเห็นของชาตรี ประกิตนนทการ การสร้างความเป็นไทยในงานสถาปัตยกรรมแบ่งออกเป็น 4 ระดับ

ระดับที่ 1 การสร้างความเป็นไทยเพื่อแยกตัวออกจากรูปแบบตะวันตก เป็นเครื่องมือต่อต้านการล่าอาณานิคม

ระดับที่ 2 การสร้างความเป็นไทยในลักษณะการถวิลหาอดีต (nostalgia) ดังกรณีศาลาไทย

ระดับที่ 3 การสร้างด้วยมติว่าต้องมีความเป็นไทย ไม่มีไม่ได้ ถึงขั้นพร้อมที่จะละเมิดกฎหมาย ดังกรณีศาลฎีกา

ระดับที่ 4 การสร้างความเป็นไทยเพื่อแสดงอำนาจรวมศูนย์ เช่น ศาลากลางในช่วงทศวรรษ 2490แสดงถึงใช้เป็นเครื่องมือในการกดขี่ท้องถิ่น

กรณีรัฐสภา (แห่งใหม่) จัดอยู่ในระดับ 4 ด้วยเป็นเรื่องที่เกี่ยวเนื่องกับศาสนาพุทธโดยตรง ทั้ง ๆ ที่เป็นอาคารสาธารณะของสังคมที่มีความหลากหลาย ชาตรี ประกิตนนทการ แสดงความเห็นว่า การสร้างเอกลักษณ์ไทยต้องไม่ไปครอบลักษณะของกลุ่มอื่นในทำนองเดียวกัน โรงแรมแมนดาริน โอเรียนเต็ล ดาราเทวี ใช้รูปแบบโบสถ์วิหารก็ไปกระทบกลุ่มคนที่ใช้สัญลักษณ์ทางจิตวิญญาณแบบนี้เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์

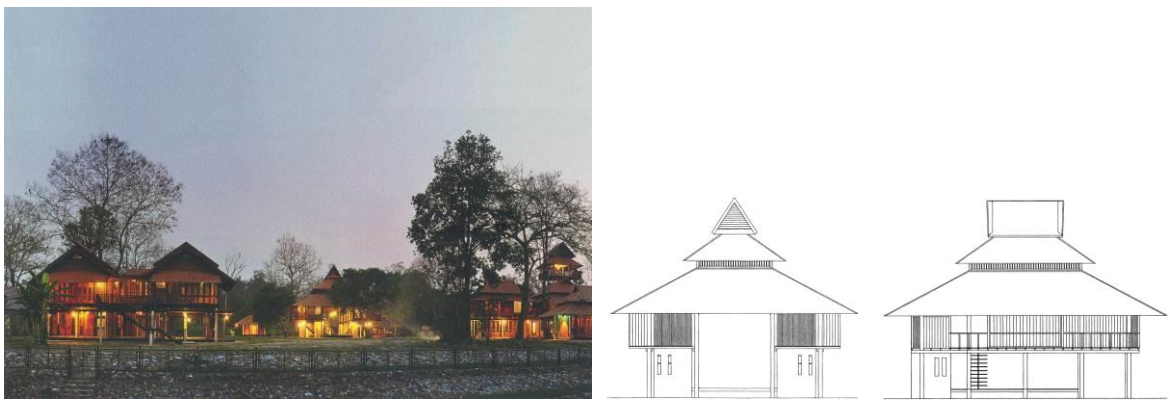

ภาพ 4-9 *บ้านเฮือนธรรม (ซ้าย) ทัศนียภาพโดยรวม (ขวา) รูปด้านใต้และรูปด้านตะวันตก*
(ที่มา: สมาคมสถาปนิกสยามฯ, 2555: 70; สมาคมนิสิตเก่าคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554: 126)

ธีรพล นิยม (สัมภาษณ์วันที่ 24 ตุลาคม 2555)

แนวความคิดในการออกแบบของอาศรมศิลป์สตูดิโอ (อาศรมสถาปนิกเพื่อชุมชนและสิ่งแวดล้อม) มีดังนี้

1. อ่อนน้อมต่อธรรมชาติ
2. นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาผสานกับภูมิปัญญาสมัยใหม่
3. นำคุณค่าแท้ของแต่ละโครงการมาเป็นเนื้อหาในการออกแบบ
4. นำขบวนการการมีส่วนร่วมมาใช้ในการออกแบบ

5. เน้นความเรียบง่าน ตรงไปตรงมา ตามบริบทไทย

บ้านเฮือนธรรม (2549) (ภาพ 4-9) บ้านหลังนี้เป็นประจักษ์พยานได้เป็นอย่างดีว่า คือผลผลิตของแนวความคิดในการออกแบบข้างต้น ในด้านการใช้ประโยชน์นอกจากจะเป็นที่อยู่อาศัยอย่างบ้านเรือนทั่วไปแล้ว ยังมีนิยามอื่นๆ ที่แสดงถึงการสนองวิถีทางดำเนินชีวิตของผู้เป็นเจ้าของอีก เช่น ที่ปฏิบัติธรรม ที่เจริญสติในชีวิตประจำวัน และที่ครองชีวิตเพื่อการตายอย่างสงบ เป็นอาทิ

แนวความคิดในการอ่อนน้อมต่อธรรมชาติ ปรากฏผ่านการรักษาต้นไม้ที่มีอยู่เดิมในพื้นที่เอาไว้ ขณะที่การออกแบบสถาปัตยกรรมทั้งการจัดกลุ่มและการก่อรูปสะท้อนถึงการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นในรูปแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ การจัดกลุ่มด้วยการกระจายอาคารต่างๆ ล้อมลานกลางนั้นไม่ต่างไปจากหมู่บ้านล้านนาที่มีข่วงเป็นลานบ้าน และมีเรือนปลูกเรียงอยู่รายรอบ ส่วนการก่อรูปสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะดังเรือนยกใต้ถุนสูงของล้านนา ทำให้ยังคงมีลักษณะไตรภาคที่ประกอบด้วยส่วนฐาน (เสา) เรือน และยอด (หลังคาทรงสูง) โดยสมบูรณ์

ชัยวัฒน์ ลิมวัฒนานนท์ (สัมภาษณ์วันที่ 30 ตุลาคม 2555)

อาคารศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ (ภาพ 4-10) นำเรือนไทยมาเป็นแม่บทในการออกแบบ ยังผลให้ผังของอาคารมีลักษณะแนวแกนแบบอสมมาตร (asymmetry) และการจัดกลุ่มอาคารมีลักษณะการกระจายอาคารล้อมพื้นที่ตรงกลาง เช่นเดียวกับการแบ่งแยกประโยชน์ใช้สอยในเรือนไทยออกเป็นเรือนย่อยล้อมรอบชานกลาง ทั้งนี้ ส่วนที่เปรียบเสมือนชานของศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ถูกปรับเป็นทางเดินที่มีความกว้างและมีหลังคาคลุม ไม่ได้เปิดโล่งเหมือนชานเรือนไทย อย่างไรก็ตามชานที่กลายสภาพเป็นทางเดินยังคงทำหน้าที่เชื่อมประโยชน์ใช้สอยส่วนต่างๆ เข้าด้วยกันเฉกเช่นชานเรือน

ธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคเหนือ จังหวัดเชียงใหม่ (ภาพ 4-11) นำสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น หลองข้าว มาเป็นต้นแบบในการประยุกต์สู่งานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ไม่เพียงการสืบทอดในเชิงความหมาย คือที่เก็บของมีค่าเท่านั้น ยังมีการนำรูปแบบมาสืบสานโดยการประยุกต์ให้มีลักษณะสมัยใหม่อีกด้วย สิ่งที่เห็นได้ชัดเจน คือการมีเสาลอยที่ส่วนล่าง ผนังที่อยู่เหนือขึ้นไปล้มออกด้านนอก ส่วนบนสุดคลุมด้วยหลังคาที่มีระนาบโดดเด่น มีชายคายื่น มวลทั้งหมดจึงประกอบด้วยองค์สามหรือไตรภาค คือฐาน (เสาลอย) เรือน และยอด (หลังคา) ตามแบบแผนการก่อรูปหลองข้าวสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นไทยแห่งภูมิภาคล้านนา

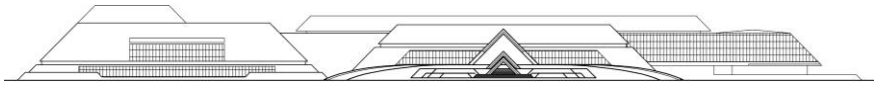

ภาพ 4-10 *(บน) อาคารศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์*
(ที่มา: ผู้วิจัย, เมษายน 2557)

ภาพ 4-11 *(ล่าง) ธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคเหนือ จังหวัดเชียงใหม่*
(ที่มา: ผู้วิจัย, ธันวาคม 2554)

ศรีศักร วัลลิโภดม (สัมภาษณ์วันที่ 1 พฤศจิกายน 2555)

ความเป็นทั้งนักมานุษยวิทยาและนักประวัติศาตร์ ศรีศักร วัลลิโภดม จึงให้ความสำคัญมิติทางวัฒนธรรมเป็นหลัก โดยได้แสดงทัศนะอย่างชัดเจนว่า การสร้างเอกลักษณ์ไทยด้วยการนำคติเดิมมาใช้นั้น ความสำคัญไม่ได้อยู่ที่รูปแบบ แต่อยู่ที่ความหมาย (meaning) และการนำมาใช้อย่างถูกกาละเทศะ โดยเฉพาะระหว่างความเป็นของศักดิ์สิทธิ์ (sacred) กับของสาธารณ์ (profane) หรืออีกนัยหนึ่ง ทางโลกกับทางธรรม

หลายกรณีที่แสดงให้เห็นถึงการนำคติเดิมมาใช้ในงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่อย่างไม่ถูกกาละเทศะ อาทิ ศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ ที่นำประติมากรรมโลกุตระวางไว้ที่ลานด้านหน้า ซึ่งตามคติเดิมโลกุตระต้องวางอยู่ส่วนบนสุดของอาคาร ส่วนอาคารรัฐสภาไทย (แห่งใหม่) ที่นำคติเขาพระสุเมรุมาใช้ แต่เป็นการใช้แบบเมรุเผาศพ ขณะที่โรงแรม The Grand Siamese Hotel ที่นำปราสาทเขมรมาไว้บนอาคาร เป็นการนำของศักดิ์สิทธิ์มาใช้กับของสาธารณ์ ทั้งนี้ ศรีศักร วัลลิโภดม สรุปว่าเป็นเพราะ *“สถาปนิกขาดข้อมูลทางสังคมวัฒนธรรม”*

ศรีศักร วัลลิโภดม ยังให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น โดยได้กล่าวยกตัวอย่างในหลายกรณีที่แสดงให้เห็นการพัฒนาที่กลายมาเป็นการทำลาย อันเนื่องจากการขาดความรู้เกี่ยวกับภูมิหลังของท้องถิ่น ดังกรณีการพัฒนากรุงเทพมหานครที่ไม่อยู่บนพื้นฐานของการเป็นเมืองน้ำ ด้วยการสร้างเมืองทับลงบนทางน้ำ เป็นที่มาของปัญหามากมาย หรือการพัฒนาเป็นเขตโดยมองข้ามความเป็นย่านที่มีอัตลักษณ์ เช่นย่านบางลำพู ย่านสำเพ็ง/เยาวราช ฯลฯ นำไปสู่การทำลายความเป็นเมืองประวัติศาสตร์ (historic city) ท่านองเดียวกับการสร้างหอประชุมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และโรงละครแห่งชาติ ที่สูงข่มวัดพระแก้ววังหน้าซึ่งถือเป็นอัปมงคล

เขียนศักดิ์ แสงเกลี้ยง (สัมภาษณ์วันที่ 17 มกราคม 2556)

การออกแบบที่ยั่งยืน (sustainable design) เป็นสิ่งที่ เขียนศักดิ์ แสงเกลี้ยง ยึดเป็นแรงขับเคลื่อนในการสร้างสรรค์ โดยได้รับแรงบันดาลใจมาจากสถาปัตยกรรมไทยประเพณี สิ่งที่ธรรมชาติสร้าง และงานที่ชาวบ้านทำ มีหลักพื้นฐานในการปฏิบัติวิชาชีพ (principles of professionalism) 4 ประการ ได้แก่

1) Expertise ความเชี่ยวชาญจาการเข้าใจตนเอง เข้าใจบริบท
2) Autonomy การมิอิสระในการตัดสินใจ เป็นการตัดสินใจจาการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้อง
3) Commitment การมุ่งมั่นทำตามพันธสัญญาให้สำเร็จลุล่วง
4) Accountability ความรับผิดชอบที่เกินกว่ากฎหมายกำหนด คือรับผิดชอบต่อสังคม

ผลงานสร้างสรรค์ของเขียนศักดิ์ แสงเกลี้ยง มักแฝงไว้ด้วยลักษณะไทย ดังปรากฏในโรงแรมศิริปันนา วิลล่า รีสอร์ท แอนด์ สปา เชียงใหม่ (Siripanna Villa Resort & Spa Chiang Mai) (ภาพ 4-12) ซึ่งเน้นสร้างความเป็นไทยตั้งแต่การวางผัง ด้วยการวางสระว่ายน้ำไว้ตรงกลาง โอบล้อมด้วยอาคาร ดังการจัดผังของเรือนไทย เมื่อประกอบกับการจัดภูมิทัศน์ที่มากด้วยต้นไม้น้อยใหญ่ก่อให้เกิดความร่มรื่นและความร่มเย็น (tranquility & coolness)

ในผลงานออกแบบอุโบสถวัดตาหมู จังหวัดหนองคาย แสดงถึงการคงไวยากรณ์ในการออกแบบตามแนวประเพณีไว้ทั้งการวางผังและมวลอาคาร ด้วยการวางอุโบสถไว้ตรงกลาง ล้อมรอบด้วยกำแพงแก้ว แต่รูปแบบได้ลดทอนรายละเอียดประดับประดาลง

และกำแพงแก้วเกิดจากแนวต้นชาดัดที่ดูเป็นธรรมชาติแทนการใช้กำแพงก่ออิฐถือปูนอย่างที่เคยทำกันมา

ภาพ 4-12 *โรงแรมศิริปันนา วิลล่า รีสอร์ท แอนด์ สปา เชียงใหม่*
(ที่มา: ผู้วิจัย, ธันวาคม 2554)

ทรงยศ วีระทวีมาศ อาณัติ วัฒเนสก์ สิทธา กองสาสนะ วารุณี หวังคณาจารย์คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น และยง บุญอารี สถาปนิกและนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา (สัมภาษณ์วันที่ 26 มกราคม 2556)

ภูมิภาคอีสานมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม อันเนื่องจากสภาพแห้งแล้งทำให้กลุ่มชาวอีสานเดิมเคลื่อนที่ไปมาในภูมิภาคนี้ ประกอบกับการมีพื้นที่กว้างขวางทำให้มีอัตลักษณ์เฉพาะท้องที่แตกต่างกันไป

การแพร่อิทธิพลของรูปแบบภาคกลางสู่ภูมิภาคอีสานผ่านอาคารทางศาสนา โบสถ์แบบมาตรฐาน ก ข ค ตามรูปแบบของกรมศิลปากร จัดเป็นรูปแบบทรงเครื่องที่สะท้อนถึง ‘หน้าตา’ ซึ่งพระต้องการ ขณะที่รูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นมักถูกมองว่าเป็นงานชั้นต่ำ เป็นความขัดแย้งด้านคุณค่า ทำให้งานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นหายไป

ที่ผ่านมา การสร้างสรรค์อัตลักษณ์สถาปัตยกรรมอีสานสมัยใหม่ เริ่มปรากฏในอาคารของหน่วยงานราชการ โดยเฉพาะกรมศิลปากร เช่น พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสุรินทร์ รวมทั้งอาคารในมหาวิทยาลัยราชภัฏซึ่งมีอยู่หลายแห่ง และมีหน้าที่โดยตรงในการรักษาอัตลักษณ์ท้องถิ่น ในภายหลังการสร้างอัตลักษณ์อีสานได้ปรากฏในงานสถาปัตยกรรมเชิงธุรกิจภาคเอกชนด้วย เช่น โรงแรม ศูนย์การค้า เป็นต้น

ภาพ 4-13 *อาคารศูนย์ประชุมกาญจนาภิเษก มหาวิทยาลัยขอนแก่น*
(ที่มา: ผู้วิจัย, กันยายน 2540)

โดยรวมแล้ว การสร้างอัตลักษณ์อีสานสมัยใหม่ในงานสถาปัตยกรรม มีทั้ง 1. การนำรูปแบบปราสาทหินมาเป็นต้นแบบในการประยุกต์สู่รูปแบบสมัยใหม่ 2. การนำองค์ประกอบสถาปัตยกรรมอีสานมาประยุกต์ใช้ เช่น ปั้นลม โหง่ (ช่อฟ้า) จั่วลายตะเว็น (ตะวัน) ดังการใช่โหง่ในโบสถ์วัดศาลาลอย การใช้จั่วลายตะเว็นที่อาคารที่ทำการกรรมาธิการสถาปนิกอีสาน อาคารศูนย์ประชุมกาญจนาภิเษก มหาวิทยาลัยขอนแก่น (ภาพ 4-13) อาคารที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลและส่วนจังหวัดทั่วไปในภูมิภาคอีสาน และ 3. การอิงรูปแบบสิ่งของเครื่องใช้พื้นถิ่นที่โดดเด่น เช่น การนำลักษณะแคนมาประยุกต์ในการออกแบบรูปด้านหน้าของโรงแรมพูลแมนขอนแก่น (Pullman Khon Kaen Hotel) การนำลักษณะของเครื่องจักสาน กระติบ มาเป็นส่วนประกอบของรูปด้านศูนย์การค้าเซ็นทรัลพลาซ่า ขอนแก่น (Central Plaza Khon Kaen) เป็นต้น

การวิเคราะห์ภาพรวมของการสัมภาษณ์โดยตรง

ในการพัฒนากรอบแนวคิดวิจัยทั้งจากเอกสาร จากการสำรวจทางกายภาพ และจากการสัมภาษณ์ สรุปได้ว่า มีสาระสำคัญด้านการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมใน 3 ประการหลัก ซึ่งประกอบด้วยมิติหลักและมิติรอง ดังนี้ (ตาราง 4-1)

1. การวางผัง	ประกอบด้วยมิติหลัก 4 มิติ	มิติรอง 7 มิติ
2. การจัดกลุ่ม	ประกอบด้วยมิติหลัก 3 มิติ	มิติรอง – มิติ
3. การสร้างมวล	ประกอบด้วยมิติหลัก 5 มิติ	มิติรอง 13 มิติ

ปรากฏว่าผู้ให้สัมภาษณ์ซึ่งเป็นสถาปนิกและนักวิชาการได้ให้สัมภาษณ์ในประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ตามลำดับจำนวนความถี่มากไปน้อย ดังนี้ การวางผัง การจัดกลุ่ม และการสร้างมวล

ตาราง 4-1 การวิเคราะห์สาระสำคัญจากบทสัมภาษณ์สถาปนิกและนักวิชาการเกี่ยวกับการก่อรูปทางสถาปัตยกรรม

การก่อรูปทางสถาปัตยกรรม **การวางผัง การจัดกลุ่ม และการสร้างมวล** ○ กล่าวถึง/เห็นด้วย × ไม่เห็นด้วย ⊗ สาระขัดแย้ง	องอาจ สาตรพันธุ์	สุเทพ บุญญาธิการ	พิรัส พัชรเศวต	อมตะ หลูไพบูลย์ และ ทวีศักย์ วัชรางกัย เพชรคำ	ลิน พงษ์หาญยุทธ์ และ ธีรินทรา ศิริสวัสดิ์	สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา	นิธิ สถาปิตานนท์	ชาตรี ดลาลลิตสกุล	ชาตรี ประกิตนนทการ	ธีรพล นิยม	ชัยวัฒน์ จิรเดชเมธินท์	ศรีศักร วัลลิโภดม	เสียงศักดิ์ แสงเหลือง	คณาจารย์และนักศึกษาภาควิชาสถาปัตยกรรมฯ
1. **การวางผัง (รวม 35 รายการ)**	○						○							
• ทิศทาง		○	○	○		○	○					○		
- ว่าด้วยทิศหัวนอน-ตีนนอน			○											
- การวางอาคารตามตะวัน														
- การหันหน้าอาคารสู่แม่น้ำ		○	○			○							○	
- การหันหน้าอาคารไปทางตะวันออก			○				○							
• แนวแกน	○					○	○			○	○		○	
- การจัดระเบียบแนวแกน	○		○			○	○			○	○			
- ความสัมพันธ์กับบริบท							○				○			
- ลักษณะสมมาตร-อสมมาตร		○	○				○				○			
• ลำดับ	○			○										
• ระดับ														
2. **การจัดกลุ่ม (รวม 10 รายการ)**														
• การวางอาคารเรียงเป็นแนว								○						
• การวางอาคารโอบล้อมองค์ประธาน							○							
• การวางอาคารโอบล้อมที่ว่าง	○		○	○		○	○			○	○		○	

ตาราง 4-1 การวิเคราะห์สาระสำคัญจากบทสัมภาษณ์สถาปนิกและนักวิชาการเกี่ยวกับการก่อรูปทางสถาปัตยกรรม (ต่อ)

การก่อรูปทางสถาปัตยกรรม **การวางผัง การจัดกลุ่ม และการสร้ามวล** ○ กล่าวถึง/เห็นด้วย × ไม่เห็นด้วย ⊗ สาระขัดแย้ง	องอาจ สาตรพันธุ์	สุนทร บุญญโปโร	พิรัส พัชรเศวต	อมตะ พูลไพบูลย์ และ ทวีศักดิ์ วัชรางกูร เพชรคำ	สิน พงษ์หาญยุทธ และ ธีรินทรา ศิริสัสดี	สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา	นิธิ สถาปิตานนท์	ชาตรี ลดาลลิตสกุล	ชาตรี ประกิตนนทการ	ธีรพล นิยม	ชัยวัฒน์ สิมวฒนานนท์	ศรีศักร วัลลิโภดม	เสียบศักดิ์ แสงเกลี้ยง	คณาจารย์มหาวิทยาลัยตอนเหนือ
3. การสร้างมวล (รวม 33 รายการ)		×		×					×					
• ไตรภาค					○	○	○			○	○			
- ไตรภาคในเจดีย์							○							
- ไตรภาคในโบสถ์วิหาร														
- ไตรภาคในเรือน			○			○				○	○			
• การเรียงตัวทางตั้ง								○						
- การเรียงตัวทางตั้งในเจดีย์														
- การเรียงตัวทางตั้งในอาคารทรงจั่ว														
• ฐานานุลักษณ์						○		○				○		
- สถาปัตยกรรมแห่งฐานานุลักษณ์						○		○				○		
- เครื่องหมายแห่งฐานานุลักษณ์: องค์ประกอบ						○		○						
• จักรวาลจำลอง			○					○	×	○		○		
- จักรวาลจำลองในสถาปัตยกรรมวัง												○		
- จักรวาลจำลองในสถาปัตยกรรมวัด								○				○		
- จักรวาลจำลองในสถาปัตยกรรมบ้าน														
• ลักษณะอนุสาวรีย์					○		○	○						
- วัดอนุสาวรีย์														
- พระมหาธาตุ														
- พุทธศาสนาคารลักษณะพิเศษ														
รวมจำนวนสาระที่ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวถึง	5	4	9	4	2	10	12	8	2	6	7	6	3	-

4.2.2 การสัมภาษณ์ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์

การสัมภาษณ์สถาปนิกและนักวิชาการ 5 ท่าน ที่มีบทบาทในวงวิชาการเกี่ยวกับการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยในบริบทของสังคมปัจจุบัน เป็นการสัมภาษณ์ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ โดยผู้ตอบมีโอกาสตรึกตรองข้อคำถามที่มีความซับซ้อนและแง่มุมทางวิชาการใน 7 ประเด็น ได้แก่

1. ความจำเป็นในการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมให้มีเอกลักษณ์ไทยสำหรับสังคมไทยที่มีลักษณะเป็นสังคมพหุลักษณ์
2. การออกแบบที่แสดงเอกลักษณ์ไทยในเชิงรูปธรรม โดยไม่นำรูปแบบ 'ของสูง' (วังและวัด) มาใช้ เพื่อหลีกเลี่ยงการขัดต่อฐานานุลักษณ์
3. ความคิดเห็นต่อรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยประยุกต์ ที่พัฒนาขึ้นในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งปัจจุบันมีการใช้น้อยลงมาก
4. การนำรูปแบบเชิงสัญลักษณ์มาใช้กับอาคารสมัยใหม่ ในกรณีคติความเชื่อไตรภูมิ (รัฐสภาไทย (แห่งใหม่)) และในกรณีการปรับรูปแบบให้ทันสมัย (ศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์)
5. การกำหนดรูปแบบสถาปัตยกรรมจากปัจจัยทางภูมิอากาศ โดยไม่นำรูปแบบเฉพาะมาเป็นปัจจัยหลัก
6. การสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยตามแนวสถาปัตยกรรมเขียว โดยไม่นำมิติด้านรูปแบบเฉพาะมาร่วมพิจารณา
7. ความสำคัญของปัจจัยดั้งเดิมต่อการสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยในงานสถาปัตยกรรมสำหรับสังคมปัจจุบัน ในลักษณะการผสมผสาน 'ของเก่า' กับ 'ของใหม่' เข้าด้วยกัน: การจัดผังและการจัดรูปอาคาร (planning & configuration) สัดส่วน (scale & proportion) องค์ประกอบและส่วนประดับ (components, elements & ornaments)

บทสรุปจากการสัมภาษณ์ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์

สาระจากการสัมภาษณ์ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ซึ่งคัดกรองเฉพาะในประเด็นสำคัญและประเด็นที่เกี่ยวเนื่องกับการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมสรุปได้ ดังนี้

1. ทัศนะต่อการสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยในงานสถาปัตยกรรม สุจิตต์ วงษ์เทศ (2555) แสดงความเห็นอย่างแข็งกร้าวว่า ลักษณะของงานสถาปัตยกรรม เช่น เสาสูง หน้าจั่ว กาแล ฯลฯ ไม่ใช่ลักษณะไทยเท่านั้น หากแต่เป็นลักษณะพื้นฐานที่มีร่วมกันของ

งานสถาปัตยกรรมในอุษาคเนย์ และสรุปว่า *"เอกลักษณ์ไทยหรือความเป็นไทยในสถาปัตยกรรมจึงไม่มีอยู่จริง.....ฉะนั้น สถาปัตยกรรมสมัยใหม่ของไทย ไม่จำเป็นต้องแสวงหาสิ่งที่ไม่มีอยู่จริง"* สอดคล้องกับความเห็นของ สมชาติ จึงสิริอารักษ์ (2555) ที่ว่าการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมให้มีเอกลักษณ์ไทยไม่ใช่สิ่งจำเป็น *"เพราะคำว่าเอกลักษณ์เป็นทัศนะที่แปรเปลี่ยนไปตามบุคคล กลุ่มความเชื่อ และเงื่อนไขสังคม-วัฒนธรรมและเทคโนโลยีของยุคสมัย"*

2. แนวทางการสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทย นอกจากการสร้างสรรค์ผ่านรูปแบบเฉพาะ (style) แล้ว ยังปรากฏแนวทางในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยที่ขยายวงกว้างออกไป ผ่านการให้นิยามของคำว่า เอกลักษณ์ไทย (ลักษณะไทย อัตลักษณ์ไทย) ที่แตกต่างกันไป ดังนี้

> *".....ลักษณะไทย.....สามารถแสดงออกได้ด้วยระบบพื้นที่ ระเบียบ ที่ว่าง ลำดับพื้นที่ ความสัมพันธ์ระหว่างภายในและภายนอก ตลอดจนวัสดุและเทคนิคการก่อสร้าง"* (ต้นข้าว ปาณินท์, 2555)
>
> *"อัตลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมเป็น 'ผล' จากความคิดเชิงพิเคราะห์ กลั่นกรองและสังเคราะห์ปัจจัยอันหลากหลายแห่งสถาปัตยกรรม ทั้งสิ่งพื้นฐานจับต้องได้อย่างภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ทรัพยากรธรรมชาติที่กลายมาเป็นวัสดุก่อสร้าง ไปจนถึงสิ่งที่จับต้องยากขึ้นและต้องอาศัยการสังเกต ศึกษา ทำความเข้าใจอย่างวิถีชีวิต สภาพสังคมวัฒนธรรม คติความเชื่อ และสิ่งที่ถ่ายทอดกันมาอย่างขนบประเพณี เป็นต้น"* (ม.ล.ปิยลดา ทวีปรังษีพร, 2555)
>
> *"เอกลักษณ์ คือ รูปทรง วัสดุ วิธีการ กระบวนการ สภาพแวดล้อม การเชื่อมต่อระหว่างอาคารและพื้นที่โดยรอบ"* (อภิรดี เกษมศุข, 2555)
>
> *"การออกแบบให้มีเอกลักษณ์ คือ ความสามารถในการเชื่อมโยงอารมณ์ความรู้สึกเชิงนามธรรมระหว่างยุคเก่าและใหม่ผ่านค่านิยม เทคโนโลยีและวัสดุสมัยใหม่"* (สมชาติ จึงสิริอารักษ์, 2555)

3. คำถามที่ว่า จะมีการออกแบบที่แสดงเอกลักษณ์ไทยในเชิงรูปธรรมได้อย่างไรโดยไม่ไปไขว่คว้าเอา 'ของสูง' มาใช้กับอาคารประเภทอื่นที่ไม่ใช่วังและวัด? อาคารประเภทวังและวัดตามแนวประเพณีของไทยเกิดจากการก่อรูปโดยมีเงื่อนไขด้านฐานานุ-ลักษณ์เป็นเครื่องหมาย และจัดเป็นของสูงซึ่งไม่ใช้กับอาคารของสามัญชน ในการนำมาใช้กับงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ที่มีความหลากหลาย สถาปนิกและนักวิชาการเห็นคล้อยกันว่าเป็นเรื่องยากที่จะหลีกเลี่ยง เพราะเป็นสิ่งคุ้นตาและเป็นที่ยอมรับกัน

ทั่วไปว่าเป็นรูปแบบที่แสดงเอกลักษณ์ไทยได้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะเมื่อนำมาใช้กับอาคารสาธารณะ หรืออาคารที่มีเป้าหมายเพื่อจรรโลงสังคม อยู่ในข่ายที่น่าจะอนุโลมให้นำมาใช้ได้ (อภิรดี เกษมศุข, 2555)

อย่างไรก็ตาม ในการนำเอารูปแบบของสูงมาใช้กับอาคารสมัยใหม่ประเภทอื่นไม่ควรนำมาใช้โดยขาดความรู้ความเข้าใจ จำเป็นต้องมีกระบวนการศึกษา วิเคราะห์วิพากษ์ (ม.ล.ปิยลดา ทวีปรังษีพร, 2555; อภิรดี เกษมศุข, 2555) หรือขยายความหมายของเอกลักษณ์ไทยสู่การแสดงออกด้วยระบบพื้นที่ ตลอดจนวัสดุและวิธีการก่อสร้าง (ต้นข้าว ปาณินท์, 2555) หรือมิฉะนั้นก็หลีกเลี่ยงการขัดต่อขนบฐานานุลักษณ์โดยไม่เลียนแบบสถาปัตยกรรมแห่งอดีต (สมชาติ จึงสิริอารักษ์, 2555)

4. การนำรูปแบบเชิงสัญลักษณ์มาใช้กับอาคารสมัยใหม่ที่ต้องการแสดงเอกลักษณ์ไทย กรณีการใช้รูปแบบตามคติไตรภูมิกับอาคารรัฐสภาไทย (แห่งใหม่) (ภาพ 4-14) สถาปนิกและนักวิชาการแสดงทัศนะไม่เห็นด้วยในหลากหลายมุมมอง อาทิ เป็นเพียงการจัดฉากแสดงความเป็นไทย หรือ ‘ดราม่าสถาปัตย์’ (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2555) เป็นเครื่องมือในการออกแบบเพื่อสร้างความชอบธรรมหรือเรื่องราวให้กับรูปแบบที่เลือกใช้ (ต้นข้าว ปาณินท์, 2555) ควรผ่านกระบวนการออกแบบที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานความรู้และการคิดเชิงวิเคราะห์วิพากษ์เพื่อให้รูปลักษณ์มีความแยบยล มีความหมายที่ไม่ผิวเผิน (ม.ล.ปิยลดา ทวีปรังษีพร, 2555; อภิรดี เกษมศุข, 2555) และรูปแบบตามคติไตรภูมิเป็นสัญลักษณ์ทางศาสนา ไม่เหมาะกับอาคารรัฐสภาอันเป็นสัญลักษณ์ทางการเมือง (สมชาติ จึงสิริอารักษ์, 2555)

ภาพ 4-14 *อาคารรัฐสภาไทย (แห่งใหม่)*
(ที่มา: http://matichon.co.th 11 กันยายน 2557)

5. การผสมผสาน ‘ของเก่า’ กับ ‘ของใหม่’ ในการออกแบบอาคารสำหรับสังคมปัจจุบัน ด้านการจัดผังและการจัดรูปอาคาร (planning & configuration) นักวิชาการมีความเห็นคล้อยไปในทางเดียวกันว่า สามารถนำแบบแผน ‘ของเก่า’ มาพิจารณาในการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมให้มีเอกลักษณ์ไทยได้ แต่ไม่ควรนำมาใช้โดยการลอกแบบ ต้องผันแปรหรือแปรรูปโดยคำนึงถึงความสัมพันธ์กับการใช้สอย การสื่อสาร และปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม อันเป็นบริบทของงานสถาปัตยกรรมในปัจจุบัน (ต้นข้าว ปาณินท์, 2555) หรือนำมาตีความใหม่ให้สอดคล้องกับเวลาและบริบทปัจจุบัน (สมชาติ จึงสิริอารักษ์, 2555)

4.2.3 ข้อสรุปจากการสัมภาษณ์โดยตรงและการสัมภาษณ์ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์

ในการสัมภาษณ์โดยตรงซึ่งผู้ให้สัมภาษณ์มีอิสระในการนำเสนอแนวทางการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ ปรากฏว่าสถาปนิกได้เสนอเป็น 2 แนวทาง คือ 1) แนวรูปแบบที่สืบทอดลักษณะไทยจากอดีต โดยการยึดสถาปัตยกรรมไทยในอดีตเป็นต้นแบบ และประยุกต์สู่ความเป็นสมัยใหม่ และ 2) แนวรูปแบบที่เกิดจากการหล่อหลอมของปัจจัยในบริบทปัจจุบัน โดยไม่ยึดติดกับสถาปัตยกรรมในอดีต และไม่จงใจผลักดันให้มีเอกลักษณ์ไทย ตามแนวคิดที่ว่า เอกลักษณ์ไทยเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยปริยายจากการออกแบบให้สอดคล้องกับบริบทของไทยในกาละเทศะที่เหมาะสม

อย่างไรก็ตาม สถาปนิกส่วนใหญ่มีแนวทางการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ด้วยการอ้างอิงสถาปัตยกรรมในอดีตเป็นต้นแบบ ซึ่งสอดคล้องกับผลสรุปที่ได้จากการสัมภาษณ์ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ที่สถาปนิก/นักวิชาการเห็นคล้อยกันว่าการอ้างอิงรูปแบบจากอดีตเป็นเรื่องยากที่จะหลีกเลี่ยง เพราะเป็นสิ่งที่คุ้นตาและยอมรับกันอย่างกว้างขวางว่าเป็นรูปแบบที่แสดงเอกลักษณ์ไทยอย่างเด่นชัด ง่ายต่อการสื่อสารเอกลักษณ์ไทยให้เป็นที่ประจักษ์แก่คนทั่วไป

ในประการสำคัญ สถาปนิก/นักวิชาการต่างเน้นย้ำตรงกันว่า การนำสถาปัตยกรรมในอดีตมาใช้ในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ความสำคัญไม่ได้อยู่ที่รูปแบบเท่านั้น หากแต่อยู่ที่ความหมาย (meaning) ด้วย การแสวงหาความรู้ความเข้าใจต่อสถาปัตยกรรมในอดีตด้วยกระบวนการศึกษา วิเคราะห์ วิพากษ์ จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ เพื่อให้รูปแบบมีความหมายที่ไม่ผิวเผิน นอกจากนี้ ยังให้ความสำคัญกับการผันแปรรูปแบบไปจากเดิม ไม่นำของเก่ามาใช้ใน

ลักษณะลอกแบบ และการขยายฐานความคิดในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทย เช่น การแสดงออกด้วยระบบพื้นที่ วัสดุและวิธีการก่อสร้าง เป็นต้น เพื่อพัฒนาการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ให้ก้าวไปควบคู่กับสังคมยุคโลกาภิวัฒน์

4.3 การวิเคราะห์ความคิดเห็นของกลุ่มสถาปนิกทั่วไป[1]เกี่ยวกับการก่อรูปทางสถาปัตยกรรม

4.3.1 การวิเคราะห์ระดับความเห็นด้วยของกลุ่มสถาปนิกทั่วไปเกี่ยวกับการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่

การรวบรวมความคิดเห็นจากสถาปนิกจำนวน 212 คน โดยการใช้แบบสอบถามที่ครอบคลุมสาระสำคัญเกี่ยวกับการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ในเรื่องการก่อรูปทางสถาปัตยกรรม ทั้งด้านการวางผัง การจัดกลุ่ม และการสร้างมวล ตามรายละเอียดที่ได้กำหนดไว้ในกรอบแนวคิดวิจัย ที่เป็นแนวคิดหลัก (key concepts) และสาระสำคัญที่เกี่ยวข้อง ปรากฏผลดังนี้ (ตาราง 4-2)

[1] ระดับความคิดเห็นตามค่า:
4.01 – 4.50 = มาก
3.51 – 4.00 = ค่อนข้างมาก
2.51 – 3.50 = ปานกลาง
2.01 – 2.50 = ค่อนข้างน้อย
1.51 – 2.00 = น้อย

ตาราง 4-2 ระดับความเห็นด้วยของกลุ่มสถาปนิกทั่วไปเกี่ยวกับการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่

	$\bar{X}$	S.D.
1. เอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมของไทยเกิดจากลักษณะร่วมของสถาปัตยกรรมท้องถิ่นภูมิภาคต่าง ๆ	3.62	.968
2. ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ จำเป็นต้องสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมให้มีเอกลักษณ์ไทยสมัยใหม่	3.57	1.114
3. เอกลักษณ์ไทยในงานสถาปัตยกรรมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองจากการสร้างสรรค์ที่คำนึงถึงบริบท	3.53	1.194
4. การใช้รูปแบบจากอดีต (วัง/วัด) เพื่อการสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยในอาคารที่มีความสำคัญระดับชาติ	3.33	1.104
5. การใช้รูปแบบจากอดีตเพื่อการสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยในอาคารเชิงธุรกิจ	2.59	1.183

6. การนำรูปแบบจากอดีตมาใช้โดยการผันแปรรูปแบบให้เหมาะสมกับปัจจุบัน	4.36	.818
7. การสร้างเอกลักษณ์ไทยด้วยการวางทิศทางอาคารตามตะวัน	3.32	1.227
8. การสร้างเอกลักษณ์ไทยด้วยการวางอาคารโดยหันด้านหน้าไปทางทิศตะวันออก	2.75	1.089
9. การสร้างเอกลักษณ์ไทยด้วยการวางอาคารโดยหันด้านหน้าไปทางแม่น้ำ	2.57	1.172
10. การสร้างเอกลักษณ์ไทยด้วยการจัดให้มีสระน้ำอยู่ด้านหน้าอาคาร	2.59	1.183
11. การสร้างเอกลักษณ์ไทยด้วยการกำหนดให้มีแนวแกนเป็นหลักในการวางผังอาคาร	2.90	1.141
12. การสร้างเอกลักษณ์ไทยด้วยการด้วยการจัดระเบียบอาคารให้มีลักษณะสมมาตร	2.88	1.176
13. การสร้างเอกลักษณ์ไทยด้วยการวางแนวแกนอาคารให้สัมพันธ์กับทิศทั้งสี่	2.99	1.071
14. การสร้างเอกลักษณ์ไทยด้วยการกำหนดให้พื้นอาคารมีความสูงต่ำต่างกันหลายระดับ	3.41	1.047
15. การสร้างเอกลักษณ์ไทยด้วยการจัดให้มีลำดับการเข้าสู่อาคารอย่างค่อยเป็นค่อยไป	3.40	1.095
16. การสร้างเอกลักษณ์ไทยด้วยการกระจายอาคารออกเป็นมวลย่อย ๆ วางล้อมชาน/ลาน	3.75	.890
17. การสร้างเอกลักษณ์ไทยด้วยการกระจายอาคารออกเป็นมวลย่อย ๆ วางเรียงกันเป็นแนวตรง	2.85	.999
18. การสร้างเอกลักษณ์ไทยด้วยการวางอาคารโอบล้อมอาคารประธานที่อยู่ตรงกลาง	3.30	.946
19. การสร้างเอกลักษณ์ไทยด้วยการสร้างมวลให้มีลักษณะไตรภาค	3.50	1.055
20. การสร้างเอกลักษณ์ไทยด้วยการจัดระเบียบองค์ประกอบเรียงซ้อนกันขึ้นไปตามแนวตั้ง	2.86	.952

21. การสร้างเอกลักษณ์ไทยด้วยการสร้างมวลโดยใช้หลังคาจั่วทรงสูง	3.44	1.054
22. การสร้างเอกลักษณ์ไทยในอาคารอันเกี่ยวเนื่องกับพระมหากษัตริย์ด้วยการใช้หลังคาจั่วซ้อนชั้น	3.56	.924
23. การสร้างเอกลักษณ์ไทยในอาคารอันเกี่ยวเนื่องกับพระมหากษัตริย์ด้วยการใช้หลังคายอดแหลม	3.44	.979
24. การสร้างเอกลักษณ์ไทยด้วยการนำคติไตรภูมิมาเป็นแนวความคิดหลักในการออกแบบ	3.13	1.105
25. การอนุโลมนำลักษณะตามขนบฐานานุศักดิ์มาใช้ในอาคารอันเกี่ยวเนื่องกับพระมหากษัตริย์	3.42	1.006
26. การนำคติไตรภูมิมาใช้ในงานออกแบบอาคารสาธารณะที่มีความสำคัญระดับชาติ	3.29	1.056
27. การนำรูปแบบจากอดีตมาใช้โดยปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับบริบทปัจจุบันโดยการ ‘คิดใหม่ทำใหม่’	4.03	1.088
N = 212	3.2734	.51753

ต่อภาพรวมเกี่ยวกับเอกลักษณ์ไทยในงานสถาปัตยกรรม ได้แก่ การพิจารณาเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมระดับชาติจากลักษณะเฉพาะที่มีร่วมกันของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในภูมิภาคต่าง ๆ ($\bar{X}$ = 3.62) ความจำเป็นในการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมให้มีเอกลักษณ์ไทยในท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ ($\bar{X}$ = 3.57) และการเกิดเอกลักษณ์ไทยในงานสถาปัตยกรรมจากการสร้างสรรค์ที่คำนึงถึงบริบทโดยไม่จำเป็นต้องจงใจออกแบบให้มีลักษณะไทย ($\bar{X}$ = 3.53) เป็นข้อที่กลุ่มสถาปนิกทั่วไปแสดงความเห็นด้วย

กลุ่มสถาปนิกทั่วไปแสดงความเห็นด้วยระดับสูงสุด ($\bar{X}$ = 4.36) ต่อแนวความคิดการนำรูปแบบจากอดีตซึ่งจำกัดประเภทอาคารอยู่เพียงวังและวัดมาใช้ในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ ด้วยการทำความเข้าใจกับที่มาและบริบทแห่งอดีต และผันแปรปรับใช้ให้เหมาะสมกับกาลปัจจุบัน โดยไม่นำรูปแบบเดิม ๆ มาใช้โดยตรงกับอาคารในสังคมสมัยใหม่ ซึ่งมักมีขนาดใหญ่โตและมีความซับซ้อนด้านประโยชน์ใช้สอย สนับสนุนด้วยข้อที่ว่า ในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย

สมัยใหม่นั้น ไม่ควรนำรูปแบบจากอดีตมาใช้โดยตรง เพราะปัจจัยแห่งบริบทในอดีตแตกต่างจากบริบทปัจจุบันอย่างมาก เหตุนี้ จึงควรสร้างสรรค์โดยการ 'คิดใหม่ทำใหม่' ($\bar{X}$ = 4.03) ซึ่งสอดคล้องกับการแสดงความเห็นด้วยในระดับต่ำในกรณีการใช้รูปแบบโรงแรมที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับวัด เพื่อมุ่งแสดงเอกลักษณ์ไทยท้องถิ่นด้วยเหตุผลด้านธุรกิจ ($\bar{X}$ = 2.59) ดังที่ปรากฏในโรงแรมแมนดาริน โอเรียนเต็ล ดาราเทวี (ภาพ 4-15)

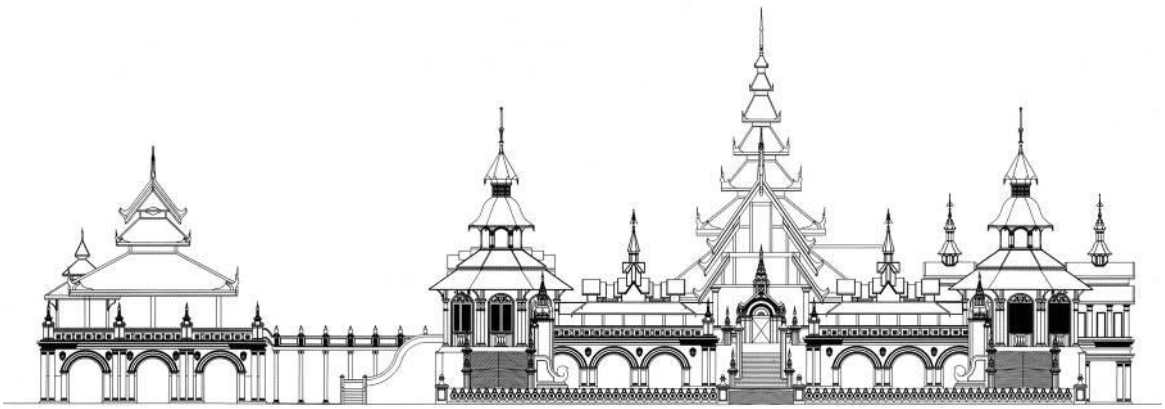

ภาพ 4-15 *โรงแรมแมนดาริน โอเรียลเต็ล ดาราเทวี*
(ที่มา: Nithi Sthapitanonda, 2012: 22)

ในด้านการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยจากการวางผังอาคาร กลุ่มสถาปนิกทั่วไปเห็นด้วยกับการสืบสานคติการวางทิศทางอาคารตามตะวัน ($\bar{X}$ = 3.32) คือการวางให้ด้านยาวของอาคารทอดตัวไปในแนวตะวันออก-ตะวันตก ซึ่งสามารถอธิบายได้ตามหลักการรับลมและเลี่ยงแดด เพราะเป็นการหันเอาด้านยาวของอาคารรับลมที่พัดมาจากทางทิศใต้ ขณะที่ด้านแคบหันเข้ารับแดดตะวันออกและตะวันตก นอกเหนือจากนี้ยังแสดงความเห็นด้วยกับการวางผังอาคารที่กำหนดให้พื้นมีความสูงต่ำต่างกันเป็นหลายระดับ ($\bar{X}$ = 3.41) ในลักษณะเดียวกับพื้นเรือนไทยที่มีการลดระดับจากห้องนอนสู่ระเบียง และจากระเบียงสู่ชาน ก่อให้เกิดพื้น 3 ระดับ รวมทั้งยังแสดงความเห็นด้วยกับการจัดให้มีลำดับการเข้าถึงอาคารโดยค่อย ๆ ให้ผ่านพื้นที่/กำแพงเข้าไปเป็นชั้น ๆ ($\bar{X}$ = 3.40) ในทำนองเดียวกับการเข้าสู่เจดีย์หรือโบสถ์วิหารที่ต้องผ่านประตูระเบียงคดเข้าสู่ลานประทักษิณก่อน แล้วจึงเข้าประตูอาคารสู่พื้นที่ภายในได้

อย่างไรก็ตาม กลุ่มสถาปนิกทั่วไปแสดงความเห็นด้วยน้อยลงอย่างชัดเจนต่อการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยด้วยการวางทิศทางอาคารโดยหันด้านหน้าไปทางทิศตามคติไทย ไม่ว่าจะเป็นการหันไปทางทิศตะวันออก ($\bar{X}$ = 2.75) หันไปทางแม่น้ำ ($\bar{X}$ =2.57) หรือการสร้างสระน้ำไว้ด้านหน้าอาคารในกรณีที่อาคารนั้นไม่ได้ตั้งอยู่

ริมน้ำ ($\bar{X}$ = 2.59) ดังปรากฏที่อาคารศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา ในทำนองเดียวกับเรื่องแนวแกนในการวางผังอาคาร ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดให้มีแนวแกนนอน-แนวแกนตั้ง ($\bar{X}$ = 2.90) การจัดองค์ประกอบสองข้างแนวแกนในลักษณะสมมาตรอย่างหอจดหมายเหตุแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ($\bar{X}$ = 2.88) หรือการวางแนวแกนหลัก-แนวแกนรองให้สัมพันธ์กับทิศทั้งสี่ ($\bar{X}$ =2.99) ที่เหล่าสถาปนิกแสดงความเห็นด้วยน้อยว่ามีส่วนสร้างให้เกิดเอกลักษณ์ไทยในงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่

ในด้านการจัดกลุ่มอาคาร การสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยด้วยการไม่สร้างมวลเดี่ยวขนาดใหญ่ หากแต่กระจายออกเป็นมวลขนาดย่อย ๆ โดยจัดวางล้อมชาน/ลานกลาง เป็นข้อที่กลุ่มสถาปนิกทั่วไปแสดงความเห็นด้วย ($\bar{X}$ = 3.75) วิธีการจัดกลุ่มอาคารดังกล่าวเป็นเช่นเดียวกับกรณีเรือนไทยที่มีการแยกเป็น เรือนนอน เรือนครัว หอนั่ง เป็นต้น วางล้อมรอบชาน และแสดงความเห็นด้วยกับการจัดกลุ่มในลักษณะการวางอาคารประธานเป็นหลักอยู่ตรงกลาง โดยมีอาคารบริวารโอบล้อมโดยรอบ ($\bar{X}$ = 3.30) ในทำนองเดียวกับพุทธสถานสำคัญของไทย เช่น เจดีย์ วิหาร ที่มีวิหารทิศและระเบียงคดล้อมรอบ แต่แสดงความเห็นด้วยน้อยหากจะจัดกลุ่มโดยการกระจายอาคารออกเป็นมวลขนาดย่อย แล้วจัดวางเรียงแถวเป็นแนวยาว ($\bar{X}$ = 2.85)

ภาพ 4-16 *โรงเรียนนานาชาติกรุงเทพ รูปด้านหน้า*
(ที่มา: ผู้วิจัย, กุมภาพันธ์ 2557)

ในด้านการสร้างมวล กลุ่มสถาปนิกทั่วไปแสดงความเห็นด้วยกับการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ ด้วยการกำหนดรูปทรงทางตั้งให้มีลักษณะไตรภาค คือประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ ฐาน เรือน และยอด ($\bar{X}$ = 3.50) หรือ เสาลอย เรือน และหลังคา ในกรณีอ้างอิงกับเรือนไทย ดังปรากฏในโรงเรียนนานาชาติกรุงเทพ (ภาพ 4-16) ทั้งนี้ กลุ่มสถาปนิกทั่วไปแสดงความเห็นด้วยน้อยลงหากสร้างสรรค์ในลักษณะการจัดองค์ประกอบวางเรียงซ้อนลดหลั่นกันขึ้นไปเป็นชั้น ๆ ตามแนวตั้งในทำนองเดียวกับเจดีย์ ($\bar{X}$ = 2.86) ดังตัวอย่างอาคารวิจัยและการศึกษาต่อเนื่อง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร

ส่วนรูปแบบในอดีตที่มีฐานานุลักษณ์กำกับเพื่อแสดงฐานะที่แตกต่างกันของผู้ใช้อาทิ อาคารสำหรับพระมหากษัตริย์มีการใช้หลังคาซ้อนชั้น มีเครื่องยอดเรียวแหลม เป็นต้น อันเป็นข้อห้ามในการใช้กับอาคารของสามัญชนนั้น กลุ่มสถาปนิกทั่วไปแสดงความเห็นด้วยในการอนุโลมใช้กับอาคารสมัยใหม่ที่มีความเกี่ยวเนื่องกับพระมหากษัตริย์ ($\bar{x}$ = 3.42) สอดคล้องกับการแสดงความเห็นด้วยในการใช้หลังคาจั่วซ้อนชั้นในหออัครศิลปิน ($\bar{x}$ = 3.56) ในทำนองเดียวกับการใช้หลังคายอดแหลมในอาคารเฉลิมพระเกียรติ 7 รอบพระชนมพรรษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ($\bar{x}$ = 3.44) นอกเหนือจากนี้ ยังแสดงความเห็นด้วยในการนำรูปแบบที่จัดว่าเป็น 'ของสูง' ดังกล่าวมาใช้โดยอนุโลมกับอาคารที่มีความสำคัญระดับชาติ เช่น รัฐสภา ศูนย์การประชุมแห่งชาติ เป็นต้น โดยผ่อนคลายเงื่อนไขด้านขนบฐานานุศักดิ์ลงไปบ้าง ($\bar{x}$ =3.33)

ในการสร้างมวลให้มีเอกลักษณ์ไทยในงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ด้วยการนำคติไตรภูมิมาเป็นแนวคิดหลักในการออกแบบ ดังกรณีอาคารรัฐสภาไทย (แห่งใหม่) นั้น กลุ่มสถาปนิกทั่วไปเห็นด้วยไม่มากนัก ($\bar{x}$ = 3.13) ยืนยันด้วยข้อที่ว่า คติไตรภูมิสามารถนำมาใช้ในการสร้างเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่โดยเฉพาะอาคารที่มีความสำคัญระดับชาติ ($\bar{x}$ = 3.29)

สรุปแล้ว กลุ่มสถาปนิกทั่วไปแสดงความเห็นด้วยต่อการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมให้มีเอกลักษณ์ไทยสมัยใหม่ โดยมีพื้นฐานจากการวางผัง การจัดกลุ่ม และการสร้างมวล ตามแบบแผนสถาปัตยกรรมไทยประเพณี ในประการสำคัญ ต้องไม่นำรูปแบบจากอดีตมาใช้โดยตรง โดยไม่มีการปรับเปลี่ยน รูปแบบจากอดีตนั้นได้รับการสรรสร้างให้เหมาะสมกับบริบทในอดีต การนำรูปแบบจากอดีตมาใช้ต้องมีการทำความเข้าใจกับที่มาที่ไป และปรับเปลี่ยน หรือ 'คิดใหม่ทำใหม่' ให้สอดคล้องกับบริบทปัจจุบัน

4.3.2 การวิเคราะห์องค์ประกอบ (Factor Analysis) ความคิดเห็นของกลุ่มสถาปนิกทั่วไปเกี่ยวกับการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมในการสร้าง-สรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่

จากสาระสำคัญในการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมหลากหลายประเด็น ที่ปรากฏในคำถามจำนวน 27 ข้อ ซึ่งตอบโดยกลุ่มสถาปนิกทั่วไปจำนวน 212 ราย ในการแสดงความคิดเห็น 5 ระดับ โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์องค์ประกอบ ปรากฏผลการวิเคราะห์ 6 องค์ประกอบ ตามลำดับความสำคัญที่พิจารณาจากค่าร้อยละของความผันแปรประกอบกับค่าน้ำหนักองค์ประกอบ (±0.40) ดังนี้ (ตาราง 4-3)

ตาราง 4-3 การวิเคราะห์องค์ประกอบความคิดเห็นของกลุ่มสถาปนิกทั่วไปเกี่ยวกับการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่

	ค่าน้ำหนักองค์ประกอบ[2]
องค์ประกอบที่ 1 แม่บทในการวางผัง/ลักษณะเรือนไทย	
(ร้อยละ 16.68 ของค่าความแปรผัน)[3]	
การวางแนวแกนอาคารให้สัมพันธ์กับทิศทั้งสี่	.766
การใช้แนวแกนเป็นหลักอ้างอิงในการวางผังอาคาร	.759
การจัดให้มีสระน้ำอยู่ด้านหน้าอาคาร	.727
การจัดระเบียบอาคารในลักษณะสมมาตร	.705
การวางอาคารโดยหันด้านหน้าไปทางแม่น้ำ	.695
ความต่างระดับของพื้นอาคาร	.573
ลักษณะไตรภาค	.397
องค์ประกอบที่ 2 การใช้คติและรูปแบบจากอดีต	
(ร้อยละ 14.66 ของค่าความแปรผัน)	
หลังคายอดแหลมในอาคารอันเกี่ยวเนื่องกับพระมหากษัตริย์	.808
หลังคาจั่วซ้อนชั้นในอาคารอันเกี่ยวเนื่องกับพระมหากษัตริย์	.761
คติไตรภูมิในการออกแบบสถาปัตยกรรม	.732
คติไตรภูมิในการออกแบบอาคารสาธารณะระดับชาติ	.657
การจัดระเบียบองค์ประกอบด้วยวิธีเรียงซ้อนขึ้นไปทางตั้ง	.610
ฐานานุลักษณ์ในอาคารอันเกี่ยวเนื่องกับพระมหากษัตริย์	.541
การใช้หลังคาจั่วทรงสูง	.530
องค์ประกอบที่ 3 การจัดกลุ่มอาคาร	
(ร้อยละ 7.72 ของค่าความแปรผัน)	
การวางอาคารล้อมรอบชาน/ลาน	.752
การวางอาคารโอบล้อมอาคารประธาน	.566
การวางอาคารเรียงกันเป็นแนวยาว	.533

[2] ค่าน้ำหนักองค์ประกอบของแต่ละตัวแปรแสดงอัตราความสัมพันธ์กับองค์ประกอบนั้น ๆ

[3] ค่าร้อยละของค่าความแปรผันของแต่ละองค์ประกอบแสดงความสำคัญของแต่ละองค์ประกอบ จากการพิจารณาค่าความแปรผันของตัวแปรทั้งหมดในแต่ละองค์ประกอบในกระบวนการแยกความแปรผันของตัวแปรออกมาจากองค์ประกอบอื่น ตัวแปรใดมีน้ำหนักในองค์ประกอบใดมาก ให้จัดตัวแปรนั้นในองค์ประกอบนั้น

การสร้างลำดับการเข้าถึงอาคาร	.527

องค์ประกอบที่ 4 รูปแบบ 'ของสูง'/ ทิศมงคล

(ร้อยละ 6.63 ของค่าความแปรผัน)

การใช้รูปแบบวัง/วัดกับอาคารเชิงธุรกิจ	.722
การใช้รูปแบบวัง/วัดกับอาคารที่มีความสำคัญระดับชาติ	.661
การยึดคติหันด้านหน้าอาคารไปทางทิศตะวันออก	.472

องค์ประกอบที่ 5 ปัจจัยด้านบริบท

(ร้อยละ 6.40 ของค่าความแปรผัน)

รูปแบบที่สัมพันธ์กับบริบทของสังคมสมัยใหม่	.664
ลักษณะเฉพาะอันเกิดจากบริบทของถิ่นที่	.584
การวางอาคารให้สอดคล้องกับทิศทางแดดลม	.539

องค์ประกอบที่ 6 แนวคิดต่อการสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทย

(ร้อยละ 4.98 ของค่าความแปรผัน)

การสร้างสรรค์แบบคิดใหม่ทำใหม่	.713
การสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยจากปัจจัยของบริบท	.542
การสร้างเอกลักษณ์ไทยในกระแสโลกาภิวัตน์	.369

องค์ประกอบที่ 1 แม่บทในการวางผัง/ลักษณะเรือนไทย

แม่บทในการวางผังสถาปัตยกรรมอันเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมให้มีเอกลักษณ์ไทย เป็นสิ่งที่กลุ่มสถาปนิกทั่วไปให้ความสำคัญ นับว่าเป็นองค์ประกอบที่มีความโดดเด่นที่สุดในจำนวนทั้งหมด 6 องค์ประกอบ ครอบคลุมการใช้แนวแกนอ้างอิงในการวางผังอาคาร การวางแนวแกนหลัก-แนวแกนรองให้สัมพันธ์กับทิศตะวันออก-ตะวันตก และเหนือ-ใต้ และการจัดระเบียบสองข้างแนวแกนในลักษณะสมมาตร ดังกรณีหอจดหมายเหตุเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รวมทั้งการวางทิศทางอาคาร โดยเฉพาะการหันด้านหน้าอาคารไปทางแม่น้ำหรือการสร้างสระน้ำไว้ด้านหน้าอาคารในกรณีที่อาคารนั้นไม่ได้ตั้งอยู่ริมน้ำ ดังเช่นอาคารศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา

องค์ประกอบแรกนี้ยังรวมถึงการนำลักษณะของเรือนไทยมาเป็นพื้นฐานในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทย ได้แก่ การจัดระดับพื้นอาคารให้มีความสูงต่ำต่างกัน ทำนองเดียวกับการลดระดับพื้นของเรือนไทยจากห้องนอนสู่ระเบียง และจากระเบียงสู่ชาน ก่อให้เกิดพื้น 3 ระดับ และการใช้ลักษณะไตรภาคประกอบด้วยเสาลอย เรือน และหลังคา ดังปรากฏในกรณีโรงเรียนนานาชาติ กรุงเทพ เป็นต้น

องค์ประกอบที่ 2 การใช้คติและรูปแบบจากอดีต

องค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือการสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยด้วยการนำรูปแบบจากอดีต ซึ่งมีฐานานุลักษณ์กำกับ มาใช้กับงานสถาปัตยกรรมในสังคมปัจจุบันซึ่งมีความหลากหลาย โดยเฉพาะอาคารอันเกี่ยวเนื่องกับสถาบันกษัตริย์ เช่น การใช้หลังคาจั่วซ้อนชั้น ในกรณีหออัครศิลปิน การใช้หลังคายอดแหลม ในกรณีอาคารเฉลิมพระเกียรติ 7 รอบพระชนมพรรษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นต้น การนำรูปแบบจากอดีตมาใช้ในการสร้างเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ รวมถึงการก่อรูปสถาปัตยกรรมด้วยวิธีการเรียงองค์ประกอบซ้อนลดหลั่นกันขึ้นไปทางตั้ง ดังกรณีอาคารวิจัยและการศึกษาต่อเนื่อง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร และการใช้หลังคาจั่วทรงสูง ดังกรณีโรงแรมยูเดีย ออน เดอะ ริเวอร์

ส่วนคติจากอดีตที่กลุ่มสถาปนิกทั่วไปให้ความสำคัญในการนำมาเป็นแนวทางในการสร้างเอกลักษณ์ไทยในงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่คือคติไตรภูมิ โดยเฉพาะเมื่อนำมาใช้กับอาคารที่มีความสำคัญระดับชาติ อย่างอาคารัฐสภาไทย (แห่งใหม่) ซึ่งนำคติไตรภูมิมาเป็นแนวความคิดหลักในการออกแบบ

องค์ประกอบที่ 3 การจัดกลุ่มอาคาร

สถาปัตยกรรมไทยมีระเบียบการจัดกลุ่มอาคารเฉพาะตน ในประการที่ไม่นิยมรวมพื้นที่ใช้สอยต่าง ๆ เข้าไว้ภายใต้หลังคาผืนเดียวขนาดใหญ่ หากแต่มีการแตกออกเป็นอาคารหลังย่อย ๆ ตามประเภทของเนื้อที่ใช้สอยแต่ละอย่าง แล้วนำมาจัดรวมกลุ่มไว้ด้วยกัน กลุ่มสถาปนิกทั่วไปให้ความสำคัญในการใช้ระเบียบการจัดกลุ่มดังกล่าวในการสร้างเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ ทั้งวิธีการกระจายอาคารออกเป็นมวลย่อย ๆ โดยจัดวางล้อมชาน/ลานกลาง ในทำนองเดียวกับเรือนไทย จัดวางในลักษณะอาคารบริวารโอบล้อมอาคารประธานที่อยู่ตรงกลาง ในทำนองเดียวกับการมี

ระเบียงคดล้อมรอบเจดีย์ประธาน และจัดวางในลักษณะเรียงกันเป็นแนวตรง ในทำนองเดียวกับการจัดวางเรียงโบสถ์ วิหาร เจดีย์ ทั้งนี้ การจัดกลุ่มในลักษณะวางอาคารบริวารโอบล้อมอาคารประธานซึ่งตั้งอยู่ภายใน ยังเป็นการสร้างลำดับการเข้าถึงอาคารประธานอันเป็นลักษณะไทยอย่างหนึ่งด้วย

องค์ประกอบที่ 4 รูปแบบ 'ของสูง'/ทิศมงคล

องค์ประกอบลำดับที่ 4 ว่าด้วยการนำรูปแบบไทยในอดีต ที่จำกัดประเภทสถาปัตยกรรมอยู่เพียงวังและวัด ซึ่งจัดเป็น 'ของสูง' และมีเงื่อนไขด้านฐานานุลักษณ์กำกับ ทั้งมีข้อจำกัดการนำไปใช้กับอาคารประเภทอื่น แต่ในปัจจุบัน สถาปัตยกรรมมีประเภทใหม่ ๆ ที่หลากหลายและไม่เคยมีมาในอดีต จึงปรากฏการผ่อนคลายเงื่อนไขด้านรูปแบบฐานานุลักษณ์ลงไป ด้วยการอนุโลมนำรูปแบบ 'ของสูง' ดังกล่าวมาใช้กับอาคารที่ต้องการสร้างเอกลักษณ์ไทย โดนเฉพาะเมื่อนำมาใช้กับอาคารที่มีความสำคัญระดับชาติ เช่น รัฐสภา ศูนย์การประชุมแห่งชาติ เป็นต้น ตลอดจนอาคารที่มุ่งผลทางด้านธุรกิจ ดังกรณีโรงแรมแมนดาริน โอเรียนเต็ล ดาราเทวี เป็นต้น องค์ประกอบนี้ยังรวมถึงการผ่อนคลายเงื่อนไขด้านทิศมงคล ซึ่งในอดีตเน้นการหันหน้าอาคารไปทางทิศตะวันออก โดยเฉพาะพุทธศาสนาคาร อย่าง โบสถ์ วิหาร

องค์ประกอบที่ 5 ปัจจัยด้านบริบท

เป็นที่ยอมรับกันว่า ปัจจัยด้านบริบท เช่น สภาพภูมิประเทศ สภาพภูมิอากาศ สภาพสังคมวัฒนธรรม ฯลฯ เป็นเงื่อนไขที่มีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรม หมายความว่า เมื่อบริบทเปลี่ยนไป สถาปัตยกรรมย่อมเปลี่ยนตาม เหตุนี้ การนำรูปแบบจากอดีตมาใช้จำต้องมีการทำความเข้าใจกับบริบทในช่วงเวลานั้น และไม่ควรนำมาใช้โดยตรงกับอาคารในบริบทของสังคมสมัยใหม่ ควรมีการผันแปรรูปแบบให้สอดคล้องกับกาลปัจจุบัน การให้ความสำคัญกับปัจจัยด้านบริบทของกลุ่มสถาปนิกทั่วไปยังสะท้อนให้เห็นได้ในการยอมรับลักษณะเฉพาะอันเกิดจากถิ่นที่ของสถาปัตยกรรมท้องถิ่นในภูมิภาคต่าง ๆ ที่หลอมรวมเป็นเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมระดับชาติของไทย รวมทั้งการวางทิศทางอาคารตามตะวันซึ่งสัมพันธ์กับทิศทางแดดลมของท้องถิ่นไทย โดยเอาด้านยาวของอาคารหันรับลมที่พัดมาจากทางทิศใต้ และเอาด้านแคบหันรับแดดทางทิศตะวนออก-ตะวันตก

องค์ประกอบที่ 6 แนวคิดต่อการสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทย

สืบเนื่องจากปัจจัยด้านบริบท เป็นที่แน่ชัดว่า เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยในอดีต เป็นผลจากการสร้างสรรค์ให้สอดคล้องกับบริบทในสมัยนั้น ซึ่งย่อมแตกต่างจากบริบทปัจจุบันอย่างมาก ดังนั้นการสร้างเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่จึงควรหลีกเลี่ยงการนำรูปแบบจากอดีตมาใช้โดยตรง ควรสร้างสรรค์โดยการ 'คิดใหม่ทำใหม่' ภายใต้บริบทปัจจุบัน ข้อที่สนับสนุนความคิดข้างต้น คือแนวทางในการสร้างเอกลักษณ์ไทยในงานสถาปัตยกรรมจากการสร้างสรรค์ที่คำนึงถึงบริบท โดยไม่จำเป็นต้องจงใจออกแบบให้มีลักษณะไทย รวมทั้งการให้ความสนใจกับการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมให้มีเอกลักษณ์ไทยสมัยใหม่ แม้ว่าสังคมปัจจุบันจะมีทิศทางการผันเข้าสู่กระแสโลกาภิวัตน์ก็ตาม

โดยสรุป กลุ่มสถาปนิกทั่วไปให้ความสำคัญ 6 องค์ประกอบตามลำดับ ดังนี้1) แม่บทในการวางผัง/ลักษณะเรือนไทย 2) การใช้คติและรูปแบบจากอดีต 3) การจัดกลุ่มอาคาร 4) รูปแบบ 'ของสูง'/ทิศมงคล 5) ปัจจัยด้านบริบท 6) แนวคิดต่อการสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทย เป็นองค์ประกอบการก่อรูปทางสถาปัตยกรรม โดยรวมทั้ง 6 องค์ประกอบมีสัดส่วนสะสมคิดเป็นร้อยละ 57.03 ของค่าความผันแปร (cumulative percentage of variance)

4.4 การวิเคราะห์ความคิดเห็นของกลุ่มคนทั่วไป[4]เกี่ยวกับการก่อรูปทางสถาปัตยกรรม

4.4.1 การวิเคราะห์ระดับความเห็นด้วยของกลุ่มคนทั่วไปเกี่ยวกับการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่

ความคิดเห็นของคนทั่วไปจำนวน 312 คน รวบรวมโดยการใช้แบบสอบถามเกี่ยวกับการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ ครอบคลุมสาระสำคัญเรื่องการก่อรูปทางสถาปัตยกรรม ทั้งประเด็นด้านการวางผัง การจัดกลุ่ม และการสร้างมวล ปรากฏผลดังนี้ (ตาราง 4-4)

[4] ระดับความคิดเห็นตามค่า:
4.01 – 4.50 = มาก
3.51 – 4.00 = ค่อนข้างมาก
2.51 – 3.50 = ปานกลาง
2.01 – 2.50 = ค่อนข้างน้อย
1.51 – 2.00 = น้อย

ตาราง 4-4 ระดับความเห็นของกลุ่มคนทั่วไปเกี่ยวกับการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่

	$\bar{x}$	S.D.
1. เอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมของไทยเกิดจากลักษณะร่วมของสถาปัตยกรรมท้องถิ่นภูมิภาคต่าง ๆ	4.04	.811
2. ในสังคมปัจจุบัน การสร้างสถาปัตยกรรมให้มีเอกลักษณ์ไทยนับเป็นความจำเป็น	4.00	.866
3. เอกลักษณ์ไทยในงานสถาปัตยกรรมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการสร้างสรรค์ที่คำนึงถึงบริบท	3.59	.985
4. การใช้รูปแบบจากอดีต (วัง/วัด) เพื่อสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยในอาคารที่มีความสำคัญระดับชาติ	3.71	.919
5. การใช้รูปแบบจากอดีตเพื่อการสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยในอาคารเชิงธุรกิจ	3.23	1.086
6. ในสังคมปัจจุบัน การสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมให้มีเอกลักษณ์ไทยไม่ใช่สิ่งจำเป็น	3.24	1.062
7. การสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยด้วยการวางทิศทางอาคารตามตะวัน	3.76	.975
8. การสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยด้วยการวางอาคารโดยหันหน้าไปทางทิศตะวันออก	3.70	.979
9. การสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยด้วยการวางอาคารโดยหันหน้าไปทางแม่น้ำ	3.52	.985
10. การสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยด้วยการจัดให้มีสระน้ำอยู่ด้านหน้าอาคาร	3.44	1.062
11. การสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยด้วยการกำหนดให้มีแนวแกนเป็นหลักในการวางผังอาคาร	3.48	.893
12. การสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยด้วยการด้วยการจัดระเบียบอาคารให้มีลักษณะสมมาตร	3.76	.976
13. การสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยด้วยการด้วยการวางทิศทางอาคารให้สัมพันธ์กับทิศทั้งสี่	3.60	.876

14. การสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยด้วยการด้วยการกำหนดให้พื้นอาคารมีความสูงต่ำต่างกันหลายระดับ	3.54	.955
15.การสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยด้วยการด้วยการจัดให้มีลำดับการเข้าสู่อาคาร	3.71	.922
16. การสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยด้วยการด้วยการกระจายอาคารออกเป็นหลังย่อย ๆ วางล้อมชาน/ลาน	3.76	.890
17. การสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยด้วยการด้วยการกระจายอาคารออกเป็นหลังย่อย ๆ วางเรียงกันเป็นแนวยาว	3.52	.875
18. การสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยด้วยการด้วยการวางอาคารโอบล้อมอาคารประธานที่อยู่ตรงกลาง	3.57	.922
19. การสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยด้วยการด้วยการสร้างมวลให้มีลักษณะไตรภาค	3.73	.824
20. การสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยด้วยการด้วยการจัดระเบียบองค์ประกอบเรียงซ้อนกันขึ้นไปตามแนวตั้ง	3.63	.831
21. การสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยด้วยการสร้างมวลโดยใช้หลังคาจั่วทรงสูง	3.79	.887
22. การสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยในอาคารอันเกี่ยวเนื่องกับพระมหากษัตริย์ด้วยการใช้หลังคาจั่วซ้อนชั้น	4.01	.900
23. การสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยในอาคารอันเกี่ยวเนื่องกับพระมหากษัตริย์ด้วยการใช้หลังคายอดแหลม	3.90	.862
24. การสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยด้วยการนำคติไตรภูมิมาเป็นแนวความคิดหลักในการออกแบบ	3.77	.927
25. การอนุโลมนำลักษณะตามขนบฐานานุศักดิ์มาใช้ในอาคารอันเกี่ยวเนื่องกับพระมหากษัตริย์	3.70	.935
26. การนำคติไตรภูมิมาใช้ในงานออกแบบอาคารสาธารณะที่มีความสำคัญระดับชาติ	3.72	.890
27. การนำรูปแบบจากอดีตมาใช้โดยปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับบริบทปัจจุบันโดยการ ‘คิดใหม่ทำใหม่’	3.60	1.037
N = 312	3.6674	.53960

ภาพ 4-17 *(ซ้าย) อาคารศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา (ที่มา: ผู้วิจัย, พฤศจิกายน 2555)*

ภาพ 4-18 *(ขวา) โรงแรมราชมรรคา (ที่มา: ผู้วิจัย: ธันวาคม 2554)*

ในภาพรวมกลุ่มคนทั่วไปแสดงความเห็นด้วยระดับสูงต่อข้อที่ว่า เอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมระดับชาติของไทยย่อมเกิดจากลักษณะเฉพาะที่มีร่วมกันของสถาปัตยกรรมท้องถิ่นในภูมิภาคต่าง ๆ ($\bar{X}$ = 4.04) และแสดงชัดถึงการให้ความสำคัญในการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมให้มีเอกลักษณ์ไทยในสังคมภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์เช่นปัจจุบัน ($\bar{X}$ = 3.24) แม้ว่าอาคารในสังคมสมัยใหม่อาจมีขนาดใหญ่โตทั้งมีประโยชน์ใช้สอยซับซ้อน ตลอดจนอยู่ในกาลเวลาและบริบทที่แตกต่างจากอดีตก็ตาม

ด้านการวางผังซึ่งเป็นหนึ่งในปัจจัยที่นำไปสู่การก่อรูปทางสถาปัตยกรรมให้มีเอกลักษณ์ไทย กลุ่มคนทั่วไปมีความเห็นด้วยกับการนำแนวทางการวางทิศทางอาคารตามตะวัน ($\bar{X}$ = 3.76) การวางอาคารหันหน้าไปทางทิศตะวันออก ($\bar{X}$ = 3.70) การวางอาคารหันหน้าไปทางแม่น้ำ ($\bar{X}$ = 3.52) รวมทั้งการสร้างสระน้ำไว้ด้านหน้าอาคารในกรณีที่อาคารนั้นไม่ได้ตั้งอยู่ริมแม่น้ำ ($\bar{X}$ = 3.44) ดังการสร้างสระน้ำขนาดใหญ่ไว้ด้านหน้าอาคารศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา (ภาพ 4-17)

นอกจากนี้ กลุ่มคนทั่วไปยังแสดงความเห็นด้วยกับการใช้แนวแกนเป็นแม่บทในการวางผังอาคาร ได้แก่ การกำหนดให้มีแนวแกนเป็นหลักอ้างอิงในผังอาคาร ($\bar{X}$ = 3.48) การจัดองค์ประกอบสองข้างแนวแกนในลักษณะสมมาตร ($\bar{X}$ = 3.76) เช่นกรณีหอจดหมายเหตุแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชและการวางแนวแกนอาคารให้สัมพันธ์กับทิศทั้งสี่ ($\bar{X}$ = 3.60) คือวางแนวแกนอาคารตามแนวตะวันออก-ตะวันตก เหนือ-ใต้ รวมทั้งยังมีความเห็นด้วยกับการวางผังอาคารโดยกำหนดให้พื้นมีความสูงต่ำต่างระดับกัน ($\bar{X}$ = 3.54) และการจัดให้มีลำดับการเข้าสู่อาคารโดยค่อย ๆ ให้ผ่านพื้นที่/ประตูเข้าไปทีละชั้น ($\bar{X}$ = 3.71)

ด้านการจัดกลุ่มอาคาร กลุ่มคนทั่วไปแสดงความเห็นด้วยกับการสร้างเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ ด้วยวิธีกระจายอาคารออกเป็นหลังย่อย ๆ ไม่รวมเป็นหลังเดียวขนาดใหญ่ โดยจัดวางล้อมรอบลานกลาง ($\bar{X}$ = 3.76) ดังเช่นที่ปรากฏในโรงแรมราชมรรคา (ภาพ 4-18) รวมทั้งเห็นด้วยกับการจัดกลุ่มในลักษณะกระจายอาคารออกเป็นหลังย่อย โดยวางเรียงแถวเป็นแนวยาว ($\bar{X}$ = 3.52) เช่นกรณีอาคารวิจัยและการศึกษาต่อเนื่อง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโฒประสานมิตร และการจัดกลุ่มโดยมีอาคารประธานเป็นหลักอยู่ตรงกลางโอบล้อมโดยรอบด้วยอาคารบริวาร ($\bar{X}$ = 3.57) เช่นกรณีมหาธรรมกายเจดีย์ วัดพระธรรมกาย ที่มีระเบียงคดล้อมรอบ

ด้านการสร้างมวลให้งานสถาปัตยกรรมมีลักษณะไตรภาค ประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ เสา เรือน และหลังคา ในลักษณะเดียวกับเรือนไทย ดังกรณีโรงเรียนนานาชาติกรุงเทพ เป็นสิ่งที่กลุ่มคนทั่วไปแสดงความเห็นด้วย ($\bar{X}$ = 3.73) ว่าเป็นแนวทางสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ ซึ่งเป็นความเห็นในทำนองเดียวกับการใช้วิธีจัดองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมเรียงซ้อนลดหลั่นกันขึ้นไปทางตั้ง ($\bar{X}$ = 3.63) ในลักษณะเดียวกับองค์เจดีย์ที่ประกอบด้วยฐาน องค์ระฆัง บังลังก์ ปล้องไฉน และปลียอด วางซ้อนกันขึ้นไปตามลำดับ

กลุ่มคนทั่วไปแสดงความเห็นด้วยกับการสร้างมวลอาคารให้แสดงฐานานุลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยในอดีตมีเครื่องแสดงฐานานุลักษณ์เพื่อบ่งบอกฐานะที่แตกต่างกันของผู้ใช้ ซึ่งเป็นที่ยอมรับหากนำมาใช้กับงานสถาปัตยกรรมในสังคมปัจจุบัน โดยเฉพาะกับอาคารอันเกี่ยวเนื่องกับพระมหากษัตริย์ ($\bar{X}$ = 3.70) และอาคารสาธารณะที่มีความสำคัญระดับชาติที่มักได้รับการกำหนดให้มีลักษณะไทย แต่เป็นประเภทอาคารที่ไม่เคยมีในอดีต เช่น อาคารรัฐสภา อาคารศูนย์การประชุมแห่งชาติ เป็นต้น ($\bar{X}$ = 3.71) ข้อยืนยันที่สำคัญคือการแสดงความเห็นด้วยในระดับสูงกรณีการใช้หลังคาจั่วซ้อนชั้นที่หออัครศิลปิน ($\bar{X}$ = 4.01) (ภาพ 4-19) และการใช้หลังคายอดแหลมที่อาคารเฉลิมพระเกียรติ 7 รอบพระชนมพรรษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ($\bar{X}$ = 3.90) (ภาพ 4-20) สอดคล้องกับการที่กลุ่มคนทั่วไปแสดงความเห็นด้วยน้อยลงอย่างเห็นได้ชัดเมื่อมีการนำฐานานุลักษณ์ซึ่งจัดเป็นรูปแบบ ‘ของสูง’ ไปใช้กับอาคารเชิงธุรกิจดังกรณีโรงแรมแมนดาริน โอเรียนเต็ล ดาราเทวี ($\bar{X}$ = 3.23)

ภาพ 4-19 *(ซ้าย) หออัครศิลปิน*
(ที่มา: ผู้วิจัย, มีนาคม 2555)

ภาพ 4-20 *อาคารเฉลิมพระเกียรติ 7 รอบพระชนมพรรษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*
(ที่มา: ผู้วิจัย: ธันวาคม 2554)

ต่อความเห็นเรื่องการนำคติไตรภูมิตามแนวพุทธศาสนาที่มีมาแต่โบราณมาใช้เป็นแนวทางในการสร้างมวลให้มีเอกลักษณ์ไทยในงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ โดยเฉพาะอาคารสาธารณะที่มีความสำคัญระดับชาตินั้น กลุ่มคนทั่วไปแสดงความเห็นด้วย ($\bar{X}$ = 3.72) สอดคล้องกับการแสดงว่าเห็นด้วยในการนำคติไตรภูมิมาเป็นแนวความคิดหลักในการออกแบบอาคารรัฐสภาไทย (แห่งใหม่) ด้วยการนำเจดีย์ประดิษฐานไว้ที่ส่วนบนสุดของอาคาร เพื่อให้รับรู้ความเป็นไทยในงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ($\bar{X}$ = 3.77)

ท้ายที่สุด กลุ่มคนทั่วไปมีความเห็นด้วยในข้อที่ว่า เอกลักษณ์ไทยในงานสถาปัตยกรรมเป็นผลมาจากการสร้างสรรค์ให้สอดคล้องกับบริบท ได้แก่ สภาพภูมิประเทศ สภาพภูมิอากาศ สภาพสังคมวัฒนธรรม ฯลฯ โดยไม่จำเป็นต้องจงใจออกแบบให้มีลักษณะไทย ($\bar{X}$ = 3.59) สอดคล้องกับความเห็นในข้อที่ว่า เอกลักษณ์ไทยในงานสถาปัตยกรรมสมัยโบราณเกิดขึ้นจากปัจจัยแห่งยริบทในอดีตซึ่งแตกต่างจากสมัยนี้อย่างมากในการสร้างเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ จึงไม่ควรนำรูปแบบจากอดีตมาใช้โดยตรง ควรสร้างสรรค์โดย 'คิดใหม่ทำใหม่' ตามปัจจัยแห่งบริบทปัจจุบัน ($\bar{X}$ = 3.60)

4.4.2 การวิเคราะห์องค์ประกอบ (Factor Analysis) ความคิดเห็นของกลุ่มคนทั่วไปเกี่ยวกับการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรไทยสมัยใหม่

จากสาระสำคัญในการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมหลายประเด็น ที่ปรากฏในคำถามจำนวน 27 ข้อ ซึ่งตอบโดยกลุ่มคนทั่วไปจำนวน 312 ราย ในการแสดงความ

คิดเห็น 5 ระดับ โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์องค์ประกอบ ผลการวิเคราะห์ปรากฏว่ามี 6 องค์ประกอบตามลำดับความสำคัญที่พิจารณาจากค่าร้อยละของค่าความผันแปรประกอบกับค่าน้ำหนักขององค์ประกอบ ดังนี้ (ตาราง 4-5)

ตาราง 4-5 การวิเคราะห์องค์ประกอบความคิดเห็นของกลุ่มคนทั่วไปเกี่ยวกับการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่

	ค่าน้ำหนักองค์ประกอบ
องค์ประกอบที่ 1 แม่บทในการวางผังงานสถาปัตยกรรม	
(ร้อยละ 14.94 ของค่าความแปรผัน)	
การจัดให้มีสระน้ำอยู่ด้านหน้าอาคาร	.716
การใช้แนวแกนเป็นหลักในการวางผังอาคาร	.715
การจัดระเบียบอาคารในลักษณะสมมาตร	.701
การวางอาคารโดยหันด้านหน้าไปทางตะวันออก	.695
การวางอาคารโดยหันด้านหน้าไปทางแม่น้ำ	.664
การวางแนวแกนอาคารให้สัมพันธ์กับทิศทั้งสี่	.656
องค์ประกอบที่ 2 การสืบทอดรูปลักษณ์และฐานานุลักษณ์	
(ร้อยละ 12.51ของค่าความแปรผัน)	
หลังคาจั่วซ้อนชั้นในอาคารอันเกี่ยวเนื่องกับพระมหากษัตริย์	.782
หลังคายอดแหลมในอาคารอันเกี่ยวเนื่องกับพระมหากษัตริย์	.779
คติไตรภูมิในการออกแบบงานสถาปัตยกรรม	.717
การจัดระเบียบองค์ประกอบด้วยวิธีเรียงซ้อนขึ้นไปทางตั้ง	.527
ฐานานุลักษณ์ในอาคารอันเกี่ยวเนื่องกับพระมหากษัตริย์	.492
ลักษณะไตรภาค	.488
องค์ประกอบที่ 3 การจัดกลุ่มอาคารและการจัดลำดับการเข้าถึง	
(ร้อยละ 11.11ของค่าความแปรผัน)	
การวางอาคารล้อมรอบชาน/ลาน	.727
การสร้างลำดับการเข้าถึงอาคาร	.672

การวางอาคารเรียงกันเป็นแนวยาว	.646
การวางอาคารโอบล้อมอาคารประธาน	.574
ความต่างระดับของพื้นอาคาร	.490

องค์ประกอบที่ 4 การหยิบยืมรูปแบบจากอดีต

(ร้อยละ 8.73ของค่าความแปรผัน)

การใช้รูปแบบวัง/วัดกับอาคารเชิงธุรกิจ	.639
การสร้างสรรค์โดยไม่คำนึงถึงเอกลักษณ์ไทย	.636
การใช้รูปแบบวัง/วัดกับอาคารที่มีความสำคัญระดับชาติ	.618
การสร้างสรรค์แบบคิดใหม่ทำใหม่	.548

องค์ประกอบที่ 5 เอกลักษณ์ไทยในสังคมปัจจุบัน

(ร้อยละ 8.07ของค่าความแปรผัน)

การสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยในกระแสโลกาภิวัตน์	.668
การนำคติไตรภูมิมาใช้ในการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรม	.620
การใช้หลังคาจั่วทรงสูง	.472

องค์ประกอบที่ 6 การสร้างเอกลักษณ์ไทยจากปัจจัยของบริบท

(ร้อยละ 5.49ของค่าความแปรผัน)

การสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยจากปัจจัยของบริบท	.688
การวางอาคารตามตะวัน	.593
ลักษณะเฉพาะอันเกิดจากบริบทของถิ่นที่	.484

องค์ประกอบที่ 1 แม่บทในการวางผังงานสถาปัตยกรรม

องค์ประกอบลำดับแรกเป็นเรื่องที่เกี่ยวเนื่องกับแม่บทในการวางผัง กลุ่มคนทั่วไปให้ความสำคัญกับการสร้างเอกลักษณ์ไทยด้วยการวางทิศทางอาคารที่สืบทอดคติการหันหน้าอาคารไปทางแหล่งน้ำ ในกรณีที่อาคารไม่ได้ตั้งอยู่ริมน้ำ การจัดให้มีสระน้ำอยู่ด้านหน้าอาคารเป็นที่ยอมรับ ดังกรณีศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา รวมทั้งการหันหน้าอาคารไปทางทิศตะวันออก ตามคติไทยที่ถือว่าเป็นทิศมงคล นอกจากนี้กลุ่มคนทั่วไปยังให้ความสำคัญกับเรื่องแนวแกน ทั้งการใช้แนวแกนเป็นหลักในการวางผังอาคาร

การจัดระเบียบอาคารสองข้างแนวแกนในลักษณะสมมาตร ดังปรากฏในหอจดหมายเหตุแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ตลอดจนการวางแนวแกนอาคารให้สัมพันธ์กับแนวทิศตะวันออก-ตะวันตก และเหนือ-ใต้

องค์ประกอบที่ 2 การสืบทอดรูปลักษณ์และฐานานุลักษณ์

องค์ประกอบลำดับต่อมาว่าด้วยเรื่องการสืบทอดรูปลักษณ์และฐานานุลักษณ์ในอดีต สถาปัตยกรรมไทยที่สำคัญจำกัดประเภทอยู่เพียงวังและวัด ซึ่งมีฐานานุลักษณ์คือลักษณะที่แสดงฐานะสูงส่งของผู้ใช้สอยกำกับ จะนำมาใช้กับอาคารบ้านเรือนของสามัญชนไม่ได้ กลุ่มคนทั่วไปให้ความสำคัญและยอมรับในการนำรูปแบบ 'ของสูง' ดังกล่าวมาใช้เพื่อสร้างเอกลักษณ์ไทยสมัยใหม่ในงานสถาปัตยกรรมอื่น ๆ โดยเฉพาะในอาคารอันเกี่ยวเนื่องกับพระมหากษัตริย์ ดังกรณีการใช้หลังคาจั่วซ้อนชั้นในหออัครศิลปิน หรือการใช้หลังคายอดแหลมในอาคารเฉลิมพระเกียรติ 7 รอบพระชนมพรรษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ กลุ่มคนทั่วไปยังให้ความสำคัญกับการนำรูปลักษณ์จากอดีตมาสืบทอดในสถาปัตยกรรมปัจจุบัน ดังกรณีการนำเจดีย์มาประดิษฐานที่ส่วนบนสุดของอาคารรัฐสภาไทย (แห่งใหม่) ที่มีคติไตรภูมิเป็นแนวความคิดหลักในการออกแบบ เพื่อให้ผู้ที่สัมผัสเห็นรับรู้ความเป็นไทย การใช้ลักษณะเรียงซ้อนองค์ประกอบขึ้นไปทางตั้งในกรณีอาคารวิจัยและการศึกษาต่อเนื่อง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร การจัดส่วนประกอบในลักษณะไตรภาคในกรณีโรงเรียนนานาชาติ กรุงเทพ เป็นต้น

องค์ประกอบที่ 3 การจัดกลุ่มอาคารและการจัดลำดับการเข้าถึง

องค์ประกอบลำดับที่ 3 เกี่ยวเนื่องกับการสร้างเอกลักษณ์ไทยที่แสดงออกในการจัดกลุ่มอาคาร ด้วยวิธีการกระจายมวลอาคารออกเป็นขนาดย่อย ๆ แล้วจัดรวมกลุ่มเข้าเป็นเครืออาคารเดียวกัน ครอบคลุมทั้งลักษณะการจัดอาคารย่อยล้อมลาน ดังกรณีโรงแรมราชมรรคา การจัดอาคารย่อยวางเรียงกันเป็นแนว ดังกรณีอาคารวิจัยและการศึกษาต่อเนื่อง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร การจัดวางอาคารบริวารโอบล้อมอาคารประธาน ดังกรณีมหาธรรมกายเจดีย์ วัดพระธรรมกาย

องค์ประกอบนี้ยังรวมถึงการจัดลำดับการเข้าถึงอาคารสำคัญอย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยให้ผ่านพื้นที่/ประตูเข้าไปทีละชั้น และการจัดพื้นอาคารให้มีความสูงต่ำต่างกันหลายระดับ ซึ่งสะท้อนความต่างหน้าที่และต่างศักดิ์ของพื้นที่แต่ละส่วน

องค์ประกอบที่ 4 การหยิบยืมรูปแบบจากอดีต

องค์ประกอบลำดับมี่ 4 มีสาระสำคัญเกี่ยวกับการหยิบยืมรูปแบบจากอดีต ซึ่งจำกัดประเภทอาคารอยู่เพียงสถาปัตยกรรมวังและวัดมาใช้ในการสร้างเอกลักษณ์ไทยในงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ กลุ่มคนทั่วไปคำนึงถึงความหลากหลายของประเภทสถาปัตยกรรมในปัจจุบัน ควรแก่การอนุโลมนำรูปแบบจากอดีตมาใช้โดยผ่อนคลายเงื่อนไขด้านฐานานุลักษณ์ลงไปบ้าง ไม่ว่าจะเป็นกรณีการนำรูปแบบวังและวัดมาใช้กับอาคารสาธารณะที่มีความสำคัญระดับชาติ เช่น รัฐสภา ศูนย์การประชุมแห่งชาติ เป็นต้น หรือแม้แต่การนำมาใช้กับอาคารเชิงธุรกิจ ดังกรณีโรงแรมแมนดาริน โอเรียนเต็ล ดาราเทวี รวมทั้งการนำรูปแบบจากอดีตมาใช้สร้างเอกลักษณ์ไทยในงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ด้วยการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับบริบทปัจจุบันในลักษณะ ‘การคิดใหม่ทำใหม่’

องค์ประกอบที่ 5 เอกลักษณ์ไทยในสังคมปัจจุบัน

องค์ประกอบลำดับที่ 5 ว่าด้วยเรื่องเกี่ยวกับเอกลักษณ์ไทยในสังคมปัจจุบัน กลุ่มคนทั่วไปคำนึงถึงความจำเป็นในการสรางสรรค์งานสถาปัตยกรรมให้มีเอกลักษณ์ไทย แม้สังคมภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ในปัจจุบันจะมีทิศทางการหลอมรวมโลกให้มีลักษณะเหมือน ๆ กันทั้งหมดก็ตาม ครอบคลุมถึงการสร้างเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ด้วยการนำคติไตรภูมิมาอ้างอิง โดยเฉพาะในอาคารที่มีความสำคัญระดับชาติ และการนำรูปแบบหลังคาจั่วมาใช้สร้างเอกลักษณ์ไทยในอาคารปัจจุบัน ดังกรณีโรงแรมยูเดีย ออน เดอะ ริเวอร์ เป็นต้น

องค์ประกอบที่ 6 การสร้างเอกลักษณ์ไทยจากปัจจัยของบริบท

องค์ประกอบลำดับสุดท้ายมีประเด็นที่ชัดเจนเกี่ยวกับการสร้างเอกลักษณ์ไทยจากปัจจัยของบริบท ในเรื่องที่ว่า การสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมโดยคำนึงถึงความสอดคล้องกับบริบทของถิ่นไทย ย่อมก่อเกิดเอกลักษณ์ไทยขึ้นโดยปริยาย โดยไม่จำเป็นต้องสร้างลักษณะอื่นใดที่เป็นการจงใจแสดงลักษณะไทย องค์ประกอบนี้รวมถึง

การวางอาคารให้สอดคล้องกับทิศทางแดดลมประจำถิ่นของไทยจนกลายเป็นคติ'การวางอาคารตามตะวัน' และการพิจารณาเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมระดับชาติจากลักษณะร่วมของสถาปัตยกรรมท้องถิ่นภูมิภาคต่าง ๆ ซึ่งได้รับการสร้างสรรค์ให้สอดคล้องกับบริบทของถิ่นที่นั้น ๆ

โดยสรุป กลุ่มคนทั่วไปให้ความสำคัญ 6 องค์ประกอบตามลำดับ ดังนี้ 1) แม่บทในการวางผังงานสถาปัตยกรรม 2) การสืบทอดรูปลักษณ์และฐานานุลักษณ์ 3) การจัดกลุ่มอาคารและการจัดลำดับการเข้าถึง 4) การหยิบยืมรูปแบบจากอดีต 5) เอกลักษณ์ไทยในสังคมปัจจุบัน 6) การสร้างเอกลักษณ์ไทยจากปัจจัยของบริบท โดยองค์ประกอบทั้ง 6 มีสัดส่วนสะสมคิดเป็นร้อยละ 60.84 ของค่าความแปรผัน (cumulative percentage of variance)

4.5 ข้อสังเกตเชิงเปรียบเทียบความคิดเห็นของกลุ่มสถาปนิกทั่วไปกับกลุ่มคนทั่วไป

การเปรียบเทียบความคิดเห็นของกลุ่มสถาปนิกทั่วไปและกลุ่มคนทั่วไปมุ่งชี้นำในสาระด้านการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมว่า มีประเด็นอะไรบ้างที่แต่ละกลุ่มแสดงความเห็นด้วยตามระดับมาก-น้อย[5] และแต่ละกลุ่มมีองค์ประกอบความคิดเห็นที่เป็นการให้ความสำคัญกับกลุ่มประเด็นอะไรบ้างโดยผ่านการวิเคราะห์องค์ประกอบ (factor analysis) ผลปรากฏว่ามีทั้งข้อที่เหมือนกันและต่างกัน ดังข้อสังเกตต่อไปนี้

[5]ระดับความคิดเห็นตามค่า:
4.01 - 4.50 = มาก
3.51 – 4.00 = ค่อนข้างมาก
2.51 – 3.50 = ปานกลาง
2.01 – 2.50 = ค่อนข้างน้อย
1.51 - 2.00 = น้อย

4.5.1 การเปรียบเทียบระดับความเห็นด้วยระหว่างกลุ่มสถาปนิกทั่วไปกับกลุ่มคนทั่วไป

โดยภาพรวม ในข้อที่ว่า ลักษณะเฉพาะของสถาปัตยกรรมท้องถิ่นภูมิภาคต่าง ๆ ร่วมหล่อหลอมเป็นเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมระดับชาติ และเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่เป็นสิ่งจำเป็นควรแก่การสร้างสรรค์ให้มีขึ้นท่ามกลางสังคมแห่งกระแสโลกาภิวัตน์ กลุ่มสถาปนิกทั่วไปแสดงความเห็นด้วยในระดับค่อนข้างมาก ($\bar{X}$ = 3.62 และ 3.51 ตามลำดับ) ในขณะที่กลุ่มคนทั่วไปแสดงความเห็นด้วยในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.04 และ 4.00 ตามลำดับ) ซึ่งเป็นการแสดงความเห็นด้วยในระดับที่สูงกว่าอย่างชัดเจน แต่สำหรับข้อที่ว่า ลักษณะไทยในงานสถาปัตยกรรมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยปริยายจากการสร้างสรรค์ที่คำนึงถึงบริบทของไทยโดยไม่จำเป็นต้องจงใจออกแบบแต่

อย่างใด ทั้งกลุ่มสถาปนิกทั่วไปและกลุ่มคนทั่วไปแสดงความเห็นด้วยในระดับที่ใกล้เคียงกัน ($\bar{X}$ = 3.53 และ 3.59 ตามลำดับ)

ในประเด็นการนำรูปแบบจากอดีต คือวังและวัดมาใช้กับอาคารสมัยใหม่ซึ่งไม่เคยมีมาก่อน โดยผ่อนคลายเงื่อนไขด้านขนบฐานานุศักดิ์ลงไปบ้างใน 2 กรณี ได้แก่ กรณีนำมาใช้กับอาคารที่มีความสำคัญระดับชาติ เช่น รัฐสภา ศูนย์การประชุม เป็นต้น และกรณีนำมาใช้กับอาคารเชิงธุรกิจ เช่น โรงแรม เป็นต้น กลุ่มสถาปนิกทั่วไปแสดงความเห็นด้วยระดับปานกลางกับกรณีแรก ($\bar{X}$ = 3.33) แต่แสดงความเห็นด้วยน้อยลงอย่างชัดเจน ($\bar{X}$ = 2.59) ต่อกรณีหลัง ในขณะที่กลุ่มคนทั่วไปแสดงความเห็นด้วยต่อกรณีแรกในระดับค่อนข้างมาก ($\bar{X}$ = 3.71) และลดลงมาในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 3.29) ต่อกรณีหลัง ทั้งนี้กล่าวได้ว่า ทั้งสถาปนิกและคนทั่วไปมีความเห็นด้วยมากกว่าต่อการนำรูปแบบจากอดีตมาใช้โดยอนุโลมกับอาคารที่มีความสำคัญระดับชาติ และเห็นด้วยน้อยลงทันทีหากจะนำไปใช้กับอาคารเชิงธุรกิจ

การนำรูปแบบจากอดีตมาใช้ในงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่นั้น กลุ่มสถาปนิกทั่วไปแสดงความเห็นด้วยอย่างมาก ($\bar{X}$ = 4.03) ต่อการสร้างสรรค์ในลักษณะ 'คิดใหม่ทำใหม่' โดยหลีกเลี่ยงการคัดลอกรูปแบบจากอดีตมาใช้โดยตรง ในขณะกลุ่มที่คนทั่วไปแสดงความเห็นด้วยน้อยกว่า ($\bar{X}$ = 3.60) ในประเด็นเดียวกันนี้ หรืออีกนัยหนึ่ง คนทั่วไปไม่ได้ให้ความสำคัญในประเด็นนี้เท่ากับสถาปนิก กลุ่มสถาปนิกทั่วไปยังย้ำความเห็นเสริมในข้อที่ว่า การใช้รูปแบบจากอดีตไม่ควรนำมาใช้โดยตรงกับอาคารในสังคมสมัยใหม่ ควรมีการผันแปรให้เหมาะสมกับบริบทปัจจุบัน ($\bar{X}$ = 4.36) ซึ่งเป็นข้อที่สถาปนิกให้คะแนนสูงสุด

สำหรับการสร้างเอกลักษณ์ไทยจากการวางผังอาคาร ในเรื่องทิศทาง กลุ่มสถาปนิกทั่วไปแสดงความเห็นด้วยในระดับปานกลางกับการวางอาคารตามตะวัน ($\bar{X}$ = 3.32) แต่แสดงความเห็นด้วยน้อยลงอย่างชัดเจนกับการหันหน้าอาคารไปทางตะวันออก การหันหน้าอาคารไปทางแม่น้ำ รวมทั้งการจัดให้มีสระน้ำอยู่หน้าอาคาร ($\bar{X}$ = 2.75, 2.57 และ 2.59 ตามลำดับ) ในข้อที่ว่าด้วยการวางอาคารตามตะวัน กลุ่มคนทั่วไปแสดงความเห็นด้วยในระดับค่อนข้างมาก ($\bar{X}$ = 3.76) ซึ่งสูงกว่าสถาปนิก รวมทั้งอีก 3 ประการหลัง คนทั่วไปก็แสดงความเห็นด้วยในระดับที่สูงกว่าสถาปนิกเช่นเดียวกัน ($\bar{X}$ = 3.70, 3.52 และ 3.44 ตามลำดับ)

ในเรื่องการใช้ระบบแนวแกนในการวางผังอาคาร ทั้งในข้อการใช้แกนนอนและแกนตั้งเป็นหลักอ้างอิง การจัดสมดุลสองข้างแนวแกนในลักษณะสมมาตร และการวาง

แนวแกนให้สัมพันธ์กับทิศทั้งสี่ เป็นสิ่งที่กลุ่มสถาปนิกทั่วไปแสดงความเห็นด้วยในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 2.90, 2.88 และ 2.99 ตามลำดับ) ในขณะที่กลุ่มคนทั่วไปแสดงความเห็นด้วยในระดับที่สูงกว่า ($\bar{X}$ = 3.48, 3.76 และ 3.60 ตามลำดับ) เป็นที่น่าสังเกตว่า การจัดสมดุลสองข้างแนวแกนในลักษณะสมมาตร เป็นข้อที่คนทั่วไปแสดงความเห็นด้วยในระดับที่สูงกว่าอีก 2 ประการ

ส่วนเรื่องการกำหนดให้พื้นของอาคารมีความต่างระดับ กลุ่มสถาปนิกทั่วไปแสดงความเห็นด้วยในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 3.41) ซึ่งน้อยกว่าระดับความเห็นของกลุ่มคนทั่วไป ($\bar{X}$ = 3.54) เช่นเดียวกับเรื่องการจัดให้มีลำดับการเข้าถึงอาคาร กลุ่มสถาปนิกทั่วไปยังคงแสดงความเห็นด้วยในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 3.40) ในขณะที่กลุ่มคนทั่วไปแสดงความเห็นด้วยในระดับที่สูงกว่า ($\bar{X}$ = 3.71) อย่างเห็นได้ชัด

ในการสรางสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ผ่านวิธีการจัดกลุ่มอาคารซึ่งมีอยู่ 3 แบบ ได้แก่ การวางอาคารโอบล้อมชาน/ลาน การวางอาคารเรียงกันเป็นแนวตรง และการวางอาคารโอบล้อมอาคารประธาน วิธีการจัดกลุ่มแบบแรกเป็นข้อที่ทั้งกลุ่มสถาปนิกทั่วไป ($\bar{X}$ = 3.75) และกลุ่มคนทั่วไป ($\bar{X}$ = 3.76) แสดงความเห็นด้วยในระดับค่อนข้างมากใกล้เคียงกัน ซึ่งมากที่สุดใน 3 แบบ กล่าวได้ว่า ทั้งสถาปนิกและคนทั่วไปให้ความสำคัญกับการจัดกลุ่มแบบวางอาคารล้อมชาน/ลานเช่นเดียวกัน ส่วนการจัดกลุ่มอาคาร 2 แบบหลังนั้นกลุ่มสถาปนิกทั่วไปแสดงความเห็นด้วยน้อยลงอย่างชัดเจน ($\bar{X}$ = 2.85 และ 3.30 ตามลำดับ) เป็นที่น่าสังเกตว่า การวางอาคารเรียงกันเป็นแนวตรงเป็นข้อที่สถาปนิกแสดงความเห็นด้วยน้อยกว่าแบบอื่น ในขณะที่คนทั่วไปแสดงความเห็นด้วยกับการจัดกลุ่ม 2 แบบหลังในระดับค่อนข้างมาก ($\bar{X}$ = 3.52 และ 3.57 ตามลำดับ)

ว่าด้วยเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ที่เกิดจากการสร้างมวลอาคาร ในเรื่องที่เกี่ยวกับรูปทรงตามแนวตั้ง ประกอบด้วย ลักษณะไตรภาค การเรียงตัวทางตั้ง และการใช้หลังคาจั่วทรงสูง กลุ่มสถาปนิกทั่วไปแสดงความเห็นด้วยในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 3.50, 2.86 และ 3.44 ตามลำดับ) โดยประเด็นการเรียงตัวทางตั้งเป็นข้อที่สถาปนิกแสดงความเห็นด้วยน้อยกว่าอีก 2 ประเด็น หมายความว่า สถาปนิกไม่ค่อยเห็นด้วยในการสร้างเอกลักษณ์ไทยด้วยการจัดส่วน/องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมเรียงซ้อนกันขึ้นไปทางตั้ง แต่กลุ่มคนทั่วไปแสดงความเห็นด้วยในระดับค่อนข้างมากกับ

ทั้ง 3 ประเด็น ($\bar{X}$ = 3.73, 3.63 และ 3.79 ตามลำดับ) ซึ่งอยู่ในระดับที่สูงกว่าสถาปนิกอย่างชัดเจน

ในเรื่องการสร้างมวลอาคารที่แสดงฐานานุลักษณ์โดยเฉพาะอาคารอันเกี่ยวเนื่องกับสถาบันกษัตริย์ อาทิ การใช้หลังคาจั่วซ้อนชั้น การใช้หลังคายอดแหลม ดังปรากฏที่หออัครศิลปินและอาคารเฉลิมพระเกียรติ 7 รอบพระชนมพรรษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ตามลำดับ กลุ่มสถาปนิกทั่วไปแสดงความเห็นด้วยต่อเรื่องนี้ในระดับไม่มากนัก ($\bar{X}$ = 3.56 และ 3.44 ตามลำดับ) ในขณะที่กลุ่มคนทั่วไปแสดงความเห็นด้วยในระดับที่สูงกว่าอย่างชัดเจน ($\bar{X}$ = 4.01 และ 3.90 ตามลำดับ) ซึ่งสะท้อนถึงการให้ความสำคัญกับฐานานุลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมของไทย

ส่วนเรื่องการนำคติไตรภูมิมาใช้ในการสร้างมวลอาคารเพื่อแสดงเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ ในประเด็นการนำคติไตรภูมิมาเป็นแนวความคิดหลักในการออกแบบและการนำคติไตรภูมิมาใช้กับอาคารที่มีความสำคัญระดับชาติ กลุ่มสถาปนิกทั่วไปแสดงความเห็นด้วยในระดับปานกลางต่อทั้ง 2 กรณี ($\bar{X}$ = 3.13 และ 3.29 ตามลำดับ) ขณะที่กลุ่มคนทั่วไปแสดงความเห็นด้วยในระดับที่สูงกว่าอย่างชัดเจน คือ ระดับค่อนข้างมาก ($\bar{X}$ = 3.77 และ 3.72 ตามลำดับ)

ทั้งนี้ ภาพโดยรวม การแสดงความเห็นด้วยจากสถาปนิกจำนวน 212 ราย มีค่า $\bar{X}$ = 3.27 ในขณะที่การแสดงความเห็นด้วยจากคนทั่วไปจำนวน 312 ราย มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับที่สูงกว่า คือ $\bar{X}$ = 3.67

4.5.2 การเปรียบเทียบองค์ประกอบความคิดเห็นในการก่อรูประหว่างกลุ่มสถาปนิกทั่วไปกับกลุ่มคนทั่วไป

จากการวิเคราะห์องค์ประกอบ (factor analysis) มิติสำคัญ ๆ ในองค์ประกอบของกลุ่มสถาปนิกทั่วไปและกลุ่มคนทั่วไปจากการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ผ่านการก่อรูปทางสถาปัตยกรรม เปรียบเทียบได้ดังนี้ (ตาราง 4-6)

สำหรับกลุ่มสถาปนิกทั่วไปมีองค์ประกอบการก่อรูปทางสถาปัตยกรรม ได้แก่ **แม่บทในการวางผัง** ซึ่งครอบคลุมเรื่องระบบแนวแกนและทิศทางการวางอาคาร รวมถึงการอ้างอิง**ลักษณะเรือนไทย** โดยเฉพาะการทำพื้นต่างระดับและลักษณะไตรภาค อีกองค์ประกอบหนึ่งคือ**การใช้คติและรูปแบบจากอดีต** ประกอบด้วยประเด็นการนำคติไตรภูมิมาเป็นแนวความคิดหลักในการออกแบบ การใช้รูปแบบหลังคายอด

แหลมรวมถึงหลังคาจั่วซ้อนชั้นในอาคารอันเกี่ยวเนื่องกับสถาบันกษัตริย์ และการใช้รูปแบบที่มีลักษณะการเรียงตัวทางตั้ง

ตาราง 4-6 การเปรียบเทียบการวิเคราะห์องค์ประกอบความคิดเห็นระหว่างกลุ่มสถาปนิกทั่วไปกับกลุ่มคนทั่วไปเกี่ยวกับการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรไทยสมัยใหม่

กลุ่มสถาปนิกทั่วไป	**กลุ่มคนทั่วไป**
องค์ประกอบที่	องค์ประกอบที่
1. แม่บทในการวางผัง/ลักษณะเรือนไทย (ร้อยละ 16.68 ของค่าความแปรผัน)	1. แม่บทในการวางผังงานสถาปัตยกรรม (ร้อยละ 14.94 ของค่าความแปรผัน)
2. การใช้คติและรูปแบบจากอดีต (ร้อยละ 14.66 ของค่าความแปรผัน)	2. การสืบทอดรูปลักษณ์และฐานานุลักษณ์ (ร้อยละ 12.51 ของค่าความแปรผัน)
3. การจัดกลุ่มอาคาร (ร้อยละ 7.72 ของค่าความแปรผัน)	3. การจัดกลุ่มอาคารและการจัดลำดับการเข้าถึง (ร้อยละ 11.11 ของค่าความแปรผัน)
4. รูปแบบ ‘ของสูง’ /ทิศมงคล (ร้อยละ 6.63 ของค่าความแปรผัน)	4. การหยิบยืมรูปแบบจากอดีต (ร้อยละ 8.73 ของค่าความแปรผัน)
5. ปัจจัยด้านบริบท (ร้อยละ 6.40 ของค่าความแปรผัน)	5. เอกลักษณ์ไทยในสังคมปัจจุบัน (ร้อยละ 8.07 ของค่าความแปรผัน)
6. แนวคิดต่อการสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทย (ร้อยละ 4.98 ของค่าความแปรผัน)	6. การสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยจากปัจจัยของบริบท (ร้อยละ 5.49 ของค่าความแปรผัน)

องค์ประกอบที่มีความสำคัญเช่นกันคือ**การจัดกลุ่มอาคาร** ซึ่งครอบคลุมการจัดกลุ่มอาคาร 3 แบบ ได้แก่ การวางอาคารโอบล้อมชาน/ลาน การวางอาคารโอบล้อมอาคารประธาน และการวางอาคารเรียงกันเป็นแนว องค์ประกอบนี้ยังรวมถึงการสร้างให้มีลำดับการเข้าถึงอาคารสำคัญ **รูปแบบ’ของสูง’/ทิศมงคล**ซึ่งได้แก่การใช้รูปแบบวัง/

วัดกับอาคารเชิงธุรกิจและกับอาคารที่มีความสำคัญระดับชาติ รวมถึงประเด็นเรื่องทิศโดยเฉพาะการวางอาคารหันหน้าไปทางตะวันออก นอกเหนือจากนี้ ยังมีองค์ประกอบเกี่ยวกับ**ปัจจัยด้านบริบท** ซึ่งได้แก่ รูปแบบที่สัมพันธ์กับบริบทของสังคมสมัยใหม่ ลักษณะเฉพาะอันเกิดจากบริบทของถิ่นที่ ตลอดจนการวางอาคารให้สอดคล้องกับทิศทางแดดลม และองค์ประกอบเกี่ยวกับ**แนวคิดต่อการสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทย** ครอบคลุมการสร้างสรรค์แบบ 'คิดใหม่ทำใหม่' การหล่อหลอมให้เกิดเอกลักษณ์ไทยจากปัจจัยของบริบท และเอกลักษณ์ไทยในกระแสโลกาภิวัตน์

ส่วนกลุ่มคนทั่วไปมีองค์ประกอบเกี่ยวกับ**แม่บทในการวางผังงานสถาปัตยกรรม** ซึ่งครอบคลุมเรื่องระบบแนวแกนและทิศทางการวางอาคารเช่นเดียวกับสถาปนิก องค์ประกอบที่มีความสำคัญเช่นเดียวกันคือ**การสืบทอดรูปลักษณ์และฐานานุลักษณ์** ซึ่งเน้นการแสดงฐานานุลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมโดยเฉพาะในอาคารอันเกี่ยวเนื่องกับสถาบันกษัตริย์ ได้แก่ การใช้หลังคาจั่วซ้อนชั้น การใช้หลังคายอดแหลม และการอ้างอิงรูปแบบจากอดีต ได้แก่ รูปแบบตามคติไตรภูมิ รูปแบบที่เกิดจากการเรียงตัวทางตั้ง รวมทั้งลักษณะไตรภาค

อีกองค์ประกอบหนึ่งที่กลุ่มคนทั่วไปให้ความสำคัญเช่นเดียวกับกลุ่มสถาปนิกคือ **การจัดกลุ่มอาคาร** ซึ่งครอบคลุมการจัดกลุ่มอาคารทั้งแบบการวางอาคารโอบล้อมชาน/ลาน การวางอาคารเรียงกันเป็นแนว และการวางอาคารโอบล้อมอาคารประธาน องค์ประกอบนี้ยังรวมถึง**การจัดลำดับการเข้าถึงอาคาร** ซึ่งมีความสัมพันธ์กับความต่างระดับของพื้นอาคารอีกด้วย

นอกจากนี้ ยังมีองค์ประกอบว่าด้วย**การหยิบยืมรูปแบบจากอดีต** คือการนำรูปแบบวัง/วัดมาใช้กับอาคารเชิงธุรกิจและอาคารที่มีความสำคัญระดับชาติ ซึ่งสัมพันธ์เชิงผกผันกับการสร้างสรรค์โดยละทิ้งรูปแบบจากอดีตสู่ 'การคิดใหม่ทำใหม่' รวมทั้งยังมีองค์ประกอบเกี่ยวกับ**เอกลักษณ์ไทยในสังคมปัจจุบัน** ซึ่งครอบคลุมการสร้างสรรค์ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ การนำคติไตรภูมิมาใช้เป็นหลักอ้างอิงในการสร้างสรรค์ การใช้หลังคาจั่วทรงสูง และองค์ประกอบ**การสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยจากปัจจัยของบริบท** ได้แก่ การนำปัจจัยของบริบทมาสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยโดยไม่อิงรูปแบบจากอดีต การวางอาคารตามตะวันสอดคล้องกับทิศทางแดดลม และลักษณะเฉพาะอันเกิดจากบริบทของถิ่นที่

4.6 การวิเคราะห์เชิงบูรณาการและการอภิปรายผล

การวิเคราะห์เชิงบูรณาการและการอภิปรายผลมุ่งวิเคราะห์โดยรวม ด้วยการพิจารณาข้อมูลที่ได้มาจากทั้ง 4 แหล่ง ได้แก่ 1) เอกสารที่เป็นงานวิชาการและงานวิจัยต่าง ๆ 2) การสำรวจภาคสนามรูปแบบสถาปัตยกรรม 3) การสัมภาษณ์โดยตรงและการสัมภาษณ์ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ 4) การสอบถามความคิดเห็นของกลุ่มสถาปนิกทั่วไปและกลุ่มคนทั่วไป เพื่อเชื่อมโยงปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับแต่ละแนวคิดหลัก (key concepts) แนวความคิดของสถาปนิกพร้อมตัวอย่างงานสถาปัตยกรรมที่สะท้อนแนวความคิดนั้น ๆ ระดับความเห็นด้วยของกลุ่มสถาปนิกทั่วไปและกลุ่มคนทั่วไปต่อประเด็นต่าง ๆ

ผลสรุปของการวิเคราะห์ข้างต้น นำไปสู่ความสัมพันธ์กับการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมในเชิงทฤษฎีและหลักการ ที่จะนำไปสู่ข้อสรุปในมิติของการสืบสาน การปรับเปลี่ยน หรือการคิดใหม่ทำใหม่ในข้อ 4.7 ต่อไป

แผนภาพ 4.1 กระบวนการวิเคราะห์เชิงบูรณาการและการอภิปรายผล

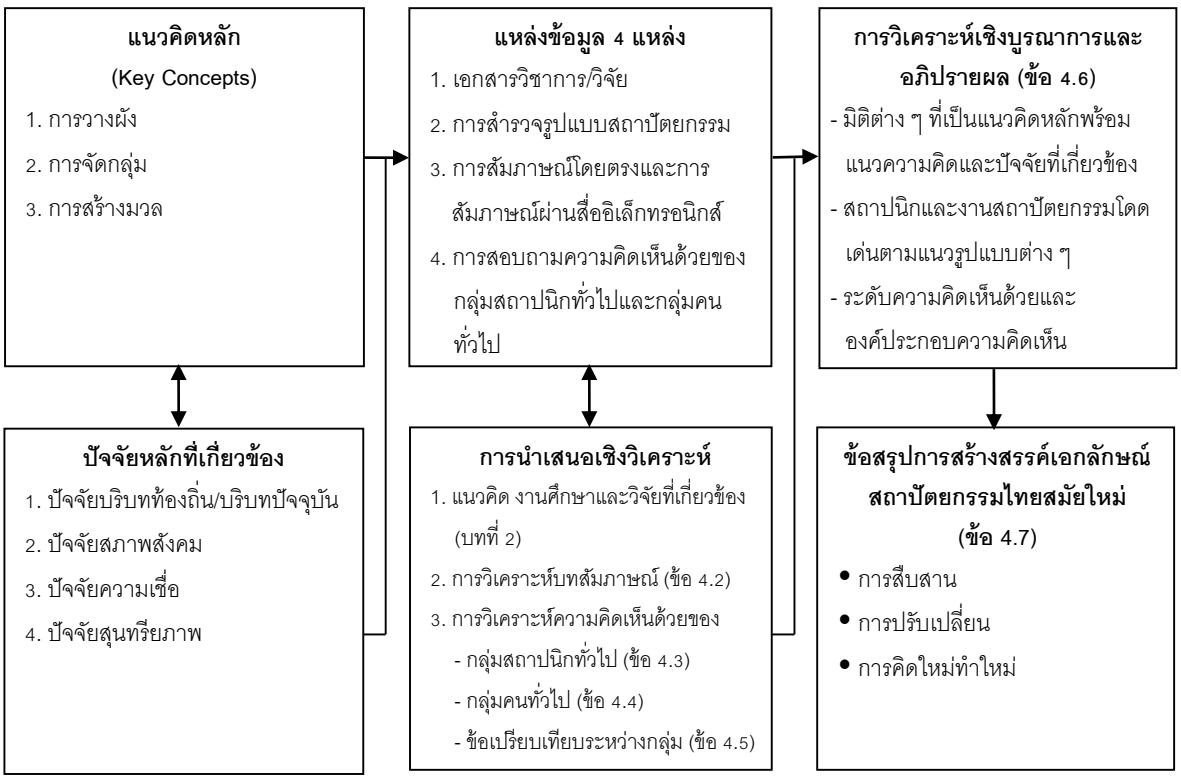

4.6.1 การวิเคราะห์การวางผัง

ทิศทาง

ทิศทางเป็นหลักประการหนึ่งในการวางผังอาคาร อันเป็นแม่บทที่มีความสำคัญลำดับต้น ๆ ในการก่อรูปทางสถาปัตยกรรม โดยมีพื้นฐานจากปัจจัยด้านสภาพภูมิอากาศและบริบทปัจจุบัน รวมทั้งปัจจัยด้านความเชื่อ ทิศทางครอบคลุมสาระเกี่ยวกับ 1) ว่าด้วยทิศหัวนอน-ตีนนอน ซึ่งทิศหัวนอนคือทิศใต้ ส่วนทิศตีนนอนคือทิศเหนือ 2) การวางอาคารตามตะวัน โดยวางให้แนวยาวของอาคารทอดตัวไปในแนวตะวันออก-ตะวันตก 3) การหันหน้าอาคารสู่แม่น้ำ และ 4) การหันหน้าอาคารไปทางตะวันออก

ในประเด็นที่ว่าด้วยทิศหัวนอน-ตีนนอนนั้น ผู้คนในสังคมสมัยใหม่คลายความยึดถือลงไปเกือบหมดสิ้น และไม่ปรากฏในงานสถาปัตยกรรมที่ต้องการแสดงเอกลักษณ์ไทยสมัยใหม่ โดยเฉพาะอาคารสาธารณะ ส่วนการวางอาคารตามตะวันยังคงปรากฏในงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ที่แสดงเอกลักษณ์ไทยอยู่บ้าง อาทิ อาคารคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น สำหรับการหันหน้าอาคารสู่แม่น้ำปรากฏในงานสถาปัตยกรรมที่มีทำเลที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำ เช่น โรงแรมยูเดีย ออน เดอะ ริเวอร์ ซึ่งตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทั้งนี้ อาคารในปัจจุบันส่วนใหญ่ไม่ได้ตั้งอยู่ริมแม่น้ำ แต่ปรากฏการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างสถาปัตยกรรมกับน้ำเพื่อสร้างเอกลักษณ์ไทย ด้วยการสร้างบ่อน้ำ/สระน้ำไว้ด้านหน้าอาคาร เช่น กรณีอาคารโดม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต ทำเนียบองคมนตรี ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา เป็นต้น ขณะที่สถาปัตยกรรมที่เน้นแสดงเอกลักษณ์ไทยสมัยใหม่ที่กำหนดทิศทางด้วยการวางหันหน้าไปทางตะวันออก ปรากฏในกรณีพุทธศาสนาคารเป็นส่วนใหญ่ เช่น โบสถ์วัดศาลาลอย โบสถ์วัดพระธรรมกาย โบสถ์วัดป่าบ้านผักบุ้ง เป็นต้น

จากการสัมภาษณ์พบว่าสถาปนิกพิรัส พัชรเศวต ให้ความสำคัญกับการวางทิศทางอาคารที่คำนึงถึงบริบทท้องถิ่น ทั้งการวางอาคารหันสู่แม่น้ำและการวางอาคารหันไปทางตะวันออก การมีน้ำเป็นส่วนประกอบที่จักขาดเสียมิได้ในความเป็นสถาปัตยกรรมไทย เป็นสิ่งที่สถาปนิกสุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา ให้ความสำคัญมาก แต่ด้วยบริบทปัจจุบันเป็นเงื่อนไขให้อาคารส่วนใหญ่ไม่ได้ตั้งอยู่ริมน้ำเช่นในอดีต การสร้างบ่อน้ำ/สระน้ำไว้ด้านหน้าอาคารจึงเป็นการปรับให้ตอบรับกับบริบทใหม่เพื่อรักษาบรรยากาศเดิม ๆ ไว้ ในขณะที่สถาปนิกนิธิ สถาปิตานนท์ มีแนวทางในการออกแบบ

พุทธศาสนาคารของวัดป่าด้วยการอิงปฏิปทาไม่ยึดมั่นถือมั่น โดยไม่วางอาคารหันหน้าไปทางตะวันออกเช่นที่เคยปฏิบัติกันมา หากแต่ยึดภูมิประเทศแห่งป่าเขาเป็นหลักในการวางอาคาร

เป็นที่น่าสังเกตว่า การออกแบบพุทธศาสนาคารของวัดป่าโดยไม่หันหน้าไปทางทิศตะวันออก หันไปอ้างอิงภูมิประเทศเป็นที่ตั้ง แสดงถึงการให้ความสำคัญกับบริบทท้องถิ่น ทำนองเดียวกับกรณีพุทธศาสนาคารในอดีตที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำเลือกที่จะหันหน้าไปทางลำน้ำเสมอโดยไม่คำนึงว่าจะเป็นทิศใด อีกกรณีหนึ่งคืออาคารในปัจจุบันซึ่งส่วนใหญ่ตั้งอยู่ริมถนนนิยมวางหันหน้าเข้าหาถนน เท่ากับเป็นการวางหันหน้าเข้าหาเส้นทางสัญจรสายหลัก ซึ่งเทียบได้กับการวางโดยหันหน้าอาคารสู่ลำน้ำซึ่งเป็นเส้นทางสัญจรสายหลักในอดีต การวางอาคารหันหน้าเข้าหาถนนจึงเป็นการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับบริบทปัจจุบัน

จากการสอบถามความคิดเห็น กลุ่มสถาปนิกแสดงความเห็นด้วยระดับปานกลางต่อเรื่องทิศทาง ทั้งประเด็นการวางอาคารตามตะวัน ($\bar{X}$ = 3.32) การวางอาคารหันหน้าไปทางตะวันออก ($\bar{X}$ = 2.75) การวางอาคารหันหน้าไปทางแม่น้ำ ($\bar{X}$ = 2.57) รวมทั้งการสร้างสระน้ำไว้ด้านหน้าอาคาร ($\bar{X}$ = 2.59) ในขณะที่กลุ่มคนทั่วไปแสดงความเห็นด้วยในระดับค่อนข้างมาก โดยเฉพาะประเด็นการวางอาคารตามตะวัน ($\bar{X}$ = 3.76) การวางอาคารหันหน้าไปทางตะวันออก ($\bar{X}$ = 3.70) และการวางอาคารหันหน้าไปทางแม่น้ำ ($\bar{X}$ = 3.52) ยกเว้นในประเด็นการสร้างสระน้ำไว้ด้านหน้าอาคารที่กลุ่มคนทั่วไปแสดงความเห็นด้วยในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 3.44) เห็นได้ชัดว่า ทั้งกลุ่มสถาปนิกและกลุ่มคนทั่วไปให้ความสำคัญกับประเด็นด้านการวางอาคารตามตะวันมากกว่าประเด็นอื่น ๆ และไม่ค่อยเห็นด้วยกับประเด็นการสร้างสระน้ำไว้หน้าอาคาร

สรุปได้ว่า ในการก่อรูปทางสถาปัตยกรรม ทิศทางเป็นหลักการสำคัญอย่างหนึ่งในการวางผัง ที่มีปัจจัยด้านบริบทของที่ตั้งผนวกกับปัจจัยด้านความเชื่อร่วมหล่อหลอมจนเกิดเป็นเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย ในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่จึงมีการสืบสานมาอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งมีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับบริบทและความเชื่อที่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา สู่รูปแบบที่เหมาะสมกับปัจจุบันสมัย

แนวแกน

แนวแกนเป็นสิ่งอ้างอิงหลักในการวางผังอาคาร โดยมีพื้นฐานจากปัจจัยด้านบริบทของที่ตั้ง ปัจจัยด้านความเชื่อ รวมทั้งปัจจัยด้านสุนทรียภาพ สาระเกี่ยวกับแนวแกนประกอบด้วยรายละเอียดในประเด็นด้าน 1) การจัดระเบียบแนวแกน ซึ่งมีแบบหลัก ๆ ได้แก่แนวแกนเดี่ยว แนวแกนขนาน แนวแกนฉาก แนวแกนกากบาท 2) ความสัมพันธ์กับบริบท และ 3) ลักษณะสมมาตร-อสมมาตร ซึ่งเป็นการจัดความสมดุลขององค์ประกอบสองข้างแนวแกน

การสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ ที่เน้นการจัดระเบียบแนวแกนอย่างชัดเจน เช่น อาคารวิจัยและการศึกษาต่อเนื่อง สมเด็จพระเทพ-รัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี อนุสรณ์สถานแห่งชาติ โรงแรมราชมรรคา เป็นต้น ส่วนการกำหนดแนวแกนให้มีความสัมพันธ์กับบริบท โดยเฉพาะทิศทั้งสี่ ปรากฏในพุทธ-ศาสนาคาร เช่น โบสถ์วัดศาลาลอย โบสถ์วัดพระธรรมกาย โบสถ์วัดป่าบ้านผักปุ้ง เป็นต้น ขณะที่การจัดสมดุลสองข้างแนวแกนในลักษณะสมมาตร ปรากฏในอาคารที่มุ่งแสดงความสง่างาม เป็นพิธีการ เช่น หอจดหมายเหตุแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช อาคารเรียนรวมมหาวิทยาลัยวงศ์ชวลิต-กุล เป็นต้น

จากการสัมภาษณ์ สถาปนิกองอาจ สาตรพันธุ์ ให้ความสำคัญกับการวางผังอาคารซึ่งถือเป็น ‘แก่น’ ของงานสถาปัตยกรรม สะท้อนให้เห็นได้ในผังโรงแรมราชมรรคาที่มีแนวแกนเป็นหลักในการจัดวางผังแบบอาคารล้อมลาน ซึ่งได้อิทธิพลมาจากการวางผังของจีน ส่วนสถาปนิกนิธิ สถาปิตานนท์ กล่าวถึงการวางผังที่มีแนวแกนอย่างชัดเจนของอาคารกระทรวงการต่างประเทศ ตามแนวคิดในการสร้างลักษณะที่เป็นทางการ ขณะที่การวางผังศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ สถาปนิกชัยวัฒน์ ลิมวัฒนานนท์ ได้แสดงทรรศนะว่า การมีเรือนไทยเป็นต้นแบบยังผลให้มีการจัดระเบียบแนวแกนแบบอสมมาตร

อย่างไรก็ตาม ในการสอบถามความคิดเห็นต่อเรื่องเกี่ยวกับการกำหนดแนวแกนเป็นหลักในการวางผังอาคารนั้น กลุ่มสถาปนิกแสดงความเห็นด้วยไม่มากนักทั้งต่อเรื่องการวางแนวแกนให้สัมพันธ์กับทิศทั้งสี่ ($\bar{x}$ = 2.99) และการจัดระเบียบแนวแกนในลักษณะสมมาตร ($\bar{x}$ = 2.88) ในขณะที่กลุ่มคนทั่วไปให้ความสำคัญกับเรื่องเดียวกันนี้มากกว่า โดยแสดงความเห็นด้วยค่อนข้างมากทั้งต่อเรื่องการวางแนวแกนให้สัมพันธ์กับทิศทั้งสี่ ($\bar{x}$ = 3.60) และการจัดระเบียบแนวแกนในลักษณะสมมาตร ($\bar{x}$ = 3.76) โดยเฉพาะในประเด็นหลังยังคงปรากฏอย่างต่อเนื่องในงานสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่

ที่ต้องการแสดงออกถึงลักษณะงามสง่า เป็นการเป็นงาน สะท้อนถึงแนวสุนทรียภาพที่คนทั่วไปให้การยอมรับได้เป็นอย่างดี

สรุปได้ว่า แนวแกนในการวางผังเป็นหลักการอย่างหนึ่งในการก่อรูปทางสถาปัตยกรรม ที่เกิดจากปัจจัยด้านบริบทของที่ตั้ง ปัจจัยด้านความเชื่อ และปัจจัยด้านสุนทรียภาพ จนบรรลุผลเป็นเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย ซึ่งสถาปนิกส่วนใหญ่ยังให้ความสำคัญไม่มากนัก ในขณะที่คนทั่วไปแสดงความเห็นด้วยเกี่ยวกับการใช้แนวแกนในการวางผังอาคาร โดยเฉพาะเพื่อผลด้านสุนทรียภาพจากการจัดสมดุลสองข้างแนวแกนแบบสมมาตร ในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่จึงควรมีการทบทวนนำประเด็นเรื่องแนวแกนมาสืบสานในการวางผังอาคารให้กว้างขวางยิ่งขึ้น โดยสามารถปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับบริบทปัจจุบัน

ลำดับ

การจัดให้มีลำดับการเข้าถึงจากภายนอกสู่ส่วนสำคัญ/อาคารสำคัญซึ่งอยู่ภายในเป็นเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยอย่างหนึ่งที่สืบทอดมาจากอดีต ซึ่งมีพื้นฐานจากปัจจัยสภาพสังคมและปัจจัยความเชื่อ ลำดับเกิดจากการจัดเรียงตำแหน่งของส่วนสำคัญ/อาคารสำคัญที่ไม่ต้องการให้สามารถเข้าถึงได้โดยตรง ต้องผ่านประตู/กำแพงเข้าไปตามลำดับ

งานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ที่เน้นแสดงเอกลักษณ์ไทยโดยอาศัยการจัดลำดับเป็นเครื่องมือ เช่น กรณีมหาธรรมกายเจดีย์ที่มีลานธรรมและระเบียงคดล้อมรอบ อาคารศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์วางตำแหน่งห้องประชุมใหญ่ไว้ภายใน โดยต้องผ่านโถงทางเข้า โถงต้อนรับ และทางเดินเชื่อม โรงแรมราชมรรคาจัดลำดับการเข้าถึงโดยให้ผ่านกำแพงเข้าไปเป็นชั้น ๆ ก่อนเข้าสู่ลานที่มีห้องพักโอบล้อมโดยรอบ เป็นต้น

การใช้เรื่องลำดับเพื่อสร้างเอกลักษณ์ไทยในงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่นั้นมีอยู่น้อย มีผลงานของสถาปนิกเพียงไม่กี่รายที่สร้างให้เกิดลำดับในงานสถาปัตยกรรมจากการรังสรรค์ของตน หนึ่งในนั้นคือสถาปนิกองอาจ สาตรพันธุ์ ดังปรากฏในโรงแรมราช-มรรคาที่บ่งบอกถึงความพิถีพิถันในการจัดลำดับการเข้าถึงลานภายในอันเป็นพื้นที่กระจายเข้าสู่ห้องพัก รวมทั้งสถาปนิกอมตะ หลุยส์ บูลย์ ได้สร้างลำดับในการออกแบบศาลา ภูเก็ต เช่นการค่อย ๆ เปลี่ยนจากพื้นที่ที่รถยนต์เข้าถึงสู่พื้นที่ทางเดินของผู้คนที่อยู่ถัดเข้าไปภายใน การปลูกต้นยางที่มีการจัดระเบียบด้วยระบบพิกัด (grid) ที่พื้นที่ส่วน

นอกแล้วค่อย ๆ เปลี่ยนเป็นไร้ระเบียบ (random) ที่พื้นที่ส่วนใน การเข้าถึงที่ต้องเดินผ่านทางเข้า ผ่านน้ำ เพื่อไปสู่ส่วนต้อนรับ เป็นต้น

ในการสอบถามความคิดเห็นต่อประเด็นการสร้างเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ด้วยการสร้างผังอาคารให้มีลำดับการเข้าถึงส่วนสำคัญที่อยู่ภายใน กลุ่มสถาปนิกก็แสดงความเห็นด้วยระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 3.40) แต่อย่างไรก็ตาม กลุ่มคนทั่วไปแสดงความเห็นด้วยค่อนข้างมาก ($\bar{X}$ = 3.71) ทั้งนี้ ลำดับเป็นลักษณะไทยที่เด่นชัดและมีอยู่คู่สถาปัตยกรรมแห่งอดีตมายาวนาน

สรุปได้ว่า ในการวางผังที่มีการจัดลำดับการเข้าถึงพื้นที่ภายในเป็นหลักการอย่างหนึ่งในการก่อรูปทางสถาปัตยกรรม ซึ่งมีสภาพสังคมตามวิถีไทยและความเชื่อเป็นเงื่อนไขปัจจัยสำคัญ ก่อเกิดเป็นสถาปัตยกรรมเอกลักษณ์ไทย ทั้งนี้ สถาปนิกทั้งหลายยังนำหลักการเรื่องลำดับมาใช้ในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ไม่มากนัก จึงควรมีการรื้อฟื้นเพื่อสืบสาน โดยสามารถปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับบริบทปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

ระดับ

ระดับที่สูง-ต่ำต่างกันของพื้นอาคารเป็นลักษณะโดดเด่นอย่างหนึ่งของเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย เป็นปรากฏการณ์ที่พบเห็นได้ทั้งในสถาปัตยกรรมวัง วัด และบ้าน โดยมีปัจจัยจากสภาพสังคมเป็นสำคัญ ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับขนบฐานานุศักดิ์ด้วย โดยพื้นอาคารส่วนที่สำคัญจะได้รับการจัดไว้ในระดับที่สูง พื้นส่วนอื่นที่สำคัญน้อยกว่าอยู่ในระดับต่ำลงมาตามลำดับ ดังในเรือนนั้นพื้นห้องนอนมีระดับสูงสุด ลดระดับลงมาเป็นพื้นระเบียง และลดระดับลงมาอีกเป็นพื้นชาน ตามลำดับ

การใช้ระดับเป็นเครื่องมือในการสร้างเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ปรากฏในกรณีมหาธรรมกายเจดีย์ แต่ไม่ได้สร้างความต่างระดับที่พื้นอาคาร หากแต่จัดแบ่งพื้นผิวด้านนอกขององค์เจดีย์เป็น 3 ส่วน คือ พุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ และสังฆรัตนะ ไว้ตามระดับความสูงจากยอดเจดีย์ที่ลาดเอียงสู่ฐานเจดีย์ตามลำดับ ซึ่งแตกต่างจากการกำหนดความต่างระดับอย่างที่เคยเป็นมา ส่วนอาคารศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์สร้างความต่ำ-สูงของพื้นจากภายนอก ยกระดับสู่โถงทางเข้า และยกระดับสู่โถงต้อนรับ ก่อนที่จะลดระดับสู่ทางเดินเชื่อมไปยังห้องประชุมใหญ่ เป็นต้น ทั้งนี้ อาคารกรณีตัวอย่างที่นำแนวคิดเรื่องระดับมาใช้ในการวางผังยังมีอยู่อย่างจำกัด

ในการรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ไม่ปรากฏว่ามีสถาปนิก/นักวิชาการรายใดกล่าวถึงการสร้างเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่จากการสร้างระดับสูง-ต่ำของพื้นอาคารแต่อย่างใด อย่างไรก็ตาม ที่กล่าวพาดพิงในสาระใกล้เคียงมีสถาปนิกสินพงษ์หาญยุทธ์ ในการออกแบบ In Square Retails Complex ที่มีลักษณะเป็นตลาดลอยฟ้า (flying market) ซึ่งได้รับแรงบันดาลใจมาจากตลาดน้ำ (floating market) ด้วยการออกแบบทางเดินที่มีความต่างระดับและเชื่อมต่อกันไปจากชั้นล่างสู่ชั้นบน ส่วนสถาปนิกสุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา แม้จะให้ความสำคัญกับการยกพื้นอาคารตามแบบเรือนไทยในการสร้างเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ แต่ก็ไม่ได้กล่าวถึงเรื่องความสูง-ต่ำต่างระดับของพื้นอาคารแต่ประการใด

ผลจากการสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นการสร้างเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ ด้วยการกำหนดให้พื้นของอาคารมีความสูง-ต่ำต่างกันหลายระดับ กลุ่มสถาปนิกแสดงความเห็นด้วยในระดับปานกลาง ($\bar{x}$ = 3.41) ในขณะที่กลุ่มคนทั่วไปแสดงความเห็นด้วยในระดับที่สูงกว่าเล็กน้อย ($\bar{x}$ = 3.54) กล่าวได้ว่าความต่างระดับของพื้นอาคารเป็นลักษณะไทยที่เด่นชัดอย่างหนึ่ง แต่เป็นสิ่งที่หลายคนยังมองข้าม

สรุปได้ว่า ระดับที่ปรากฏในการวางผังเป็นการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมเอกลักษณ์ไทยที่มีมาแต่อดีต ซึ่งมีสภาพสังคมตามวิถีไทยเป็นปัจจัยหลัก การสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ด้วยกลไกความต่างระดับของพื้นอาคารเป็นสิ่งที่คนส่วนใหญ่โดยเฉพาะกลุ่มสถาปนิกไม่ได้ให้ความสำคัญมากนัก ทั้งนี้ ลำดับกับระดับมักเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กันเสมอ และร่วมสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยที่โดดเด่นจึงควรมีการสืบสาน โดยสามารถปรับเปลี่ยน ตลอดจนคิดใหม่ทำใหม่ ให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน

4.6.2 การวิเคราะห์การจัดกลุ่ม

การวางอาคารเรียงเป็นแนว

การจัดกลุ่มแบบการวางอาคารเรียงเป็นแนวเป็นการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมเอกลักษณ์ไทย ซึ่งมีพื้นฐานมาจากปัจจัยด้านความเชื่อ โดยมีต้นแบบจากการจัดกลุ่ม

ของพุทธศาสนาคารที่ประกอบด้วยเจดีย์เป็นองค์ประธาน มีโบสถ์และวิหารวางขนาบในลักษณะเรียงกันเป็นแนวตรง

อาคารกรณีตัวอย่างที่มีการนำแบบแผนของการจัดกลุ่มแบบนี้มาเป็นต้นแบบ เช่น อนุสรณ์สถานแห่งชาติ ซึ่งได้ปรับเปลี่ยนการเรียงตัวของกลุ่มอาคาร 3 หลังเป็นมุมฉากตามข้อจำกัดของที่ดิน อาคารวิจัยและการศึกษาต่อเนื่อง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีการวางอาคารที่แบ่งออกเป็น 3 ส่วนหลักเรียงกันเป็นแนวตรง มีอาคารประธานอยู่ที่ส่วนแรก อาคารบริวารเรียงต่อเนื่องกันไป โดยอาคารทั้งหมดเชื่อมต่อกันโดยตลอด ทั้งนี้ อาคารกรณีตัวอย่างที่แสดงเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ด้วยการจัดกลุ่มอาคารแบบเรียงกันเป็นแนวนี้ยังมีอยู่อย่างจำกัด

สอดคล้องกับสาระที่ได้จากการสัมภาษณ์สถาปนิก/นักวิชาการ ที่ไม่มีการกล่าวถึงการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ด้วยวิธีการจัดกลุ่มอาคารแบบเรียงกันเป็นแนวแต่ประการใด มีเพียงผลงานของสถาปนิกชาตรี ลดาลลิตสกุล เท่านั้นที่มีรูปแบบตามแนวคิดสถาปัตยกรรมไทยผสมผสาน คืออาคารวิจัยและการศึกษาต่อเนื่อง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ โดยจัดกลุ่มอาคารแบบเรียงกันเป็นแนวตรง กล่าวได้ว่าสถาปนิกส่วนใหญ่ยังมองข้ามการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ด้วยการจัดกลุ่มอาคารแบบนี้

การอยู่นอกกรอบความสนใจในการจัดกลุ่มอาคารแบบเรียงกันเป็นแนวตรงสะท้อนออกมาในการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสาระการก่อรูปทางสถาปัตยกรรม ที่กลุ่มสถาปนิกแสดงความเห็นด้วยไม่มากนัก ($\bar{x}$ = 2.85) อย่างไรก็ตาม ในประเด็นเดียวกันนี้ กลุ่มคนทั่วไปแสดงความเห็นด้วยในระดับที่สูงกว่า ($\bar{x}$ = 3.52)

สรุปได้ว่า การจัดกลุ่มแบบการวางอาคารเรียงเป็นแนว เป็นการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมตามแบบแผนไทย โดยมีปัจจัยด้านความเชื่อเป็นเงื่อนไขสำคัญ เป็นแนวทางสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ที่สถาปนิกโดยทั่วไปยังไม่ได้ให้ความสำคัญ การทบทวนนำแบบแผนการจัดกลุ่มโดยวางอาคารเรียงเป็นแนวมาสืบสาน โดยสามารถปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับบริบทปัจจุบัน จึงเป็นทางเลือกที่ไม่ควรมองข้าม

การวางอาคารโอบล้อมองค์ประธาน

การจัดกลุ่มแบบการวางอาคารโอบล้อมองค์ประธาน เป็นการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมตามแบบแผนไทยอย่างหนึ่ง ที่มีพื้นฐานมาจากปัจจัยด้านความเชื่อเป็นหลัก โดยมีต้นแบบมาจากการจัดกลุ่มพุทธศาสนาคาร ซึ่งมีเจดีย์เป็นองค์ประธานอยู่กลางมณฑล มีวิหารทิศและระเบียงคดล้อมรอบ

อาคารกรณีตัวอย่างที่มีการจัดกลุ่มอาคารแบบนี้ ดังปรากฏที่มหาธรรมกายเจดีย์ ซึ่งมีระเบียงคดโอบล้อมทั้ง 4 ด้าน ส่วนธรรมศาลา วัดสุนันทวนาราม มีศาลาธรรมเป็นอาคารประธาน รายล้อมด้วยอาคารบริวารที่ทำหน้าที่เสมือนดังระเบียงคด สำหรับพิพิธภัณฑ์การเกษตรเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีอาคารเฉลิมพระเกียรติเป็นประธานอยู่ตรงกลาง รายล้อมด้วยอาคารบริวารที่มีระเบียงทางเดินแล่นเชื่อมโดยตลอด เช่นเดียวกับการจัดกลุ่มแบบการวางอาคารเรียงเป็นแนวที่การจัดกลุ่มแบบนี้มีกรณีตัวอย่างอาคารอยู่อย่างจำกัด

ในการสัมภาษณ์สถาปนิก/นักวิชาการ ปรากฏว่าไม่มีการกล่าวถึงการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ด้วยการจัดกลุ่มอาคารแบบการวางอาคารโอบล้อมองค์ประธาน เว้นแต่สถาปนิกนิธิ สถาปิตานนท์ ที่แสดงแนวคิดในการออกแบบธรรมศาลา วัดสุนันทวนาราม ว่ามีการจัดกลุ่มอาคารที่ได้รับแรงบันดาลใจมาจากสถาปัตยกรรมไทยที่มีการใช้ระเบียงคดล้อมรอบอาคารประธาน

ทั้งนี้ กรณีมหาธรรมกายเจดีย์ ซึ่งสถาปนิกวิจิตร ชินาลัย เป็นผู้ออกแบบองค์เจดีย์ โดยมีสถาปนิกนิธิ สถาปิตานนท์ เป็นผู้ออกแบบระเบียงคด เป็นการจัดกลุ่มอาคารแบบการวางอาคารล้อมรอบองค์ประธานตามแบบเดิมภายใต้รูปแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ส่วนพิพิธภัณฑ์การเกษตรเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สถาปนิกกรม ชลประทาน (ธานี แก้วสีปลาด) มีแนวทางในการจัดกลุ่มอาคารแบบเดียวกันนี้ โดยมีอาคารเฉลิมพระเกียรติเป็นอาคารประธาน มีอาคารบริวารโอบล้อมโดยรอบทั้ง 4 ด้าน

ในการสอบถามความคิดเห็นต่อประเด็นด้านการก่อรูปทางสถาปัตยกรรม กลุ่มสถาปนิกแสดงความเห็นด้วยกับการจัดกลุ่มแบบการวางอาคารล้อมองค์ประธานในระดับปานกลาง ($\bar{x}$ = 3.30) ซึ่งบ่งบอกว่า กลุ่มสถาปนิกยังไม่ได้ให้ความสำคัญในการนำการจัดกลุ่มแบบการวางอาคารโอบล้อมองค์ประธานมาเป็นกลไกในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ ขณะที่คนทั่วไปแสดงความเห็นด้วยในประเด็นเดียวกันนี้ในระดับที่สูงกว่าไม่มากนัก ($\bar{x}$ = 3.57)

สรุปได้ว่า การจัดกลุ่มแบบการวางอาคารโอบล้อมองค์ประธาน เป็นแบบแผนการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมอย่างไทย ที่มีปัจจัยด้านความเชื่อเป็นพื้นฐานสำคัญ การมีอยู่อย่างจำกัดของอาคารกรณีตัวอย่างที่มีการจัดกลุ่มตามแบบนี้ แสดงถึงการที่มวลสถาปนิกยังมองข้าม จึงเป็นแนวทางที่น่าจะมีการสืบสาน หรือปรับเปลี่ยนตามเงื่อนไขของบริบทปัจจุบัน เพื่อนำไปสู่การสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ได้อย่างกว้างขวางต่อไป

การวางอาคารโอบล้อมที่ว่าง

การจัดกลุ่มแบบการวางอาคารโอบล้อมที่ว่าง เป็นหนึ่งในการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมตามแบบแผนไทย ที่มีพื้นฐานมาจากปัจจัยด้านบริบทท้องถิ่นผนวกกับปัจจัยด้านสภาพสังคม โดยมีต้นแบบจากการจัดกลุ่มของที่อยู่อาศัย ทั้งกุฏิที่อยู่อาศัยของสงฆ์และเรือนอยู่อาศัยของคนทั่วไป ที่มีการแบ่งอาคารออกเป็นเรือน/หอย่อย ๆ ตามประโยชน์ใช้สอยต่าง ๆ วางล้อมชานยกพื้น

อาคารที่มีการจัดกลุ่มแบบการวางอาคารโอบล้อมที่ว่างที่ยังคงรักษาแบบแผนดั้งเดิมด้วยการจัดกลุ่มอาคารแบบสมมาตร ปรากฏในกรณีพิพิธภัณฑ์และศูนย์ฝึกอบรมการแพทย์แผนไทย กรณีปรับเปลี่ยนที่ว่างตรงกลางจากชานยกพื้นเป็นลานระดับดิน อาทิ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติถลาง ส่วนอาคารสถาบันอาศรมศิลป์ ใช้ทั้งชานและลานร่วมกัน กรณีที่เปลี่ยนใหม่จากพื้นที่ชานซึ่งเปิดโล่งเป็นทางเดินเชื่อมภายใต้หลังคาคลุมที่ยังคงทำหน้าที่เชื่อมต่ออาคารต่าง ๆ เข้าด้วยกันเช่นเดียวกับลาน ปรากฏในโรงเรียนนานาชาติกรุงเทพ ศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ เป็นต้น

จากการสัมภาษณ์ สถาปนิกองอาจ สาตรพันธุ์ ซึ่งสนใจนำการวางผังบ้านแบบจีนมาเป็นต้นแบบ เป็นที่มาของการมีลานกลางที่รายล้อมด้วยอาคารโดยรอบของโรงแรมราชมรรคา สถาปนิกที่มีแนวคิดในการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมที่สะท้อนความเป็นชาติไทยอย่างพิรัส พัชรเศวต เน้นการออกแบบอาคารที่มีลานเป็นองค์ประกอบสำคัญเสมอ ขณะที่สถาปนิกอมตะ หลูไพบูลย์ ซึ่งมีแนวคิดในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยจากปัจจัยของบริบท สะท้อนให้เห็นได้ในกรณีศาลา ภูเก็ต ที่มีการแยกอาคารออกเป็นมวลย่อย ๆ กระจายตัววางอยู่ท่ามกลางพื้นที่เปิดโล่ง ส่วนสถาปนิกสุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา นอกจากเน้นการมีน้ำเป็นองค์ประกอบหนึ่งในการแสดงเอกลักษณ์ไทยสมัยใหม่แล้ว ยังให้ความสำคัญกับการมีลานที่โอบล้อมด้วยอาคารอีกด้วย ดังปรากฏในกรณีทำเนียบองคมนตรี สถาปนิกนิธิ สถาปิตานนท์ อ้างอิงต้นแบบพุทธ-

สถาปัตยกรรมที่มีระเบียงคดโอบล้อมลานเพื่อสร้างเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ ดังปรากฏที่อาคารกระทรวงการต่างประเทศ สำหรับสถาปนิกชัยวัฒน์ ลิมวัฒนานนท์ กล่าวถึงการอ้างอิงเรือนไทยเป็นต้นแบบในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ ทำนองเดียวกับสถาปนิกเขียนศักดิ์ แสงเกลี้ยง

การจัดกลุ่มแบบการวางอาคารโอบล้อมลานเป็นแนวการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมเพื่อสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยสมัยใหม่ที่ทั้งกลุ่มสถาปนิกและคนทั่วไปให้ความสำคัญ ในการสอบถามความคิดเห็น ปรากฏว่า กลุ่มสถาปนิกแสดงความเห็นด้วยกับการจัดกลุ่มแบบนี้ในระดับค่อนข้างมาก ($\bar{X}$ = 3.75) ทั้งนี้ กลุ่มคนทั่วไปก็แสดงความเห็นด้วยกับการจัดกลุ่มแบบนี้ในระดับค่อนข้างมาก ($\bar{X}$ = 3.76) เช่นเดียวกัน

สรุปได้ว่า การจัดกลุ่มแบบการวางอาคารล้อมที่ว่าง เป็นการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมเอกลักษณ์ไทย ที่ได้รับการหล่อหลอมจากปัจจัยบริบทท้องถิ่นและสภาพสังคมเป็นหลัก การจัดกลุ่มแบบนี้มีสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยของไทยเป็นต้นแบบ ทั้งกุฏิที่อยู่อาศัยของสงฆ์และเรือนที่อยู่อาศัยของคนทั่วไปที่มีการกระจายอาคารออกเป็นเรือน/หอต่าง ๆ วางล้อมชาน กล่าวได้ว่า การจัดกลุ่มแบบการวางอาคารโอบล้อมที่ว่างได้รับการยอมรับมากที่สุดในการจัดกลุ่มอาคารทั้งสามแบบ ทำให้เกิดการสืบสาน และปรับเปลี่ยน รวมทั้งมีแนวโน้มในการคิดใหม่ทำใหม่ เพื่อการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่

4.6.3 การวิเคราะห์การสร้างมวล

ไตรภาค

การสร้างมวลให้มีลักษณะไตรภาค คือมีโครงสร้างทางตั้งประกอบด้วย 3 ส่วนหลัก ได้แก่ ฐาน เรือน และยอด เป็นการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมที่พบเห็นได้ทั่วไปในสถาปัตยกรรมไทย โดยมีที่มาจากปัจจัยบริบทท้องถิ่นและปัจจัยสุนทรียภาพ ไตรภาคในสถาปัตยกรรมไทยปรากฏทั้งในอาคารเชิงประติมากรรมอย่างเจดีย์ ซึ่งประกอบด้วยฐาน เรือนธาตุ และปลียอด อาคารเครื่องก่อทรงจั่ว ซึ่งประกอบด้วยฐาน เรือน และหลังคา ตลอดจนเรือนเครื่องไม้อยู่อาศัย ซึ่งประกอบด้วยเสาลอย เรือน และหลังคา

กรณีสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ที่มีลักษณะไตรภาคปรากฏในอาคารทางพุทธศาสนาทั้งหลาย เช่น มหาธรรมกายเจดีย์ สุนันทวนารามมหาเจดีย์ โบสถ์วัดศาลาลอย

โบสถ์วัดพระธรรมกาย หอไตรวัดป่าวชิรบรรพต เป็นต้น รวมทั้งอนุสรณ์สถานมหาวิหารพระมงคลเทพมุนี อาคารเพื่อประโยชน์ใช้สอยสมัยใหม่ที่มีลักษณะไตรภาค ปรากฏในงานสถาปัตยกรรมจากการออกแบบของสถาปนิกสุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา เช่น อาคารโดม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต โรงเรียนนานาชาติกรุงเทพ เป็นต้น ลักษณะไตรภาคยังปรกฏในอาคารสูงอีกด้วย เช่น อาคารสำนักงานใหญ่การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย อาคารสารสนเทศ มหาวิทยาลัยขอนแก่น เป็นต้น

ลักษณะไตรภาคเป็นแนวทางที่สถาปนิกนำมาใช้ในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่อย่างแพร่หลาย จากการสัมภาษณ์ สถาปนิกสิน พงษ์หาญยุทธ์ ได้นำลักษณะไตรภาคมาปรับแปลงใช้กับอาคารสูงที่มีประโยชน์ใช้สอยซับซ้อน สำหรับสถาปนิกสุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา ผู้กำหนดหลัก 4 ประการในการสร้างสรรค์ลักษณะไทย ได้แก่ การมีหลังคาโดดเด่น การยกพื้น การมีเสาลอย และการมีน้ำเป็นองค์ประกอบ ในสามข้อแรกซึ่งเกี่ยวเนื่องกับการสร้างมวลอาคาร ยังผลให้อาคารมีลักษณะไตรภาคโดยปริยาย ขณะที่สถาปนิกนิธิ สถาปิตานนท์ เน้นการสร้างมวลที่มีลักษณะไตรภาค โดยเฉพาะในอาคารทางพุทธศาสนา ทั้งนี้ กรณีอนุสรณ์สถานมหาวิหารพระมงคลเทพมุนี ซึ่งเป็นอาคารทรงพีระมิดที่มีลักษณะเรียบเกลี้ยงนั้น ลักษณะไตรภาคตามแนวทางออกแบบของสถาปนิกผู้นี้เกิดจากการใช้วัสดุที่แตกต่างกันในส่วนฐานด้านล่าง ส่วนเรือนซึ่งอยู่ถัดขึ้นไป และส่วนยอดที่อยู่บนสุด ส่วนสถาปนิกธีรพล นิยม ผู้มีแนวทางที่แสดงความอ่อนน้อมต่อธรรมชาติและนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาผสานกับภูมิปัญญาใหม่ สะท้อนออกมาในการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมที่มีรูปแบบดั่งเรือนซึ่งมีลักษณะไตรภาค ดังปรากฏในบ้านเฮือนธรรม และสถาปนิกชัยวัฒน์ ลิมวัฒนานนท์ กล่าวถึงแนวทางการออกแบบธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคเหนือ จังหวัดเชียงใหม่ ที่มีหลองข้าวเป็นแรงบันดาลใจ หล่อหลอมเป็นสถาปัตยกรรมที่มีองค์ 3 คือ เสาลอย เรือน และหลังคา

แม้ลักษณะไตรภาคปรากฏในงานสถาปัตยกรรมหลากกรณี และสถาปนิกหลายรายนำลักษณะไตรภาคมาใช้ในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ตามแนวทางของตน แต่ในการสอบถามความคิดเห็น กลุ่มสถาปนิกกลับแสดงความเห็นด้วยต่อการสร้างเอกลักษณ์ไทยในลักษณะไตรภาคในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 3.50) เท่านั้น อย่างไรก็ตาม คนทั่วไปแสดงความเห็นด้วยในประเด็นเดียวกันนี้ในระดับค่อนข้างมาก ($\bar{X}$ = 3.73)

สรุปได้ว่า การสร้างมวลในลักษณะไตรภาคเป็นการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมที่แสดงเอกลักษณ์ไทย โดยมีบริบทท้องถิ่นและสุนทรียภาพเป็นปัจจัยพื้นฐาน ลักษณะไตรภาคได้รับการนำไปใช้ในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่อย่างกว้างขวาง ทั้งในลักษณะการสืบสาน การปรับเปลี่ยน และมีแนวโน้มในการพัฒนาสู่การคิดใหม่ทำใหม่อีกด้วย

การเรียงตัวทางตั้ง

การเรียงตัวทางตั้งเป็นการสร้างมวลตามแบบแผนการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมเอกลักษณ์ไทย ที่มีปัจจัยด้านสภาพสังคมและปัจจัยด้านสุนทรียภาพเป็นเงื่อนไขหลักความจริงแล้ว ไตรภาคนับเป็นลักษณะการเรียงตัวทางตั้งเช่นเดียวกัน โดยมีฐานวางอยู่ส่วนล่างสุด ส่วนเรือนและยอดวางทับซ้อนขึ้นไปตามแนวตั้งตามลำดับ เมื่อพิจารณาในรายละเอียดโดยเฉพาะส่วนฐานและส่วนยอดจะพบองค์ประกอบย่อย ๆ ที่วางทับซ้อนกันหลายชั้น ซึ่งสะท้อนความประณีตในการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมได้เป็นอย่างดี และยังเกี่ยวเนื่องกับขนบฐานานุลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมไทยอีกด้วย

สถาปัตยกรรมที่แสดงเอกลักษณ์ไทยสมัยใหม่ที่มีรูปแบบการเรียงตัวทางตั้ง เช่น สุนันทวนาราม มหาเจดีย์ อาคารเฉลิมพระเกียรติ 7 รอบ พระชนมพรรษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ อาคารวิจัยและการศึกษาต่อเนื่อง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร กรณีปรากฏการเรียงตัวทางตั้งโดยเฉพาะการทำหลังคาซ้อนชั้น เช่น ศาลาพระมิ่งขวัญ ศูนย์ศิลปาชีพบางไทร หอจดหมายเหตุแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช หออัครศิลปิน เป็นต้น ลักษณะการเรียงตัวทางตั้งปรากฏในอาคารรัฐสภาไทย (แห่งใหม่) ด้วยเช่นกัน

แม้จะมีกรณีสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่หลายรายการที่มีรูปแบบเข้าข่ายการเรียงตัวทางตั้ง แต่ในการให้สัมภาษณ์ สถาปนิกส่วนใหญ่ไม่ได้กล่าวถึงการสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยด้วยวิธีจัดองค์ประกอบเรียงตัวทางตั้งแต่อย่างใด ยกเว้นสถาปนิกชาตรี ลดาลลิตสกุล ที่มีแนวคิดในการออกแบบลักษณะไทยผสมผสานของอาคารวิจัยและการศึกษาต่อเนื่อง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ โดยใช้วิธีการเรียงตัวทางตั้งทั้งในส่วนอาคารประธานและอาคารบริวาร รวมทั้งการออกแบบอาคารรัฐสภาไทย (แห่งใหม่) ที่มีลักษณะฐานอาคารซ้อนกันเป็นชั้น ๆ ลดหลั่นกันขึ้นไปจนมีสัณฐานคล้ายดังภูเขา และมีเจดีย์ประดิษฐานอยู่ที่ส่วนบนสุด

ในการสอบถามความคิดเห็นต่อการสร้างมวลอาคารที่มีการจัดระเบียบองค์ประกอบเรียงซ้อนกันขึ้นไปตามแนวตั้ง สถาปนิกแสดงความเห็นด้วยไม่มากนัก ($\bar{x}$ = 2.86) กล่าวได้ว่า สถาปนิกยังมองข้ามการสร้างเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ผ่านการสร้างมวลอาคารในลักษณะการเรียงตัวทางตั้ง ในขณะที่คนทั่วไปแสดงความเห็นด้วยในประเด็นเดียวกันนี้ค่อนข้างมาก ($\bar{x}$ = 3.63)

สรุปได้ว่า การเรียงตัวทางตั้งเป็นการสร้างมวลที่แสดงถึงการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมตามแบบแผนไทย ที่มีปัจจัยด้านสภาพสังคมและปัจจัยด้านสุนทรียภาพเป็นพื้นฐานสำคัญ แม้จะมีกรณีอาคารหลายรายการที่เข้าข่ายการสร้างมวลที่มีลักษณะการเรียงตัวทางตั้ง แต่ก็เป็นไปโดยปริยายตามเงื่อนไขการแสดงฐานานุลักษณ์มากกว่าจงใจออกแบบเพื่อสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยตามแนวนี้ กล่าวได้ว่า สถาปนิกยังไม่ได้ให้ความสำคัญในประเด็นนี้มากนัก จึงควรแก่การทบทวนนำมาสืบสานหรือปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับบริบทปัจจุบัน

ฐานานุลักษณ์

ฐานานุลักษณ์ที่ปรากฏในการสร้างมวลอาคาร เป็นการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมที่บ่งบอกเอกลักษณ์ไทย เป็นภาพสะท้อนของปัจจัยสภาพสังคมและปัจจัยสุนทรียภาพ สถาปัตยกรรมที่ตอบสนองการใช้สอยของชนชั้นสูงในสังคมมีความโดดเด่น สูงสง่า ประณีตบรรจง แตกต่างจากสถาปัตยกรรมที่สนองการใช้สอยของสามัญชน ในขณะที่สถาปัตยกรรมที่สนองประโยชน์ใช้สอยของภิกษุสงฆ์ก็มีลักษณะเฉพาะแตกต่างออกไป

สถาปัตยกรรมสมัยใหม่ที่มีประโยชน์ใช้สอยอันเกี่ยวเนื่องกับสถาบันกษัตริย์ ที่มีการแสดงฐานานุลักษณ์ด้วยรูปแบบอาคารยอดแหลม เช่น หอรัชมงคล สวนหลวง ร. 9 อาคารเฉลิมพระเกียรติ 7 รอบพระชนมพรรษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นต้น กรณีที่แสดงฐานานุลักษณ์ด้วยการใช้หลังคาซ้อนชั้น เช่น ศาลาพระมิ่งขวัญ ศูนย์ศิลปาชีพบางไทร หออัครศิลปิน หอจดหมายเหตุแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เป็นต้น กรณีที่แสดงฐานานุลักษณ์ด้วยเครื่องลำยอง เช่น พระตำหนักเฉลิมพระเกียรติ อำเภอปากพนัง เป็นต้น ส่วนกรณีอาคารวิจัยและการศึกษาต่อเนื่องสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี กำหนดให้อาคารส่วนที่เกี่ยวเนื่องกับองค์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ เป็นอาคารประธานที่มีความโดดเด่นด้านรูปลักษณ์และกำหนดตำแหน่งไว้เป็นส่วนแรกของกลุ่มอาคาร

จากการสัมภาษณ์ สถาปนิกสุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา มีแนวทางในการออกแบบทำเนียบองคมนตรีซึ่งมีที่ตั้งอยู่ใกล้กับพระบรมมหาราชวังคือ นอกเหนือจากการใช้น้ำเป็นองค์ประกอบ การใช้สัญลักษณ์จั่ว เพื่อสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยแล้ว ยังเน้นลักษณะเรียบง่าย ไม่สูงเด่น ซึ่งเป็นการแสดงความเคารพต่อพระบรมมหาราชวังอีกด้วย ส่วนสถาปนิกชาตรี ลดาลลิตสกุล มีแนวคิดที่คำนึงถึงการแสดงฐานานุลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมในการออกแบบอาคารอันเกี่ยวเนื่องกับสถาบันกษัตริย์เช่นเดียวกัน ด้วยการสร้างรูปลักษณ์ให้โดดเด่น แตกต่างจากอาคารส่วนอื่นที่บรรจุประโยชน์ใช้สอยสำหรับคนทั่วไป ในประเด็นเรื่องการสร้างสรรค์รูปลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมสูง-ต่ำให้สมควรแก่ฐานะ เป็นสิ่งที่นักวิชาการศรีศักร วัลลิโภดม ให้ความสำคัญเช่นเดียวกัน ดังทรรศนะที่แสดงความไม่เห็นด้วยในการสร้างหอประชุมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์และโรงละครแห่งชาติที่มีความสูงข่มวัดพระแก้ววังหน้า ซึ่งขัดต่อขนบฐานานุลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมของไทย

ในประเด็นด้านการใช้ฐานานุลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมเป็นเครื่องแสดงเอกลักษณ์ไทย จากการสอบถามความคิดเห็น กลุ่มสถาปนิกแสดงความเห็นด้วยในการแสดงฐานานุลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมของอาคารอันเกี่ยวเนื่องกับสถาบันกษัตริย์ด้วยการใช้หลังคาจั่วซ้อนชั้น ($\bar{X}$ = 3.56) และการใช้หลังคายอดแหลม ($\bar{X}$ = 3.44) ในขณะที่กลุ่มคนทั่วไปให้ความสำคัญในประเด็นเดียวกันนี้เป็นอย่างมาก ทั้งการใช้หลังคาจั่วซ้อนชั้น ($\bar{X}$ = 4.01) และการใช้หลังคายอดแหลม ($\bar{X}$ = 3.90)

สรุปได้ว่า ฐานานุลักษณ์ที่ปรากฏในมวลของอาคารเป็นการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมเอกลักษณ์ไทยที่มีมาแต่อดีต และยังคงสืบทอดอย่างต่อเนื่องสู่ปัจจุบันสมัยซึ่งสังคมไทยยังแฝงไว้ด้วยขนบชนชั้น นับเป็นลักษณะไทยที่สำคัญประการหนึ่งควรแก่การนำมาสืบสานในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ โดยสามารถปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน

จักรวาลจำลอง

จักรวาลจำลองเป็นมวลอาคารที่เกิดจากการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมตามแบบแผนไทยที่มีมาแต่อดีต โดยมีพื้นฐานมาจากปัจจัยด้านความเชื่อ จักรวาลตามคติทางพุทธศาสนาเป็นที่รู้จักกันทั่วไปในนาม ‘ไตรภูมิ’ โดยสันฐาน จักรวาลมีเขาพระสุเมรุเป็นแกนกลาง รายล้อมด้วยทิวเขาสัตบริภัณฑ์ 7 ชั้น จากนั้นจึงเป็นมหาสมุทรที่มีทวีปอยู่ทั้ง

4 ทิศ สุดเขตจักรวาลมีกำแพงล้อมรอบ สถาปัตยกรรมไทยในอดีตไม่ว่าจะเป็นวัง วัด หรือบ้าน ล้วนเป็นภาพจำลองของมงคลจักรวาลที่ได้รับการรังสรรค์ไว้บนพื้นพิภพทั้งสิ้น

พุทธสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ เช่น มหาธรรมกายเจดีย์ สุนันทวนาราม มหาเจดีย์ เป็นต้น ยังคงรักษารูปแบบตามคติการจำลองจักรวาลมาประดิษฐานบนพื้นพิภพดังเช่นเจดีย์ในอดีต ส่วนอาคารเฉลิมพระเกียรติ 7 รอบพระชนมพรรษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มีจักรวาลจำลองของเรือนยอดทรงมณฑปเป็นต้นแบบ อาคารรัฐสภาไทย (แห่งใหม่) สัปปายะสภาสถาน มุ่งให้เป็นสถานที่ประกอบกรรมดีที่มีไตรภูมิจักรวาลคติตามแนวพุทธเป็นแม่บท

จากการสัมภาษณ์ สถาปนิกพิรัส พัชรเศวต มีแนวทางการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมที่สะท้อนความเป็นชาติไทย โดยมีแนวคิดเรื่องจักรวาลวิทยาเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่ง ขณะที่สถาปนิกชาตรี ลดาลลิตสกุล สนใจนำคติไตรภูมิมาเป็นแม่บทในการออกแบบ ดังปรากฏแผนผังจักรวาลบนเพดานห้องโถงของอาคารวิจัยและการศึกษาต่อเนื่อง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และในการออกแบบอาคารรัฐสภาไทย (แห่งใหม่) ถือเป็นการสถาปนาเขาพระสุเมรุแห่งใหม่ไว้บนพื้นพิภพ อย่างไรก็ตาม นักวิชาการศรีศักร วัลลิโภดม แสดงทรรศนะไม่เห็นด้วยต่อแนวคิดการจำลองเขาพระสุเมรุไว้ในรูปลักษณ์อาคารรัฐสภาไทย (แห่งใหม่) ในประการที่มีลักษณะเป็นดั่งเมรุเผาศพ

ผลจากการสอบถามความคิดเห็น กลุ่มสถาปนิกแสดงความเห็นด้วยต่อการนำคติไตรภูมิมาเป็นแนวคิดหลักในการออกแบบไม่มากนัก ($\bar{X}$ = 3.13) ใกล้เคียงกับระดับความเห็นด้วยหากนำคติไตรภูมิไปใช้ในการออกแบบอาคารที่มีความสำคัญระดับชาติ ($\bar{X}$ = 3.29) สำหรับคนทั่วไปแล้ว การสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยด้วยการนำคติไตรภูมิมาเป็นแนวความคิดหลักในการออกแบบ เป็นสิ่งที่ได้รับความเห็นด้วยค่อนข้างมาก ($\bar{X}$ = 3.77) ทำนองเดียวกับประเด็นการนำคติไตรภูมิไปใช้ในการออกแบบอาคารที่มีความสำคัญระดับชาติ ($\bar{X}$ = 3.72)

สรุปได้ว่า มวลอาคารที่มีรูปแบบเป็นจักรวาลจำลองเป็นการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมตามความเชื่อของไทย โดยมีที่มาจากคติทางพุทธศาสนา ในอดีต อาคารทั้งหลายล้วนมีสถานะเป็นจักรวาลจำลอง ในปัจจุบัน การจำลองจักรวาลลงสู่สถาปัตยกรรมที่มุ่งตอบสนองสังคมสมัยใหม่เลือนลางจางหายไปจากแนวทางการสร้างสรรค์ของสถาปนิกส่วนใหญ่ ทั้งนี้ จักรวาลไม่ได้มีสาระเพียงด้านรูปลักษณ์ แต่ยังมี

สาระด้านเนื้อหาที่อ้างอิงกับคำสอนตามหลักทางพุทธศาสนา สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างกว้างขวาง จึงควรค่าแก่การสืบสาน ตลอดจนปรับเปลี่ยนให้ตอบรับกับกาละเทศะ

ลักษณะอนุสาวรีย์

ลักษณะอนุสาวรีย์ที่ปรากฏในมวลของอาคารเป็นการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมที่มีอยู่ในแบบแผนไทยเช่นเดียวกับที่มีอยู่ในแบบแผนสถาปัตยกรรมของชนชาติอื่น โดยมีพื้นฐานมาจากปัจจัยด้านความเชื่อและสุนทรียภาพเป็นสำคัญ ครอบคลุมลักษณะที่เป็นภูมิสัญลักษณ์ ลักษณะที่แสดงความยิ่งใหญ่ และลักษณะที่แสดงพลังศรัทธา ยังผลให้งานสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะอนุสาวรีย์มีรูปแบบที่สูงเด่น ใหญ่โต หรือพิเศษไม่มีใครเหมือน ซึ่งง่ายต่อการจดจำและรำลึกถึง

กรณีสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ที่มีลักษณะอนุสาวรีย์ เช่น มหาธรรมกายเจดีย์ ซึ่งแสดงออกถึงพลังศรัทธาของมวลมหาสาธุชน อนุสรณ์สถานแห่งชาติ ซึ่งมีลักษณะแสดงความยิ่งใหญ่ในการเป็นอนุสรณ์ของผู้เสียสละเพื่อชาติ อาคารสำคัญของสถาบันการศึกษาที่มุ่งหมายให้เป็นสัญลักษณ์ เช่น ตึกโดม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต อาคารวิจัยและการศึกษาต่อเนื่อง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร อาคารมหิดลสิทธาคาร มหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา เป็นต้น

สำหรับอนุสรณ์สถานแห่งชาติ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ออกแบบให้เป็นภูมิสัญลักษณ์ของปากทางเข้าสู่กรุงเทพมหานครทางด้านทิศเหนือด้วยในเวลาเดียวกัน ด้วยการสร้างสรรค์อาคารประธานรูปทรงแปดเหลี่ยมให้มียอดแหลมสูงเด่น เห็นได้แต่ไกล ส่วนกรณีตึกโดม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต ซึ่งเป็นอาคารที่มีความสูงเพียง 3 ชั้น สถาปนิกสุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา สร้างลักษณะที่เป็นสัญลักษณ์โดยใช้รูปแบบโครงยอดโดมที่ถอดแบบมาจากยอดโดมที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ ประกอบอยู่ที่ด้านหน้าอาคาร ขณะที่สถาปนิกวิจิตร ชินาลัย มุ่งให้มหาธรรมกายเจดีย์ที่มีความสูงเพียง 32.40 เมตร บรรลุลักษณะอนุสาวรีย์ที่แสดงพลังศรัทธาด้วยการทำยอดโดมและเชิงลาดขององค์มหาเจดีย์เป็นสีทอง ซึ่งเกิดจากการประดิษฐานพระธรรมกายสีทองจำนวน 300,000 องค์ลงไป จนก่อเกิดเป็นมหาเจดีย์ที่มีลักษณะไม่เหมือนใคร

จากการสัมภาษณ์ สถาปนิกสิน พงษ์หาญยุทธ์ มีแนวทางการออกแบบอาคารเชิงภูมิสัญลักษณ์ ดังปรากฏในกรณี In Square Retails Complex สถาปนิกนิธิ สถาปิตานนท์ มุ่งสร้างสรรค์ให้อาคารมหิดลสิทธาคารเป็นสัญลักษณ์ของมหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา ด้วยรูปแบบที่ได้รับแรงบันดาลใจมาจากใบไม้ ก่อรูปเป็นอาคารที่มีลักษณะด้านหน้าเรียวแหลมสูงเด่น รับกับมุมมองจากถนนบรมราชชนนี สถาปนิกชาตรี ลดาลลิตสกุล มีแนวคิดให้อาคารวิจัยและการศึกษาต่อเนื่อง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็น 'สถาปัตยกรรมแห่งความทรงจำ' ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ด้วยมุมมองที่โดดเด่นจากสนามผืนกว้าง

สรุปได้ว่า ลักษณะอนุสาวรีย์ซึ่งเป็นการสร้างมวลอาคารให้ง่ายต่อการจดจำรำลึกถึง เป็นการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมของไทยที่มีมาแต่อดีต โดยมีพื้นฐานจากปัจจัยด้านความเชื่อผนวกกับปัจจัยด้านสุนทรียภาพ ลักษณะอนุสาวรีย์ได้รับการนำไปใช้ในการสร้างสรรค์ โดยเฉพาะงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ที่ต้องการให้เป็นสัญลักษณ์ของสถานที่อย่างต่อเนื่อง จึงมีการสืบสาน รวมทั้งปรับเปลี่ยน และพัฒนาสู่การคิดใหม่ทำใหม่ สอดคล้องกับเงื่อนไขสภาพการณ์ที่พัฒนาก้าวไปในปัจจุบันสมัย

4.7 การวิเคราะห์การก่อรูปทางสถาปัตยกรรมในมิติการสืบสาน การปรับเปลี่ยน และการคิดใหม่ทำใหม่

จากการวิเคราะห์เชิงบูรณาการและการอภิปรายผลนำไปสู่สาระในความสำคัญ แนวทาง ปัจจัย การยอมรับ การพัฒนา ฯลฯ เกี่ยวกับการก่อรูปทางสถาปัตยกรรม ในเชิงทฤษฎีและหลักการจะต้องเชื่อมโยงไปสู่ข้อสรุปการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ในมิติการสืบสาน การปรับเปลี่ยน และการคิดใหม่ทำใหม่ ด้วยการจัดทำ:

1. การวิเคราะห์การก่อรูปทางสถาปัตยกรรมในมิติการสืบสาน การปรับเปลี่ยน และการคิดใหม่ทำใหม่ผ่านแนวรูปแบบต่าง ๆ และแนวโน้มในการสร้างสรรค์
2. ข้อสรุปลักษณะโดดเด่นในการก่อรูปทางสถาปัตยกรรม

4.7.1 การวิเคราะห์การก่อรูปทางสถาปัตยกรรมในมิติการสืบสาน การปรับเปลี่ยน และการคิดใหม่ทำใหม่ผ่านแนวรูปแบบต่าง ๆ และแนวโน้มในการสร้างสรรค์

การวิเคราะห์การก่อรูปทางสถาปัตยกรรม ซึ่งประกอบด้วยสาระสำคัญ 3 ประการ คือ การวางผัง การจัดกลุ่ม และการสร้างมวล โดยการเชื่อมโยงกับผลงานสถาปัตยกรรมที่จำแนกตามลักษณะการสืบสาน การปรับเปลี่ยน และการคิดใหม่ทำใหม่ ตามนิยามดังต่อไปนี้

การสืบสาน (inheritance) หมายถึง การทำตามแบบแผนการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมแบบดั้งเดิม ทั้งนี้ การสืบสานย่อมมีระดับมาก-น้อย หรืออีกนัยหนึ่งใกล้เคียง-ถอยห่างจากของเดิม การสืบสานที่ถอยห่างจากของเดิมเป็นจุดเริ่มต้นของการปรับเปลี่ยน

การปรับเปลี่ยน (transformation) หมายถึง การผันแปร/ประยุกต์แบบแผนการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมไปจากต้นแบบดั้งเดิม โดยเริ่มอิงกับแนวคิด รูปแบบ วัสดุ วิธีการก่อสร้าง ฯลฯ ภายใต้บริบทปัจจุบัน ทั้งนี้ การปรับเปลี่ยนมีระดับจากน้อยไปหามากเช่นเดียวกัน การปรับเปลี่ยนไปมากเป็นจุดเริ่มต้นของการคิดใหม่ทำใหม่

การคิดใหม่ทำใหม่ (reinvention) หมายถึง นวัตกรรมในการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมที่ตอบรับกับเงื่อนไข/ปัจจัยตามสภาพการณ์ปัจจุบัน ในขณะเดียวกันก็ยังสามารถเชื่อมโยงไปสู่รากลึกของความเป็นไทยได้ ที่อาจพัฒนาต่อไปเป็นรูปแบบเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ในบริบทสังคมสมัยใหม่โดยแท้

การวิเคราะห์ตามกรอบแนวคิดการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมและนิยามในการสืบสาน การปรับเปลี่ยน และการคิดใหม่ทำใหม่ดังกล่าวข้างต้น ปรากฏผลดังตาราง 4-7

ตาราง 4-7 การวิเคราะห์ก่อรูปทางสถาปัตยกรรมในมิติการสืบสาน การปรับเปลี่ยน และการคิดใหม่ทำใหม่

การก่อรูป	การสืบสาน	การปรับเปลี่ยน	การคิดใหม่ทำใหม่
การวางผัง			
• **ทิศทาง**			
1. ว่าด้วยทิศหัวนอน-ตีนนอน	-	-	-
2. การวางอาคารตามตะวัน	อาคารคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ม. ขอนแก่น (2)	อาคารเรียนรวมมหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล (2)	
3. การหันหน้าอาคารสู่แม่น้ำ	โรงแรมยูเดีย ออน เดอะ ริเวอร์ (3)	อาคารศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา (3) ทำเนียบองคมนตรี (3) อาคารศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ (3) อาคารกระทรวงการต่างประเทศ (3)	
4. การหันหน้าอาคารไปทางตะวันออก	โบสถ์วัดศาลาลอย (4) โบสถ์วัดพระธรรมกาย (4) โบสถ์วัดป่าบ้านผักบุ้ง (4)	โบสถ์วัดสุนันทวนาราม (4)	

การก่อรูป	การสืบสาน	การปรับเปลี่ยน	การคิดใหม่ทำใหม่
• **แนวแกน** 1. การจัดระเบียบแนวแกน		อนุสรณ์สถานแห่งชาติ (1) อาคารวิจัยและการศึกษาต่อเนื่อง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ (1)	โรงแรมราชมรรคา (1)
2. ความสัมพันธ์กับบริบท	โบสถ์วัดศาลาลอย (2) โบสถ์วัดพระธรรมกาย (2)	โบสถ์วัดป่าบ้านผักปุ้ง (2) โบสถ์วัดสุนันทวนาราม (2) สุนันทวนารามมหาเจดีย์ (2) อาคารกระทรวงการต่างประเทศ (2)	อาคารสนามบินสมุย (2)
3. ลักษณะสมมาตร-อสมมาตร	หอไตรวัดป่าวชิรบรรพต (3) ศาลาธรรม บ้านเฮือนธรรม (3) อาคารเรียนรวมมหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล (3) หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ (3) หออัครศิลปิน (3)		
• **ลำดับ**	โบสถ์วัดศาลาลอย สุนันทวนารามมหาเจดีย์	มหาธรรมกายเจดีย์ โรงแรมราชมรรคา อาคารศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์	โรงแรมศาลา ภูเก็ต
• **ระดับ**		อาคารศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์	มหาธรรมกายเจดีย์

การก่อรูป	การสืบสาน	การปรับเปลี่ยน	การคิดใหม่ทำใหม่
การจัดกลุ่ม • **การวางอาคารเรียงเป็นแนว**		อนุสรณ์สถานแห่งชาติ อาคารวิจัยและการศึกษาต่อเนื่อง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ	
• **การวางอาคารโอบล้อมองค์ประธาน**	มหาธรรมกายเจดีย์	ธรรมศาลา วัดสุนันทวนาราม พิพิธภัณฑ์การเกษตรเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว	
• **การวางอาคารโอบล้อมที่ว่าง**	พิพิธภัณฑ์และศูนย์ฝึกอบรมการแพทย์แผนไทย	พิพิธภัณพสถานแห่งชาติถลาง อาคารสถาบันอาศรมศิลป์ โรงแรมศิริปันนา วิลล่า รีสอร์ท แอนด์ สปา	อาคารศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ โรงเรียนนานาชาติกรุงเทพ โรงแรมราชมรรคา อาคารกระทรวงการต่างประเทศ
การสร้างมวล • **ไตรภาค**	โบสถ์วัดศาลาลอย โบสถ์วัดพระธรรมกาย สุนันทวนารามมหาเจดีย์	มหาธรรมกายเจดีย์ หอไตร วัดป่าวชิรบรรพต ตึกโดม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต โรงเรียนนานาชาติกรุงเทพ อาคารสำนักงานใหญ่การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย	อนุสรณ์สถานมหาวิหารพระมงคลเทพมุนี

การก่อรูป	การสืบสาน	การปรับเปลี่ยน	การคิดใหม่ทำใหม่
• **การเรียงตัวทางตั้ง**	สุนันทวนารามมหาเจดีย์ ศาลาพระมิ่งขวัญ ศูนย์ศิลปาชีพบางไทร	อาคารเฉลิมพระเกียรติ 7 รอบพระชนมพรรษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ อาคารวิจัยและการศึกษาต่อเนื่อง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ อาคารรัฐสภาไทย (แห่งใหม่)	
• **ฐานานุลักษณ์**	พระตำหนักเฉลิมพระเกียรติ อำเภอปากพนัง ศาลาพระมิ่งขวัญ ศูนย์ศิลปาชีพบางไทร หออัครศิลปิน หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ	หอรัชมงคล สวนหลวง ร. 9 อาคารวิจัยและการศึกษาต่อเนื่อง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ อาคารเฉลิมพระเกียรติ 7 รอบพระชนมพรรษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่	
• **จักรวาลจำลอง**	สุนันทวนารามมหาเจดีย์	อาคารรัฐสภาไทย (แห่งใหม่) มหาธรรมกายเจดีย์	
• **ลักษณะอนุสาวรีย์**	สุนันทวนารามมหาเจดีย์	อนุสรณ์สถานแห่งชาติ อาคารวิจัยและการศึกษาต่อเนื่อง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ อาคารรัฐสภาไทย (แห่งใหม่)	อาคารโดม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต มหาธรรมกายเจดีย์ อาคารมหิดลสิทธาคาร

4.7.2 ข้อสรุปลักษณะโดเด่นในการก่อรูปทางสถาปัตยกรรม

ข้อสรุปต่อไปนี้มุ่งชี้นำความสำคัญของการก่อรูปทางสถาปัตยกรรม พร้อมลักษณะโดดเด่นของสาระในมิติต่าง ๆ ในการก่อรูปทางสถาปัตยกรรม

1. สาระสำคัญทั้ง 3 ประการ คือ การวางผัง การจัดกลุ่ม และการสร้างมวล ในการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมมีการสืบสาน การปรับเปลี่ยน และการคิดใหม่ทำใหม่ในระดับมาก-น้อยแตกต่างกัน โดยภาพรวมของการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ผ่านการก่อรูปทางสถาปัตยกรรม สรุปได้ว่า มีกรณีตัวอย่างอาคารที่เข้าข่ายการสืบสานและการปรับเปลี่ยนเป็นส่วนใหญ่ โดยมีกรณีตัวอย่างที่เข้าข่ายการคิดใหม่ทำใหม่น้อยมาก

2. การวางผังจัดเป็นพื้นฐานสำคัญของการก่อรูปทางสถาปัตยกรรม เป็นแบบแผนที่มีการสืบสานอย่างต่อเนื่องในงานสถาปัตยกรรมจากอดีตสู่ปัจจุบัน แม้ว่ารูปแบบงานสถาปัตยกรรมมีการผันแปรไปตามทางเลือกในการออกแบบ การปรับเปลี่ยนสาระในมิติต่าง ๆ ของการวางผังเป็นการสนองตอบต่อบริบทปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงไป กล่าวได้ว่า การรักษาแบบแผนของการวางผังคือการคงจิตวิญญาณของความเป็นไทยไว้ในงานสถาปัตยกรรมท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงที่ไม่เคยหยุดนิ่ง

3. การจัดกลุ่มตามแบบแผนไทยที่ไม่รวมประโยชน์ใช้สอยหลายอย่างปนเปไว้ในอาคารหลังเดียวกัน หากแต่มีการแยกออกเป็นมวลย่อย ๆ แบ่งตามประโยชน์ใช้สอยแต่ละอย่าง แล้วจัดรวมกลุ่มเข้าด้วยกัน สะท้อนสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมการปลูกสร้างตามแบบแผนไทยได้เป็นอย่างดี เป็นการก่อรูปที่มีการสืบสานจากสถาปัตยกรรมในอดีตมาโดยลำดับ พร้อมทั้งมีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมปัจจุบัน ดังปรากฏในงานสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่หลายกรณี

4. การสร้างมวล ทั้งในมิติไตรภาค การเรียงตัวทางตั้ง ฐานานุลักษณ์ จักรวาลจำลอง และลักษณะอนุสาวรีย์ เป็นการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมที่แสดงเอกลักษณ์ไทยเชิงประจักษ์ ยังผลให้มีการนำไปใช้ในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่อย่างกว้างขวาง ทั้งในลักษณะการสืบสานจากอดีต การปรับเปลี่ยนตามเงื่อนไขของสภาพการณ์ปัจจุบัน ทั้งยังมีแนวโน้มในการใช้เป็นฐานในการพัฒนาสู่การคิดใหม่ทำใหม่ ซึ่งปรากฏให้เห็นในงานสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่บางกรณีแล้ว

5. การก่อรูปทางสถาปัตยกรรมประการต่าง ๆ ไม่เพียงเป็นผลจากการหล่อหลอมของปัจจัยด้านบริบททางธรรมชาติของถิ่นฐาน แต่ยังมีบริบททางวัฒนธรรมเป็นปัจจัยสำคัญด้วย และไม่ใช่เพียงวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (tangible culture) เท่านั้น วัฒนธรรม

ที่จับต้องไม่ได้ (intangible culture) โดยเฉพาะความเชื่อทางพุทธศาสนาถือเป็นแม่บทในการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมของไทย รูปแบบที่ประจักษ์และสาระที่อยู่เบื้องหลังเป็นสิ่งที่ต้องพิจารณาควบคู่กันไปในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย

6. สถาปัตยกรรมไทยเป็นสถาปัตยกรรมแห่งฐานานุลักษณ์ที่มุ่งตอบสนองสังคมชนชั้นในอดีต อย่างไรก็ตาม ความมีชนชั้นยังคงแฝงอยู่ในสังคมไทยสืบมาจนทุกวันนี้ การนำรูปแบบจากอดีต วัง/วัด มาใช้ในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่สำหรับอาคารประเภทที่ไม่เคยมีมาก่อน แม้จะเป็นทางออกที่บรรลุผลอย่างเป็นรูปธรรม แต่ยังคงต้องพิจารณาถึงความเหมาะสม ไม่ขัดต่อขนบฐานานุลักษณ์ โดยเฉพาะเมื่อนำไปใช้กับอาคารเชิงธุรกิจ ทั้งนี้ เป็นที่ยอมรับและได้รับการอนุโลมในการนำไปใช้สำหรับอาคารสาธารณะที่มีความสำคัญระดับชาติ

บทที่ 5
บทสรุปและเสนอแนะ

งานวิจัยเรื่อง “การก่อรูปทางสถาปัตยกรรม (Architectural Configuration) ” เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย “การสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่” โดยได้ดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยมาตามลำดับ ตั้งแต่การค้นคว้าภาคทฤษฎีและแนวทางการออกแบบงานสถาปัตยกรรม การสำรวจภาคสนามสถาปัตยกรรมในภูมิภาคต่าง ๆ การสัมภาษณ์แนวคิดของสถาปนิกและนักวิชาการ การรวบรวมความคิดเห็นของกลุ่มสถาปนิกและกลุ่มคนทั่วไปโดยใช้แบบสอบถาม และได้ทำการวิเคราะห์เชิงบูรณาการและการอภิปรายผล รวมทั้งวิเคราะห์การก่อรูปทางสถาปัตยกรรมในความสัมพันธ์ระหว่างแนวทางกับกรณีตัวอย่างอาคาร ที่นำไปสู่การตอบโจทย์วิจัยเกี่ยวกับการสืบสาน การปรับเปลี่ยน และการคิดใหม่ทำใหม่

ในบทสรุปและเสนอแนะนี้ จะนำเสนอข้อสรุปและเสนอแนะในสาระสำคัญ ดังนี้

5.1 บทสรุป

- 5.1.1 ข้อสรุปเกี่ยวกับความสำคัญ ความจำเป็น และเป้าหมายของการก่อรูปทางสถาปัตยกรรม
- 5.1.2 ข้อสรุปเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างบริบทกับการก่อรูปทางสถาปัตยกรรม
- 5.1.3 ข้อสรุปเกี่ยวกับการใช้ผลการวิจัยในมิติการสืบสาน การปรับเปลี่ยนและการคิดใหม่ทำใหม่
- 5.1.4 ข้อสรุปลักษณะโดดเด่นในการก่อรูปทางสถาปัตยกรรม

5.2 ข้อเสนอแนะ

- 5.2.1 เรื่องเดิมที่ต้องค้นหา
- 5.2.2 เรื่องใหม่เพื่อการพัฒนา

5.1 บทสรุป

5.1.1 ข้อสรุปเกี่ยวกับความสำคัญ ความจำเป็น และเป้าหมายของการก่อรูปทางสถาปัตยกรรม

ในงานวิจัยนี้ การก่อรูปทางสถาปัตยกรรมประกอบด้วยแนวทางหลัก 3 ประการ ได้แก่ 1) การวางผัง 2) การจัดกลุ่ม และ 3) การสร้างมวล โดยมีสาระตามแนวคิดหลัก ๆ (key concepts) ที่ได้กำหนดไว้ในกรอบแนวคิดวิจัย (research conceptual framework) แนวทางหลักทั้ง 3 ประการ พร้อมสาระที่เกี่ยวเนื่องถือเป็นแม่บทสำคัญในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่

ทั้งนี้ ความจำเป็นของแนวทางในการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมแต่ละประการขึ้นอยู่กับการตอบสนองเป้าหมายตามระดับของบริบท ซึ่งในที่นี้จะแบ่งการพิจารณาเป็นบริบทระดับท้องถิ่น บริบทระดับประเทศ และบริบทระดับภูมิภาค

บริบทระดับท้องถิ่น การก่อรูปทางสถาปัตยกรรมตามแนวทางการวางผัง การจัดกลุ่ม และการสร้างมวล มีความสัมพันธ์โดยตรงกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติและวัฒนธรรมของท้องถิ่น ดังนั้น สภาพแวดล้อมธรรมชาติของท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ทรัพยากร ฯลฯ และวัฒนธรรมของท้องถิ่น เป็นต้นว่าแบบแผนบ้านเรือน สังคมเศรษฐกิจ ความเชื่อ ฯลฯ ล้วนเป็นข้อพิจารณาในการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมเพื่อตอบสนองเป้าหมายและสร้างสถาปัตยกรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์ท้องถิ่น

บริบทระดับประเทศ แนวทางหลักในการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมทั้ง 3 ประการ เป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ที่แนวสถาปัตยกรรมโมเดิร์นแพร่อิทธิพลไปทั่ว เพื่อให้งานสถาปัตยกรรมแสดงลักษณะไทยภายใต้เงื่อนไขของบริบทสากล จึงมีการนำแนวทางการวางผัง การจัดกลุ่ม และการสร้างมวล เป็นแกนหลักในการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรม โดยเฉพาะในโครงการที่มีความสำคัญระดับชาติที่ต้องการสร้างรูปแบบทันสมัยอย่างสากลให้แสดงความเป็นไทยอย่างเด่นชัด

บริบทระดับภูมิภาค ท่ามกลางความหลากหลายของบริบทของประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคอาเซียนที่มีทั้งความแตกต่างและความคล้ายคลึงกัน แม้ความพยายามในการให้ความสำคัญกับเอกลักษณ์ของภูมิภาคยังไม่มีความชัดเจน แต่ก็เป็นที่คาดการณ์ได้ว่า

สาระบางประการในการวางผัง การจัดกลุ่ม และการสร้างมวลในการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมคงเป็นลักษณะร่วม ซึ่งจะเป็นส่วนหนึ่งของพื้นฐานสำคัญในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมของภูมิภาคอาเซียน

5.1.2 ข้อสรุปเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างบริบทกับการก่อรูปทางสถาปัตยกรรม

1. บริบททางธรรมชาติซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองและบริบททางวัฒนธรรมซึ่งสร้างขึ้นโดยมนุษย์เป็นปัจจัยที่ร่วมการก่อรูปทางสถาปัตยกรรม ทั้งการวางผัง การจัดกลุ่ม และการสร้างมวลย่อมเป็นผลจากการหล่อหลอมของบริบท กล่าวได้ว่า สถาปัตยกรรมที่ก่อรูปขึ้นภายใต้การสร้างสรรค์ให้มีเอกลักษณ์ไทยคือสิ่งที่อธิบายบริบททางธรรมชาติและบริบททางวัฒนธรรมของไทย

2. แม้ว่าแนวทางการวางผัง การจัดกลุ่ม และการสร้างมวลในการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมเกิดขึ้นจากปัจจัยของบริบท หากแต่ในหลายกรณีมีความซับซ้อน ขัดแย้งของบริบทนำไปสู่การสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมที่เลือกตอบรับ-ปฏิเสธความสัมพันธ์กับบางบริบท อาทิ กรณียึดหลักการวางอาคารตามตะวันซึ่งสัมพันธ์กับทิศทางแดดลมอันเป็นบริบททางธรรมชาติของไทย แต่เมื่ออาคารนั้นวางอยู่ริมน้ำ การวางอาคารโดยหันหน้าไปทางลำน้ำตามความเชื่อว่าน้ำคือสิ่งมงคลกลายเป็นสิ่งสำคัญ แม้ว่าจะเป็นการวางอาคารขวางตะวันซึ่งไม่สัมพันธ์กับทิศทางแดดลมก็ตาม

3. รูปแบบสถาปัตยกรรมจากอดีตมีบริบทเป็นแรงขับเคลื่อน ไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นลอย ๆ การนำรูปแบบจากอดีตมาเป็นต้นแบบ/แรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ โดยละทิ้งสาระซึ่งเป็นปรัชญา ความคิด ความเชื่อไว้เบื้องหลัง เช่น การนำรูปแบบเจดีย์หรือโบสถ์วิหารมาใช้ ด้วยการประยุกต์ให้เรียบง่ายขึ้น ตัดทอนรายละเอียดลงตามแนวทางสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ทำให้การนำมาใช้เป็นไปอย่างจำกัด ยึดติดกับรูปแบบเดิม ๆ ไม่คลี่คลายไปสู่การสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ หากพิจารณาเนื้อหาสำคัญของการก่อรูปเป็นเจดีย์หรือโบสถ์วิหารซึ่งมีที่มาจากคติจักรวาลตามหลักพุทธศาสนา อันเป็นแกนหลักในการอธิบายคำสอนที่มุ่งสู่การหลุดพ้นจากสังสารวัฏ อาจนำไปสู่การตีความหรือการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมรูปแบบใหม่ ๆ ได้อย่างกว้างขวาง

4. สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ (Modern Thai Architecture) ก่อรูปขึ้นจากการผสมผสานสถาปัตยกรรมไทย (Thai Architecture) และสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ (Modern Architecture) เข้าด้วยกัน ทั้งนี้ อัตราการผสมผสานไม่ได้มีข้อจำกัดตายตัว อันตรภาคของรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ด้านหนึ่งขยายไปจนจรดสถาปัตยกรรมไทย อีกด้านหนึ่งขยายไปจนจรดสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ทำให้มีทั้งรูปแบบที่กระเดียดไปทางสถาปัตยกรรมไทย รูปแบบผสมไทย-สมัยใหม่ และรูปแบบที่กระเดียดไปทางสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ กล่าวได้ว่า แนวทางในการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่มีความเป็นไปได้อย่างหลากหลาย (ภาพ 5-1)

***ภาพ 5-1** แนวรูปแบบสถาปัตย กรรมไทยสมัยใหม่ (ซ้าย) รูปแบบที่ไปในแนวทางสถาปัตยกรรมไทยของโบสถ์วัดพระธรรมกาย (ขวา) รูปแบบที่ไปในแนวทางสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ของหอไตรวัดป่าวชิรบรรพต*
(ที่มา: ผู้วิจัย, กุมภาพันธ์ 2555; ธันวาคม 2554)

5. ตามหลักการที่ว่า บริบทเป็นสิ่งกำหนดรูปแบบเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมนำไปสู่การสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ ที่มีสถาปัตยกรรมไทยในบริบทเป็นต้นแบบหลัก อาทิ โรงแรมราชมรรคา จังหวัดเชียงใหม่ มีสถาปัตยกรรมล้านนาเป็นต้นแบบ โบสถ์วัดศาลาลอย จังหวัดนครราชสีมา มีสถาปัตยกรรมอีสานเป็นต้นแบบ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติถลาง (ภาพ 5-2) จังหวัดภูเก็ต ได้รับแรงบันดาลใจมาจากเรือนพื้นถิ่นภาคใต้ ในกรณีที่สถาปัตยกรรมนอกบริบทกลายเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ เช่น โรงแรมภูเล เบย์ (ภาพ 5-3) จังหวัดกระบี่ ซึ่งอยู่ในภาคใต้ แต่มีศาลา

ต้อนรับแบบล้านนา โรงเรียนนานาชาติกรุงเทพ กรุงเทพมหานคร ได้รับแรงบันดาลใจมาจากเรือนไทลื้อที่สิบสองปันนา ณ ดินแดนจีนทางตอนใต้ เป็นต้น ทำให้เกิดคำถามถึงความสอดคล้องกับบริบทและการยอมรับได้มากน้อยเพียงใด

ภาพ 5-2 *(ซ้าย) พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติถลาง*
(ที่มา: ผู้วิจัย, พฤษภาคม 2555)

ภาพ 5-3 *(ขวา) ศาลาต้อนรับรูปแบบสถาปัตยกรรมล้านนาของโรงแรมภูเล เบย์*
(ที่มา: ผู้วิจัย, พฤษภาคม 2555)

6. สถาปัตยกรรมสมัยใหม่ที่ปรากฏอยู่ดาษดื่นบนผืนแผ่นดินไทยก็ย่อมเข้าข่ายเป็นสถาปัตยกรรมนอกบริบทเช่นเดียวกัน ด้วยเป็นสถาปัตยกรรมที่นำเข้าจากประเทศแถบตะวันตกซึ่งก่อรูปภายใต้เงื่อนไขของบริบทตะวันตก และไม่มีเอกลักษณ์ไทยแต่ประการใด จึงขัดกับหลักการที่ว่าบริบทเป็นปัจจัยหล่อหลอมการก่อรูปทางสถาปัตยกรรม การผสมผสานแบบแผนการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมไทยจนกลายเป็นสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ เป็นแนวทางหนึ่งในการปรับให้สอดคล้องกับบริบทของไทย

7. สถาปัตยกรรมวังและวัด จัดเป็นรูปแบบของสูงสำหรับสังคมไทย โดยมีเงื่อนไขขนบฐานานุลักษณ์กำกับ ซึ่งยังคงเป็นธรรมเนียมที่ถือปฏิบัติต่อเนื่องมาจนถึงทุกวันนี้ กรณีโรงละครแห่งชาติที่มีความสูงเด่นข่มวัดพระแก้ววังหน้า (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2555) กรณีศาลฎีกาใหม่ที่กำลังก่อสร้างขึ้นมีการประดับด้วยเครื่องลำยองและมีขนาดอาคารใหญ่โตสูงเด่นเหนือวัดพระศรีรัตนศาสดารามและพระบรมมหาราชวัง (สมาคมสถาปนิกสยามฯ, 2551: 77) จึงเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์เรื่องความไม่เหมาะสมและมีปัญหาเรื่องการยอมรับจากสังคมไทย

อีกประการหนึ่งคือการนำรูปแบบวังและวัดซึ่งเป็นรูปแบบที่คุ้นเคยมาใช้กับอาคารบางประเภท ดังกรณีโรงแรมแมนดาริน โอเรียนเต็ล ดาราเทวี (ภาพ 5-4) จังหวัดเชียงใหม่ ที่มีรูปแบบเหมือนวัดตามแบบสถาปัตยกรรมไทใหญ่ โรงแรมอโยธยา รีสอร์ท แอนด์ สปา (ภาพ 5-5) จังหวัดกระบี่ ที่มีรูปแบบดังวัง/วัดในภูมิภาคต่าง ๆ เป็นอาทิ ถือ

เป็นการนำรูปแบบสถาปัตยกรรมแห่งความศักดิ์สิทธิ์มาใช้กับอาคารเชิงธุรกิจ ซึ่งเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์เรื่องความไม่เหมาะสมเช่นเดียวกัน

ภาพ 5-4 *โรงแรมแมนดาริน โอเรียนเต็ล ดาราเทวี*
(ที่มา: ผู้วิจัย, ธันวาคม 2554)

ภาพ 5-5 *โรงแรมอโยธยา รีสอร์ท แอนด์ สปา*
(ที่มา: ผู้วิจัย, พฤษภาคม 2555)

5.1.3 ข้อสรุปเกี่ยวกับการใช้ผลการวิจัยในมิติการสืบสาน การปรับเปลี่ยน และการคิดใหม่ทำใหม่

การสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยด้านการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมในประเด็นการสืบสาน การปรับเปลี่ยน และการคิดใหม่ทำใหม่ สรุปผลได้ ดังนี้

การวางผัง

แบบแผนการวางผังในการสร้างเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ประกอบด้วยประเด็นเรื่องทิศทาง แนวแกน ลำดับ และระดับ

ทิศทาง ในเรื่อง**ว่าด้วยทิศหัวนอน-ตีนนอน** โดยถือเอาทิศใต้เป็นทิศหัวนอนและทิศเหนือเป็นทิศตีนนอน ซึ่งมีผลต่อการวางผังงานสถาปัตยกรรมนั้นได้จางหายไปในสังคมปัจจุบัน ขณะที่**การวางอาคารตามตะวัน**เป็นเรื่องที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นการวางอาคารที่สอดคล้องกับทิศทางแดดลม และเป็นเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดภาวะสบายภายในอาคาร จึงมีการสืบสานต่อมาหากสภาพแวดล้อมของที่ตั้งอาคารเอื้ออำนวย ส่วน**การหันหน้าอาคารสู่แม่น้ำ**มีการสืบสานในกรณีที่อาคารนั้นตั้งอยู่ริมน้ำ โดยมีการปรับเปลี่ยนหันหน้าเข้าหาถนนที่พัฒนามาเป็นเส้นทางสัญจรสายหลักแทนลำน้ำ รวมทั้งมีการสร้างสระน้ำไว้ด้านหน้าอาคารในหลายกรณี ส่วน**การหันหน้าอาคารไปทางตะวันออก**ยังคงมีการสืบสานต่อมาโดยเฉพาะในอาคารอันเนื่องในพระพุทธศาสนา

แนวแกน ในเรื่อง**การจัดระเบียบแนวแกน**ทั้งแบบแนวแกนเดี่ยว แนวแกนขนาน แนวแกนฉาก และแนวแกนกากบาท มีการสืบสานเพื่อใช้เป็นหลักอ้างอิงในการ

วางผังต่อมา โดยมีการปรับเปลี่ยนให้มีความซับซ้อนขึ้นสัมพันธ์กับการนำไปใช้สำหรับอาคารที่มุ่งตอบสนองสังคมสมัยใหม่ ในประเด็นการวางแนวแกนให้มี**ความสัมพันธ์กับบริบท**โดยเฉพาะทิศทั้งสี่ มีการสืบสานอย่างต่อเนื่องในอาคารทางพุทธศาสนา โดยมีการปรับเปลี่ยนให้สัมพันธ์กับภูมิประเทศในกรณีที่พุทธศาสนาคารนั้นตั้งอยู่ท่ามกลางป่าเขา ขณะที่การจัดองค์ประกอบสองข้างแนวแกนใน**ลักษณะสมมาตร**มีการสืบสานอย่างต่อเนื่อง และยังคงใช้ได้อย่างบรรลุผลในงานสถาปัตยกรรมที่เน้นให้มีลักษณะสง่างามแบบพิธีการ

ลำดับ ซึ่งเกิดจากการจัดให้มีการเข้าถึงจากภายนอกสู่ภายในอย่างค่อยเป็นค่อยไปนั้น งานสถาปัตยกรรมโดยเฉพาะอาคารอันเนื่องในพระพุทธศาสนาที่มีการสืบทอดการวางผังมาจากอดีต ด้วยการทำระเบียงคด/กำแพงแก้วล้อมรอบอาคารประธาน ย่อมเป็นการสืบสานการจัดลำดับการเข้าถึงต่อเนื่องมาโดยปริยาย และมีการปรับเปลี่ยนใช้กับงานสถาปัตยกรรมเพื่อประโยชน์ใช้สอยสำหรับสังคมสมัยใหม่โดยเฉพาะโครงการที่ต้องการสร้างความแตกต่างระหว่างพื้นที่ภายนอกกับพื้นที่ภายใน

ระดับ ความสูงต่ำต่างระดับของพื้นอาคารซึ่งสัมพันธ์กับความสำคัญของพื้นที่ใช้สอย และเป็นหนึ่งในฐานานุลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมที่มีการสืบสานต่อมาในอาคารทางพุทธศาสนา สำหรับอาคารเพื่อประโยชน์ใช้สอยใหม่ ๆ แม้จะมีกรณีการนำเรื่องระดับไปใช้ในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยน้อยมาก แต่ก็แสดงให้เห็นการปรับเปลี่ยนตอบรับกับประโยชน์ใช้สอยใหม่ได้เป็นอย่างดี รวมทั้งมีกรณีการนำไปพัฒนาใช้กับพื้นผิวภายนอกอาคารซึ่งเป็นการคิดใหม่ทำใหม่อีกด้วย

การจัดกลุ่ม

การจัดกลุ่มอาคารตามแนวทางการสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทย มีการกระจายอาคารออกเป็นมวลย่อย ๆ แยกตามประโยชน์ใช้สอยหลัก ๆ แล้วจัดกลุ่มเข้าเป็นโครงการเดียวกัน ไม่นิยมสร้างมวลขนาดใหญ่ที่บรรจุประโยชน์ใช้สอยหลายอย่างไว้ในอาคารเดียวกันตามแบบอาคารอเนกรรถประโยชน์ (complex) ประกอบด้วยการจัดกลุ่ม 3 แบบหลัก ได้แก่ การวางอาคารเรียงเป็นแนว การวางอาคารโอบล้อมองค์ประธาน และการวางอาคารโอบล้อมที่ว่าง

การวางอาคารเรียงเป็นแนว ซึ่งเป็นการวางอาคารประธานและอาคารบริวารเรียงตัวอยู่ในแนวแกนเดียวกัน เป็นแบบแผนการจัดกลุ่มที่มีการสืบสานต่อมา และมีการ

ปรับเปลี่ยนตอบรับกับบริบทของสังคมสมัยใหม่ด้วยการเชื่อมต่ออาคารเข้าด้วยกันเพื่อความต่อเนื่องด้านการใช้ประโยชน์ รวมทั้งมีการปรับเปลี่ยนการเรียงตัวเป็นมุมฉากตามเงื่อนไขข้อจำกัดของที่ดินอีกด้วย

การวางอาคารโอบล้อมองค์ประธาน ซึ่งเป็นลักษณะการวางอาคารประธานไว้ตรงกลางของพื้นที่ โดยมีอาคารบริวารกระจายโอบล้อมโดยรอบ มีการสืบสานอย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะในอาคารสำคัญเนื่องในพระพุทธศาสนา รวมทั้งมีการปรับเปลี่ยนลักษณะการโอบล้อมที่ปิดรอบให้เป็นแบบกึ่งปิด-กึ่งเปิด ด้วยการสร้างอาคารบริวารที่มีลักษณะโปร่งและมีการปิดล้อมเพียง 3 ด้าน ปล่อยด้านหนึ่งเปิดโล่ง เป็นต้น จึงมีความเป็นไปได้ในการประยุกต์ใช้กับอาคารเพื่อประโยชน์ใช้สอยใหม่ ๆ ได้หลากหลาย

การวางอาคารโอบล้อมที่ว่าง เป็นการวางอาคารรอบ ๆ ลานหรือชานยกพื้น ซึ่งก่อให้เกิดลักษณะโปร่งโล่งสอดคล้องกับบริบทของท้องถิ่นไทย ทำให้มีการสืบสานต่อมาโดยลำดับ ทั้งยังมีการปรับเปลี่ยนด้วยการเชื่อมมวลอาคารให้มีความต่อเนื่องกัน การแทนที่ชาน/ลานด้วยสวน/สระน้ำ เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีการพัฒนาสู่การคิดใหม่ทำใหม่อาทิ การเปลี่ยนจากที่ว่างกลางเป็นทางเดิน/ทางเชื่อมภายใต้หลังคาคลุม การเพิ่มที่ว่างกลางให้มีความหลากหลายทั้งจำนวนและขนาด

การสร้างมวล

มวลอาคารตามแบบแผนการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยประกอบด้วยลักษณะไตรภาค การเรียงตัวทางตั้ง ฐานานุลักษณ์ จักรวาลจำลอง และลักษณะอนุสาวรีย์

ไตรภาค มวลอาคารที่ประกอบด้วย 3 ส่วนหลัก คือ ฐาน เรือน และยอด ได้รับการสืบสานสู่การสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่มาโดยลำดับ โดยเฉพาะกับอาคารทางพุทธศาสนา และมีการปรับเปลี่ยนใช้กับอาคารที่บรรจุประโยชน์ใช้สอยไว้หลายชั้น รวมทั้งมีการนำไปประยุกต์ใช้กับอาคารทางสูงอีกด้วย นอกจากนี้ ยังมีการคิดใหม่ทำใหม่ด้วยการใช้วัสดุที่มีคุณลักษณ์แตกต่างกันในการแบ่งอาคารออกเป็น 3 ส่วน เพื่อแสดงความเป็นส่วนฐาน เรือน และยอด กล่าวได้ว่า การสร้างมวลด้วยลักษณะไตรภาคสามารถนำมาใช้เพื่อการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ได้อย่างกว้างขวาง

การเรียงตัวทางตั้ง ในอาคารทางพุทธศาสนาและอาคารอันเกี่ยวเนื่องกับสถาบันกษัตริย์ซึ่งแฝงไว้ด้วยฐานานุลักษณ์ทางสถาปัตยกรรม มีการสืบสานลักษณะมวลอาคารที่เกิดจากการเรียงซ้อนองค์ประกอบขึ้นไปตามแนวตั้งต่อเนื่องมาจากอดีต การปรับเปลี่ยนสู่บริบทปัจจุบันปรากฏในการลดทอนความซับซ้อนขององค์ประกอบพร้อม ๆ กับการผันแปรรูปแบบสู่ลักษณะที่เรียบง่ายขึ้น การเรียงตัวทางตั้งเป็นลักษณะไทยอย่างหนึ่งที่สถาปนิกยังมองข้ามในการนำมาใช้เพื่อสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่

ฐานานุลักษณ์ กล่าวได้ว่า สถาปัตยกรรมในสังคมไทยเป็นสถาปัตยกรรมแห่งฐานานุลักษณ์ คือมีเครื่องหมายแสดงความแตกต่างระหว่างอาคารของผู้ที่มีฐานะทางสังคมสูงต่ำต่างกัน และยังคงเป็นเช่นนี้สืบเนื่องมาในปัจจุบันสมัย ไม่ว่าจะเป็นการแสดงความเป็นอาคารของชนชั้นสูงด้วยรูปลักษณ์โดยรวม เช่น เรือนยอด หรือการใช้องค์ประกอบ เช่น หลังคาซ้อนชั้น จึงยังคงมีการสืบสานต่อมาโดยเฉพาะในอาคารอันเกี่ยวเนื่องกับสถาบันกษัตริย์และศาสนา การลดทอนความซับซ้อนขององค์ประกอบและการประยุกต์ให้เรียบง่ายขึ้นเป็นการปรับเปลี่ยนตามสภาพการณ์ของสังคมปัจจุบัน

จักรวาลจำลอง การนำคติจักรวาลตามแนวพุทธศาสนามาเป็นแม่บทในการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ ยังคงมีการสืบสานต่อมาโดยเฉพาะในอาคารอันเนื่องในพระพุทธศาสนาและอาคารอันเกี่ยวเนื่องกับสถาบันกษัตริย์ สำหรับอาคารประเภทใหม่ ๆ ในสังคมปัจจุบันมีกรณีตัวอย่างอยู่อย่างจำกัด อย่างไรก็ตาม มีแนวโน้มที่แสดงให้เห็นการปรับเปลี่ยนตอบรับกับอาคารที่บรรจุประโยชน์ใช้สอยอันซับซ้อน โดยเฉพาะอาคารที่มีความสำคัญระดับชาติ ทั้งนี้ การใช้คติจักรวาลเป็นแม่บทในการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมควรพิจารณาเชิงสาระควบคู่กันไปกับรูปแบบ

ลักษณะอนุสาวรีย์ ในพุทธศาสนาคารโดยเฉพาะมหาเจดีย์สำคัญมีการสืบสานลักษณะอนุสาวรีย์ต่อเนื่องมา เพื่อมุ่งให้เป็นศูนย์รวมศรัทธาแห่งมวลมหาชน นอกจากนี้ยังมีการปรับเปลี่ยนใช้ในการสร้างสรรค์อาคารเพื่อตอบสนองประโยชน์ใช้สอยของสังคมสมัยใหม่อย่างกว้างขวาง โดยผันแปรความมุ่งหมายให้เป็นสัญลักษณ์แห่งสถาบัน/หน่วยงาน รวมทั้งมีการคิดใหม่ทำใหม่ในการสร้างลักษณะอนุสาวรีย์ด้วยรูปแบบ วิธีการและวัสดุใหม่ ๆ

5.1.4 ข้อสรุปเกี่ยวกับลักษณะโดดเด่นในการก่อรูปทางสถาปัตยกรรม

ข้อสรุปต่อไปนี้มุ่งชี้นำความสำคัญของการก่อรูปทางสถาปัตยกรรม พร้อมลักษณะโดดเด่นของสาระในมิติต่าง ๆ ในการก่อรูปทางสถาปัตยกรรม

1. การก่อรูปทางสถาปัตยกรรมตามแนวทางหลัก 3 ประการ คือ การวางผัง การจัดกลุ่ม และการสร้างมวล มีการสืบสาน การปรับเปลี่ยน และการคิดใหม่ทำใหม่ในระดับมาก-น้อยแตกต่างกัน การสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ผ่านการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมในภาพรวมสรุปได้ว่า มีกรณีตัวอย่างอาคารที่เข้าข่ายการสืบสานและการปรับเปลี่ยนเป็นส่วนใหญ่ ส่วนกรณีตัวอย่างที่เข้าข่ายการคิดใหม่ทำใหม่ยังมีไม่มาก

2. แบบแผนการวางผังจัดเป็นพื้นฐานสำคัญของการก่อรูปทางสถาปัตยกรรม ที่มีการสืบสานจากงานสถาปัตยกรรมในอดีตต่อเนื่องสู่ปัจจุบัน การปรับเปลี่ยนสาระในมิติต่าง ๆ ของการวางผังเป็นการสนองตอบต่อบริบทปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงไป กล่าวได้ว่า การรักษาแบบแผนของการวางผังคือการคงจิตวิญญาณของความเป็นไทยไว้ในงานสถาปัตยกรรมท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงที่ผันแปรไป

3. การจัดกลุ่มตามแบบแผนไทยไม่นิยมรวมประโยชน์ใช้สอยหลายอย่างปนเปไว้ในอาคารเดียวกัน มีการแยกออกเป็นมวลขนาดย่อยที่มุ่งตอบสนองประโยชน์ใช้สอยแต่ละอย่าง แล้วนำมาจัดรวมกลุ่มเข้าด้วยกัน สอดคล้องกับปัจจัยสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมการปลูกสร้างตามแบบแผนไทย เป็นการก่อรูปที่มีการสืบสานจากสถาปัตยกรรมในอดีตมาโดยลำดับ ทั้งยังมีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมปัจจุบัน ดังปรากฏในงานสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่หลายกรณี

4. ลักษณะไตรภาค การเรียงตัวทางตั้ง ฐานานุลักษณ์ จักรวาลจำลอง และลักษณะอนุสาวรีย์ ตามแนวทางการสร้างมวล เป็นการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมที่แสดงเอกลักษณ์ไทยเชิงประจักษ์ มีการนำไปใช้ในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่อย่างกว้างขวาง ทั้งในลักษณะการสืบสานจากอดีต การปรับเปลี่ยนตามเงื่อนไขของสภาพการณ์ปัจจุบัน นอกเหนือจากนี้ ยังมีแนวโน้มในการพัฒนาสู่การคิดใหม่ทำใหม่ ซึ่งปรากฏให้เห็นในงานสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่บางกรณี

5. การก่อรูปทางสถาปัตยกรรมประการต่าง ๆ นอกจากเป็นผลของการหล่อหลอมของปัจจัยด้านบริบททางธรรมชาติ ยังมีปัจจัยด้านบริบททางวัฒนธรรมเป็นเงื่อนไขสำคัญ โดยเฉพาะความเชื่อทางพุทธศาสนาถือเป็นแม่บทในการก่อรูปทาง

สถาปัตยกรรมของไทย ทั้งรูปแบบที่ปรากฏเบื้องหน้าและสาระที่อยู่เบื้องหลังจึงเป็นสิ่งที่ต้องพิจารณาควบคู่กันไปในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย

6. สถาปัตยกรรมไทยเป็นสถาปัตยกรรมแห่งฐานานุลักษณ์ที่มุ่งตอบสนองสังคมชนชั้นในอดีต และยังคงแฝงอยู่ในสังคมไทยตราบจนทุกวันนี้ การนำรูปแบบจากอดีต วัง/วัด มาใช้ในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่สำหรับอาคารประเภทที่ไม่เคยมีมาก่อน แม้จะเป็นทางออกที่บรรลุผลอย่างเป็นรูปธรรมในลักษณะไทย ต้องคำนึงถึงกาละเทศะ พิจารณาความเหมาะสม หลีกเลี่ยงการขัดต่อขนบฐานานุลักษณ์ โดยเฉพาะเมื่อนำไปใช้กับอาคารเชิงธุรกิจ ทั้งนี้ ในการนำไปใช้สำหรับอาคารสาธารณะที่มีความสำคัญระดับชาติน่าจะเป็นทางออกที่เป็นที่ยอมรับเชิงการอนุโลมได้มากกว่า

5.2 ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะต่อไปนี้มุ่งให้มีการพัฒนาเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่โดยรวม ทั้งการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยนี้และการศึกษาวิจัยขั้นต่อไป ประกอบด้วย 1. เรื่องเดิมที่ต้องค้นหา และ 2. เรื่องใหม่เพื่อการพัฒนา

5.2.1 เรื่องเดิมที่ต้องค้นหา

1. ในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ สถาปนิกมักอ้างอิงรูปแบบจากอดีตมาใช้เป็นสำคัญ ด้วยเหตุที่สามารถสื่อสารผ่านไปสู่ผู้อื่นได้โดยตรงและชัดเจน ทำให้สาระด้านเนื้อหา/แนวคิดอันเป็นที่มาของการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมมักถูกละทิ้งไว้เบื้องหลังโดยปริยาย การเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบกับเนื้อหามีความจำเป็นหรือไม่

2. การนำรูปแบบจากอดีตมาใช้ในลักษณะการลอกแบบนั้นไม่เป็นที่ยอมรับโดยเฉพาะจากกลุ่มสถาปนิก/นักวิชาการ (ต้นข้าว ปาณินท์, 2555; สมชาติ จึงสิริอารักษ์, 2555) การปรับเปลี่ยน/ผันแปรเป็นทางออกที่ได้รับการยอมรับมากกว่า ทั้งนี้ ทางเลือกที่หลากหลายในการสร้างสรรค์ด้วยแนวรูปแบบผสมผสานไทย-สมัยใหม่ จึงเป็นข้อที่ต้องพิจารณาว่าจะเดินไปในทิศทางใด

3. การอ้างอิงรูปแบบไทยประเพณีมาเป็นแม่แบบในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงได้ยาก ขณะที่สถาปัตยกรรมเพื่อ

ตอบสนองสังคมปัจจุบันนั้นมีความแตกต่างจากประเภทของอาคารในอดีตอย่างมาก การใช้รูปแบบจากอดีตซึ่งมักมีความเกี่ยวเนื่องกับขนบฐานานุลักษณ์สำหรับอาคารประเภทใหม่ ๆ อนุโลมได้หรือไม่ เพียงใด

4. ประเด็นเรื่องรูปแบบนอกบริบท คือการนำรูปแบบอันเป็นอัตลักษณ์ของสถาปัตยกรรมท้องถิ่นอื่นไปใช้เพื่อการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรม ณ ท้องถิ่นหนึ่ง เป็นที่ยอมรับได้เพียงใด

5. เป็นความจริงว่า ต่างคนต่างมีมุมมองต่อสถาปัตยกรรมไม่เหมือนกัน โดยเฉพาะคนทั่วไปมักมีมุมมองแตกต่างจากเหล่าสถาปนิกและนักวิชาการ จึงเป็นไปได้ว่าการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่เพื่อมุ่งสนองตอบต่อคนกลุ่มหนึ่งอาจไม่เป็นที่ยอมรับของคนอีกกลุ่มหนึ่ง

5.2.2 เรื่องใหม่เพื่อการพัฒนา

1. การสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ที่ผ่านมา ส่วนใหญ่เป็นการสืบสานจากรูปแบบเดิมโดยมีการปรับเปลี่ยนไปบ้าง กล่าวได้ว่า ยังเป็นการยึดติดกับรูปแบบเดิม ๆ การคิดใหม่ทำใหม่ (reinvention) ถือเป็นวาระจำเป็น ไม่ว่าจะเป็นการอาศัยเทคโนโลยีสมัยใหม่ การขยายความหมายของเอกลักษณ์ไทยจากเดิมซึ่งอิงอยู่กับลักษณะทางกายภาพของรูปทรงและองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมสู่ระบบพื้นที่หรืออื่นใด เพื่อพัฒนาต่อยอดการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมของไทยให้ยืนอยู่บนเวทีโลกได้อย่างโดดเด่นและสง่างาม

2. การสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยได้รับการพิจารณาในภาพรวมของประเทศเป็นหลัก ความจริงแล้ว สังคมไทยเป็นสังคมพหุลักษณ์ ทั้งบริบททางธรรมชาติและบริบททางวัฒนธรรมมีความแตกต่างกันไปในแต่ละภูมิภาค **การสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ในภูมิภาคต่าง ๆ** หรือแม้แต่ **การสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ในระดับภูมิวัฒนธรรม** เช่น ในพื้นที่ทางวัฒนธรรมอิสลาม พื้นที่ทางวัฒนธรรมไทใหญ่ เป็นต้น เป็นสิ่งที่ต้องการการพัฒนาจากมวลสถาปนิก

3. **การวิจัยเชิงสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่** ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงทดลองที่มุ่งสร้างสรรค์รูปแบบสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ด้วยการทดลองออกแบบ สร้างภาพสามมิติ สร้างหุ่นจำลอง หรือแม้แต่ปลูกสร้างเท่า

ขนาดจริง เป็นงานวิจัยขั้นต่อไปที่ควรอย่างยิ่งแก่การสนับสนุนให้เกิดขึ้น ซึ่งจะเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ให้ก้าวไปในอนาคต

บรรณสารอ้างอิง
และที่มาภาพ

บรรณสารอ้างอิงคำนำ

วิมลสิทธิ์ หรยางกูร. (2554). การสร้างสรรค์มรดกวัฒนธรรม: สู่การสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่. *วารสารวิจัยและสาระสถาปัตยกรรม*, ปีที่ 8 ฉบับที่ 1, หน้า 11.

Pirom, S. (2531). สถาปัตยกรรมไทย มรดกทางปัญญา. *อาษา,* กรกฎาคม – สิงหาคม, หน้า 18-21.

บรรณสารอ้างอิงบทที่ 1

ชาตรี ประกิตนนทการ. (2554). *สถาปัตยกรรมกับสังคมไทยยุคสมัยใหม่*. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ปองขวัญ สุขวัฒนา ลาซูส. (2556). อาคารศาลฎีกา รื้อ หรือ สร้างใหม่ (ภาค1): การดำเนินงานของสมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์และองค์กรเครือข่ายเกี่ยวกับโครงการรื้อ-สร้างใหม่ศาลฎีกา. *อาษา*, 01 I 2013 (มกราคม-กุมภาพันธ์ 2556), หน้า 94-100.

ปรีชา นวประภากุล, ประวิช ประทีป และสุวิทย์ วรัญญาพร. (2541). ลักษณะไทยสมัยใหม่สำหรับงานสถาปัตยกรรม. *อาษา*, 04:41, หน้า 44-52.

วิมลสิทธิ์ หรยางกูร และคณะ. (2536). *พัฒนาการแนวความคิดและรูปแบบของงานสถาปัตยกรรม: อดีต ปัจจุบัน และอนาคต*. กรุงเทพฯ: สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์.

วิมลสิทธิ์ หรยางกูร. (2539). สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ (ไทย ร.9) เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย: ข้อคิดเห็นบางประการในการกำหนดแนวรูปแบบ—สูตรสำเร็จในการสร้างสรรค์?. *อาษา*, มิถุนายน 2539, หน้า 48-65.

สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์. (2540). คำเตือน เรื่อง รูปแบบอาคารท่าอากาศยานสากลกรุงเทพแห่งที่ 2 (สนามบินหนองงูเห่า). *อาษา*, (กรกฎาคม 2540), หน้า 48-110.

สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์. (2551). สรุปสาระสัมมนาอนุรักษ์: หยุด..รื้อ – สร้างศาลฎีกาใหม่ หยุดทำลายมรดกทางวัฒนธรรม. *อาษา*, 08:51 – 09:51, หน้า 75-77.

สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์. (2553). "รัฐสภาแห่งใหม่" พิสูจน์ฝีมือสถาปนิกไทย. *อาษา*, 04:53 – 05:53, หน้า 101-102. อ้างถึง วิมลสิทธิ์ หรยางกูร. (2553). หมายเหตุประชาชน: "รัฐสภาใหม่" พิสูจน์ฝีมือสถาปนิกไทย. *เดลินิวส์* ฉบับวันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2553.

บรรณสารอ้างอิงบทที่ 2

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, สำนักงาน. (2546). *หออัครศิลปิน แหล่งเรียนรู้และขุมทรัพย์ทางปัญญา*.กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.

คาร์ล เดอริงก์. อำภา โอตระกูล (ผู้แปล). (2520). “สถาปัตยกรรมสยาม”. ใน เคลาส เวงค์ และ เคลาส โรสเซ็นแบร์ก (ผู้รวบรวม). *เยอรมันมองไทย*. พระนคร: เคล็ดไทยและศึกษิตสยาม. หน้า 85-102.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2527). *ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (จัดพิมพ์เนื่องในโอกาส 700 ปี ลายสือไทย).

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, สมาคมนิสิตเก่าคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์. (2554). *G+A 07: โรงเรียนรุ่งอรุณ สถาบันอาศรมศิลป์ และบ้านเฮือนธรรม*. กรุงเทพฯ:สมาคมนิสิตเก่าคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2519). *ศักดินากับพัฒนาการของสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: นำอักษรการพิมพ์.

เชษฐ ตันสกุล. *บ้านพ่อที่ลุ่มน้ำปากพนัง*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: มูลนิธิพัฒนาแผ่นดินเกิดลุ่มน้ำปากพนัง สนองพระราชดำริ.

เชียงใหม่, มหาวิทยาลัย. บุคคลเด่น มช.: สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดอาคารเฉลิมพระเกียรติ 7 รอบ พระชนมพรรษา ในวันพฤหัสบดี ที่ 19 มกราคม 2555. http://www.prcmu.ac.th เข้าถึงเมื่อ 27 มีนาคม 2557.

โชติ กัลยาณมิตร. (2539). *สถาปัตยกรรมแบบไทยเดิม*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์.

โชติ กัลยาณมิตร. (2548). *พจนานุกรมสถาปัตยกรรมและศิลปะเกี่ยวเนื่อง*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2503). *ตำนานพระพุทธเจดีย์ เล่ม 2*. พระนคร: องค์การค้าของคุรุสภา.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2513). *ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 26 เรื่องตำนานวังเก่า*. (พิมพ์ครั้งที่ 5). พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์. (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพันเอก หม่อมราชวงศ์ เล็ก งอนรถ ณ ฌาปนสถานกองทัพบก วัดโสมนัสราชวรวิหาร 14 พฤษภาคม 2513).

ธงทอง จันทรางศุ. (2534). *มหาธาตุ*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (จัดพิมพ์เนื่องในโอกาส สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา สยามบรมราชกุมารี เจริญพระชนมายุครบ 3 รอบ).

ธานีนิวัต, พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า (ผู้แปล). (2483). *อมิตายุะสูตร (ฉะบับกุมารชีว)*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). พระนคร: โรงพิมพ์ยิ้มศรี.

นริศรานุวัดติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยา และ ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2504). *สาส์นสมเด็จ เล่ม 5*. พระนคร: องค์การค้าของคุรุสภา.

นริศรานุวัดติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยา และ ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2504). *สาส์นสมเด็จ เล่ม 7*. พระนคร: องค์การค้าของคุรุสภา.

นริศรานุวัดติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยา และ ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2505). *สาส์นสมเด็จ เล่ม 18*. พระนคร: องค์การค้าของคุรุสภา.

นริศรานุวัดติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยา และ ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2505). *สาส์นสมเด็จ เล่ม 20*. พระนคร: องค์การค้าของคุรุสภา.

นอกบ้าน. (2547). RACHAMANKHA. *บ้านและสวน*. 28, 336 (สิงหาคม 2547). หน้า 155-164.

นารถ โพธิสระสาท. (2514). *สถาปัตยกรรมในประเทศไทย*. (พิมพ์ครั้งแรก 2483). พระนคร: ไทยวิทยุ. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นางจงกล ตั้งประเสริฐ ณ เมรุวัดสระเกศราชวรมหาวิหาร 16 มกราคม 2514).

นิจ หิญชีระนันทน์. (2537). *ปาฐกถาชุด "สิรินธร" เรื่อง "สถาปัตยกรรมไทย"*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ประเวศ ลิมปรังษี. (2533). "เมรุถาวรอนุสรณ์แห่งพระพรหมพิจิตร". ใน *ประวัติและผลงานสำคัญของอาจารย์พระพรหมพิจิตร*. (เนื่องในวาระครบรอบ 100 ปี อาจารย์พระพรหมพิจิตร ผู้ก่อตั้งคณะสถาปัตยกรรมไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร วันที่ 27 กันยายน 2533). กรุงเทพฯ: ศิริมิตรการพิมพ์. หน้า 43-46.

ปิยนุช สุวรรณคีรี. (2548). ภิญโญ สุวรรณคีรี: เส้นทางการสร้างสรรค์ผลงานสถาปัตยกรรมไทย. ใน *สูจิบัตรนิทรรศการสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ*. ณ หอศิลป มหาวิทยาลัยศิลปากร 3-17 มิถุนายน 2548. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. (จัดพิมพ์เนื่องในวโรกาส สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เจริญพระชนมายุครบ 50 พรรษา และครบรอบ 50 ปีแห่งการสถาปนาคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร). หน้า 178-211.

พระปริยัติธาดา (สมนึก ฐิตเมโธ) และ ธัชชัย ยอดพิชัย. (2553). *วัดกัลยาณมิตร วรมหาวิหาร*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2553). *พัฒนาสังคมไทย ด้วยความรู้เข้าใจไตรภูมิฯ*. (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม.

พระราชเวที (บรรณาธิการ). (2552). *สถาปัตย์วัดโพธิ์*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้ฯติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

พลูหลวง. (2546). *สร้างเรือนให้อยู่เย็นเป็นสุข (คติความเชื่อและประเพณีการสร้างเรือน) (พิมพ์ครั้งที่ 2)*. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.

พิพัฒน์ พงศ์รพีพร (บรรณาธิการ). (2534).*ศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์*.กรุงเทพฯ: กระทรวงการคลัง.

ยงยุทธ วรรณโกวิท. (2547). *ทองคำที่ใช้ในการบูรณะปฏิสังขรณ์ปลียอดทองคำพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ระหว่าง พุทธศักราช 2537-2538*. กรุงเทพฯ: ดอกเบี้ย. (อนุสรณ์ในการพระราชทานเพลิงศพ นายนพวัฒน์ (สนั่น) สมพื้น ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม 16 พฤษภาคม 2548).

รัตยา เครือวัลย์. (2537). โรงเรียนนานาชาติกรุงเทพ.*ARCH& IDEA*1, 6 (กุมภาพันธ์ 2537). หน้า 20-35.

ฤทัย ใจจงรัก. (2537). “เรือนไทย”. ใน *สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบามสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เล่ม 13. (พิมพ์ครั้งที่ 3)*. กรุงเทพฯ: ด่านสุทธา. หน้า 3-31.

ฤทัย ใจจงรัก. (2539). *เรือนไทยเดิม*. กรุงเทพฯ: สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์.

ลา ลูแบร์. (2510). จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ ฉบับสมบูรณ์: ราชอาณาจักรสยาม. สันต์ ท.โกมลบุตร แปลจาก Du Royaume de Siam. พระนคร: ก้าวหน้า.

วรรณวิภา สุเนตต์ตา. (2548). “สี่เหลี่ยม วงกลม และแนวแกน แนวความคิดสถาปัตยกรรมโบราณในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้”. *ศิลปวัฒนธรรม* 26, 4 (กุมภาพันธ์ 2548): 154-165.

วัดพระธรรมกาย. (2543). มหาธรรมกายเจดีย์ มหาเจดีย์เพื่อสันติภาพโลก. กรุงเทพฯ: มาสเตอร์.

วิมลสิทธิ์ หรยางกูร และคณะ. (2536). *พัฒนาการแนวความคิดและรูปแบบของงานสถาปัตยกรรม: อดีต ปัจจุบัน และอนาคต*. กรุงเทพฯ: สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์.

วีระ อินพันทัง. (2552). “คติจักรวาลในเรือนไทย: ร่องรอยที่เลือนหาย”. *หน้าจั่ว* ฉบับที่ 23 (ปีการศึกษา 2551): 61-84.

ศิลปากร, กรม (วัฒนะ บุญจับ บรรณาธิการ). (2551). *ฐานานุศักดิ์ในงานสถาปัตยกรรมไทย*. กรุงเทพฯ: ไทภูมิพับลิชชิ่ง.

ศิลปากร, มหาวิทยาลัย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์. (2525). *สมุดภาพสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร. (จัดพิมพ์เนื่องในการสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี) อ้างถึง ประชา นิยมวงศ์ (2483). *บันทึกหลักฐานและเหตุการณ์สมัยกรุงเทพฯ (เล่ม 2)*. พระนคร: มิตรไทย.

สน สีมาตรัง. (2556). *คติความเชื่อเรื่องไตรภูมิและจักรวาลวิทยาในจิตรกรรมฝาผนังไทย*. กรุงเทพฯ: คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สมคิด จิระทัศนกุล. (2543). *วัด: พุทธศาสนสถาปัตยกรรมไทย*. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สมชาติ จึงสิริอารักษ์. (2553). *สถาปัตยกรรมแบบตะวันตกในสยาม สมัยรัชกาลที่ 4-พ.ศ. 2480*. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สมบูรณ์ แก่นตะเคียน (บรรณาธิการ). (2544*). วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดเพชรบุรี*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ. (หนังสือเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระ-เจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคงเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542).

สมภพ ภิรมย์, น.อ., ร.น.. (2513). *กุฎาคาร*. พระนคร: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์. (2529). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต.*อาษา* 12, 3 (ตุลาคม 2529). หน้า 26-38.

สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์. (2530). พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติถลาง.*อาษา* 12, 5 (เมษายน 2530). หน้า 29-33.

สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์. (2533)ก. ศูนย์การศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา.*อาษา* 21, 2533. หน้า 29-39.

สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์. (2533)ข. ศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์.*อาษา* 21, 2533. หน้า 51-61.

สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์. (2541). อาคารวิจัยและการศึกษาต่อเนื่อง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี.*อาษา* 04:41 หน้า 56-73.

สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์. (2542). มหาธรรมกายเจดีย์.*อาษา* 02:42 หน้า 24-31.

สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์. (2544). อาคารเรียนรวมมหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล.*อาษา* 12:43 – 01:44. หน้า 60-65.

สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์. (2547)ก. พระอุโบสถ วัดป่าบ้านผักบุ้ง (กุดงิ้ว).*อาษา* 12:46 - 01:47. หน้า 50-51.

สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์. (2547)ข. อาคารสำนักงานเลขาธิการองคมนตรี.*อาษา* 08:47 - 09:47. หน้า 46-50.

สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์. (2548). โบสถ์วัดป่าสุนันทวนาราม.*อาษา*10:48 – 11:48. หน้า 95-97.

สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์. (2551). อาคารผู้โดยสารใหม่สนามบิน สมุย.*อาษา* 02:51 – 03:51. หน้า 81-85.

สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์. (2553). บทสัมภาษณ์ผู้ชนะเลิศการประกวดแบบรัฐสภาไทย ทีม สงบ 1051.*อาษา* 04:53 – 05:53. หน้า 68-83.

สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์. (2555). บ้านเฮือนธรรม. *อาษา* 04/2012. หน้า 70-73.

สันติ เล็กสุขุม. (2535). *เจดีย์: ความเป็นมาและคำศัพท์เรียกองค์ประกอบเจดีย์ในประเทศไทย*. กรุงเทพ: มติชน.

สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา. (2539). *น้ำ: บ่อเกิดแห่งวัฒนธรรมไทย*. กรุงเทพฯ: สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์.

สุมาลี ประทุมนันท์. (2537). คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. *ARCH & IDEA* 2,14 (ตุลาคม 2537). หน้า 30-39.

สุมาลี ประทุมนันท์. (2542). อาคารแห่งสัญลักษณ์และเอกลักษณ์. *ARCH & IDEA* 1, 4 (พฤศจิกายน-ธันวาคม 2542). หน้า 8-13.

สุรีรัตน์ วงศ์เสงี่ยม. (2540). หอจดหมายเหตุแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช. *สารกรมศิลปากร*10, 6-7 (มิถุนายน – กรกฎาคม 2540). หน้า ปก, 49-52.

เสฐียรโกเศศ. (2514). *ประเพณีเนื่องในการแต่งงาน และ ประเพณีเนื่องในการปลูกเรือน (พิมพ์ครั้งที่ 2)*. พระนคร: สมาคมสังคมศาสตร์ ห่งประเทศไทย.

แสนประเสริฐ ปานเนียม. (2553). *สมุดภาพเมรุเมืองเพชร*. กรุงเทพฯ: ฟิลสไตล์.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช. (2552). *หอจดหมายเหตุแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช*. กรุงเทพฯ: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร.

อนัสพงษ์ ไกรเกรียงศรี. (2535). *การศึกษาสถาปัตยกรรม วัดอรุณราชวราราม*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

อนุรัตน์ วัฒนาวงศ์สว่าง. (2547). “งานช่าง งานฝีมือ เมืองพริบพรี”. ใน สุดารา สุจฉายา (บรรณาธิการ). *เพชรบุรี*. กรุงเทพฯ: สารคดี. หน้า 152-175.

อรศิริ ปาณินท์. (2526). การประกวดแบบอนุสรณสถานแห่งชาติ ของคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. *หน้าจั่ว* ฉบับที่ 3 (ปีการศึกษา 2526). หน้า 1-30.

เอเดรียน สนอดกราส. (2537). *สัญลักษณ์แห่งพระสถูป*. ภัทรพร สิริกาญจน และคณะ แปลจาก The Symbolism of the Stupa. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

Architects 49. (2009). *A49 an Asian Spirit in Contemporary Design*. Victoria: Images Publishing.

Corporation4d. (1997). Shade of Wisdom. *art4d* number 23 (January 1997). pp. 16-20.

Rapoport, Amos. (1969). *House Form and Culture*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall.

Sthapitanonda, Nithi (editor). (2009). *Resorts by Thai Architects*. Bangkok: Li-Zenn.

Taylor, Brian Brace and Hoskin, John. (1996). *Sumet Jumsai*. Bangkok: The Key Publisher and Asia Books.

Waterson, Roxana. (1990). *The Living House: An Anthropology of Architecture in South-East Asia*. Singaporre: Oxford University Press.

บรรณสารอ้างอิงบทที่ 3

Coughlin, M.A. and Knight, W.E. (2007). *Structural Equation Modeling for Institutional Researchers: Applications Using SPSS & AMOS. Part I: Exploratory Factor Analysis*. The Association for Institutional Research and SPSS Webinar.

http://rci2010:wordpress.com/การวิเคราะห์องค์ประกอบ.

Israel, G.D. (1992). *Determining Sampling Size*. PEOD6, series of the Agricultural Education and Communication Department, UF/IFAS Extension, University of Florida.

บรรณสารอ้างอิงบทที่ 4

เขียนศักดิ์ แสงเกลี้ยง. (2556). *บทสัมภาษณ์* ในโครงการวิจัย *การสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่*. 17 มกราคม 2556.

ชัยวัฒน์ ลิมวัฒนานนท์. (2555). *บทสัมภาษณ์* ในโครงการวิจัย *การสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่*. 30 ตุลาคม 2555.

ชาตรี ประกิตนนทการ. (2555). *บทสัมภาษณ์* ในโครงการวิจัย *การสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่*. 16 ตุลาคม 2555.

ชาตรี ลดาลลิตสกุล. (2555). *บทสัมภาษณ์* ในโครงการวิจัย *การสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่*. 16 ตุลาคม 2555.

ต้นข้าว ปาณินท์. (2555). *บทสัมภาษณ์ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์* ในโครงการวิจัย *การสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่*. พฤศจิกายน-ธันวาคม 2555.

ทรงยศ วีระทวีมาศ และคณะ. (2556). *บทสัมภาษณ์* ในโครงการวิจัย *การสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่*. 26 มกราคม 2556.

ธีรพล นิยม. (2555). *บทสัมภาษณ์* ในโครงการวิจัย *การสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่*. 24 ตุลาคม 2555.

นิธิ สถาปิตานนท์. (2555). *บทสัมภาษณ์* ในโครงการวิจัย *การสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่*. 10 ตุลาคม 2555.

ปิยลดา ทวีปรังษีพร, ม.ล.. (2555). *บทสัมภาษณ์ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์* ในโครงการวิจัย *การสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่*. พฤศจิกายน-ธันวาคม 2555.

พิรัส พัชรเศวต. (2555). *บทสัมภาษณ์* ในโครงการวิจัย *การสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่*. 20 กันยายน 2555.

ศรีศักร วัลลิโภดม. (2555). *บทสัมภาษณ์* ในโครงการวิจัย *การสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่*. 1 พฤศจิกายน 2555.

สมชาติ จึงสิริอารักษ์. (2555). *บทสัมภาษณ์ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์* ในโครงการวิจัย *การสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่*. พฤศจิกายน-ธันวาคม 2555.

สิน พงษ์หาญยุทธ์ และ ธีรินทรา ศิริสวัสดิ์. (2555). *บทสัมภาษณ์* ในโครงการวิจัย *การสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่*. 27 กันยายน 2555.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2555). *บทสัมภาษณ์ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์* ในโครงการวิจัย *การสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่*. พฤศจิกายน-ธันวาคม 2555.

สุนทร บุญญาธิการ. (2555). *บทสัมภาษณ์* ในโครงการวิจัย *การสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่*. 20 กันยายน 2555.

สุเมธ ขุมสาย ณ อยุธยา. (2555). *บทสัมภาษณ์* ในโครงการวิจัย *การสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่*. 10 ตุลาคม 2555.

องอาจ สาตรพันธุ์. (2554). *บทสัมภาษณ์* ในโครงการวิจัย *การสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่*. 10 ธันวาคม 2554.

อภิรดี เกษมศุข. (2555). *บทสัมภาษณ์ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์* ในโครงการวิจัย *การสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่*. พฤศจิกายน-ธันวาคม 2555.

อมตะ หลูไพบูลย์ และ ทวิตีย์ วัชราภัย เทพาคำ. (2555). *บทสัมภาษณ์* ในโครงการวิจัย *การสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่*. 27 กันยายน 2555.

บรรณสารอ้างอิงบทที่ 5

ต้นข้าว ปาณินท์. (2555). *บทสัมภาษณ์ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์* ในโครงการวิจัย *การสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่*. พฤศจิกายน-ธันวาคม 2555.

ศรีศักร วัลลิโภดม. (2555). *บทสัมภาษณ์* ในโครงการวิจัย *การสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่*. 1 พฤศจิกายน 2555.

สมชาติ จึงสิริอารักษ์. (2555). *บทสัมภาษณ์ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์* ในโครงการวิจัย *การสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่*. พฤศจิกายน-ธันวาคม 2555.

สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์. (2551). สรุปสาระสัมมนาอนุรักษ์: หยุด..รื้อ-สร้างศาลฎีกาใหม่ หยุดทำลายมรดกทางวัฒนธรรม. *อาษา* 08:51-09:51, หน้า 75-77.

ที่มาภาพบทที่ 1

สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์. (2553). สัปปายะสภาสถาน. *อาษา* 04:53 – 05:53. หน้า 84-87. (ภาพ 1-2)

ที่มาภาพบทที่ 2

จิรัฏฐ์ เทิดเหนือเกล้า, (2556). ภาพสำนักงานใหญ่การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย. (ภาพ 2-68 ขวา)

นิธิ สถาปิตานนท์, (2555). แบบสถาปัตยกรรมสุนันทวนารามมหาเจดีย์. (ภาพ 2-53 ซ้าย, 2-69 ซ้าย, 2-77 ซ้าย)

บานาน่า สตูดิโอ. (2551). ภาพหอจดหมายเหตุแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล อดุลยเดช. (ภาพ 2-55); แบบสถาปัตยกรรมวัดไชยวัฒนาราม. (ภาพ 2-36)

ปองพล ยุทธรัตน์. (2555). ภาพโบสถ์วัดป่าบ้านผักปุ้ง. (ภาพ 2-52)

พระปริยัติธาดา (สมนึก ฐิตเมโธ) และ ธัชชัย ยอดพิชัย. (2553). *วัดกัลยาณมิตร วรมหาวิหาร*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้ฯติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง. (ภาพ 2-7, 2-13)

พระราชเวที (บรรณาธิการ). (2552). *สถาปัตย์วัดโพธิ์*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้ฯติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง. (ภาพ 2-15, 2-20)

พิพัฒน์ พงศ์รพีพร (บรรณาธิการ). (2534).*ศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์*.กรุงเทพฯ: กระทรวงการคลัง. (ภาพ 2-57, 2-64 ซ้าย)

ฤทัย ใจจงรัก. (2539). *เรือนไทยเดิม*. กรุงเทพฯ: สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์. (ภาพ 2-19, 2-25)

ศิลปากร, มหาวิทยาลัย, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์. (2532). พระเจดีย์ศรีมหาธาตุ สถูปเจดีย์ในวัดพระศรีมหาธาตุบางเขน. *หน้าจั่ว* ฉบับที่ 9 (ปีการศึกษา 2532). (ภาพ 2-14)

สมคิด จิระทัศนกุล. (2548). บนวิถีงานสร้างแห่ง...ศาสตร์และศิลป์...ทางสถาปัตยกรรมของ.....น.อ.อาวุธ เงินชูกลิ่น. *สูจิบัตรนิทรรศการ สถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ*. (จัดพิมพ์เนื่องในวโรกาส สมเด็จพระเมพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เจริญพระชนมพรรษาครบ 50 พรรษา และ ครบรอบ 50 ปีแห่งการสถาปนาคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ณ หอศิลป มหาวิทยาลัยศิลปากร 3-17 มิถุนายน 2548), หน้า 218-245. (ภาพ 2-31)

สมคิด จิระทัศนกุล. (2556). แบบสถาปัตยกรรมหอสมุดวชิรญาณ. (ภาพ 2-18)

สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์. (2529). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต.*อาษา* 12, 3 (ตุลาคม 2529). หน้า 26-38. (ภาพ 2-82)

สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์. (2541). อาคารวิจัยและการศึกษาต่อเนื่อง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี.*อาษา* 04:41 หน้า 56-73. (ภาพ 2-59 ล่าง)

สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์. (2544). อาคารเรียนรวมมหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล.*อาษา* 12:43 – 01:44. หน้า 60-65. (ภาพ 2-45 ซ้าย, 2-56 ซ้าย)

สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์. (2544). สถาปนิกในหน่วยราชการ: ธานี แก้วสีปลาด. *อาษา* 10:41 – 11:41. หน้า 30-33. (ภาพ 2-61)

สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์. (2547). อาคารสำนักงานเลขาธิการองคมนตรี.*อาษา* 08:47 - 09:47. หน้า 46-50. (ภาพ 2-46)

สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์. (2553). รางวัลสถาปัตยกรรมสมควรเผยแพร่ฯ ประจำปี 2553: หอไตร (กองทุนวิทยาทาน วัดเขาพุทธโคดม). *อาษา* 02:53 – 03:53. หน้า 42. (ภาพ 2-54 ขวา)

สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์. (2553). สัปปายะสภาสถาน. *อาษา* 04:53 – 05:53. หน้า 84-87. (ภาพ 2-72, 2-79 ขวา)

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ภาพสถานที่ เล่ม 1 ภจ. กต. 2/160 ภาพภูเขาทอง วัดสระเกศ. (ภาพ 2-44)

สุริยะ อัมพันสิริรัตน์. (2553). แบบสถาปัตยกรรมหอไตรวัดป่าวชิรบรรพต. (ภาพ 2-54 ซ้าย)

สุริยา รัตนพฤกษ์. (2526). การดำเนินงานในโครงการอนุสรณสถานแห่งชาติ. *หน้าจั่ว* ฉบับที่ 3 (ปีการศึกษา 2526). (ภาพ 2-50)

อดิศร ศรีเสาวนันท์. (2555). ภาพสุนันทวนารามมหาเจดีย์. (ภาพ 2-53)

Architects 49. (2009). *A49 an Asian Spirit in Contemporary Design*. Victoria: Images Publishing. (ภาพ 2-48)

Corporation4d. (1997). Shade of Wisdom. *art4d* number 23 (January 1997). pp. 16-20. (ภาพ 2-60 ซ้าย)

http://www.dhammakaya.net 7 กุมภาพันธ์ 2557. (ภาพ 2-80); 19 กุมภาพันธ์ 2557. ภาพอนุสรณ์สถานมหาวิหารพระมงคลเทพมุนี. (ภาพ 2-66)

Sthapitanonda, Nithi and Mertens, Brian. (2005). *Architecture of Thailand: a Guide to Traditional and Contemporary Forms*. Bangkok: Asia Books. (ภาพ 2-60 ขวา)

Sthapitanonda, Nithi (editor). (2009). *Resorts by Thai Architects*. Bangkok: Li-Zenn. (ภาพ 2-51)

ที่มาภาพบทที่ 4

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, สมาคมนิสิตเก่าคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์. (2554). *G+A 07: โรงเรียนรุ่งอรุณ สถาบันอาศรมศิลป์ และบ้านเฮือนธรรม*. กรุงเทพฯ: สมาคมนิสิตเก่าคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (ภาพ 4-9 ขวา)

สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์. (2553). “รัฐสภาแห่งใหม่” พิสูจน์ฝีมือสถาปนิกไทย. *อาษา* 04:53 I 05:53. หน้า 101-102. (ภาพ 4-8)

สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์. (2555). บ้านเฮือนธรรม. *อาษา* 04 I 2011. หน้า 70-73. (ภาพ 4-9 ซ้าย)

Sthapitanonda, Nithi (editor). 2012. *Resorts by Thai Architects: Exotic Oriental.* Bangkok: Li-Zenn. (ภาพ 4-15)

http://matichon.co.th 11 กันยายน 2557. ภาพรัฐสภาไทย (แห่งใหม่). (ภาพ 4-14)

ภาคผนวก

ภาคผนวก 1
รายการอาคารสถานที่ ที่ได้ออกสำรวจงานสถาปัตยกรรม

เชียงใหม่ (วันที่ 9-12 ธันวาคม 2554)

อาคาร	สถาปนิก / ผู้ออกแบบ	ปีที่สร้างเสร็จ / เปิดเป็นทางการ	ที่อยู่
โรงแรมแทมมารีน วิลเลจ (พ.ศ. 2545 ได้รับรางวัล “ส่งเสริมเชียงใหม่งาม” จากสถาปนิกล้านนา 45)	องอาจ สาตรพันธุ์	2544	50/1 ถ. ราชดำเนิน ต. ศรีภูมิ เขตเมืองเก่า จ. เชียงใหม่
โรงแรมราชมรรคา (Winner Best Boutique Hotel Winner Outstanding Culture Winner Award for Architecture จาก Thailand Boutique awards 2010)	องอาจ สตารพันธุ์	2546	เลขที่ 6 ซอย 9 ถ. ราชมรรคา ต. พระสิงห์ เขตเมืองเก่า จ. เชียงใหม่
อาคารโมรูมส์ โฮเต็ล (Mo Rooms)	บริษัท แผลงฤทธิ จำกัด	2552	ถ. ท่าแพ ต. ช้างคลาน อ. เมือง เขตเมืองเก่า จ. เชียงใหม่
โรงแรมแมนดาริน โอเร็นเต็ล ดาราเทวี	รุ่ง จันตาบุญ	เปิดเป็นทางการ 2547	51/4 หมู่ 1 ถ. เชียงใหม่-สันกำแพง ต. ท่าศาลา จ. เชียงใหม่
อาคารเฉลิมพระเกียรติ 7 รอบ พระชนมพรรษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่	รุ่ง จันตาบุญ	เปิดเป็นทางการ 2555	239 ถ. ห้วยแก้ว ต. สุเทพ อ. เมือง จ. เชียงใหม่
หอคำหลวง	รุ่ง จันตาบุญ	2554	ณ อุทยานหลวงราชพฤกษ์ ต. แม่เหียะ อ. เมือง จ. เชียงใหม่
บ้านคุณฤกษ์ฤทธิ์ ตีระวนิช ศิลปินชาวไทย และคุณแอนเน็ต	อรุณ ภูริทัต	2550	100 /7 ถ. สุเทพ ซ. วัดอุโมงค์ 11 จ. เชียงใหม่ (ใกล้มหาวิทยาลัยเชียงใหม่)
หอศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (CMU Art Center)	บริษัท ต้นศิลป์ สถาปัตย์ จำกัด	2541	ถ. ห้วยแก้ว ต. สุเทพ อ. เมือง จ. เชียงใหม่
สำนักงานและพิพิธภัณฑ์ธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคเหนือ	บริษัท Design 103 อินเตอร์-เนชั่นแนล จำกัด	2538-2540	ถ. โชตนา ต. ช้างเผือก อ. เมือง จ. เชียงใหม่ (ใกล้ศาลาว่าการเมืองเชียงใหม่)
โรงเรียนปัญญาเด่น	24H (Netherland) เดชา เตียงเกตุ และบริษัท เชียงใหม่ ไลฟ์ คอนสตรัคชั่น	2553	หมู่ 2 อ. หางดง จ. เชียงใหม่ (ห่างจากสนามบินประมาณ 20 นาที)

บ้านฉายศรี (รางวัลสถาปัตยกรรมดีเด่น 2541 สมาคมสถาปนิกสยาม รางวัล HONORABLE MENTION , ARCASIA– AWARD 99)	ประพจน์ วงศ์ขรจศิลป์	2540	หมู่บ้านเชียงใหม่ เลคแลนด์ ถ. เลียบคลองชลประทาน ต. สุเทพ อ. เมือง จ. เชียงใหม่
วิรันดา รีสอร์ท (Veranda Chiangmai The High Resort) (Most Favorite Hotel รางวัลจากนิตยสาร Anywhere)	บริษัท สำนักงานสถาปนิก กรุงเทพ จำกัด (OBA)	2551	192 หมู่ 2 บ้านปง อ. หางดง จ. เชียงใหม่
โรงแรมศิริปันนา วิลล่า รีสอร์ท แอนด์ สปา (Siripanna Villa Resort & Spa)	เขียนศักดิ์ แสงเกลี้ยง	2552	36 ถ. ราษฎร์อทิศ ต. วัดเกต อ. เมือง เจริญเมือง จ. เชียงใหม่
Northern small and medium enterprise distribution center	บริษัท สถาปนิก 110 จำกัด	อยู่ระหว่างการก่อสร้าง	อ. เมือง จ. เชียงใหม่

เชียงราย (วันที่ 9-12 ธันวาคม 2554)

อาคาร	**สถาปนิก / ผู้ออกแบบ**	**ปีที่สร้างเสร็จ / เปิดเป็นทางการ**	**ที่อยู่**
วัดร่องขุ่น	เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์	เริ่มก่อสร้าง 2540	ต. ป่าอ้อดอนชัย อ. เมือง จ. เชียงราย
บ้าน ถวัลย์ ดัชนี	ถวัลย์ ดัชนี	เริ่มก่อสร้าง 2518	414 หมู่ที่ 13 ต. นางแล อ. เมือง จ. เชียงราย
มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง (อาคารเรียนหลัก)	บริษัท เอส.เจ.เอ. ทรีดี จำกัด บริษัท สถาปนิก 49 จำกัด และ บริษัท สถาปนิก 110 จำกัด	2546	333 หมู่ 1 ต. ท่าสุด อ. เมือง จ. เชียงราย
มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง (อาคารสำนักงานอธิการบดี)	บริษัท เอส.เจ.เอ. ทรีดี จำกัด บริษัท สถาปนิก 49 จำกัด และ บริษัท สถาปนิก 110 จำกัด	2546	333 หมู่ 1 ต. ท่าสุด อ. เมือง จ. เชียงราย
วิหารพระเจ้าล้านทองเฉลิมพระเกียรติฯ	รุ่ง จันทร์บุญตา	2550	333 หมู่ 1 ต. ท่าสุด อ. เมือง จ. เชียงราย
หอฝิ่น อุทยานสามเหลี่ยมทองคำ	อาคม เวชกานนท์	2545 / 2548	บ้านสบรวก ต. เวียง อ. เชียงแสน จ. เชียงราย
เกรทเธอร์แม่โขงลอด์จ	อาคม เวชกานนท์	2542-2545	บ้านสบรวก ต. เวียง อ. เชียง

Greater Mekong Lodge			แสน จ. เชียงราย
โรงแรมริมกก รีสอร์ท	จามร รักการดี	2533	6 หมู่ 4 ถ. แม่กก อ. แม่กก จ. เชียงราย

ชลบุรี (วันที่ 16 ธันวาคม 2554)

อาคาร	สถาปนิก / ผู้ออกแบบ	ปีที่สร้างเสร็จ / เปิดเป็นทางการ	ที่อยู่
กุฏิสงฆ์ วัดเขาพุทธโคดม รางวัลชมเชยการประกวด Monk's cell community AR awards for Emerging Architecture 2006	สุริยะ อัมพันศิริรัตน์	2547, 2548, 2549	42/2 หมู่ 4 ต. สุรศักดิ์ อ. ศรีราชา จ. ชลบุรี
อาคารเรียนพระสงฆ์ วัดเขาพุทธโคดม รางวัลเหรียญทองสถาปัตยกรรมดีเด่นประเภทอาคารประหยัดพลังงาน และรักษาสภาพแวดล้อมอาคาร (2009) อาคารเรียนพระสงฆ์ (พระปุณณมันตานี-บุตรมหาเถระ)	สุริยะ อัมพันศิริรัตน์	2548	42/2 หมู่ 4 ต. สุรศักดิ์ อ. ศรีราชา จ. ชลบุรี
อาคารพิพิธภัณฑ์และอาคารเรียนพระสงฆ์ วัดเขาพุทธโคดม TIDA AWARD 2010 WINNER PRICE 2010 TYPE INSTITUTE (CONTEMPORARY VALUE) judge by Interior Association of Thailand. / WAAWARDS WINNNER / 7 th CYCLE 20+10X World Architecture Community, 2010, @USA Walled monks cell	สุริยะ อัมพันศิริรัตน์	2551	42/2 หมู่ 4 ต. สุรศักดิ์ อ. ศรีราชา จ. ชลบุรี
กุฏิสงฆ์ เชิงเขาพุทธโคดม AR Awards : Emerging Architecture Awards 2010: Highly Commended [The architectural review] @ United Kingdom walled monks cell	สุริยะ อัมพันศิริรัตน์	2552-2553	42/2 หมู่ 4 ต. สุรศักดิ์ อ. ศรีราชา จ. ชลบุรี

หอไตร วัดป่าวชิรบรรพต WA AWARDS WINNNER / 6 th CYCLE 20+10X World Architecture Community. March 2010, @ USA	สุริยะ อัมพันศิริรัตน์	2548-2549	57/2 ต. หนองข้างคอก อ. เมือง จ. ชลบุรี
อาคารที่พักอุบาสิกา วัดป่าวชิรบรรพต	สุริยะ อัมพันศิริรัตน์	2550	57/2 ต. หนองข้างคอก อ. เมือง จ. ชลบุรี
กุฏิพระสงฆ์ วัดป่าวชิรบรรพต	สุริยะ อัมพันศิริรัตน์	2550-2551	57/2 ต. หนองข้างคอก อ. เมือง จ. ชลบุรี
อุโบสถ วัดป่าวชิรบรรพต	บริษัท ดีไซน์ 103 อินเตอร์-เนชั่นแนล จำกัด	2528	57/2 ต. หนองข้างคอก อ. เมือง จ. ชลบุรี
Exotica Casa Private House	รุจนะ ประคองวิทยา	2538	บริเวณสนามกอล์ฟ Phoenix อ. บางละมุง จ. ชลบุรี
หอศิลปะและวัฒนธรรมภาคตะวันออก คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา	บริษัท โมวิดา จำกัด (Movida) อนันต์ ตันตาศนี	2547	169 ถ. ลงหาดบางแสน ต. แสนสุข อ. เมือง จ. ชลบุรี
บ้านบางสะเหร่	บริษัท สถาปนิก 49 จำกัด	2548	อ. บางสะเหร่ จ. ชลบุรี

กรุงเทพฯ-ปทุมธานี (ปริมณฑล) (วันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2555)

อาคาร	**สถาปนิก / ผู้ออกแบบ**	**ปีที่สร้างเสร็จ / เปิดเป็นทางการ**	**ที่อยู่**
โรงงานกษาปณ์ใหม่	บริษัท สำนักงานสันธยาและคณะ จำกัด	2535-2546	หลักกิโลเมตรที่ 34-35 13/1 หมู่ 2 ถ. พหลโยธิน ต. คลองหนึ่ง อ. คลองหลวง จ. ปทุมธานี
อาคารอนุสรณ์สถานแห่งชาติ	เรืองศักดิ์ กันตะบุตร และคณะ	2526-2533 เปิดเป็นทางการ 2537	บริเวณสามแยกดอนเมือง ช่วง ถ. วิภาวดีรังสิตบรรจบกับ ถ.พหลโยธิน ต. คูคต อ. ลำลูกกา จ. ปทุมธานี
อุโบสถวัดพระธรรมกาย (ผลงานที่สมควรเผยแพร่อย่างยิ่งปี 2541)	ศิริ สุขะวัลลิ	2520-2525	ต. คลองสาม อ. คลองหลวง จ. ปทุมธานี
หอจดหมายเหตุแห่งชาติเฉลิมพระ-เกียรติ	เรืออากาศเอกอาวุธ เงินชูกลิ่น (ประธานคณะทำงาน) เกรียงไกร สัมปัชชลิต	2535-2551 เปิดเป็น พระบาทสมเด็จพระ	ถ. เลียบคลองห้า ต. คลองห้า อ. คลองหลวง จ. ปทุมธานี

	รองปลัดกระทรวงวัฒนธรรม (ผู้ออกแบบ)	เจ้าอยู่หัวทางการ 2553	
หออัครศิลปิน	กรมศิลปากร	2539-2544	ต. คลองห้า อ. คลองหลวง จ. ปทุมธานี

กรุงเทพฯ (วันที่ 28 มีนาคม 2555)

อาคาร	สถาปนิก / ผู้ออกแบบ	ปีที่สร้างเสร็จ / เปิดเป็นทางการ	ที่อยู่
อาคารศูนย์ราชการเฉลิมพระเกียรติ 80 พรรษา 5 ธันวาคม 2550	กองออกแบบและก่อสร้าง กระทรวงยุติธรรม	2548-2551	120 หมู่ 3 ถ. แจ้งวัฒนะ แขวงทุ่งสองห้อง เขตหลักสี่ กรุงเทพฯ
อาคารกรมสอบสวนคดีพิเศษ	กองออกแบบและก่อสร้าง กระทรวงยุติธรรม	2550	128 ถ. แจ้งวัฒนะ แขวงทุ่งสองห้อง เขตหลักสี่ กรุงเทพฯ
โรงเรียนนานาชาติ กรุงเท (International School Bangkok - ISB)	บริษัท เอส.เจ.เอ ทรีดี จำกัด	2534	39/7 ซ. นิชาดาธานี ถ. สามัคคี ปากเกร็ด จ. นนทบุรี
ธนาคารกสิกรไทย สำนักงานใหญ่ แจ้งวัฒนะ	บริษัท แปลน 103 อินเตอร์-เนชั่นแนล จำกัด	2550-2552	5/9 แจ้งวัฒนะ ต. คลองเกลือ อ. ปากเกร็ด จ. นนทบุรี
อาคารพุ่มข้าวบิณฑ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (อาคารสัญลักษณ์ของ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช)	ภิญโญ สุวรรณคีรี (และเผ่า สุวรรณศักดิ์ศรี ร่วมออกแบบ และควบคุมงานก่อสร้าง)	2531-2533	เลขที่ 9/9 หมู่ 9 ถ. แจ้งวัฒนะ ต. บางพูด อ. ปากเกร็ด จ. นนทบุรี
อาคารตรีศร มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช	บริษัท เลอโมทีฟ จำกัด และ บริษัท จีโอเดสิค จำกัด	2536-2537	เลขที่ 9/9 หมู่ 9 ถ. แจ้งวัฒนะ ต. บางพูด อ. ปากเกร็ด จ. นนทบุรี
อาคารวิทยนิทัศน์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช	บริษัท แปลน อาคิเต็ค จำกัด, บริษัท สำนักงานโฟร์เอส จำกัด และบริษัท อินเตอร์ อาคิเต็ค จำกัด	2532	เลขที่ 9/9 หมู่ 9 ถ. แจ้งวัฒนะ ต. บางพูด อ. อปากเกร็ด จ. นนทบุรี
อาคารอเนกนิทัศน์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช	บริษัท โพรเกรส แพลนนิ่ง-อาคิเต็ค จำกัด ตกแต่งภายใน : พงษ์ศักดิ์ อารยางกูร	2549	เลขที่ 9/9 หมู่ 9 ถ. แจ้งวัฒนะ ต. บางพูด อ. ปากเกร็ด จ. นนทบุรี
อาคารกระทรวงการต่างประเทศ	บริษัท สถาปนิก 49 จำกัด	2542	ถ. ศรีอยุธยา กรุงเทพฯ
อาคารสำนักงานเลขาธิการองคมนตรี (อาคารทำเนียบองคมนตรี)	บริษัท เอส.เจ.เอ ทรีดี จำกัด	2546-2547	อาคารทำเนียบองคมนตรี ถ. สราญรมย์ เขตพระนคร

			กรุงเทพฯ

ภาคใต้ (วันที่ 27-30 พฤษภาคม 2555)

อาคาร	สถาปนิก / ผู้ออกแบบ	ปีที่สร้างเสร็จ / เปิดเป็นทางการ	ที่อยู่
Baan Thai Surin Hill	คำรน สุทธิ	2552	92/5 ถ. ศรีสุนทร ต. เชิงทะเล อ. ถลาง จ. ภูเก็ต
Sala Phuket Resort	บริษัท ดีพาร์ทเม้นท์ ออฟ อาร์คิเทคเจอร์ จำกัด	2550	333 หมู่ 3 ไม้ขาว จ. ภูเก็ต
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติถลาง	กรมศิลปากร (อุดม สกุลพาณิชย์)	2529	อ. ถลาง จ. ภูเก็ต
Royal Phuket Marina	บริษัท ปาล์มเมอร์ แอนด์ เทอร์-เนอร์ (ประเทศไทย) จำกัด	2010 (เฟสแรกสร้างเสร็จปี 2007)	68 หมู่ 2 ถ. เทพกระษัตรี ต. เกาะแก้ว อ. เมือง จ. ภูเก็ต
ภาริสา รีสอร์ท ภูเก็ต	กิตติ ถนัดสร้าง (UKD Company Limited)	2552	49 หมู่ 6 ถ. ลายี-นาคาเล กมลา จ. ภูเก็ต
ประตูเมืองภูเก็ต (Phuket Gateway)	บริษัท สถาปนิกไอดิน จำกัด	2549-2552	ท่าฉัตรไชย จ. ภูเก็ต
โรงแรมอโยธยา	อนุรักษ์ พรมศรี	2551	112 หมู่ 3 หาดนพรัตน์ธารา อ่าวนาง จ. กระบี่
Phulay Bay A Ritz Carlton	เมธา บุนนาค	2552	111 หมู่ 3 ต. หนองทะเล อ. เมือง จ. กระบี่
The Tubkaak Krabi Boutique Resort	บริษัท สถาปนิก 49 จำกัด	2545	123 หมู่ 3 ต. หนองทะเล อ. เมือง จ. กระบี่
พระตำหนักประทับแรมเฉลิมพระ-เกียรติ อ. ปากพนัง	ภิญโญ สุวรรณศีรี	2547	หมู่ 5 ต. หูล่อง อ. ปากพนัง จ. นครศรีธรรมราช
มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์	บริษัท สำนักงานโฟร์เอส จำกัด (กลุ่มอาคารเรียนรวม มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์)	2535	222 ต. ไทยบุรี อ. ท่าศา จ. นครศรีธรรมราช

พระนครศรีอยุธยา (วันที่ 23 พฤศจิกายน 2555)

อาคาร	สถาปนิก / ผู้ออกแบบ	ปีที่สร้างเสร็จ / เปิดเป็นทางการ	ที่อยู่
โรงแรมยูเดีย ออน เดอะ ริเวอร์	พิรัส พัชรเศวต	2552	11-12 ถ. อู่ทอง ม. 4 ต. ประตูชัย ริมแม่น้ำเจ้าพระยา จ. พระนครศรีอยุธยา
อาคารศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา	อภิชาติ วงษ์แก้ว และคณะ สถาปนิกของสมาคมสถาปนิกสยามฯ	2529	ถ. โรจนะ ต. ประตูชัย อ. พระนครศรีอยุธยา จ. พระนครศรีอยุธยา
หมู่บ้านญี่ปุ่น		2529	ต. เกาะเรียน อ. พระนครศรีอยุธยา จ. พระนครศรีอยุธยา
ศาลาพระมิ่งขวัญ (ศูนย์ศิลปาชีพบางไทร ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ	สำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม	เปิดเป็นทางการ 2527	59 ม. 4 ต. ช้างใหญ่ อ. บางไทร จ. พระนครศรีอยุธยา
ศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพระหว่างประเทศ (องค์การมหาชน)	บริษัท ซี. ซี. ดับบลิว จำกัด	2546	59 ม. 4 ต. ช้างใหญ่ อ. บางไทร จ. พระนครศรีอยุธยา
ตลาดน้ำอโยธยา	ธวัช มโนขันธ์	2553	65/12 ม. 7 ต. ไผ่ลิง อ. พระนครศรีอยุธยา จ. พระนครศรีอยุธยา

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (วันที่ 25-27 มกราคม 2556)

อาคาร	สถาปนิก / ผู้ออกแบบ	ปีที่สร้างเสร็จ / เปิดเป็นทางการ	ที่อยู่
อาคารคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น	วีรวรรณ ศีติสาร	2535	123 ถ. มิตรภาพ อ. เมือง จ. ขอนแก่น
อาคารสำนักงาน คณะสถาปัตยกรรม	วิโรจน์ ศรีสุโร และ ธิติ เฮงรัศมี	2532	123 ถ. มิตรภาพ อ. เมือง

ศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น			จ. ขอนแก่น
คุ้มสีฐาน มหาวิทยาลัยขอนแก่น	รท.อรรถ ชมาฤกษ์ เบญจวรรณ์ ทัศนลีลพร มงคล วงค์กิติวิมล สิทธา กองสาสนะ	เปิดเป็นทางการ 2555	123 ถ. มิตรภาพ อ. เมือง จ. ขอนแก่น
หอศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น	วิโรจน์ ศรีสุโร และ ธิติ เฮงรัศมี	2542	123 ถ. มิตรภาพ อ. เมือง จ. ขอนแก่น

ศูนย์ประชุมเอนกประสงค์กาญจนา-ภิเษก	เสรี ธนะชานันท์ พิศิษฐ์ โรจน วานิช ศักดิ์สิน พูนศิริวงศ์ บริษัท ดีไซน์ดีเวลลอป จำกัด	2540	บึงสีฐาน มหาวิทยาลัยขอนแก่น อ. เมือง จ. ขอนแก่น
อาคารศาลจังหวัดขอนแก่น 10 บัลลังก์ (เก่า)	สถาปนิก กรมโยธาเทศบาล	2507	ถ. หน้าศูนย์ราชการ อ. เมือง จ. ขอนแก่น
อาคารศาลอุทธรณ์ภาค 4 ศาลจังหวัดขอนแก่น	กองออกแบบ สำนักงานศาลยุติธรรม	2555	ถ. หน้าศูนย์ราชการ อ. เมือง จ. ขอนแก่น
ชีวาทิพย์ สปา	กุลศรี ตั้งสกุล ยิ่งสวัสดิ์ ไชยะกุล	2549	611 รอบบึงแก่นนคร ต. ในเมือง อ. เมือง จ. ขอนแก่น
ตลาดต้นตาล	กุลศรี ตั้งสกุล ยิ่งสวัสดิ์ ไชยะกุล	2555	ถ. มิตรภาพ จ. ขอนแก่น
อาคารเซ็นทรัลพลาซ่า ขอนแก่น	บริษัท สถาปนิก 49 จำกัด	2552	ถ. มิตรภาพ ต. ในเมือง อ. เมือง จ. ขอนแก่น
โรงแรมพูลแมน ขอนแก่น ราชา ออร์คิด (Pullman Khon Kaen Raja Orchid hotel)	เจตกำจร พรหมโยธี บริษัท อินเตอร์ดีไซน์ จำกัด	2555	9/9 อาคาร ถ. ประชาสำราญ ต. ในเมือง อ. เมือง จ. ขอนแก่น
อาคารด่านพรมแดนมุกดาหาร (สะพานมิตรภาพไทย-ลาวแห่งที่ 2)	Nippon Koi Co., Ltd.	2550	บ้านสงเปือย ต. บางไทรใหญ่ อ. เมือง จ. มุกดาหาร
อาคารด่านพรมแดนนครพนม (สะพานมิตรภาพไทย-ลาวแห่งที่ 3)	บริษัท เอพซิลอน จำกัด	2554	ต. ในเมือง อ. เมือง จ. นครพนม
หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ นครพนม	วิลเลี่ยม เอ.บริกส์	เปิดเป็นทางการ มิถุนายน 2537	ถ. อภิบาลบัญชา อ. เมือง จ. นครพนม
หอประชุมมหาวชิราลงกรณ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร	สมบัติ ธีระตระกูลชัย	2550	มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร680 ถ. นิตโย ต. ธาตุเชิงชุม อ. เมือง จ. สกลนคร
เจดีย์นิโครธาราม มหาเถรานุสรณ์ วัดป่านิโครธาราม	นิธิ สถาปิตานนท์	2554	วัดป่านิโครธาราม บ้านหนองบัวบาน ต. หนองบัวบาน อ. หนองวัวซอ จ. อุดรธานี
พระบรมธาตุธรรมเจดีย์ วัดโพธิสมภรณ์	พินิจ ณรงค์ศักดิ์	2552	วัดโพธิสมภรณ์ เลขที่ 22 ถ. เพาะนิยม ต. หมากแข้ง อ. เมือง จ. อุดรธานี

ภาคผนวก 2
รายการการสัมภาษณ์สถาปนิกและนักวิชาการ

ณ์โดยตรง

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์	สถานที่	วัน/เวลา
คุณองอาจ สาตรพันธุ์	โรงแรมราชมรรคา จ.เชียงใหม่	10 ธันวาคม พ.ศ. 2554 เวลา 13.30 – 15.30 น.
ศาสตราจารย์ ดร. สุนทร บุญญาธิการ	คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	20 กันยายน พ.ศ. 2555 เวลา 09.40 – 12.30 น.
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พิรัส พัชรเศวต	คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	20 กันยายน พ.ศ. 2555 เวลา 14.00 – 16.30 น.
คุณอมตะ หลูไพบูลย์ คุณทวิตีย์ วัชราภัย เทพาคำ	Department of Architecture Co., Ltd. อาคาร Smooth Life ถนนสาทรเหนือ บางรัก กรุงเทพฯ	27 กันยายน พ.ศ. 2555 เวลา 14.00 – 16.15 น.
คุณสิน พงษ์หาญยุทธ์ คุณธีรินทรา ศิริสวัสดิ์ (อาม)	บริษัท แปลน อาคิเต็ค จำกัด อาคาร Plan House ถนนสาทร 10	27 กันยายน พ.ศ. 2555 เวลา 14.00 – 16.15 น.
ดร. สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา	SJA + 3D Co., Ltd. อาคารเฉลิมวิทย์ คอร์ท สุขุมวิท 53 เขต วัฒนา กรุงเทพฯ	10 ตุลาคม พ.ศ. 2555 เวลา 10-00 – 12.30 น.
คุณนิธิ สถาปิตานนท์	บริษัท สถาปนิก 49 จำกัด 81 สุขุมวิท 26 คลองตัน คลองเตย กรุงเทพฯ	10 ตุลาคม พ.ศ. 2555 เวลา 13-50 – 16.00 น.

คุณชาตรี ลดาลลิตสกุล		บริษัท ต้นศิลป์สตูดิโอ จำกัด 401/71 ซอยอนามัยงามเจริญ (พระราม 2 33)	16 ตุลาคม พ.ศ. 2555 เวลา 09-30 – 12.45 น.

อาจารย์ ชาตรี ประกิตนนทการ		คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ	16 ตุลาคม พ.ศ. 2555 เวลา 14-40 – 16.30 น.
คุณธีรพล นิยม		สถาบันอาศรมศิลป์ 399 ซอยอนามัยงามเจริญ 25 บางขุนเทียน	24 ตุลาคม พ.ศ. 2555 เวลา 09-40 – 12.30 น.
คุณชัยวัฒน์ ลิมวัฒนานนท์		Design 103 International Ltd. Asoke Tower Office Building	30 ตุลาคม พ.ศ. 2555 เวลา 09-40 – 12.30 น.
รองศาสตราจารย์ ศรีศักร วัลลิโภดม		มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธ์ ถนนพระสุเมรุ บวรนิเวศ พระนคร	1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2555 เวลา 10-30 – 12.00 น.
อาจารย์ ดร. เขียนศักดิ์ แสงเกลี้ยง		คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	17 มกราคม พ.ศ. 2556 เวลา 15-00 – 17.00 น.
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ทรงยศ วีระทวีมาศ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สิทธา กองสาสนะ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วารุณี หวัง อาจารย์ อานัติ วัฒเนสก์ นายยง บุญอารีย์		คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น	26 มกราคม พ.ศ. 2556 เวลา 09-30 – 11.00 น.

การสัมภาษณ์ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์	**สถานที่ทำงาน**	**วัน/เวลา ที่ตอบกลับ**

คุณสุจิตต์ วงษ์เทศ		หนังสือพิมพ์มติชน	30 พฤศจิกายน พ.ศ. 2555
รองศาสตราจารย์ ดร. ต้นข้าว ปาณินท์		คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร	12 ธันวาคม พ.ศ. 2555

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อภิรดี เกษมศุข		คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร	17 ธันวาคม พ.ศ. 2555
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สมชาติ จึงสิริอารักษ์		คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร	26 ธันวาคม พ.ศ. 2555
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ม.ล. ปิยลดา ทวีปรังษีพร		คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	30 ธันวาคม พ.ศ. 2555

ภาคผนวก 3
สาระสำคัญของคำถามในการสัมภาษณ์

การสัมภาษณ์โดยตรง

สาระสำคัญของคำถามในการสัมภาษณ์สถาปนิกโดยตรง แบบที่ 1

1. แนวคิดเบื้องหลังงานออกแบบอาคาร/โครงการ แรงบันดาลใจที่นำไปสู่แนวคิดดังกล่าว
2. ท่านในฐานะผู้ออกแบบ มีความพอใจหรือความภูมิใจกับผลงานออกแบบอย่างไร เป็นไปอย่างที่คิดไว้หรือไม่ มีข้อเด่นข้อด้อยประการใด
3. ส่วนที่แสดงถึงลักษณะไทยสมัยใหม่อย่างเด่นชัดตามความเข้าใจของท่าน และมีความเหมาะสมกับบริบทสังคมไทยปัจจุบันอย่างไร
4. โดยสรุปแล้วท่านได้หลักคิดประการใด ที่ชี้นำไปสู่การสร้างสรรค์ เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ ซึ่งสามารถนำไปใช้กับงานออกแบบสถาปัตยกรรมในโครงการใหม่ได้ หรือไม่อย่างไร

พร้อมกันนี้อาจมีประเด็นคำถามเกี่ยวกับการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ตามรายการดังนี้ โดยขึ้นอยู่กับความสอดคล้องกับผลงานออกแบบของผู้ให้สัมภาษณ์

1. เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยเชิงนามธรรมและรูปธรรม ลักษณะความงาม รูปลักษณ์เชิงสัญลักษณ์ (various aspects of Thai architectural identity)
2. การวางผังและการสร้างมวล (architectural configuration)
3. ความสำคัญของสัดส่วน และการจัดองค์ประกอบ (architectural scale/proportion and composition)
4. การใช้ส่วนประกอบสถาปัตยกรรม (architecture features: elements/ornaments)
5. การพัฒนาสถาปัตยกรรมเขียว/การพัฒนาที่ยั่งยืน (green architecture and sustainable development)
6. บูรณาการภายใต้อิทธิพลโลกาภิวัตน์และท้องถิ่นภิวัตน์ (glocalization)

สาระสำคัญของคำถามในการสัมภาษณ์สถาปนิกโดยตรง แบบที่ 2

1. ในฐานะที่ท่านเป็นสถาปนิกอาวุโสที่มีผลงานออกแบบที่มีชื่อเสียงจำนวนมาก ใน**ภาพรวม**ขอให้ท่านพูดถึงแนวคิดเบื้องหลังงานออกแบบ รวมทั้งแรงบันดาลใจที่นำไปสู่แนวคิดการออกแบบ
2. ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมที่แสดงถึง**เอกลักษณ์ไทยสมัยใหม่** โปรดยกตัวอย่างงานออกแบบสถาปัตยกรรมของท่านเอง หรือของผู้อื่นที่ท่านคิดว่า เป็นตัวอย่างที่ดีของงานออกแบบที่แสดงถึงเอกลักษณ์ไทยสมัยใหม่

3. หากท่านมีข้อคิดเห็นบางประการที่จะบอกทีมวิจัยใน**รายละเอียด**ต่าง ๆ เกี่ยวกับ 1) ลักษณะไทยในภาพรวม 2) การจัดวางผังและการขึ้นรูป (configuration) 3) การจัดองค์ประกอบ (composition) และสัดส่วน (scale/proportion) 4) การใช้ส่วนประกอบสถาปัตยกรรม (architecture features) 5) การพัฒนาสถาปัตยกรรมเขียวและการพัฒนาที่ยั่งยืน และ 6) บูรณาการภายใต้อิทธิพลโลกาภิวัตน์และท้องถิ่นภิวัตน์ (glocalization) ในการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมที่มีเอกลักษณ์ไทยสมัยใหม่ โปรดชี้แจงพร้อมยกตัวอย่าง
4. โดยสรุปแล้ว ท่านมีอะไรจะชี้นำ**ทิศทางไปสู่การสร้างสรรค์** เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่

สาระสำคัญของคำถามในการสัมภาษณ์นักวิชาการโดยตรง

1. ปัจจัยทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองในอดีต มีส่วนกำหนดรูปแบบ 'บ้านและเมือง' อย่างไร และได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างไรในสังคมปัจจุบัน (เพื่อเป็นการสร้างความเข้าใจพื้นฐาน)
2. เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย อาจไม่จำเป็นสำหรับวิถีชีวิตของคนในสังคมสมัยใหม่ แต่หากต้องการแสดงถึงลักษณะประจำชาติ สำหรับอาคารสถานที่สาธารณะบางประเภท จำเป็นต้องสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยขึ้นมาเป็นการเฉพาะหรือไม่ เพราะไม่อาจนำรูปแบบวัด-วังในอดีตมาใช้ ด้วยมีปัญหาฐานานุรูปที่ต้องสัมพันธ์กับฐานานุศักดิ์
3. ขอให้ท่านอาจารย์แสดงความเห็นเกี่ยวกับรูปแบบต่าง ๆ ที่สถาปนิกปัจจุบันพยายามออกแบบโดยอิงรูปแบบในอดีตทั้งในเชิงรูปธรรมและนามธรรม รูปธรรมเชิงสัญลักษณ์ เช่น การจัดให้มีหลังคาทรงจั่วซ้อนชั้นเฉพาะตรงบริเวณทางเข้าหลักอาคารศูนย์ประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ ฯลฯ หรือลักษณะนามธรรม เช่น การจัดให้มีลักษณะโปร่งเบาลอยตัว ด้วยระเบียงทางเดินพร้อมเสาของโรงแรมราชมรรคา จังหวัดเชียงใหม่ ฯลฯ

การสัมภาษณ์ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์

สาระสำคัญของคำถามในการสัมภาษณ์สถาปนิกและนักวิชาการผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์

1. จากมิติทางประวัติศาสตร์ ที่สังคมไทยได้รับอิทธิพลภายนอกอย่างหลากหลาย ประกอบกับลักษณะพหุวัฒนธรรมของคนหลากหลายเผ่าพันธุ์ในพื้นที่ จนกล่าวได้ว่า สังคมไทยเป็นสังคมพหุลักษณ์ จึงขอถามว่า **มีความจำเป็นต้องสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมทั่วไปให้มีเอกลักษณ์ไทยหรือไม่**
2. สำหรับงานสถาปัตยกรรมที่มีความสำคัญระดับชาติ เช่น อาคารรัฐสภา อาคารศูนย์วัฒนธรรมแห่งชาติ อาคารศูนย์การประชุมแห่งชาติ ฯลฯ เหล่านี้ ผู้หลักผู้ใหญ่ในบ้านเมืองมักเห็นว่าต้องออกแบบให้มีลักษณะไทย แต่ประเด็นอยู่ที่ว่า **อาคารเหล่านี้เป็นอาคารในประเภทที่ไม่เคยมีมาก่อน (ไม่ใช่ประเภทวัด และวัง) แล้วจะมีการ**

ออกแบบที่แสดงเอกลักษณ์ไทยในเชิงรูปธรรมได้อย่างไร โดยไม่ไปไขว่คว้าเอา 'ของสูง' มาใช้กับอาคารประเภทอื่นที่ไม่ใช่วัดและวัง เพื่อไม่เป็นการขัดต่อความสัมพันธ์ระหว่างฐานานุรูปกับฐานานุศักดิ์

3. ที่ผ่านมาโดยเฉพาะในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้มีการนำ "รูปแบบสถาปัตยกรรมไทยประยุกต์" มาใช้ เป็นรูปแบบของอาคารที่ทำการต่าง ๆ ทั้งที่เป็นอาคารที่ทำการของกระทรวงต่าง ๆ อาคารศาลากลางและอาคารศาลประจำจังหวัด รวมทั้งอาคารหอประชุมธรรมศาสตร์ และอาคารโรงละครแห่งชาติ **ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรกับอาคารรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยประยุกต์ ซึ่งปัจจุบันก็ใช้รูปแบบดังกล่าวน้อยลงมากแล้ว**
4. ปัจจุบัน สถาปนิกมักจงใจนำรูปแบบเชิงสัญลักษณ์มาใช้กับอาคารที่ต้องการแสดงออกเอกลักษณ์ไทย โดยนำมาประกอบกับอาคารที่มีรูปลักษณ์สมัยใหม่ใน 2 กรณีหลัก ๆ ดังนี้

   ในกรณี ก. เป็นการนำรูปแบบเชิงสัญลักษณ์ตามคติไตรภูมิด้วยรูปแบบไทยประเพณีมาใช้กับอาคารรูปแบบสมัยใหม่ เช่น กรณีอาคารรัฐสภาแห่งใหม่ มีส่วนยอดเป็นรูปแบบเจดีย์สีทอง

   ในกรณี ข. เป็นการนำรูปแบบเชิงสัญลักษณ์ที่มีการปรับรูปแบบให้ดูทันสมัยมาใช้กับอาคารรูปแบบสมัยใหม่ เช่น กรณีอาคารศูนย์ประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ ที่มีหลังคากระจกทรงจั่วซ้อน 3 ชั้น จัดวางอยู่หน้าอาคารเป็นส่วนหลังคาทางเข้า

   ท่านมีความคิดเห็นต่อแนวรูปแบบเชิงสัญลักษณ์ทั้งสองกรณีอย่างไร
5. สถาปนิกหลายท่านได้นำปัจจัยทางภูมิอากาศ โดยเฉพาะสภาพอากาศร้อนชื้นมากำหนดรูปแบบสถาปัตยกรรมโดยไม่นำปัจจัยด้านรูปแบบเฉพาะ (style) ที่มีลักษณะไทย/ท้องถิ่นมาเป็นปัจจัยหลัก **ท่านมีความคิดเห็นต่อรูปแบบสถาปัตยกรรมดังกล่าวอย่างไร**
6. สถาปนิกอีกหลายท่านได้ให้ความสำคัญกับการจัดให้มีพื้นที่สีเขียว ทั้งภายนอกและภายในอาคาร (เป็นลานโล่งตรงกลาง) รวมทั้งการออกแบบอาคารในแนวสถาปัตยกรรมเขียว ในมิติการลดการใช้พลังงาน รวมทั้งการลดการใช้วัสดุก่อสร้างที่ก่อให้เกิดมลพิษต่อสภาวะแวดล้อม ตั้งแต่กระบวนการผลิตไปถึงกระบวนการก่อสร้างและการใช้งาน เพื่อให้เกิดความยั่งยืนต่อสภาพแวดล้อม **ท่านคิดว่าแนวทางต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมา โดยลำพังตามแนวสถาปัตยกรรมเขียว เป็นการเพียงพอต่อการสร้างสรรค์ลักษณะไทย/เอกลักษณ์ไทยหรือไม่ อย่างไร หรือว่ายังจะต้องนำมิติทางด้านรูปแบบ (style) มาพิจารณาประกอบในการออกแบบ**
7. **ท่านคิดว่า*ปัจจัยดั้งเดิม*ต่อไปนี้มีความสำคัญต่อการนำมาบูรณาการในงานออกแบบงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ให้มีลักษณะไทย/เอกลักษณ์ไทยหรือไม่ อย่างไร หรือว่าไม่ควรนำมาพิจารณาในงานออกแบบสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมสำหรับสังคมปัจจุบัน**
   1. การนำรูปแบบการจัดผังและการจัดรูปอาคาร ในมิติ 'planning & configuration'
   2. การนำสัดส่วนหลังคาและอาคาร ในมิติ 'scale & proportion'

3. การนำองค์ประกอบและส่วนประดับ ในมิติ ‘components, elements & ornaments’ ซึ่งเป็นปัจจัย/รูปแบบดั้งเดิมมาร่วมบูรณาการในการออกแบบอาคารสำหรับสังคมปัจจุบัน เป็นการผสมผสาน ‘ของเก่า’ กับ ‘ของใหม่’

ภาคผนวก 4

1. แบบสอบถามกลุ่มสถาปนิกทั่วไป: การก่อรูปทางสถาปัตยกรรมไทย
   คำถาม: การวางผัง การจัดกลุ่ม และการสร้างมวล จำนวน 27 ข้อ
2. แบบสอบถามกลุ่มคนทั่วไป: พื้นฐานเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย
   คำถาม: การวางผัง การจัดกลุ่ม และการสร้างมวล จำนวน 27 ข้อ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
Faculty of Architecture and Planning, Thammasat University
อาคารคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี 12121
E-mail: research.mtai@gmail.com

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็น

เรียน ท่านผู้ตอบแบบสอบถาม

ทุกวันนี้ ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมอย่างรวดเร็ว ตามกระแสโลกาภิวัตน์ รูปแบบสถาปัตยกรรมที่เหมาะสมกับสังคมไทยในปัจจุบันยังเป็นสิ่งที่ไม่มีความชัดเจน และอยู่ในพรมแดนที่จะต้องมีการค้นคว้าและสร้างสรรค์ด้วยการคิดใหม่ทำใหม่ หรือที่จะต้องมีการยืนยันในแนวทางที่ยึดถือในการแสดงออกซึ่งเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ (Modern Thai Architecture Identity)

งานวิจัยนี้ ซึ่งได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย จึงมุ่งมั่นที่จะหาคำตอบสำหรับโจทย์วิจัยดังกล่าวข้างต้น และด้วยความร่วมมือของท่านในการตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็น คาดว่าจะสามารถประมวลแนวความคิดและแนวรูปแบบด้านเอกลักษณ์ไทยสำหรับงานสถาปัตยกรรมในสังคมปัจจุบัน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อวงการวิชาชีพและการศึกษาด้านสถาปัตยกรรม และต่อสังคมโดยรวม

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณทุกท่านที่ได้ร่วมมือในการตอบแบบสอบถามนี้

ด้วยความนับถือ

(ศาสตราจารย์ ดร. วิมลสิทธิ์ หรยางกูร)
หัวหน้าโครงการวิจัย
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมืองมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ตอบ ☐ กลุ่มสถาปนิก

ข้อมูลเฉพาะต่อไปนี้เกี่ยวกับผู้ตอบ เป็นส่วนจำเป็นสำหรับการตรวจสอบคุณสมบัติของผู้ตอบตามเกณฑ์ที่กำหนดสำหรับผู้ตอบแบบสอบถาม คณะผู้วิจัยจะใช้ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ตอบเพื่อการนี้เท่านั้น และไม่มีการเผยแพร่เป็นรายบุคคล

1.ชื่อ-สกุล _____

2. อายุ _____ ปี 3. เพศ ☐ ชาย ☐ หญิง

4. สถานที่ทำงาน _____

_____

5. การศึกษาระดับปริญญา ☐ ตรี ☐ โท ☐ เอก

☐ อื่น ๆ โปรดระบุ _____

6. ประสบการณ์การทำงานรวม _____ ปี _____ เดือน

7. สาขาวิชาชีพ (ในขณะทำงาน) _____

8. ในกรณีที่ผู้ตอบยินดีให้ติดต่อกลับ:

โทร _____ E-mail: _____

บันทึกของผู้เก็บรวบรวมแบบสอบถาม:

_____

_____

_____

_____

นิยามของคำสำคัญ ๆ

ใจบ้าน : เป็นพื้นที่ศูนย์กลางของชุมชนอยู่อาศัยที่ซึ่งชาวชุมชนพบปะและประกอบกิจกรรมชุมชนร่วมกัน

ชาน/นอกชาน : บริเวณพื้นที่อยู่พ้นนอกชายคาและระเบียงสำหรับใช้ประกอบกิจกรรมต่าง ๆ

ฐานานุศักดิ์ : ศักดิ์ของสถาปัตยกรรมที่แสดงฐานะแตกต่างกันทางสังคมของผู้ใช้อาคาร โดยใช้ลักษณะ/องค์ประกอบบางอย่างเป็นสัญลักษณ์ เช่น อาคารสำหรับพระมหากษัตริย์มีเรือนยอดเรียวแหลม มีการใช้หลังคาจั่วซ้อนชั้น เป็นต้น ซึ่งอาคารสำหรับสาธารณชนจะใช้แบบเดียวกันนี้ไม่ได้

ไตรภาค : ส่วนประกอบ 3 ส่วนของสถาปัตยกรรมไทย ได้แก่ ฐาน ตัวอาคาร และยอด เช่น เจดีย์ประกอบด้วย ฐาน องค์ระฆัง และปลียอด ขณะที่เรือนไทย ประกอบด้วย เสาลอย ตัวเรือน และหลังคาจั่ว เป็นต้น

ไตรภูมิ : จักรวาลตามคติพุทธศาสนา ประกอบด้วยภูมิสาม ได้แก่ กามภูมิ รูปภูมิ และอรูปภูมิ จักรวาลมีเขาพระสุเมรุเป็นแกนกลาง ล้อมรอบด้วยภูเขา 7 ชั้น เรียกว่า สัตบริภัณฑ์ ถัดออกไปเป็นทะเลจนสุดกำแพงจักรวาล ตลอดความสูงของเขาพระสุเมรุเป็นชั้นกามภูมิ ชั้นรูปภูมิและอรูปภูมิอยู่เหนือขึ้นไปตามลำดับ อย่างไรก็ตาม ภูมิทั้งสาม จัดอยู่ในโลกียภูมิซึ่งพุทธศาสนาสอนให้หลุดพ้นไปสู่ภูมิที่สูงกว่าคือ โลกุตรภูมิ หรือ นิพพาน

แนวแกน (axis) : แนวเส้นตรงที่พาดผ่านอาคาร เป็นเสมือนเส้นแกนของอาคาร ใช้เป็นเส้นอ้างอิงในการจัดอาคารที่อยู่ทั้งสองด้านให้มีความสมดุล ทั้งนี้ แนวแกนเป็นเส้นสมมุติที่ไม่ปรากฏในอาคารจริง

ปั้นลม : แผ่นไม้แบนสำหรับปิดทางด้านหัวและท้ายของหลังคาเพื่อป้องกันลมตีกระเบื้องมุงหลังคา

ระเบียง : บริเวณพื้นที่เชื่อมต่อออกไปด้านข้างตัวอาคารและมีหลังคาหรือชายคาคลุม

รูปลักษณะเชิงสัญลักษณะ : รูปลักษณ์ (image) ที่สื่อความหมายทางสัญลักษณ์ (symbolism) รูปลักษณ์อาจเป็นไปตามคติความเชื่อต่าง ๆ ความหมายที่ต้องการสื่อ ซึ่งรวมถึงเอกลักษณ์ไทย ความหมายเฉพาะต่าง ๆ (signification) ซึ่งรวมถึงลำดับศักดิ์ หรือฐานานุศักดิ์เหล่านี้เป็นความหมายทางสัญลักษณ์ที่แสดงออกทางรูปลักษณ์

ลาน : บริเวณที่ว่าง หรือสนาม

สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น : สิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นในแต่ละท้องถิ่นที่มีลักษณะแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อม รูปแบบอาจพัฒนาไปจากรูปแบบเดิม เพื่อให้เหมาะสมกับการดำเนินชีวิตโดยใช้วัสดุก่อสร้างที่หาได้จากท้องถิ่นนั้น ๆ

สมมาตร (symmetry) : ลักษณะสมดุลแบบเท่ากันทั้งสองด้าน เมื่อลากเส้นผ่านกึ่งกลางของอาคาร ส่วนของอาคารทั้งสองด้านจะเหมือนกันทุกประการ

สังคมแบบพหุนิยม : สังคมที่ให้ความสำคัญกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมเกิดการผสมผสานปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ร่วมกับท้องถิ่นภิวัตน์

สัดส่วน : ความสัมพันธ์กันอย่างเหมาะสมระหว่างขนาดต่างๆ ขององค์ประกอบหนึ่ง เช่น สัดส่วนของความกว้างต่อความสูง หรือระหว่างองค์ประกอบที่แตกต่างกัน เช่น สัดส่วนของพื้นที่อาคารต่อพื้นที่น้ำ

อัตลักษณ์ทางสถาปัตยกรรม : เกิดจากบริบท เช่น สภาพภูมิอากาศ สภาพสังคม วัฒนธรรม และสภาพกายภาพของที่ตั้ง ฯลฯ

เอกลักษณ์/อัตลักษณ์ : ในภาพรวมเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมระดับชาติ ย่อมพิจารณาได้จากลักษณ์ร่วมของอัตลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมของท้องถิ่นในภูมิภาคต่าง ๆ

คำถาม: การก่อรูปทางสถาปัตยกรรม

คำอธิบาย-ภาพประกอบ	คำถามสำหรับสถาปนิก	ระดับความเห็น
- งานสถาปัตยกรรมท้องถิ่นในภูมิภาคต่างๆ ของไทยมีลักษณะเฉพาะอันเกิดจากบริบท (สภาพภูมิประเทศ สภาพภูมิอากาศ สภาพสังคมวัฒนธรรม ฯลฯ)	1. ในภาพรวมเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมระดับชาติของไทยพิจารณาได้จากลักษณะเฉพาะที่มีร่วมกันของสถาปัตยกรรมท้องถิ่นในภูมิภาคต่าง ๆ	น้อย 1 2 3 4 5 มาก
- เอกลักษณ์ไทยสมัยใหม่ในงานสถาปัตยกรรมเป็นสิ่งที่ยังต้องมีการค้นหา โดยกระบวนการวิจัยและการทดลองออกแบบ	2. ประเทศไทยมีสังคมแบบพหุลักษณ์ และพัฒนาสู่ความหลากหลายมากยิ่งขึ้นในปัจจุบัน จำเป็นต้องสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมให้มีเอกลักษณ์ไทยสมัยใหม่ โดยเฉพาะท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตม์	น้อย 1 2 3 4 5 มาก
	3. เอกลักษณ์ไทยในงานสถาปัตยกรรมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองจากการสร้างสรรค์ที่คำนึงถึงบริบท โดยไม่จำเป็นต้องจงใจออกแบบให้มีลักษณะไทย	น้อย 1 2 3 4 5 มาก

คำถาม: การก่อรูปทางสถาปัตยกรรม

คำอธิบาย-ภาพประกอบ	คำถามสำหรับสถาปนิก	ระดับความเห็น
- รูปแบบในอดีตที่มีลักษณะไทย คือ รูปแบบของวัดและวัง จัดเป็นรูปแบบ 'ของสูง' ซึ่งมีเงื่อนไขด้านขนบฐานานุศักดิ์กำกับอยู่ และมีข้อจำกัดในการนำมาใช้กับอาคารประเภทอื่น	4. อาคารบางประเภทที่มีความสำคัญระดับชาติ เช่น รัฐสภา ศูนย์การประชุมแห่งชาติ ฯลฯ มักได้รับการกำหนดให้มีลักษณะไทย แต่อาคารดังกล่าวไม่เคยมีในอดีต จึงควรอนุโลมให้นำรูปแบบจากอดีตมาใช้ได้ โดยผ่อนคลายเงื่อนไขด้านขนบฐานานุศักดิ์ลงไปบ้าง	น้อย 1 2 3 4 5 มาก
 5	5. การออกแบบอาคารที่มุ่งผลทางด้านธุรกิจหากมีการละเมิดขนบฐานานุศักดิ์ เช่น การใช้รูปแบบโรงแรมที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับวัด เพื่อแสดงเอกลักษณ์ไทยของท้องถิ่น เป็นเหตุผลที่สามารถยอมรับได้	น้อย 1 2 3 4 5 มาก
- ในอดีตอาคารสาธารณะจำกัดประเภทอยู่เพียงวัดและวัง ขณะที่อาคารสาธารณะในสังคมสมัยใหม่มักมีขนาดใหญ่โตและมีความซับซ้อนด้านประโยชน์ใช้สอย	6. การนำรูปแบบจากอดีตมาใช้ต้องมีการทำความเข้าใจกับที่มาและบริบทในอดีต และไม่ควรนำรูปแบบเดิมมาใช้โดยตรงกับอาคารในสังคมสมัยใหม่ ควรมีการผันแปรรูปแบบสู่การใช้ให้เหมาะสมกับกาลปัจจุบัน	น้อย 1 2 3 4 5 มาก

คำถาม: การก่อรูปทางสถาปัตยกรรม

คำอธิบาย-ภาพประกอบ	คำถามสำหรับสถาปนิก	ระดับความเห็น
- “อย่าปลูกเรือนขวางตะวัน” เป็นคำกล่าวของไทยที่มีมาแต่โบราณ หมายความว่า ควรปลูกเรือนตามตะวัน ซึ่งนักวิชาการปัจจุบันมีความคิดเห็นไปในทางเดียวกันว่า เป็นการวางอาคารที่สอดคล้องกับทิศทางแดดลม โดยเอาด้านแคบหันเข้ารับแดดทางทิศตะวันออก-ตะวันตก และเอาด้านยาวหันรับลมที่พัดมาจากทิศใต้	7. การวางทิศทางอาคารตามตะวัน คือวางให้ด้านยาวของอาคารทอดตัวไปตามแนวตะวันออก-ตะวันตก เป็นการนำคติไทยมาสืบสานไว้ในงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่	น้อย 1 2 3 4 5 มาก
- ตามคติไทย ทิศตะวันออกเป็นทิศมงคล ส่วนทิศตะวันตกเป็นทิศอัปมงคล เป็นทิศของคนตาย จึงนิยมวางอาคารโดยหันด้านหน้าไปทางตะวันออก เว้นแต่อาคารเกี่ยวกับคนตาย เช่น เมรุเผาศพ เป็นต้น จึงจะวางหันหน้าไปทางตะวันตก	8. การวางอาคารโดยหันด้านหน้าไปทางทิศตะวันออก เป็นการรักษาคติแบบไทยๆ ไว้ในงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่	น้อย 1 2 3 4 5 มาก
- ทิศที่มีแม่น้ำอยู่เบื้องหน้า หรือเรียกสั้น ๆ ว่า ทิศแม่น้ำ เป็นทิศมงคลตามคติไทยเช่นกัน เพราะในอดีตแม่น้ำเป็นเสมือนทางสัญจรสายหลัก อาคารบ้านเรือนปลูกหันหน้าไปทางน้ำทั้งสิ้น	9. การวางอาคารโดยหันด้านหน้าไปทางแม่น้ำ เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้งานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่แสดงเอกลักษณ์ไทย	น้อย 1 2 3 4 5 มาก

คำถาม: การก่อรูปทางสถาปัตยกรรม

คำอธิบาย-ภาพประกอบ	คำถามสำหรับสถาปนิก	ระดับความเห็น
 10	10. ในกรณีที่อาคารไม่ได้ตั้งอยู่ริมแม่น้ำ การจัดให้มีสระน้ำอยู่ด้านหน้าอาคาร มีส่วนทำให้เกิดเอกลักษณ์ไทยในงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่	น้อย 1 2 3 4 5 มาก
- แนวแกนนอน (horizontal) หมายถึงแนวแกนที่ขนานกับพื้นผิวโลก แนวแกนตั้ง (vertical) หมายถึงแนวแกนที่ตั้งฉากกับพื้นผิวโลก	11. การวางผังอาคารโดยกำหนดให้มีแนวแกน ทั้งแนวแกนนอนและแนวแกนตั้ง มีส่วนทำให้เกิดเอกลักษณ์ไทยในงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่	น้อย 1 2 3 4 5 มาก
 12	12. สถาปัตยกรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งอาคารราชการและอาคารสาธารณะที่จัดให้มีลักษณะสมมาตร คือปีกซ้ายและขวาของอาคารมีลักษณะเหมือนกัน เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้อาคารสมัยใหม่แสดงเอกลักษณ์ไทย	น้อย 1 2 3 4 5 มาก

คำถาม: การก่อรูปทางสถาปัตยกรรม

คำอธิบาย-ภาพประกอบ	คำถามสำหรับสถาปนิก	ระดับความเห็น
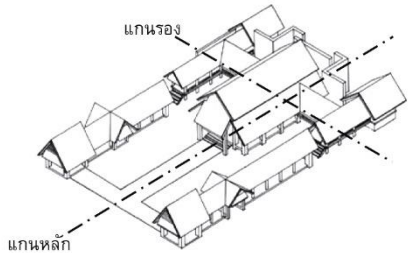	13. การกำหนดให้แนวแกนหลักและแนวแกนรอง (แนวตั้งฉากกับแกนหลัก) ของอาคารวางสัมพันธ์กับทิศตะวันออก-ตะวันตก เหนือ-ใต้ มีส่วนทำให้เกิดลักษณะไทยในงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่	น้อย 1 2 3 4 5 มาก
 14	14. การกำหนดให้พื้นของอาคารมีความสูงต่ำต่างกันเป็นหลายระดับ ในลักษณะเดียวกับพื้นเรือนไทยที่มีการลดระดับจากห้องนอนสู่พาไล และจากพาไลสู่ชาน เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดลักษณะไทยในงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่	น้อย 1 2 3 4 5 มาก
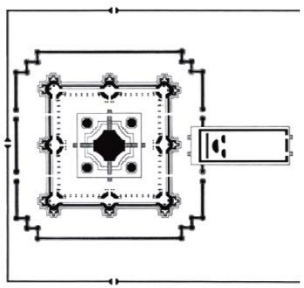 15	15. การจัดลำดับการเข้าไปสู่อาคารโดยค่อยๆ ให้ผ่านพื้นที่/กำแพงเข้าไปทีละชั้น ในทำนองเดียวกับการเข้าสู่โบสถ์/เจดีย์ที่ต้องผ่านประตูระเบียงคดเข้าไปก่อน จึงจะเข้าสู่ประตูอาคารเข้าไปภายในได้ มีส่วนทำให้งานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่แสดงลักษณะไทย	น้อย 1 2 3 4 5 มาก

คำถาม: การก่อรูปทางสถาปัตยกรรม

คำอธิบาย-ภาพประกอบ	คำถามสำหรับสถาปนิก	ระดับความเห็น
- สถาปัตยกรรมไทยไม่รวมประโยชน์ใช้สอยต่างๆ ไว้ในอาคารหลังเดียว แต่มีการแยกออกเป็นอาคารย่อย เช่นกรณีเรือนไทยมีการแยกเป็น เรือนนอน เรือนครัว หอนั่ง เป็นต้น โดยจัดวางล้อมรอบชาน	16. การกระจายอาคารออกเป็นมวลขนาดย่อยๆ ไม่รวมเป็นมวลเดียว โดยจัดวางล้อมชาน/ลานกลาง เป็นวิธีการหนึ่งในการจัดกลุ่มอาคารสมัยใหม่ที่สะท้อนการสืบสานลักษณะไทยไว้ในงานสถาปัตยกรรม	น้อย 1 2 3 4 5 มาก
- กรณีวัดก็เช่นเดียวกัน ไม่นิยมรวมประโยชน์ใช้สอยทั้งหลายไว้ในอาคารหลังเดียว มีการแยกสร้างอาคารแต่ละหลังเพื่อใช้ประโยชน์จำเพาะแต่ละอย่าง เช่น โบสถ์ วิหาร เจดีย์ เป็นต้น โดยจัดวางเรียงกันเป็นแนว	17. การกระจายอาคารออกเป็นมวลขนาดย่อยๆ ไม่รวมเป็นมวลเดียว โดยจัดวางเรียงกันเป็นแนวตรง เป็นวิธีการหนึ่งในการนำลักษณะสถาปัตยกรรมไทยมาใช้ในการจัดกลุ่มอาคารสมัยใหม่	น้อย 1 2 3 4 5 มาก
- การจัดวางอาคารภายในวัดอีกอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง วิหาร เจดีย์ ที่มีความสำคัญซึ่งเป็นอาคารประธานของวัด มักจัดวางโดยให้อาคารสำคัญเป็นประธาน และมีอาคารบริวารเช่นวิหารคตล้อมรอบ	18. การจัดกลุ่มอาคารโดยมีอาคารประธานเป็นหลักอยู่ตรงกลาง โอบล้อมโดยรอบด้วยอาคารบริวาร เป็นแนวทางหนึ่งในการสร้างลักษณะไทยในงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่	น้อย 1 2 3 4 5 มาก

คำถาม: การก่อรูปทางสถาปัตยกรรม

คำอธิบาย-ภาพประกอบ	คำถามสำหรับสถาปนิก	ระดับความเห็น
 19	19. งานสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะไตรภาค คือ ประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ เสาลอย ตัวอาคาร และหลังคา มีส่วนทำให้เกิดเอกลักษณ์ไทยในงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่	น้อย 1 2 3 4 5 มาก
 20	20. การจัดส่วน/องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมด้วยวิธีการวางเรียงซ้อนกันขึ้นไปทางตั้ง ในทำนองเดียวกับเจดีย์ เป็นปัจจัยหนึ่งในการสร้างเอกลักษณ์ไทยในงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่	น้อย 1 2 3 4 5 มาก
 21	21. สามารถสร้างเอกลักษณ์ไทยในงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ได้ด้วยการใช้หลังคาจั่วทรงสูง	น้อย 1 2 3 4 5 มาก

คำถาม: การก่อรูปทางสถาปัตยกรรม

คำอธิบาย-ภาพประกอบ	คำถามสำหรับสถาปนิก	ระดับความเห็น
22	22. การใช้หลังคาจั่วซ้อนชั้น แสดงถึงฐานานุศักดิ์ของอาคารประเภทวัง หากนำมาใช้กับอาคารที่เกี่ยวเนื่องกับพระมหากษัตริย์ เช่น อาคารหออัครศิลปิน เป็นการรักษาเอกลักษณ์ไว้ในงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่	น้อย 1 2 3 4 5 มาก
23	23. การใช้หลังคายอดแหลม แสดงถึงฐานานุศักดิ์ของอาคารประเภทวัง หากนำมาใช้กับอาคารที่เกี่ยวเนื่องกับพระมหากษัตริย์ เช่น อาคารเฉลิมพระเกียรติ 7 รอบพระชนมพรรษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นการรักษาเอกลักษณ์ไทยไว้ในงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่	น้อย 1 2 3 4 5 มาก
24	24. การนำ ไตรภูมิ อันเป็นคติจักรวาลตามแนวพุทธศาสนามาใช้เป็นแนวความคิดหลักในการออกแบบ เป็นปัจจัยหนึ่งในการสร้างเอกลักษณ์ไทยในงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่	น้อย 1 2 3 4 5 มาก

คำถาม: การก่อรูปทางสถาปัตยกรรม

คำอธิบาย-ภาพประกอบ	คำถามสำหรับสถาปนิก	ระดับความเห็น
- ในอดีตสถาปัตยกรรมไทยมีขนบฐานานุศักดิ์กำกับเพื่อแสดงฐานะที่แตกต่างกันของผู้ใช้ เช่นอาคารสำหรับพระมหากษัตริย์ มีการใช้หลังคาซ้อนชั้น มีเรือนยอดเรียวแหลม เป็นต้น ซึ่งอาคารสำหรับสาธารณชนจะใช้แบบเดียวกันนี้ไม่ได้	25. ขนบฐานานุศักดิ์ซึ่งเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของสถาปัตยกรรมไทย หากนำมาใช้กับงานสถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นในสังคมปัจจุบันซึ่งมีหลากหลายประเภท ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงวัดและวังเช่นในอดีต ควรทำได้ โดยอนุโลมใช้กับอาคารที่เกี่ยวเนื่องกับพระมหากษัตริย์	น้อย 1 2 3 4 5 มาก
- ไตรภูมิ คือจักรวาลตามคติพุทธศาสนา ประกอบด้วยภูมิสาม ได้แก่ กามภูมิ รูปภูมิ และอรูปภูมิ อย่างไรก็ตาม ภูมิทั้งสามจัดอยู่ในโลกียภูมิซึ่งพุทธศาสนาสอนให้หลุดพ้นไปสู่ภูมิที่สูงกว่าคือ โลกุตรภูมิหรือนิพพาน	26. ไตรภูมิเป็นคติจักรวาลตามแนวพุทธศาสนาที่มีมาแต่โบราณ แต่สามารถนำมาใช้ในการออกแบบงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะอาคารสาธารณะที่มีความสำคัญระดับชาติ	น้อย 1 2 3 4 5 มาก
	27. เอกลักษณ์ไทยในงานสถาปัตยกรรมสมัยโบราณเกิดขึ้นจากปัจจัยแห่งบริบทในอดีตซึ่งแตกต่างจากบริบทปัจจุบันอย่างมาก ดังนั้น การสร้างเอกลักษณ์ไทยในงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่จึงไม่ควรนำรูปแบบจากอดีตมาใช้โดยตรง ควรสร้างสรรค์โดย ‘คิดใหม่ทำใหม่’	น้อย 1 2 3 4 5 มาก

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
Faculty of Architecture and Planning, Thammasat University
อาคารคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี 12121
E-mail: research.mtai@gmail.com

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตอบแบบสอบถามการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่

เรียน ท่านผู้ตอบแบบสอบถาม

ด้วยสภาพสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมปัจจุบัน ภายในกระแสโลกาภิวัตน์ ได้ทำให้สังคมไทยเป็นสังคมพหุลักษณ์มากขึ้น มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม รูปแบบสถาปัตยกรรมได้ผันแปรไปจากเดิมมาก จึงเกิดคำถามว่าเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยยังเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับสังคมไทยสมัยใหม่มากน้อยเพียงใด

ทั้งนี้ จากข้อสังเกตเบื้องต้น พบว่า รากฐานทางวัฒนธรรมทั้งคติความเชื่อ ตลอดจนการสืบทอดทางวัฒนธรรมยังคงเป็นปัจจัยสำคัญต่อการสร้างสรรค์รูปแบบสถาปัตยกรรม และมักมีการโหยหาอัตลักษณ์/เอกลักษณ์ไทย ตามประเภทอาคาร ตามความต้องการลักษณะท้องถิ่น ตลอดจนถึงเอกลักษณ์ไทยในงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ที่เป็นงานระดับชาติ

งานวิจัยนี้ ซึ่งได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย จึงมุ่งมั่นที่จะหาคำตอบสำหรับโจทย์วิจัยดังกล่าวข้างต้น ความคิดเห็นอันทรงคุณค่าของท่านในฐานะ 'คนทั่วไป' ย่อมมีความสำคัญต่อการทำให้งานวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงลงด้วยดี และผลงานวิจัยนี้ย่อมจะเป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม ต่อวงการวิชาชีพและการศึกษาด้านสถาปัตยกรรม

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณทุกท่านที่ได้ร่วมมือในการตอบแบบสอบถามนี้

ด้วยความนับถือ

(ศาสตราจารย์ ดร. วิมลสิทธิ์ หรยางกูร)
หัวหน้าโครงการวิจัย
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมืองมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ตอบ ☐ กลุ่มคนทั่วไป

ข้อมูลเฉพาะต่อไปนี้เกี่ยวกับผู้ตอบ เป็นส่วนจำเป็นสำหรับการตรวจสอบคุณสมบัติของผู้ตอบตามเกณฑ์ที่กำหนดสำหรับผู้ตอบแบบสอบถาม คณะผู้วิจัยจะใช้ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ตอบเพื่อการนี้เท่านั้น และไม่มีการเผยแพร่เป็นรายบุคคล

1.ชื่อ-สกุล _____

2. อายุ _____ ปี 3. เพศ ☐ ชาย ☐ หญิง

4. สถานที่ทำงาน _____

_____

5. การศึกษาระดับปริญญา ☐ ตรี ☐ โท ☐ เอก

☐ อื่น ๆ โปรดระบุ _____

6. ประสบการณ์การทำงานรวม _____ ปี _____ เดือน

7. สาขาวิชาชีพ (ในขณะทำงาน) _____

8. ในกรณีที่ผู้ตอบยินดีให้ติดต่อกลับ:

โทร _____ E-mail: _____

บันทึกของผู้เก็บรวบรวมแบบสอบถาม:

_____

_____

_____

_____

นิยามของคำสำคัญ ๆ

ใจบ้าน : เป็นพื้นที่ศูนย์กลางของชุมชนอยู่อาศัยที่ซึ่งชาวชุมชนพบปะและประกอบกิจกรรมชุมชนร่วมกัน

ชาน/นอกชาน : บริเวณพื้นที่อยู่พ้นนอกชายคาและระเบียงสำหรับใช้ประกอบกิจกรรมต่าง ๆ

ฐานานุศักดิ์ : ศักดิ์ของสถาปัตยกรรมที่แสดงฐานะแตกต่างกันทางสังคมของผู้ใช้อาคาร โดยใช้ลักษณะ/องค์ประกอบบางอย่างเป็นสัญลักษณ์ เช่น อาคารสำหรับพระมหากษัตริย์มีเรือนยอดเรียวแหลม มีการใช้หลังคาจั่วซ้อนชั้น เป็นต้น ซึ่งอาคารสำหรับสาธารณชนจะใช้แบบเดียวกันนี้ไม่ได้

ไตรภาค : ส่วนประกอบ 3 ส่วนของสถาปัตยกรรมไทย ได้แก่ ฐาน ตัวอาคาร และยอด เช่น เจดีย์ประกอบด้วย ฐาน องค์ระฆัง และปลียอด ขณะที่เรือนไทย ประกอบด้วย เสาลอย ตัวเรือน และหลังคาจั่ว เป็นต้น

ไตรภูมิ : จักรวาลตามคติพุทธศาสนา ประกอบด้วยภูมิสาม ได้แก่ กามภูมิ รูปภูมิ และอรูปภูมิ จักรวาลมีเขาพระสุเมรุเป็นแกนกลาง ล้อมรอบด้วยภูเขา 7 ชั้น เรียกว่า สัตบริภัณฑ์ ถัดออกไปเป็นทะเลจนสุดกำแพงจักรวาล ตลอดความสูงของเขาพระสุเมรุเป็นชั้นกามภูมิ ชั้นรูปภูมิและอรูปภูมิอยู่เหนือขึ้นไปตามลำดับ อย่างไรก็ตาม ภูมิทั้งสาม จัดอยู่ในโลกียภูมิซึ่งพุทธศาสนาสอนให้หลุดพ้นไปสู่ภูมิที่สูงกว่าคือ โลกุตรภูมิ หรือ นิพพาน

แนวแกน (axis) : แนวเส้นตรงที่พาดผ่านอาคาร เป็นเสมือนเส้นแกนของอาคาร ใช้เป็นเส้นอ้างอิงในการจัดอาคารที่อยู่ทั้งสองด้านให้มีความสมดุล ทั้งนี้ แนวแกนเป็นเส้นสมมุติที่ไม่ปรากฏในอาคารจริง

ปั้นลม : แผ่นไม้แบนสำหรับปิดทางด้านหัวและท้ายของหลังคาเพื่อป้องกันลมตีกระเบื้องมุงหลังคา

ระเบียง : บริเวณพื้นที่เชื่อมต่อออกไปด้านข้างตัวอาคารและมีหลังคาหรือชายคาคลุม

รูปลักษณะเชิงสัญลักษณะ : รูปลักษณ์ (image) ที่สื่อความหมายทางสัญลักษณ์ (symbolism) รูปลักษณ์อาจเป็นไปตามคติความเชื่อต่าง ๆ ความหมายที่ต้องการสื่อ ซึ่งรวมถึงเอกลักษณ์ไทย ความหมายเฉพาะต่าง ๆ (signification) ซึ่งรวมถึงลำดับศักดิ์ หรือฐานานุศักดิ์เหล่านี้เป็นความหมายทางสัญลักษณ์ที่แสดงออกทางรูปลักษณ์

ลาน : บริเวณที่ว่าง หรือสนาม

สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น : สิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นในแต่ละท้องถิ่นที่มีลักษณะแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อม รูปแบบอาจพัฒนาไปจากรูปแบบเดิม เพื่อให้เหมาะสมกับการดำเนินชีวิตโดยใช้วัสดุก่อสร้างที่หาได้จากท้องถิ่นนั้น ๆ

สมมาตร (symmetry) : ลักษณะสมดุลแบบเท่ากันทั้งสองด้าน เมื่อลากเส้นผ่านกึ่งกลางของอาคาร ส่วนของอาคารทั้งสองด้านจะเหมือนกันทุกประการ

สังคมแบบพหุนิยม : สังคมที่ให้ความสำคัญกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมเกิดการผสมผสานปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ร่วมกับท้องถิ่นภิวัตน์

สัดส่วน : ความสัมพันธ์กันอย่างเหมาะสมระหว่างขนาดต่างๆ ขององค์ประกอบหนึ่ง เช่น สัดส่วนของความกว้างต่อความสูง หรือระหว่างองค์ประกอบที่แตกต่างกัน เช่น สัดส่วนของพื้นที่อาคารต่อพื้นที่น้ำ

อัตลักษณ์ทางสถาปัตยกรรม : เกิดจากบริบท เช่น สภาพภูมิอากาศ สภาพสังคม วัฒนธรรม และสภาพกายภาพของที่ตั้ง ฯลฯ

เอกลักษณ์/อัตลักษณ์ : ในภาพรวมเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมระดับชาติ ย่อมพิจารณาได้จากลักษณ์ร่วมของอัตลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมของท้องถิ่นในภูมิภาคต่าง ๆ

คำถาม: การก่อรูปทางสถาปัตยกรรม

คำอธิบาย-ภาพประกอบ	คำถามสำหรับคนทั่วไป	ระดับความเห็น
- สถาปัตยกรรมในแต่ละภูมิภาคของไทยต่างก็มีลักษณะเฉพาะท้องถิ่นแตกต่างกันไป เป็นต้นว่า เรือนไทยภาคกลางก็ไม่เหมือนเรือนล้านนาของชาวเหนือ อย่างไรก็ตาม ก็มีลักษณะร่วมบางประการ เช่น ใต้ถุนสูง หลังคาจั่ว เป็นต้น	1. ในภาพรวม เอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมระดับชาติของไทยย่อมเกิดจากลักษณะเฉพาะที่มีร่วมกันของสถาปัตยกรรมท้องถิ่นในภูมิภาคต่าง ๆ	น้อย 1 2 3 4 5 มาก
	2. ในสังคมภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ในปัจจุบัน ซึ่งสิ่งต่างๆ มีลักษณะเหมือนๆ กันทั้งโลก จำเป็นต้องสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมให้มีเอกลักษณ์ไทย	น้อย 1 2 3 4 5 มาก
- บริบทในทางสถาปัตยกรรม ได้แก่ สภาพภูมิประเทศ สภาพภูมิอากาศ สภาพสังคมวัฒนธรรม ฯลฯ	3. งานสถาปัตยกรรมที่ได้รับการสร้างสรรค์ให้สอดคล้องกับบริบทย่อมก่อเกิดลักษณะไทยขึ้นโดยปริยาย โดยไม่จำเป็นต้องจงใจออกแบบให้มีลักษณะไทย	น้อย 1 2 3 4 5 มาก

คำถาม: การก่อรูปทางสถาปัตยกรรม

คำอธิบาย-ภาพประกอบ	คำถามสำหรับคนทั่วไป	ระดับความเห็น
- รูปแบบในอดีตที่มีลักษณะไทย คือ รูปแบบของวัดและวัง จัดเป็นรูปแบบ 'ของสูง' ซึ่งมีเงื่อนไขด้านขนบฐานานุศักดิ์กำกับอยู่ และมีข้อจำกัดในการนำมาใช้กับอาคารประเภทอื่น	4. อาคารบางประเภทที่มีความสำคัญระดับชาติ เช่น รัฐสภา ศูนย์การประชุมแห่งชาติ ฯลฯ มักได้รับการกำหนดให้มีลักษณะไทย แต่อาคารดังกล่าวไม่เคยมีในอดีต จึงควรผ่อนคลายเงื่อนไขด้านขนบฐานานุศักดิ์ลงไปบ้าง โดยอนุโลมให้นำรูปแบบจากอดีตมาใช้ได้	น้อย 1 2 3 4 5 มาก
 5	5. การออกแบบอาคารที่มุ่งผลทางด้านธุรกิจหากมีการละเมิดขนบฐานานุศักดิ์ เช่น การใช้รูปแบบโรงแรมที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับวัดเพื่อแสดงลักษณะไทยของท้องถิ่น เป็นเหตุผลที่สามารถยอมรับได้	น้อย 1 2 3 4 5 มาก
- ในอดีตอาคารสาธารณะจำกัดประเภทอยู่เพียงวัดและวัง ขณะที่อาคารสาธารณะในสังคมสมัยใหม่มักมีขนาดใหญ่โตและมีความซับซ้อนด้านประโยชน์ใช้สอย	6. อาคารในสังคมสมัยใหม่อยู่ในกาลเวลาและบริบทที่แตกต่างจากอดีต การสร้างสรรค์ให้มีลักษณะไทยตามแบบเดิมๆ เป็นไปได้ยาก จึงไม่จำเป็นต้องสร้างสรรค์ให้มีลักษณะไทย	น้อย 1 2 3 4 5 มาก

คำถาม: การก่อรูปทางสถาปัตยกรรม

คำอธิบาย-ภาพประกอบ	คำถามสำหรับคนทั่วไป	ระดับความเห็น
- “อย่าปลูกเรือนขวางตะวัน” เป็นคำกล่าวของไทยที่มีมาแต่โบราณ หมายความว่า ควรปลูกเรือนตามตะวัน ซึ่งนักวิชาการปัจจุบันมีความคิดเห็นไปในทางเดียวกันว่า เป็นการวางอาคารที่สอดคล้องกับทิศทางแดดลม โดยเอาด้านแคบหันเข้ารับแดดทางทิศตะวันออก-ตะวันตก และเอาด้านยาวหันรับลมที่พัดมาจากทิศใต้	7. การวางทิศทางอาคารตามตะวัน คือวางให้ด้านยาวของอาคารทอดตัวไปตามแนวตะวันออก-ตะวันตก เป็นการนำคติไทยมาสืบสานไว้ในงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่	น้อย 1 2 3 4 5 มาก
- ตามคติไทย ทิศตะวันออกเป็นทิศมงคล ส่วนทิศตะวันตกเป็นทิศอัปมงคล เป็นทิศของคนตาย จึงนิยมวางอาคารโดยหันด้านหน้าไปทางตะวันออก เว้นแต่อาคารเกี่ยวกับคนตาย เช่น เมรุเผาศพ เป็นต้น จึงจะวางหันหน้าไปทางตะวันตก	8. การวางอาคารโดยหันด้านหน้าไปทางทิศตะวันออก เป็นการรักษาคติแบบไทยๆ ไว้ในงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่	น้อย 1 2 3 4 5 มาก
- ทิศที่มีแม่น้ำอยู่เบื้องหน้า หรือเรียกสั้น ๆ ว่า ทิศแม่น้ำ เป็นทิศมงคลตามคติไทยเช่นกัน เพราะในอดีตแม่น้ำเป็นเสมือนทางสัญจรสายหลัก อาคารบ้านเรือนปลูกหันหน้าไปทางน้ำทั้งสิ้น	9. การวางอาคารโดยหันด้านหน้าไปทางแม่น้ำ เป็นการสร้างลักษณะไทยให้ปรากฏในงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่	น้อย 1 2 3 4 5 มาก

คำถาม: การก่อรูปทางสถาปัตยกรรม

คำอธิบาย-ภาพประกอบ	คำถามสำหรับคนทั่วไป	ระดับความเห็น
 10	10. ในกรณีที่อาคารไม่ได้ตั้งอยู่ริมแม่น้ำ การจัดให้มีสระน้ำอยู่ด้านหน้าอาคาร มีส่วนทำให้เกิดเอกลักษณ์ไทยในงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่	น้อย 1 2 3 4 5 มาก
- แนวแกน (axis) เป็นแนวเส้นตรงที่พาดผ่านอาคาร ใช้เป็นเส้นอ้างอิงในการจัดอาคารที่อยู่ทั้งสองด้าน ให้มีความสมดุล ทั้งนี้ แนวแกนเป็นเส้นสมมุติที่ไม่ปรากฏในอาคารจริง	11. การวางผังอาคารโดยกำหนดให้มีแนวแกน เป็นการสืบสานลักษณะไทยไว้ในงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่	น้อย 1 2 3 4 5 มาก
 12	12. สถาปัตยกรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งอาคารราชการและอาคารสาธารณะที่จัดให้มีลักษณะสมมาตร คือปีกซ้ายและขวาของอาคารมีลักษณะเหมือนกัน เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดลักษณะไทย	น้อย 1 2 3 4 5 มาก

คำถาม: การก่อรูปทางสถาปัตยกรรม

คำอธิบาย-ภาพประกอบ	คำถามสำหรับคนทั่วไป	ระดับความเห็น
	13. การวางอาคารโดยเจาะจงให้ด้านหน้า-หลัง ซ้าย-ขวา สัมพันธ์กับทิศตะวันออก-ตะวันตก เหนือ-ใต้ มีส่วนในการสืบสานลักษณะไทยไว้ในงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่	น้อย 1 2 3 4 5 มาก
- เรือนไทยเป็นเรือนยกพื้น ใต้ถุนสูง โดยพื้นเรือนมีระดับลดหลั่นกัน จากพื้นห้องนอนลดระดับสู่พื้นพาไล 40 เซนติเมตร และจากพื้นพาไลลดระดับสู่พื้นชานอีก 40 เซนติเมตร	14. การกำหนดให้พื้นของอาคารมีความสูงต่ำต่างกันเป็นหลายระดับ ไม่เรียบเสมอกันทั้งหมด เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้งานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่แสดงลักษณะไทย	น้อย 1 2 3 4 5 มาก
 15	15. การจัดลำดับการเข้าไปสู่อาคารโดยค่อยๆ ให้ผ่านพื้นที่/ประตูเข้าไปทีละชั้น เป็นการสะท้อนลักษณะไทยไว้ในงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่	น้อย 1 2 3 4 5 มาก

คำถาม: การก่อรูปทางสถาปัตยกรรม

คำอธิบาย-ภาพประกอบ	คำถามสำหรับคนทั่วไป	ระดับความเห็น
16	16. การกระจายอาคารออกเป็นหลังย่อยๆ ไม่รวมเป็นหลังเดียว โดยจัดวางล้อมชาน/ลานกลาง เป็นวิธีการหนึ่งในการจัดกลุ่มอาคารที่ก่อให้เกิดเอกลักษณ์ไทยในงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่	น้อย 1 2 3 4 5 มาก
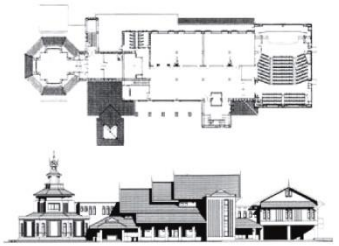 17	17. การกระจายอาคารออกเป็นหลังย่อยๆ ไม่รวมเป็นหลังเดียว โดยจัดวางเรียงกันเป็นแนวตรง เป็นวิธีการหนึ่งในการจัดกลุ่มอาคารสมัยใหม่ที่ก่อให้เกิดเอกลักษณ์ไทยในงานสถาปัตยกรรม	น้อย 1 2 3 4 5 มาก
18	18. การมีอาคารประธานเป็นหลักอยู่ตรงกลาง โอบล้อมโดยรอบด้วยอาคารบริวาร ในทำนองเดียวกับเจดีย์ที่มีวิหารคดล้อมรอบ เป็นแนวทางหนึ่งในการนำการจัดกลุ่มอาคารแบบเดิมของไทยมาสืบสานไว้ในงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่	น้อย 1 2 3 4 5 มาก

คำถาม: การก่อรูปทางสถาปัตยกรรม

คำอธิบาย-ภาพประกอบ	คำถามสำหรับคนทั่วไป	ระดับความเห็น
19	19. งานสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะไตรภาค คือ ประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ เสาลอย ตัวอาคาร และหลังคา ในลักษณะเดียวกับเรือนไทยที่ประกอบด้วยเสาลอย ตัวเรือน และหลังคาจั่ว มีส่วนทำให้งานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่เกิดเอกลักษณ์ไทย	น้อย 1 2 3 4 5 มาก
20	20. การจัดส่วน/องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมด้วยวิธีการวางเรียงซ้อนลดหลั่นกันขึ้นไปทางตั้ง ในทำนองเดียวกับเจดีย์ ที่ประกอบด้วยฐาน องค์ระฆัง บัลลังก์ และปลียอด วางซ้อนกันขึ้นไป เป็นวิธีการหนึ่งในการสร้างลักษณะไทยให้เกิดขึ้นในงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่	น้อย 1 2 3 4 5 มาก
21	21. สามารถสร้างเอกลักษณ์ไทยในงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ได้ด้วยการใช้หลังคาจั่วทรงสูง	น้อย 1 2 3 4 5 มาก

คำถาม: การก่อรูปทางสถาปัตยกรรม

คำอธิบาย-ภาพประกอบ	คำถามสำหรับคนทั่วไป	ระดับความเห็น
22	22. การใช้หลังคาจั่วซ้อนชั้น แสดงถึงฐานานุศักดิ์ของอาคารประเภทวัง หากนำมาใช้กับอาคารที่เกี่ยวเนื่องกับพระมหากษัตริย์ เช่น ที่อาคารหออัครศิลปิน เป็นการรักษาเอกลักษณ์ไทยไว้งานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่	น้อย 1 2 3 4 5 มาก
23	23. การใช้หลังคายอดแหลม แสดงถึงฐานานุศักดิ์ของอาคารประเภทวัง หากนำมาใช้กับอาคารที่เกี่ยวเนื่องกับพระมหากษัตริย์ เช่น ที่อาคารเฉลิมพระเกียรติ 7 รอบพระชนมพรรษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นแนวทางหนึ่งที่ทำให้งานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่แสดงเอกลักษณ์ไทย	น้อย 1 2 3 4 5 มาก
24	24. การนำ ไตรภูมิ อันเป็นคติจักรวาลตามแนวพุทธศาสนามาใช้เป็นแนวความคิดหลักในการออกแบบ ด้วยการนำเจดีย์ประดิษฐานไว้ที่ส่วนบนสุดของอาคาร ทำให้รับรู้ความเป็นไทยในงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่	น้อย 1 2 3 4 5 มาก

คำถาม: การก่อรูปทางสถาปัตยกรรม

คำอธิบาย-ภาพประกอบ	คำถามสำหรับคนทั่วไป	ระดับความเห็น
- ในอดีตสถาปัตยกรรมไทยมีขนบฐานานุศักดิ์กำกับเพื่อแสดงฐานะที่แตกต่างกันของผู้ใช้ เช่นอาคารสำหรับพระมหากษัตริย์มีเรือนยอดเรียวแหลม มีการใช้หลังคาซ้อนชั้น เป็นต้น ซึ่งอาคารสำหรับสาธารณชนจะใช้แบบเดียวกันนี้ไม่ได้	25. ขนบฐานานุศักดิ์ซึ่งเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของสถาปัตยกรรมไทย หากนำมาใช้กับงานสถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นในสังคมปัจจุบันซึ่งมีหลากหลายประเภท ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงวัดและวังเช่นในอดีต ควรทำได้ โดยอนุโลมใช้กับอาคารที่เกี่ยวเนื่องกับพระมหากษัตริย์	น้อย 1 2 3 4 5 มาก
- ไตรภูมิ คือจักรวาลตามคติพุทธศาสนา ประกอบด้วยภูมิสาม ได้แก่ กามภูมิ รูปภูมิ และอรูปภูมิ อย่างไรก็ตาม ภูมิทั้งสามจัดอยู่ในโลกียภูมิ ซึ่งพุทธศาสนาสอนให้หลุดพ้นไปสู่ภูมิที่สูงกว่าคือโลกุตรภูมิหรือนิพพาน	26. ไตรภูมิเป็นคติจักรวาลตามแนวพุทธศาสนาที่มีมาแต่โบราณ แต่ยังคงมีความสำคัญต่อสังคมไทยและการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมในปัจจุบัน โดยเฉพาะอาคารสาธารณะที่มีความสำคัญระดับชาติ	น้อย 1 2 3 4 5 มาก
	27. เอกลักษณ์ไทยในงานสถาปัตยกรรมสมัยโบราณเกิดขึ้นจากปัจจัยแห่งบริบทในอดีตซึ่งแตกต่างจากบริบทปัจจุบันอย่างมาก ดังนั้น การสร้างเอกลักษณ์ไทยในงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่จึงไม่ควรนำรูปแบบจากอดีตมาใช้โดยตรง ควรสร้างสรรค์โดย ‘คิดใหม่ทำใหม่’	น้อย 1 2 3 4 5 มาก

ภาคผนวก 5

รายการจัดสัมมนาทางวิชาการเรื่อง "เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ในบริบทสังคมปัจจุบัน" เพื่อการอภิปรายผลของงานวิจัย

1. **ครั้งที่** 1

รายชื่อวิทยากร	สถานที่	วัน/เวลา
รองศาสตราจารย์ ดร. ต้นข้าว ปาณินท์	ห้อง 415 อาคารคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	21 พฤษภาคม พ.ศ. 2557 เวลา 9.00 – 12.30 น.
คุณสุริยะ อัมพันศิริรัตน์	ห้อง 415 อาคารคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	21 พฤษภาคม พ.ศ. 2557 เวลา 9.00 – 12.30 น.

2. **ครั้งที่** 2

รายชื่อวิทยากร	สถานที่	วัน/เวลา
คุณวรรณพร พรประภา	ห้อง 314 อาคารคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	29 พฤษภาคม พ.ศ. 2557 เวลา 9.00 – 12.30 น.
คุณชาตรี ลดาลลิตสกุล	ห้อง 314 อาคารคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	29 พฤษภาคม พ.ศ. 2557 เวลา 9.00 – 12.30 น.

คำถามสำหรับวิทยากรเกี่ยวกับเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ (15 ข้อ)

1. ความพยายามในการศึกษาและออกแบบงานสถาปัตยกรรมให้มีเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ เพื่อให้มี**การสื่อสาร** "**สิ่งที่คุ้นเคย**" ผู้คนรับรู้ได้ เชื่อมโยงกับอดีตในเชิงวัฒนธรรมได้นั้น นับว่ามีเหตุผลหรือความจำเป็นประการใดหรือไม่
2. หากเห็นด้วยกับการสื่อสารด้วย "สิ่งที่คุ้นเคย" ท่านคิดว่าน่าจะเป็นการสื่อสารด้วย**แนวคิดเชิงนามธรรม** (abstract concept) ก็เป็นการเพียงพอ เช่น ความโปร่งโล่ง ความสงบ ฯลฯ หรือว่าจะต้องสื่อสารด้วย**รูปแบบที่มีความชัดเจนเชิงรูปธรรม** เช่น รูปแบบระเบียงมีเสาลอยรายล้อมลาน เป็นต้น
3. การนำรูปแบบอาคารประเภทวัดในอดีตมาใช้กับอาคารประเภทโรงแรมในปัจจุบัน หรือการนำรูปแบบการจัดผังของเรือนพักอาศัย มาเป็นต้นแบบการจัดผังอาคารสมัยใหม่ เช่น ศูนย์การประชุม เป็นต้น นับได้ว่า**มีตรรกะเหมาะสม**หรือไม่ เพราะเหตุใด
4. จำเป็นหรือไม่ที่จะออกแบบให้มีการสืบสานอัตลักษณ์ท้องถิ่น เฉพาะในท้องถิ่นนั้น ๆ และมีความเหมาะสมหรือไม่อย่างไร หากมีการนำอัตลักษณ์ของท้องถิ่นหนึ่งไปใช้ในอีกท้องถิ่นหนึ่ง ซึ่งเท่ากับเป็น**การแสดงอัตลักษณ์นอกบริบท**
5. การนำลักษณะทางกายภาพของงานสถาปัตยกรรมในอดีตมาใช้โดยมีการปรับรูปแบบตามบริบทสมัยใหม่ เพื่อเป็นการสื่อสาร "สิ่งที่คุ้นเคย" ที่จัดเป็นการสืบสานทางวัฒนธรรม มีความเป็นไปได้อย่างไร และมีความเหมาะสมเพียงใด ในกรณีต่อไปนี้ :
    - 5.1 รูปลักษณ์ในภาพรวม เช่น หลังคาทรงจั่ว ลักษณะไตรภาค ฯลฯ
    - 5.2 การจัดระเบียบ "scale" และ "proportion" ที่อิงกับรูปแบบเดิม
    - 5.3 การใช้องค์ประกอบ ส่วนประกอบ หรือส่วนประดับตกแต่ง เช่น ค้ำยัน ซุ้มประตู ลวดลาย ช่องเปิด ฯลฯ
6. **การจัดพื้นที่ใช้สอย**ที่สะท้อนลักษณะการจัดพื้นที่ใช้สอยของงานสถาปัตยกรรมในอดีตมีความเป็นไปได้อย่างไร และมีความเหมาะสมเพียงใดสำหรับงานสถาปัตยกรรมปัจจุบัน
    - 6.1 ลักษณะชาน ลาน การรายล้อม การเชื่อมต่อพื้นที่
    - 6.2 ลักษณะการจัดที่มีลำดับการเข้าถึง
    - 6.3 ลักษณะการจัดเป็นกลุ่มอาคารขนาดเล็กในทำนองเดียวกับเรือนไทย
7. ถ้าวัสดุและเทคโนโลยีการก่อสร้างในสังคมปัจจุบันได้มีการพัฒนาไปมาก การยังยึดติดกับวัสดุก่อสร้าง โครงสร้าง และการก่อสร้างที่เคยเป็นมาในอดีตมีความเหมาะสมหรือไม่ อย่างไร และควรพิจารณาใน**มิติของ "สัจจะ"** ด้วยหรือไม่

7.1 วัสดุ เช่น วัสดุมุงหลังคาโดยมีการเสริมวัสดุกันการรั่วซึม

7.2 โครงสร้าง เช่น การใช้โครงสร้างเหล็ก แต่แสดงออกคล้ายคลึงกับโครงสร้างไม้

7.3 การก่อสร้าง เช่น การหุ้มเสาคอนกรีตเสริมเหล็กสี่เหลี่ยมด้วยไม้รอบเสาให้ดูเป็นเสาไม้กลม

8. การสร้างสภาวะสบายทางอุณหภูมิ (Thermal Comfort Zone)

8.1 ด้วยการปิดกั้นสภาวะภายนอกออกจากสภาวะภายใน เป็นรูปแบบที่มักเรียกกันว่า "**แบบตู้เย็น**" มีความเหมาะสมอย่างไรในสภาพการณ์ปัจจุบันและจะนำไปสู่การสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยสมัยใหม่ได้หรือไม่

8.2 ด้วยการออกแบบอาคารไม้มีลักษณะโปร่ง/พรุน เพื่อให้มีการระบายความร้อน เพื่อลดความเป็น "**กระติกน้ำร้อน**" ซึ่งจะช่วยลดการใช้พลังงานในระบบปรับอากาศที่ใช้กับพื้นที่ใช้งานหลัก ในลักษณะเช่นนี้เป็นการส่งเสริมการสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยหรือไม่

9. การสร้างสภาวะสบายทางสายตา โดยการจัดให้มีลำดับจากความสว่างสู่ความสลัวและความมืด เช่นที่ปรากฏในเรือนไทย จากความสว่างในพื้นที่ชาน สู่ความสลัวในพื้นที่ระเบียง และความมืดในพื้นที่ภายในตัวเรือน จัดเป็น**ภูมิปัญญาที่ควรจะได้มีการสืบสานต่อ** เพื่อแสดงเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่หรือไม่ อย่างไร

10. ในลักษณะความสัมพันธ์กับธรรมชาติ เพื่อแสดงออกเอกลักษณ์ไทย

10.1 ควรเป็นไปในลักษณะ**เอาชนะธรรมชาติ** หรือ**อยู่ร่วมกับธรรมชาติ**

10.2 หากเป็น**การเอาชนะธรรมชาติ** ควรมีรูปแบบการจัดอย่างไร

ก. ธรรมชาติที่เป็น**ต้นไม้**

ข. ธรรมชาติที่เป็น**น้ำ**

10.3 หากเป็น**การอยู่ร่วมกับธรรมชาติ** ควรมีรูปแบบการจัดอย่างไร

ก. ธรรมชาติที่เป็น**ต้นไม้**

ข. ธรรมชาติที่เป็น**น้ำ**

11. กระแสโลกาภิวัตน์พร้อมกับการพัฒนาสู่ความทันสมัย ตามความเห็นของท่านคิดว่าทำให้เกิด

11.1 การเปลี่ยนแปลงตามกระแสโลกาภิวัตน์**มากขึ้นตามลำดับ** อย่างไร

11.2 ความตื่นตัวในกระแสท้องถิ่นภิวัตน์ ทำให้เกิด**การผสมผสานแนวคิดโลกาภิวัตน์กับท้องถิ่นภิวัตน์** ได้หรือไม่อย่างไร

12. ด้วยอิทธิพลของกระแสโลกาภิวัตน์ที่มีมากขึ้น ๆ อาจมีผลกระทบต่อการสลายตัวของคติความเชื่อและประเพณีต่างๆ ท่านคิดว่าในอนาคต**รากทางวัฒนธรรมจะเลือนรางไปจนไม่เป็นเงื่อนไข**ที่ทำให้ต้องสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยอีกต่อไป หรือว่ารากทางวัฒนธรรมจะคงอยู่คู่กับคนไทย

13. สังคมไทยยังคงมีเรื่องของ “**ที่ต่ำที่สูง**” ควบคู่กับความเป็นไทย ถ้าเช่นนั้น**ความสัมพันธ์ระหว่างฐานานุรูปกับฐานานุศักดิ์** ยังเป็นเงื่อนไขที่ต้องนำมาพิจารณาในการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรม โดยมีข้อยกเว้นหรือไม่ ในกรณีที่จำเป็นต้องแสดงเอกลักษณ์ไทยในงานสถาปัตยกรรมสำหรับอาคารประเภทที่มีความสำคัญระดับชาติในสังคมปัจจุบัน แต่เป็นประเภทที่ไม่มีในอดีต จึงจำเป็นต้องนำลักษณะ “ของสูง” จากสถาปัตยกรรมประเภทวัดและวังมาใช้ ท่านเห็นด้วยหรือไม่เพียงเพื่อการสื่อสาร “สิ่งที่คุ้นเคย”
14. แม้ว่าสังคมมีการพัฒนาสู่ความทันสมัยมากยิ่งขึ้น แต่**การคงลักษณะพื้นถิ่น/ท้องถิ่นร่วมสมัยยังคงเป็นเงื่อนไข** เพื่อการอนุรักษ์ภูมิวัฒนธรรม ในกรณีเช่นนี้ อาจจำเป็นต้องละทิ้ง ตรรกะ หรือสัจจะในงานออกแบบสถาปัตยกรรม ท่านเห็นด้วยหรือไม่
15. หากทิศทางของสถาปัตยกรรมเขียว และการพัฒนาอย่างยั่งยืน มีความสอดคล้องกับลักษณะที่เกิดจากภูมิปัญญาไทย (การพึ่งพา การอยู่ร่วมกันและการใช้ศักยภาพของธรรมชาติ) การออกแบบสถาปัตยกรรมตามเกณฑ์/มาตรฐานสากลเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมเขียว และการพัฒนาอย่างยั่งยืนย่อมนำไปสู่การส่งเสริมเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ ท่านเห็นด้วยหรือไม่ และจำเป็นหรือไม่ที่จะต้องกำหนดเกณฑ์หรือมาตรฐานเฉพาะ หรือแนวทางอื่นใด เพื่อให้ได้**สถาปัตยกรรมเขียวลักษณะไทย**

รายละเอียดการจัดทำโครงการวิจัย

1. ทุนวิจัย: “องค์ความรู้ใหม่ที่เป็นพื้นฐานต่อการพัฒนา” จากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
   ระยะเวลา: 30 มิถุนายน พ.ศ. 2554 ถึง 29 มิถุนายน พ.ศ. 2557
2. โครงการวิจัยหลัก:
   การสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ (The Creation of Modern Thai Architectural Identity)
3. โครงการวิจัยหลักประกอบด้วย 6 โครงการวิจัย:
   1. พื้นฐานเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย (Fundamentals of Thai Architectural Identity)
   2. การก่อรูปทางสถาปัตยกรรม (Architectural Configuration)
   3. การจัดองค์ประกอบ รูปทรง และสัดส่วนทางสถาปัตยกรรม (Architectural Composition, Form and Scale/Proportion)
   4. ส่วนประกอบและส่วนประณีตสถาปัตยกรรม (Architectural Features and Refinement)
   5. สถาปัตยกรรมเขียวและการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Green Architecture and Sustainable Development)
   6. สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ภายใต้โลกาภิวัตน์และท้องถิ่นภิวัตน์ (Modern Thai Architecture under Globalization and Localization)
4. **หัวหน้าโครงการวิจัย** วิมลสิทธิ์ หรยางกูร

   คณะผู้วิจัย: วีระ อินพันทัง
   สันติรักษ์ ประเสริฐสุข
   อภินันท์ พงศ์เมธากุล
   รุ่งรัตน์ เต็งเก้าประเสริฐ
   บุษกร เสรฐวรกิจ
   วิญญู อาจรักษา
   ชุติมา ขจรณรงค์วณิช

   คณะผู้ช่วยวิจัย:
   วิภาวี เลิศวงศ์คณากูล
   ศศิชา ศักดาวัฒนานนท์
   ธตรฐ ศรีพิพัฒนกุล
   เรวดี ประสานการ
   ชวพัฒน์ สัมพันธรัตน์
   ขจิตา วุฒิการโกศล
   ปวีณา ภู่ทอง
   ประวีณา ปานทอง
5. ประวัติคณะผู้วิจัยโครงการ “การก่อรูปทางสถาปัตยกรรม” :

วีระ อินพันทัง

อดีตอาจารย์คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ปัจจุบันเป็นอาจารย์พิเศษ ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินผลงานทางวิชาการ และผลงานสถาปัตยกรรม ได้รับรางวัลงานสถาปัตยกรรมดีเด่น พ.ศ. 2530 จากสมาคมสถาปนิกสยาม ในพระบรมราชูปถัมภ์ รางวัลผลงานวิจัยดีเยี่ยม ประจำปี 2538 จากสภาวิจัยแห่งชาติ เป็นหนึ่งในสถาปนิกที่ได้รับการตีพิมพ์แนวความคิดและผลงานในหนังสือ 581 Architects in the World

ศาสตราจารย์ ดร. วีระ อินพันทัง สำเร็จการศึกษาสถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยม) จากมหาวิทยาลัยศิลปากร สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (สิ่งแวดล้อมสรรค์สร้าง) จากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มีผลงานการออกแบบสถาปัตยกรรมตีพิมพ์ในวารสารและหนังสือทั้งในประเทศและต่างประเทศหลายฉบับ มีผลงานทางวิชาการทั้งบทความ หนังสือ และงานวิจัยหลายรายการ ซึ่งส่วนใหญ่มีสาระเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น สถาปัตยกรรมไทย รวมทั้งสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่

วิมลสิทธิ์ หรยางกูร

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต

ผู้ก่อตั้งและอดีตคณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปัจจุบันเป็นประธานคณะกรรมการหลักสูตรสหวิทยาการดุษฎีบัณฑิต และประธานคณะกรรมการอำนวยการโครงการหลักสูตรการออกแบบพัฒนาชุมชนเมืองบัณฑิต/มหาบัณฑิต (หลักสูตรนานาชาติ) รวมทั้งเป็นกรีรตยาจารย์แห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้รับรางวัลนักวิจัยดีเด่นแห่งชาติ พ.ศ. 2540 และได้รับการเลือกตั้งเป็นกรรมการสภาสถาปนิก 3 สมัย

ศาสตราจารย์ ดร. วิมลสิทธิ์ หรยางกูร ได้รับทุนฟุลไบรท์ และทุนมูลนิธิฟอร์ดเพื่อการศึกษาต่อระดับปริญญาโท และปริญญาเอกที่ Massachusetts Institute of Technology และ Princeton University ตามลำดับ ภายหลังการสำเร็จการศึกษาสถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยม) จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปี พ.ศ. 2507 มีความสนใจทางวิชาการหลากหลายด้าน ได้เขียนบทความทางวิชาการกว่าร้อยบทความ ตำรา และงานวิจัย ซึ่งส่วนหนึ่งเกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ และการสร้างสรรค์ชุมชนเมืองน่าอยู่อาศัยที่ได้มีการเผยแพร่สู่เวทีสากล

อภินันท์ พงศ์เมธากุล

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต

อภินันท์ พงศ์เมธากุล อาจารย์ประจำคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยเป็นผู้ปฏิบัติวิชาชีพสถาปนิกไปในขณะเดียวกัน ในวัยเยาว์มีความสนใจในวิถีชีวิตแบบไทย ๆ อาทิ ดนตรีไทย ศิลปวัฒนธรรมไทย พุทธศาสนา ฯลฯ จึงทำให้มีโอกาสเข้าศึกษาและสำเร็จการศึกษาเมื่อ พ.ศ. 2536 จากคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต ระดับปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต (สถ.บ) ด้วยทุนการศึกษาประเภทดนตรีไทย และเมื่อ พ.ศ. 2542 สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต (สถ.ม.) จาก คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การปฏิบัติหน้าที่อาจารย์ซึ่งเป็นภาระหน้าที่หลักนั้น ได้นำผลของการปฏิบัติวิชาชีพสถาปนิกที่เป็นองค์ความรู้เชิงประจักษ์มาใช้ในกระบวนการเรียนการสอน ทั้งนี้ จะทำให้นักศึกษาได้เห็นมุมมองที่หลากหลายมากขึ้น และเป็นมุมมองแห่งความเป็นจริงที่มักจะปรากฏอยู่เหนือจินตนาการเสมอ ผลงานการออกแบบสถาปัตยกรรม อาทิ หอพระฯ มธ.ศูนย์ลำปาง มธ.ศูนย์พัทยา หอพระฯ ประจำโรงพยาบาลธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติ หอพระฯ บริษัทปูนซิเมนต์ไทย (ท่าหลวง) จำกัด พระมหาเจดีย์ฯ วัดเก้าเลี้ยว ตำหนักสมเด็จพระสังฆราชและกุฏิเจ้าอาวาส วัดไทยพุทธคยา ประเทศอินเดีย รวมทั้ง งานออกแบบบ้านพักอาศัยรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยย้อนยุคอีกจำนวนหนึ่ง ฯลฯ